

LIETUVOS RESPUBLIKOS
KULTŪROS MINISTERIJA

Užsakovas

Lietuvos Respublikos kultūros ministerija

Tyrimo

„MUZIEJAI ŽMOGAUS GEROVEI“

galutinė ataskaita

Vykdytojai

UAB „Ekonominės konsultacijos ir tyrimai“

VšĮ „Socialinių inovacijų institutas“

2023 m.

Turinys

Turinys	2
Įvadas	7
1. Lietuvos ir užsienio šalių atminties institucijų ir / arba tarptautinių organizacijų parengtos metodinės medžiagos analizė	9
1.1. Metodika	9
1.2. Metodinės medžiagos (rekomendacijų, gairių, metodikos ir kt.), skirtos kultūros paslaugų prieinamumui didinti, analizė	9
1.2.1. Lietuva	9
1.2.2. Jungtinės Amerikos Valstijos	18
1.2.3. Jungtinė Karalystė	24
1.2.4. Italija	28
1.2.5. Švedija	33
1.3. Apibendrinimai ir išvados	36
1.4. Pagrindinių reikalavimų ir / arba rekomendacijų dėl muziejų prieinamumo didinimo žmonėms su negalia sąrašas	37
2. Lietuvos muziejų prieinamumo žmonėms su negalia vertinimas	41
2.1. Metodika	41
2.2. Muziejaus politika	42
2.3. Bendradarbiavimas su auditorijos grupių atstovais	44
2.4. Muziejaus interneto svetainė	48
2.5. Finansinis prieinamumas	51
2.6. Fizinis muziejaus prieinamumas muziejaus prieigose	52
2.7. Fizinis muziejaus prieinamumas muziejaus viduje	54
2.8. Bilietų kasa	58
2.9. Rūbinė	59
2.10. Sanitarinės patalpos	60
2.11. Muziejaus kavinė	61
2.12. Muziejaus parduotuvė	63
2.13. Prieinamas turinys	64
2.14. Darbuotojų pasirengimas	71
2.15. Iššūkių ir lūkesčių	75
2.16. Svarbiausi tyrimo rezultatai	77
3. Žmonių su negalia patirtys ir požiūris į Lietuvos muziejų prieinamumą	79

3.1.	Metodika.....	79
3.2.	Muziejų pritaikymas asmenims su judėjimo negalia.....	80
3.3.	Muziejų pritaikymas asmenims su regos negalia	82
3.4.	Muziejų pritaikymas asmenims su klausos negalia.....	85
3.5.	Muziejų pritaikymas asmenims su proto negalia (Dauno sindromas).....	87
3.6.	Muziejų pritaikymas asmenims su specifinės raidos sutrikimais (autizmas, Reto sindromas, Aspergerio sindromas).....	88
3.7.	Muziejų pritaikymas asmenims su nuotaikos (afekciniais) ir neuroziniais sutrikimais (bipolinis sutrikimas, depresija)	90
3.8.	Muziejų pritaikymas asmenims, sergantiems demencija ar Alzheimerio liga	90
3.9.	Išvados ir rekomendacijos	93
4.	Muziejų darbuotojų patirties, požiūrio, poreikių ir lūkesčių vertinimas	97
4.1.	Metodika.....	97
4.2.	Muziejų vadovai	98
4.3.	Muziejų darbuotojai, atsakingi už lankytojų aptarnavimą.....	101
4.4.	Muziejų darbuotojai, atsakingi už edukacines ir parodines veiklas	103
4.5.	Svarbiausi tyrimo rezultatai.....	106
5.	Gerųjų užsienio praktikų analizė	109
5.1.	Metodika ir analizės apimtis.....	109
5.2.	Jungtinės Amerikos Valstijos	109
5.3.	Jungtinė Karalystė	112
5.4.	Italija.....	116
5.5.	Švedija	117
5.6.	Skyriaus apibendrinimas	119
6.	Švietimo, sveikatos ir socialinių paslaugų specialistų ir žmones su negalia vienijančių organizacijų darbuotojų patirties, požiūrio, poreikių ir lūkesčių vertinimas.....	122
6.1.	Metodika.....	122
6.2.	Muziejų lankymo patirtis: bendrosios pastabos	123
6.3.	Požiūris į muziejų prieinamumą.....	125
6.3.1.	Informacija muziejaus interneto svetainėje	125
6.3.2.	Muziejaus prieigos.....	126
6.3.3.	Muziejaus patalpos	127
6.3.4.	Muziejaus turinio prieinamumas	129
6.3.5.	Darbuotojų pa(si)renvimas	133
6.4.	Požiūris į bendradarbiavimą su muziejais	134

Apibendrinimas.....	136
Priedai	138

Iliustracijų sąrašas

1 pav. Muziejaus misijos nuostatos	42
2 pav. Darbuotojų supažindinimas su prieinamumo samprata ir muziejaus siekiais	43
3 pav. Muziejaus strategijos formavimas	43
4 pav. Muziejaus strateginiuose dokumentuose numatytos priemonės.....	44
5 pav. Muziejaus bendradarbiavimas su asmenų, turinčių negalią, bendruomenėmis.....	44
6 pav. Muziejų bendradarbiavimas su asmenų, turinčių negalią, bendruomenėmis, planuojant ir rengiant parodas.....	45
7 pav. Muziejų bendradarbiavimas su asmenų, turinčių negalią, bendruomenėmis, atnaujinant, įrengiant nuolatinę ekspoziciją.....	45
8 pav. Muziejų bendradarbiavimas su asmenų, turinčių negalią, bendruomenėmis, rengiant edukacines programas.....	46
9 pav. Muziejų bendradarbiavimas su asmenų, turinčių negalią, bendruomenėmis, rengiant ekskursijas	46
10 pav. Muziejų bendradarbiavimas su asmenų, turinčių negalią, bendruomenėmis, organizuojant renginius	47
11 pav. Muziejų bendradarbiavimas su asmenų, turinčių negalią, bendruomenėmis, planuojant paslaugų plėtrą.....	47
12 pav. Muziejaus interneto svetainės turinio pateikimas.....	48
13 pav. Priemonės, didinančios prieinamumą, muziejaus interneto svetainėje.....	48
14 pav. Informacijos muziejaus interneto svetainėje parengimas	49
15 pav. Informacija apie muziejaus pasiekiamumą asmenims, turintiems negalią.....	49
16 pav. Informacija apie atskirą įėjimą	50
17 pav. Informacija apie muziejaus paslaugų prieinamumą didinančias priemones bei sprendinius	50
18 pav. Mobilios programėlės, palengvinančios orientaciją muziejaus erdvėse, diegimas	51
19 pav. Muziejų nuolaidos lankytojams, turintiems negalią	51
20 pav. Automobilių stovėjimo aikštelė	52
21 pav. Į muziejų vedantys takai	52
22 pav. Į muziejų vedančiuose takuose naudojamos priemonės prieinamumui didinti	53
23 pav. Muziejaus takas įkalnėje ir įėjimas į muziejų.....	53
24 pav. Muziejaus durys ir prie įėjimo nurodoma tekstinė informacija.....	53
25 pav. Muziejaus fizinės infrastruktūros pritaikymas lankytojams, judantiems neįgaliojo vežimėliu	54
26 pav. Muziejuje naudojama ženklinimo sistema.....	54
27 pav. Muziejaus erdvėse esančios stiklinės pertvaros ar durys ir erdvių pasiekiamumas liftais bei keltuvais.....	55
28 pav. Muziejaus planas ar žemėlapis	55
29 pav. Liftai ir keltuvai	56

30 pav. Laiptai, pakylės, nuolydžiai.....	56
31 pav. Muziejaus erdvių ir eksponatų apšvietimas.....	57
32 pav. Muziejaus koridoriuose ir ekspozicinėse salėse naudojamos priemonės.....	57
33 pav. Muziejaus fizinės infrastruktūros pritaikymas asmenims, turintiems negalią.....	58
34 pav. Vieta, kur galima įsigyti muziejaus lankymo bilietą.....	59
35 pav. Bilietų kasoje pateikiama tekstinė informacija.....	59
36 pav. Muziejuje įrengta rūbinė.....	60
37 pav. Savitarnos rūbinė.....	60
38 pav. Muziejuje veikiantis tualetas.....	61
39 pav. Tualetų pritaikymas lankytojams, judantiems neįgaliojo vežimėliu.....	61
40 pav. Muziejuje veikianti kavinė.....	62
41 pav. Kavinės pritaikymas lankytojams, judantiems neįgaliojo vežimėliu.....	62
42 pav. Kavinės kainyno tekstas.....	63
43 pav. Muziejuje veikianti parduotuvė.....	63
44 pav. Parduotuvės pritaikymas lankytojams, judantiems neįgaliojo vežimėliu.....	64
45 pav. Parduotuvės kainyno tekstas.....	64
46 pav. Muziejuje naudojamų prieinamumą didinančių sprendinių diegimas.....	65
47 pav. Muziejaus nuolatinės ekspozicijos pritaikymas asmenims su negalia.....	65
48 pav. Nuolatinės ekspozicijos informaciją pristatantys tekstai ekspozicinėje erdvėje.....	66
49 pav. Informacija apie ekspoziciją ar eksponatus.....	66
50 pav. Nuolatinės ekspozicijos eksponatai, kuriuos visavertiškai gali patirti asmenys su regos arba klausos negaliomis.....	66
51 pav. Muziejaus parodų pritaikymas asmenims su negalia.....	67
52 pav. Parodų informaciją pristatantys tekstai ekspozicinėje erdvėje.....	67
53 pav. Informacija apie parodas ar eksponatus.....	68
54 pav. Parodų eksponatai, kuriuos visavertiškai gali patirti asmenys su regos arba klausos negaliomis.....	68
55 pav. Ekskursijos asmenims, turintiems negalią.....	68
56 pav. Ekskursijų pritaikymas asmenims su klausos arba regos negaliomis.....	69
57 pav. Edukacinių užsiėmimų pritaikymas asmenims su klausos arba regos negaliomis.....	69
58 pav. Muziejuje taikomos išmaniosios technologijos.....	70
59 pav. Muziejaus renginiuose naudojamos priemonės prieinamumui didinti.....	70
60 pav. Prieinami edukaciniai renginiai, dirbtuvės.....	71
61 pav. Specialūs apsilankymai asmenims, kuriems reikalinga tylesnė aplinka.....	71
62 pav. Muziejuje parengti dokumentai dėl darbuotojų veiksmų aptarnaujant lankytojus.....	72
63 pav. Muziejaus darbuotojams organizuojami mokymai.....	72
64 pav. Darbuotojams organizuojamų mokymų temos.....	73
65 pav. Muziejų darbuotojų pasirengimas aptarnauti lankytojus, turinčius klausos negalią.....	73
66 pav. Muziejų darbuotojų pasirengimas aptarnauti lankytojus, turinčius regos negalią.....	74
67 pav. Muziejų darbuotojų pasirengimas atpažinti, reaguoti ir teikti paramą.....	74
68 pav. Muziejaus darbuotojų gebėjimas naudotis muziejaus fizinės ir informacinės infrastruktūros prieinamumą didinančią techninę įrangą.....	75
69 pav. Muziejuose atlikti prieinamumą didinantys veiksmai per paskutinius 5 metus.....	75

70 pav. Iššūkiai, su kuriais susiduria muziejų darbuotojai, vykdydami savo funkcijas	76
71 pav. Iššūkiai, su kuriais susiduria muziejų darbuotojai, priimdami lankytojus.....	76
72 pav. Muziejų prieinamumo užtikrinimo galimybės.....	77

Lentelių sąrašas

1 lentelė. Muziejų prieinamumo vertinimo anketos klausimyno kategorijos pagal tikslines grupes	41
2 lentelė. Informantų sąrašas (vardai pakeisti)	80
3 lentelė. Tyrime dalyvavę respondentai	97
4 lentelė. Muziejaus darbuotojų iššūkiai, patirtys ir požiūris, poreikiai ir lūkesčiai	106
5 lentelė. Užsienio gerųjų praktikų priemonių sąrašas	119
6 lentelė. Tyrime dalyvavę informantai.....	122

Įvadas

Ataskaitoje pristatomas tyrimas „Muziejai žmogaus gerovei“ inicijuotas Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos, siekiant įvertinti, kaip Lietuvos muziejai ir jų vykdoma veikla prisideda prie visuomenės psichosocialinės ir dvasinės gerovės kūrimo, į ją žvelgiant per kultūros prieinamumo visiems prizmę. Konstatuojama, jog nepaisant to, kad Lietuvos kultūros politikai daug kalba apie kultūros pasitelkimą socialinei įtraukčiai, sanglaudai ir prieinamumui didinti, vis dar trūksta kompleksinio kultūros prieinamumo problemos matymo, su ja susijusių aspektų įterpimo į muziejų veiklą. Nepakanka ir išsamių muziejų prieinamumo žmonėms su negalia tyrimų.

Šio tyrimo tikslas – parengti rekomendacijas dėl Lietuvos muziejų paslaugų, skirtų žmonėms su negalia, sistemos kūrimo, tobulinimo ir plėtros galimybių. Numatoma, kad tyrimo rezultatai ir rekomendacijos bus naudingi formuojant kultūros, sveikatos ir socialinės apsaugos politikos nuostatas dėl Lietuvos muziejų funkcijų ir veiklos organizavimo, siekiant užtikrinti žmonių su negalia socialinių ir kultūrinių poreikių tenkinimą, sudarant jiems galimybes pilnavertiškai įsitraukti į kultūrines veiklas ir naudotis kultūros paslaugomis.

Iškelto tyrimo tikslo buvo siekiama įgyvendinant šiuos uždavinius:

1. Išanalizuoti Lietuvos ir užsienio šalių atminties institucijų ir / arba tarptautinių organizacijų parengtą metodinę medžiagą (rekomendacijas, gaires, metodikas ir kt.), skirtą kultūros paslaugų prieinamumui asmenims su negalia didinti, ir remiantis ja parengti pagrindinių reikalavimų ir / arba rekomendacijų dėl muziejų prieinamumo didinimo žmonėms su negalia sąrašą;
2. Atlikti Lietuvos muziejų (nacionalinių, valstybinių, savivaldybių) prieinamumo žmonėms su negalia vertinimą, identifikuojant pagrindines problemines sritis;
3. Nustatyti žmonių su negalia patirtį ir požiūrį į Lietuvos muziejų prieinamumą, identifikuoti jų poreikius ir lūkesčius;
4. Nustatyti Lietuvos muziejų darbuotojų patirtį ir požiūrį į muziejų prieinamumą žmonėms su negalia, identifikuoti jų poreikius ir lūkesčius;
5. Išanalizuoti ne mažiau kaip keturių užsienio šalių muziejų gerąją praktiką didinant muziejų prieinamumą žmonėms su negalia, kuri būtų susijusi su skirtingomis muziejų teikiamomis paslaugomis (produktais) skirtingą negalią turintiems asmenims;
6. Nustatyti švietimo, sveikatos ir socialinių paslaugų specialistų ir žmones su negalia vienijančių organizacijų darbuotojų patirtį ir požiūrį į muziejų prieinamumą žmonėms, turintiems negalią, identifikuoti jų poreikius ir lūkesčius;
7. Remiantis tyrimo metu gautais rezultatais, parengti rekomendacijas dėl Lietuvos muziejų sektoriaus paslaugų, skirtų žmonėms su negalia, sistemos kūrimo, tobulinimo ir plėtros galimybių.

Tyrimo ataskaita struktūruota atitinkamai iškeltiems uždaviniams.

Pirmoje dalyje apžvelgiama ir analizuojama Lietuvoje esama metodinė medžiaga, pateikiami išryškėję metodinės medžiagos sisteminimo kriterijai. Taip pat šioje dalyje analizuojamos užsienio šalių (Jungtinių Amerikos Valstijų, Jungtinės Karalystės, Italijos ir Švedijos) valstybinių institucijų ir atskirų muziejų parengtos gairės ir rekomendacijos, skirtos užtikrinti kuo platesnį muziejų

prieinamumą visiems lankytojams. Remiantis atlikta analize, pateikiamas pagrindinių reikalavimų ir / arba rekomendacijų dėl muziejų prieinamumo didinimo žmonėms su negalia sąrašas.

Antroje ataskaitos dalyje pateikiamas Lietuvos muziejų prieinamumo žmonėms su negalia vertinimas, kuris grįstas muziejų darbuotojų (muziejų ir struktūrinių padalinių vadovų, ekskursijų vadovų, edukatorių, salės, kasos, rūbinės darbuotojų) apklausa. Tirti muziejaus darbuotojai buvo prašomi muziejų prieinamumą įvertinti įvairiais aspektais – nuo muziejaus prieinamumo politikos iki informacinio, fizinio, turinio muziejaus prieinamumo. Šioje dalyje pristatomi atlikto kiekybinio tyrimo rezultatai.

Trečioje ataskaitos dalyje nagrinėjama žmonių su negalia muziejų lankymo patirtis, identifikuojami jų poreikiai. Remiantis kokybinio tyrimo rezultatais, atliktais pusiau struktūruotais interviu su įvairių negalią (fizinę, sensorinę, proto, psichinę ir kt.) turinčiais žmonėmis arba jų artimaisiais, apibendrinami interviu metu išsakyti pastebėjimai ir poreikiai, juos specifikuojant pagal konkrečias negalias, pateikiama gerosios praktikos pavyzdžių.

Ketvirtoje ataskaitos dalyje skirta muziejų darbuotojų patirties ir požiūrio į muziejų prieinamumą analizei. Šioje dalyje pristatomi muziejų darbuotojų (vadovų, aptarnaujančio personalo ir edukatorių) ekspertinių interviu metu gauti duomenys, leidžiantys įvertinti muziejų darbuotojų esamos padėties matymą ir jų siūlomus prieinamumo tobulinimo sprendimus.

Penktoje ataskaitos dalyje nagrinėjama keturių pasirinktų užsienio šalių (Jungtinių Amerikos Valstijų, Jungtinės Karalystės, Italijos ir Švedijos) muziejų paslaugų prieinamumo didinimo praktika, fokusuojantis į gerosios patirties analizę.

Šeštoje ataskaitos dalyje aptaria švietimo, sveikatos ir socialinių paslaugų specialistų ir žmones su negalia vienijančių organizacijų darbuotojų požiūrius ir poreikius, siejant juos su muziejaus prieinamumu žmonėms, turintiems negalią. Remiantis trijų fokusuotų (sutelktų) grupių diskusijos medžiaga, šioje dalyje pristatomos tikslinių grupių muziejų lankymo patirtys, apibendrinamos jų nuomonės apie įvairius muziejaus prieinamumo aspektus, pateikiamas požiūris į bendradarbiavimą su muziejais.

Taip pat prie ataskaitos atskiru priedu pridedamos *rekomendacijos* muziejų prieinamumui didinti. Šios rekomendacijos – tai praktinių patarimų forma išdėstytos viso tyrimo metu sukauptos informacijos sintezė.

1. Lietuvos ir užsienio šalių atminties institucijų ir / arba tarptautinių organizacijų parengtos metodinės medžiagos analizė

1.1. Metodika

Šios dalies tikslas – atlikti Lietuvos ir užsienio šalių metodinės medžiagos analizę ir, remiantis ja, parengti pagrindinių reikalavimų ir / arba rekomendacijų dėl muziejų prieinamumo didinimo žmonėms su negalia sąrašą.

Siekiant atrinkti užsienio šalis analizei, buvo atlikta preliminari apžvalga, kurios metu išsiaiškinta, kad prieinamą ir tinkamą metodinę medžiagą (rekomendacijas, gaires, metodikas ir pan.) turi daugelis užsienio šalių, tad pagal geografinę padėtį ir kalbos prieinamumą tolesnei analizei buvo pasirinktos ir Kultūros ministerijos patvirtintos keturios šalys: Jungtinės Amerikos Valstijos (toliau – JAV), Jungtinė Karalystė (toliau – JK), Italija ir Švedija. Be to, šalių pasirinkimui įtakos turėjo ir tai, kad JAV ir JK turi didesnę įdirbį pritaikant muziejus protinę ir psichinę negalią turintiems žmonėms, o Italijos Florencijos miestas ir jo muziejai yra gavę 2021 m. geriausiai visiems gyventojams pritaikyto miesto apdovanojimą.

Kadangi medžiagos labai daug, šioje analizėje fokusuojamasi į analizuojamų šalių metodinėje medžiagoje pateiktas rekomendacijas, nukreiptas į muziejų prieinamumo didinimą žmonėms su negalia, išskiriant pagrindines sritis ir rekomendacijas, kurios galėtų būti naudingos Lietuvos muziejams.

1.2. Metodinės medžiagos (rekomendacijų, gairių, metodikos ir kt.), skirtos kultūros paslaugų prieinamumui didinti, analizė

1.2.1. Lietuva

Analizuojant Lietuvoje esamą metodinę medžiagą (rekomendacijas, gaires, metodikas ir kt.), skirtą atminties institucijų kultūros paslaugų prieinamumui didinti, pirmiausia prasminga nurodyti, kad prieinamumo principas įtvirtintas fundamentaliame žmogaus teisių dokumente – Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijoje¹, kurią Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo 2010 m. gegužės 27 d. Kalbant apie kultūros prieinamumą, svarbus Konvencijos 30 str., kurio 1 dalyje nurodyta, kad Konvencijos šalys pripažįsta asmenų su negalia teisę lygiai su kitais asmenimis dalyvauti kultūriniame gyvenime ir imasi visų atitinkamų priemonių, užtikrinančių, kad asmenys su negalia: (a) turėtų galimybę prieinomis formomis pasinaudoti kultūrine medžiaga; (b) turėtų galimybę prieinomis formomis žiūrėti televizijos programas, filmus, teatro spektaklius ir dalyvauti kitoje kultūrinėje veikloje; (c) turėtų galimybę dalyvauti kultūriniuose renginiuose ar gauti kultūros paslaugas, kaip antai teatrų, muziejų, kino, bibliotekų ir turizmo paslaugas, ir, kiek tai įmanoma, turėtų galimybę lankyti paminklus ir nacionalines kultūros vertybes.

¹ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.335882>

Šiuo metu Lietuvoje pagrindinis asmenų su negalia teisių apsaugą nustatantis dokumentas yra „Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas“², tačiau jau parengtas ir nuo 2024 m. sausio 4 d. įsigalios jį pakeičiantis „Lietuvos respublikos asmens su negalia teisių apsaugos pagrindų įstatymas“³. Tarp kitų nuostatų, šiame įstatyme įtvirtinta asmenų su negalia teisė į prieinamą aplinką (5 str.) ir teisė į laisvalaikį, sportą ir kultūrinę veiklą, atitinkančius asmenų su negalia amžių ir individualius pagalbos poreikius (9 str.). Įstatyme apibrėžta, kad Lietuvos Respublikos kultūros ministerija prisideda prie asmenų su negalia teisių užtikrinimo, formuodama informacinio prieinamumo gerinimo asmenims su negalia ir jų dalyvavimo kultūrinėje veikloje politiką.

Vienas bazinių prieinamumo aspektų negalią turintiems žmonėms (ypač su regos ir judėjimo negalia) yra fizinės aplinkos pritaikymas. Tai pirmoji ir būtina sąlyga siekiant visapusiško prieinamumo. Fizinės aplinkos prieinamumas reiškia, kad visuomeniniai pastatai (tarp jų ir muziejai) turi būti suprojektuoti taip, kad jie būtų prieinami visiems žmonėms, taip pat ir asmenims su negalia.

Pagrindinis fizinės aplinkos asmenims su negalia pritaikymo reikalavimus pateikiantis dokumentas – tai Statybos techninis reglamentas, kurio normatyvais privalo naudotis architektai ir statytojai. Šio dokumento tikslas – nurodyti, kaip statiniai privalo būti pritaikyti žmonėms su įvairiomis negaliomis (kokios turi būti aikštelės, koridoriai, patalpos, WC ir kitos erdvės statiniuose, viešose erdvėse ir pan.). 2020 m. įsigaliojusi naujoji Reglamento redakcija STR 2.03.01:2019 „Statinių prieinamumas“⁴, kurioje vietoj seniau buvusių normatyvų pateikiamos nuorodos į tarptautinės organizacijos ISO (*International Standardization Organization*) dokumentų rinkinius. Kalbant apie aplinkos pritaikymą asmenims su negalia, svarbūs tokie tarptautiniai standartai kaip ISO 21542:2011 „Pastatų statyba. Užstatytos aplinkos prieinamumas ir naudojamumas“, kuris nurodo daugybę reikalavimų ir rekomendacijų, susijusių su pastatų tinkamumu naudoti ir prieinamumo projektavimu ir statyba. Tai apima patekimą į pastatus, cirkuliaciją pastatuose, išėjimą iš pastatų įprastomis sąlygomis ir evakuaciją gaisro atveju. Taip pat tarptautinis standartas ISO 23599:2012 „Pagalbinės priemonės neregiamis ir silpnaregiams. Taktiliniai vaikščiojamojo paviršiaus indikatoriai“. Šie tarptautiniai ISO standartai labai konkrečiai nurodo visus dydžius, pateikia pritaikymo pavyzdžius, netgi iki atspalvių, kurie labiau tiktų regėjimo sutrikimų turintiems žmonėms.

Tarptautinių standartų buvimas ir teisės aktais reglamentuota prievolė vadovautis jais, deja, nėra pakankama sąlyga. 2021 m. Žmogaus teisių organizacijų koalicijos parengtoje ataskaitoje „Jungtinių Tautų žmogaus teisių tarybos visuotinė periodinė peržiūra (trečias ciklas)“⁵, kurioje apžvelgiamas 2016–2020 m. laikotarpis, konstatuojama, kad nežiūrint į tai, jog Lietuvoje yra techniniai statybos reglamentai (toliau – STR), išsamiai išdėstantys reikalavimus, užtikrinančius fizinį pastatų ir statinių prieinamumą asmenų su negalia poreikiams, tačiau šie reikalavimai taikomi tik naujai statomiems ar renovuojamiems pastatams. Kita problema susijusi su tuo, kad susipažinti su minėtais tarptautiniais standartais sudėtinga, nes jie yra mokami. Taip pat svarbu pažymėti, kad STR 2.03.01:2019 „Statinių

² <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.199156E4E004/asr>

³ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b891853285db11edbdceb68a7a0df7e?jfwid=-mmidcp7yu>

⁴ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/dcb43cb3ffaf11e990d5d63c859a8aa7>

⁵ https://ztok.lt/wp-content/uploads/2021/05/ZTOK_LT_final.pdf

prieinamumas“ grindžiamas ISO standartais, kurie šiuo metu jau yra atnaujinti (ISO 21542:2021⁶ ir ISO 23599:2019⁷).

Lietuvoje parengta daugybė *fizinės aplinkos* pritaikymo asmenims su negalia rekomendacijų, siekiant didinti viešųjų (tarp jų ir kultūros) paslaugų prieinamumą:

Aplinkos pritaikymas savivaldybėse žmonėms su regėjimo negalia⁸. – Lietuvos aklujų ir silpnaregių sąjunga, 2017.

Kultūros objektų (teatrų, kino centrų, muziejų ir kt.) ir turizmo objektų aplinkos prieinamumo vertinimas, įvertinant Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo efektyvumą Lietuvoje⁹. – Lietuvos žmonių su negalia aplinkos pritaikymo asociacija, 2018.

Aplinkos ir teritorijų pritaikymo žmonėms su regėjimo negalia projektavimo ir įrengimo reikalavimai¹⁰. – Kaunas: BIPA, 2018.

Aplinkos pritaikymas žmonėms su judėjimo negalia¹¹ (vaizdo filmas). – Lietuvos žmonių su negalia sąjunga, 2019.

Fizinės aplinkos pritaikymas žmonėms su regėjimo negalia¹². – Lietuvos aklujų ir silpnaregių sąjunga, 2021.

Pateikiami bendrieji fizinės aplinkos pritaikymo reikalavimai žmonėms su regėjimo negalia, taikomi susisiekimo infrastruktūrai ir visuomeniniams pastatams, tarp kurių įvardyti ir kultūros pastatai (kino teatrai, kultūros namai, klubai, teatrai, bibliotekos, muziejai, parodos, archyvai).

Leidinyje pateikiamas kultūros ir turizmo objektų (teatrų, kino centrų, muziejų ir kt.) aplinkos prieinamumo asmenims su negalia vertinimas, vadovaujantis statybos techniniu reglamentu STR 2.02.10:2018 „Statinių pritaikymas specialioms neįgaliųjų poreikiams“. Remiantis atliktomis apklausomis ir kultūros objektų situacijos vertinimais, suformuluotos bendros rekomendacijos dėl aplinkos pritaikymo asmenims su negalia.

Rekomendacijos apsiriboja aplinkos pritaikymu asmenims su judėjimo ir regos negalia.

Pateikiami Statybos techninių reikalavimų reglamento STR 2.03.01:2001 „Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su negalia reikmėms“ reikalavimai ir praktinio aplinkos pritaikymo pavyzdžiai.

Pristatoma universalus dizaino samprata ir pateikiama informacija, kaip turi būti įrengta išorinė aplinka ir prieiga, įvairios paskirties patalpos, t. y., kaip turi atrodyti teisingai įrengti pandusai, porankiai, kriauklės, veidrodžiai ir kita įranga.

Apibrėžiami reikalavimai viešųjų erdvių ir visuomeninės paskirties pastatų pritaikymui, nusakant, kaip turi būti įrengta išorinė aplinka, laiptai, įėjimas į pastatą, durys,

⁶ <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:21542:ed-2:v1:en>

⁷ <https://www.iso.org/standard/76106.html>

⁸ <http://auctum.org/wp-content/uploads/2017/10/AplinkospritaikymasLASS.pdf>

⁹ <http://www.ndt.lt/wp-content/uploads/kulturos-turizmo-istaigos.docx>

¹⁰ <https://www.bipa.lt/uploads/Bukletai/Aplinkos%20ir%20teritoriju%20pritaikymo%20zmonems%20su%20regėjimo%20negalia%20rekomendacijos.pdf>

¹¹ https://www.youtube.com/watch?v=uoSSpd-e3Gg&ab_channel=Lietuvoszmoniusunegaliasajunga

¹² <https://lass.lt/wp-content/uploads/2021/08/fizinesaplinkospritaikymaszmonemssuregejimonegalia.doc>

kokios yra būtinos įvairios kitos saugumą užtikrinančios priemonės.

Aptariant metodinę medžiagą, apimančią platesnę prieinamumo (ne tik fizinės aplinkos) sampratą, paminėtinas VŠĮ „Socialiniai meno projektai“ 2019 m. parengtas leidinys „Lietuvos meno muziejų prieinamumas“¹³, kuriame pateiktos muziejų prieinamumo vertinimo gairės ir Lietuvos audiosensorinės bibliotekos 2022 m. išleistos gairės „Kultūros įstaigų prieinamumas neregiamis ir silpnaregiams lankytojams“¹⁴. Toliau abu šiuos leidinius pristatysime išsamiau.

„Lietuvos meno muziejų prieinamumas“ – leidinys parengtas pagal 2017–2018 m. vykdytą projektą „Lietuvos meno muziejų paslaugų prieinamumo socialinės atskirties grupių asmenims“. Jame pateikti atlikto kiekybinio ir kokybinio Lietuvos meno muziejų darbuotojų tyrimo duomenys, atskleidžiantys jų požiūrius ir nuostatas į muziejų prieinamumą. Taip pat, remiantis negalią turinčių asmenų ir jų atstovų įžvalgomis, pateikiamos *muziejų prieinamumo vertinimo gairės*, apimančios reikalavimus, kuriuos turėtų atitikti muziejus, siekiantis įvairių poreikių ir galimybių turintiems lankytojams kurti prieinamą ir atvirą muziejų. Muziejų prieinamumo vertinimo gairėse išdėstyti prieinamumo didinimo reikalavimai apima daugelį muziejaus veiklos aspektų (nuo fizinio prieinamumo iki muziejaus politikos formavimo, darbuotojų pasirengimo ir kt.). Gairių pateikimo forma – teiginių, nusakančių muziejaus pasirengimą teikti paslaugas asmenims su negalia įvertinimas, atsakant į 8 klausimus, atskleidžiančius įvairių muziejaus veiklos sferų prieinamumą:

1. ar muziejaus politika ir vidinė įstaigos organizacija atspindi siekį didinti muziejaus prieinamumą;
2. ar muziejaus pastatas ir renginiai fiziškai prieinami įvairių poreikių ir galimybių turintiems muziejaus lankytojams;
3. ar muziejaus informacija efektyviai pasiekia lankytojų grupes, ar muziejaus informacija viešinama įvairius lankytojų poreikius ir galimybes atitinkančiais būdais;
4. ar muziejaus darbuotojai yra svetingi naujoms lankytojų grupėms, ar jie atviri auditorijos įvairovei, ar pasirengę priimti įvairių poreikių ir galimybių turinčius lankytojus;
5. ar muziejus, organizuodamas savo veiklą, atsižvelgia į skirtingas lankytojų galimybes priimti informaciją, dalyvauti ir patirti;
6. ar visi muziejų lankytojai, nepaisant gaunamų pajamų, gali nevaržomai apsilankyti muziejuose ir naudotis jų teikiamomis paslaugomis;
7. ar muziejaus veikla (pvz., muziejaus parodos ir renginiai) atspindi įvairių visuomenės grupių gyvenimą ir patirtį, ar muziejus atviras bendradarbiauti su negalią turinčiais asmenimis ir jų atstovais, siekiant užtikrinti paslaugų prieinamumą ir kokybę.
8. kokia yra muziejaus teikiamų paslaugų prieinamumo skirtingų poreikių ir galimybių turintiems muziejų lankytojams ir jų kokybės vertinimo praktika.

Teiginių / reikalavimų, leidžiančių įvertinti kiekvieną iš įvardytų muziejaus aspektų, santrauka pateikta 1 priede. Bendrai tariant, pateiktos gairės yra gana išsamios ir tikrai gali būti naudingos muziejui, norinčiam įsivertinti savo pasirengimą ir teikti kokybiškas paslaugas asmenims su negalia. Be to, leidinio priede pateikti Suomijos muziejų veiklos pavyzdžiai gali pasitarnauti generuojant idėjas, kaip pritaikyti muziejų asmenims su negalia. Vertinga ir tai, kad prieduose pateiktas sąrašas

¹³ https://museums.lt/wp-content/uploads/Lietuvos-meno-muziejy-prieinamumas_leidiny_2019_SMP_.pdf

¹⁴ <https://labiblioteka.lt/data/public/uploads/2022/05/kulturos-istaigu-prieinamumas-2.pdf>

organizacijų ir asmenų, išreiškusių norą teikti konsultacijas ar bendradarbiauti su muziejais jų prieinamumo didinimo tikslais. Tačiau galima pastebėti ir apribojimų – formuluojant reikalavimus muziejams, koncentruojamasi į judėjimo, regos ir klausos negalią turinčius asmenis, be dėmesio paliekant proto ir psichikos negalią turinčių lankytojų ypatumus.

„Kultūros įstaigų prieinamumas neregiams ir silpnaregiams lankytojams“ – tai gairės, kurių tikslas padėti kultūros įstaigoms pritaikyti savo paslaugas regos negalią turintiems lankytojams. Atkreiptinas dėmesys, kad didžiąja dalimi gairės aptaria būtent muziejų prieinamumą gerinančias priemones. Gairės apima beveik visus kultūros įstaigų prieinamumo didinimo aspektus – aptariama, kaip turi būti pateikiama informacija, įrengiama fizinė aplinka (nusakant prieinamumo reikalavimus tiek išorinėms, tiek vidaus patalpoms įrengti ir apipavidalinti), koks turi būti tinkamas aptarnaujančio personalo pasirengimas ir, svarbiausia, pateikiami nurodymai, kurių pagalba galima didinti muziejaus ekspozicijų prieinamumą žmonėms su regos negalia (kaip pateikti eksponatus, apibūdinti apčiuopiamus ir neapčiuopiamus objektus, pvz., tokius kaip tapybos darbai). Išsamus rekomendacijų sąrašas įvairiems kultūros įstaigų veiklos aspektams pateiktas 2 priede.

Dera pažymėti, kad šiose gairėse akcentuojama, jog svarbiausia kultūros įstaigos prieinamumo užtikrinamo prielaida – bendradarbiavimas su paslaugos gavėjais, todėl rekomenduojama visuose etapuose kreiptis ir konsultuotis su asmenimis, turinčiais regos negalią, ir juos atstovaujančiomis organizacijomis, kurių sąrašas pateiktas gairių priede. Kita vertus, didelis šios metodinės medžiagos privalumas susietas su tuo, kad ją parengė Lietuvos audiosensorinės bibliotekos darbuotoja Ugnė Žilytė, pati turinti regos negalią. Būtent ši aplinkybė leido įvardyti labai konkrečias rekomendacijas ir pateikti praktiškai pagrįstus muziejaus prieinamumo didinimo pavyzdžius. Tenka tik apgailestauti, kad šių gairių rekomendacijos didžiąja dalimi tinkamos tik žmonėms su regos negalia.

Šalia aukščiau analizuotų gairių, nusakančių įvairius kultūros įstaigų prieinamumo didinimo negalią turintiems asmenims aspektus, taip pat galima paminėti „Kaunas – Europos kultūros sostinė 2022“ programos „Dizainas laimei“ parengtą kultūros prieinamumo gidą **„Kaunas visiems“**¹⁵. Šis leidinys, skirtas kultūros organizacijoms ir renginių organizatoriams, siekiant kultūros įstaigas ir renginius padaryti prieinamesnius visiems, ypač žmonėms su negalia ir kitiems specialiųjų poreikių turintiems žmonėms. Aptariamas gidas pateikia rekomendacijas, kaip organizuoti visiems prieinamus kultūros renginius, apimant komunikacijas, infrastruktūros, paslaugų ir bendravimo su negalią turinčiais žmonėmis ypatumus. Jame taip pat pristatoma universali ženklavimo sistema, kur naudojami naujausi tarptautiniai ženklai, nusakantys, kaip vienas ar kitas objektas ar renginys pritaikyti asmenims su skirtingomis negaliomis. Vis dėlto šiame gide, kaip ir daugelyje kitų metodinių medžiagų, specialaus dėmesio žmonėms su proto ar psichikos negalia neskiriama.

Muziejams, kaip viešųjų paslaugų teikėjams, aktualios Neįgaliųjų reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus įsakymu patvirtintos rekomendacijos **„Neįgaliųjų aptarnavimo viešajame ir privačiame paslaugų sektoriuose rekomendacijos“**¹⁶, kurios taikomos valstybės ir savivaldybių įstaigoms bei įmonėms, viešajame ir privačiame sektoriuose paslaugas teikiantiems asmenims, įstaigoms, įskaitant gydymo, švietimo, kultūros

¹⁵ https://dizainaskaune.lt/wp-content/uploads/2020/11/Kaunas2022_PrieinamumoLeidiny.pdf

¹⁶ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.441679>

įstaigas ir organizacijas. Rekomendacijos nusako, kaip reikėtų bendrauti su lankytojais skiriant žmonių grupes, turinčias įvairias negalias:

- judėjimo negalią;
- klausos sutrikimus;
- regėjimo sutrikimus;
- kalbos sutrikimus;
- psichinę negalią;
- protinę negalią;
- autizmo spektrą.

Taigi šios rekomendacijos išsiskiria tuo, kad jose pateikiamos bendravimo su asmenimis, turinčiais negalią, nuostatos yra specifikuotos pagal platų galimų negalių spektrą.

Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos negalios organizacijų forumo 2022 m. išleistame leidinyje „Žmonių, turinčių negalią, teisės Lietuvoje – negalios politikos analizė“¹⁷ konstatuojama, kad mūsų visuomenėje proto ir psichikos negalią turintys asmenys kaip kultūros vartotojai yra menkai pažinti (psl. 116, 118). Todėl juntamas ir šios negalios grupės ypatumų analizės stygius įvairiose metodinėse medžiagose, skirtose kultūros prieinamumui didinti. Vis dėlto galima paminėti keletą leidinių, pateikiančių kultūros įstaigų (muziejų, bibliotekų) pritaikymo rekomendacijas žmonėms su proto ir psichikos negalia. Vienas iš tokių leidinių – „Modernaus muziejaus veiklos gairės“¹⁸, kurio skyriuje „Specialiųjų poreikių turintys vaikai muziejuje“ pateikiamos žinios apie intelekto ir elgesio sutrikimų įvairovę, autizmą ir autizmo spektro sutrikimus, supažindinama su programomis, darbo priemonėmis ir metodais, įgalinančiais muziejų edukatorius perteikti norimą informaciją tokiems vaikams suprantamu, kokybiškai nauju būdu.

Paminėtinos Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešosios bibliotekos parengtos metodinės priemonės – tai 2020 m. išleista metodinė priemonė „Išlaisvinti herojai: sensoriniai skaitymai bibliotekose“¹⁹, skirta autizmo spektro sutrikimų turinčių vaikų įtraukimui į kultūrą (per sensorinius skaitymus) ir 2021 m. publikuota metodinė priemonė „Prisiminimų beiškant: terapiniai skaitiniai demencija sergantiesiems“²⁰. Šios metodinės priemonės tiesiogiai skirtos bibliotekininkams, tačiau jose išdėstyti darbo su asmenimis, turinčiais autizmą ar demenciją, reikalavimai aplinkai, efektyvaus bendravimo strategijos, ugdymo ypatumai gali būti naudingi ir kitoms kultūros įstaigoms (taip pat ir muziejams), teikiant paslaugas šioms tikslinėms grupėms.

Galima rasti rekomendacijų, skirtų autizmo spektro sutrikimų turinčių vaikų ugdymui švietimo sistemoje. Mokytojams skirtą rekomendacijų leidinį „Pasiruošimas darbui su vaikais, turinčiais autizmo spektro sutrikimų“²¹ 2020 m. išleido Lietuvos aklųjų ir silpnaregių ugdymo centras, išversdamas psichologės Bec Oakley (2013) „Autism preparation kit“²². Šiame leidinyje labai

¹⁷ <https://www.lnf.lt/wp-content/uploads/2022/06/neigaliu-su-turiniu-Be-ISBN.pdf>

¹⁸ Modernaus muziejaus veiklos gairės. Muziejninkystės studijos, IV tomas. Sudarytojas doc. dr. Arūnas Puškorius. VU, 2015. Prieiga per internetą: http://www.kf.vu.lt/dokumentai/publikacijos/Modernaus_muziejaus_veiklos_gaires_IV.pdf

¹⁹ https://issuu.com/savbiblioteka/docs/sensoriniai_skaitymai_297x210mm_issuu

²⁰ https://www.bibliotekavisiems.lt/wp-content/uploads/2022/05/Prisiminimu-beieskant_galutinis-compressed.pdf

²¹ <https://srvks.lt/wp-content/uploads/2019/11/REKOMENDACIJ%C5%B2-LEIDINYS.-Pasiruo%C5%A1imas-darbi-su-vaikais-turin%C4%8Dais-autizmo-spektro-sutrikim%C5%B3.pdf>

²² <http://aut2know.co.za/wp-content/uploads/AutismPreparationKitForTeachers1.pdf>

praktiškai nusakoma, kaip pritaikyti aplinką autizmo spektro sutrikimų turintiems vaikams, kaip su jais bendrauti ir kaip pateikti ugdymo turinį. Daugelis šių aspektų pritaikomi ir muziejų veikloje.

Be to, 2020 m. rugsėjo 14 d. Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro įsakymu Nr. V-1367 buvo patvirtintos „**Ugdymo organizavimo rekomendacijos mokiniams, kuriems diagnozuotas autizmas**“²³, kuriose ne tik nusakoma bendra autizmo spektro sutrikimų turinčių mokinių ugdymo organizavimo tvarka, bet ir pateikiamos rekomendacijos, kaip pritaikyti ugdymo aplinką (pvz., paskiriant nuolatinę ugdymosi vietą, jeigu būtina, naudojant sienelės, širmas, skirtas dėmesiui koncentruoti, įrengiant nuo triukšmo izoliuotą erdvę poilsiui ar nusiramimui), kokiais metodais perteikti ugdymo turinį (pvz., informacijos vizualizavimas ir struktūravimas, t. y. mokymo medžiagos pateikimas vaizdu, piktogramomis, aiškia seka). Taip pat rekomenduojama ugdymosi veiklos metu daryti fizinio aktyvumo pertraukas, naudojant specialias priemones: minkštasuolius, balansavimo, supimosi ir kitas priemones.

Muziejai taip pat vis plačiau savo veiklos praktikoje orientuojasi į proto ir psichikos negalią turinčius lankytojus. Pavyzdžiui, Lietuvos nacionalinio muziejaus ekspozicijoms parengtos socialinės istorijos, kurios skirtos autizmo spektro sutrikimą turintiems vaikams²⁴, Lietuvos jūrų muziejuje taikoma delfinų, sensorinės integracijos ir kt. terapija plačiai žinoma šalyje kaip veiksminga pagalbos priemonė esant plataus spektro sutrikimams (raidos sutrikimai, autizmas, depresija ir kt.)²⁵, daugelis muziejų įsitraukė į edukacinės programos „Susitikime muziejuje“²⁶, skirtos asmenims, turintiems demenciją (programa parengta remiantis Niujorko Moderniojo meno muziejaus patirtimi).

Atskirai verta apžvelgti kitą kultūros paslaugų prieinamumo asmenims su negalia didinimo aspektą – tai informacinės aplinkos pritaikymas. Muziejams, norint būti atviriems įvairias negalias turintiems lankytojams, svarbu gebėti pateikti informaciją įvairioms tikslinėms grupėms priimtina ir suprantama forma. Šiuo požiūriu aktuali tokia metodinė medžiaga:

- „**Teksto lengvai suprantama kalba rengimo gairės**“²⁷, kurios daugiausia skirtos informaciją pateikiant žmonėms su intelekto negalia ar neuropsichiatriniais sutrikimais. Lengvai suprantama kalba (angl. *Easy to Read*) padeda perteikti informaciją žmonėms, patiriantiems sunkumų skaitant įprastus tekstus. Gairėse pateikti praktiniai teksto lengvai suprantama kalba rengimo principai ir patarimai, kaip adaptuoti kalbinę raišką – kokius žodžius rinktis, kaip rašyti sakinius ir juos jungti, kaip struktūruoti visą tekstą, taip pat aptariami formalūs teksto išdėstymo principai ir tekstų lengvai suprantama kalba iliustravimo klausimai.
- **Europos Aklųjų sąjungos rekomendacijos dėl aiškaus šrifto**²⁸. Lietuvos audiosensorinė biblioteka 2017 m. išvertė Europos Aklųjų sąjungos parengtas gaires, kuriose nurodoma, kaip tinkamai parengti silpnaregiams pritaikytą tekstą, išsamiai aprašant šrifto (dydis, formatas, kontrastas), teksto organizavimo, grafikų, paveikslų pateikimo ir kt. reikalavimus.

²³ <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/019aae80f65c11eaa12ad7c04a383ca0?fbclid=IwAR17c-SbQuIY4gpSF-LMN7QNLUFAXotNkrAGyizZxPYOCSQLDZENlhQugBM>

²⁴ <https://lnm.lt/aktualijos/socialines-istorijos-autizmo-spektro-sutrikima-turintiems-vaikams/>

²⁵ <https://www.zmones.lt/naujiena/depresijos-autizmo-vaiku-elgesio-sutrikimams-lengvinti-netiketa-terapija-su-delfiniais-ir-per-pojucius-XIQWkrOdQN9>

²⁶ http://old.ldm.lt/LDM/PDF/susitikime_muziejuje_pdf.pdf

²⁷ https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/LU.LV/Apaksvietnes/Projekti/perlsi/Tekstu_lengvai_suprantama_kalba_rengimo_gaires.pdf

²⁸ <https://labiblioteka.lt/doclib/mn3ao5kntg822ru66gb8rwhyp7b38e5p>

- Vieningus Brailio rašto reikalavimus pristatantis standartas „**Prieinamas dizainas. Brailio rašto naudojimas ant ženklų, įrangos ir prietaisų**“ (LST ISO 17049:2017) ir jo nacionalinis priedas „**Lietuvių kalbai pritaikyta Brailio rašto ženklų sistema**“ (LST ISO 17049:2017/NA:2019). Šie standartai skirti užtikrinti teisingą ir korektišką Brailio rašto naudojimą, nes užrašai Brailio raštu parašyti kitaip nei netiksliai laikantis standarto, asmenims su regos negalia yra neperskaitomi ir praranda prasmę.

Analizuojant informacijos apie kultūros įstaigas (tarp jų ir muziejus) prieinamumą, vienas pagrindinių žinių šaltinių yra internetas. Jis ypač svarbus asmenims, turintiems negalią, nes būtent šių grupių atstovams labai svarbus išankstinis pasirengimas renkant informaciją apie muziejaus teikiamas paslaugas ir jo aplinkos pritaikymą žmonėms su negalia. Maža to, pastaruoju metu internetas tampa ne tik informavimo, bet ir paslaugų teikimo būdu (kuris tapo itin aktualus COVID-19 kontekste). Vienu iš tokių pavyzdžių gali būti muziejų siūlomi virtualūs turai (įgyvendinant Lietuvos integralios muziejų informacinės sistemos plėtros, modernizavimo ir naujų el. paslaugų projektą „Virtualus muziejus“, 25 Lietuvos muziejai sukūrė virtualius turus, kurie pasiekiami LIMIS portale adresu <https://turai.limis.lt>²⁹).

Todėl metodinė medžiaga, susijusi su interneto svetainių pritaikymu asmenims su negalia, tampa reikšmingu muziejų paslaugų žmonėms su negalia aspektu. Pažymėtina, kad Lietuvoje parengta nemažai prieinamos skaitmeninės informacijos asmenims su negalia rekomendacijų bei metodikų. Jų apžvalga pateikta žemiau esančioje lentelėje:

Neįgaliesiems pritaikytų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainių kūrimo, testavimo ir įvertinimo metodinės rekomendacijos³⁰. – Informacinės visuomenės plėtros komiteto direktoriaus įsakymas, 2013.

Valstybės ir savivaldybės institucijų Interneto svetainių pritaikymo neįgaliesiems vertinimo metodika³¹. – DIZI, 2021.

Metodinės rekomendacijos nustato, kaip turi būti kuriamos, testuojamos ir vertinamos asmenims su negalia pritaikytos valstybės ir savivaldybių institucijų, įstaigų interneto svetainės, į nacionalines taisykles kaip rekomendacinius įtraukiant Pasaulinio saityno konsorciumo reikalavimus (WCAG 2.0).

Šių metodinių rekomendacijų prieduose pateikta interneto svetainių prieinamumo (pritaikymo asmenims su negalia) vertinimo lentelė, kurioje išdėstytos konkrečios rekomendacijos, jas susiejant su WCAG 2.0 sėkmės kriterijais ir pagal tai įvertinat svetainės atitikties lygį, kuris žymimas raidėmis A (žemiausias), AA arba AAA (aukščiausias).

Ši metodika parengta pagal aukščiau paminėtas „Neįgaliesiems pritaikytų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainių kūrimo, testavimo ir įvertinimo metodinės rekomendacijos“, jas pakoregavus pagal atnaujintus Pasaulinio saityno konsorciumo reikalavimus (WCAG 2.1).

²⁹ Mukienė, D. (2020) Lietuvos integralios muziejų informacinės sistemos (LIMIS) 2018–2021 metais kuriamos elektroninės paslaugos. Prieiga per internetą: https://www.emuziejai.lt/wp-content/uploads/2020/12/Mukiene_2020.pdf

³⁰ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.450397>

³¹ https://ivpk.lrv.lt/uploads/ivpk/documents/files/Veikla/Veiklos_sritys/Interneto%20svetaini%C5%B3%20prieinamumas/Metodika.doc

Internetinių tinklalapių rekomendacijos³². – Asociacija „Lietuvos neįgalųjų forumas“, 2014.

Prieinamos informacijos gairės³³. – Europos specialiojo ir inkliuzinio ugdymo plėtros agentūra, 2015.

Internetas visiems: prieinamos skaitmeninės informacijos rengimo vadovas³⁴. – Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, 2018.

Rekomendacijos skirtos viešųjų e-paslaugų teikėjams, siekiant užtikrinti internetinių tinklalapių prieinamumą visiems vartotojams. Rekomendacijose aptarta, su kokiomis interneto prieigos kliūtimis susiduria žmonės, turintys sensorinę (regos, klausos), fizinę (judumo), pažinimo ir intelekto negalią. Pateiktos rekomendacijos, padedančios pašalinti / sumažinti esamas kliūtis.

Gairėse pateikiamos nesudėtingos praktinės instrukcijos, kaip kurti prieinamą informaciją (tekstus, vaizdo ir garso medžiagą). Gairių rekomendacijomis siekiama užtikrinti informacijos prieinamumą negalią ir (arba) specialiųjų poreikių turintiems mokiniams. Gairėse laikomasi įtraukiojo požiūrio, nesutelkiant dėmesio į atskiras negalias.

Vadovas pateikia būdus ir metodus, padedančius užtikrinti, kad skaitmeninė erdvė būtų prieinama įvairių galimybių ir poreikių vartotojams. Įvardijamos kliūtys, su kuriomis susiduria regėjimo ar klausos negalią turintys asmenys ir žmonės su pažintinių gebėjimų, neurologiniais ir psichikos sutrikimais.

Vadovas parengtas įgyvendinant projektą „Pokytis versle, viešajame sektoriuje, visuomenėje – nauji standartai diskriminacijos mažinimui“.

Svarbu paminėti ir finansinio kultūros paslaugų prieinamumo aspektą. Šiuo požiūriu viena iš priemonių, kuria siekiama didinti muziejų prieinamumą – **Kultūros ministro įsakymas „Dėl muziejų lankymo nuolaidų nustatymo“**³⁵. Šis įsakymas ir nuo 2023 m. sausio 1 d. įsigaliojęs jo pakeitimas įtvirtina teisę nemokamai lankyti nacionalinių ir valstybinių muziejų, kurių savininko teises ir pareigas įgyvendina Kultūros ministerija, nuolatinės ekspozicijas asmenims su negalia ir juos lydintiems asmenims (vienam asmeniui – vienas lydintysis), ir rekomenduoja vadovautis šio įsakymo nuostatomis valstybiniais muziejams, kurių savininko teises ir pareigas įgyvendina Aplinkos ministerija ir Krašto apsaugos ministerija, savivaldybių, žinybiniais ir kitiems muziejams.

Baigiant parengtos metodinės medžiagos, skirtos kultūros paslaugų prieinamumui didinti, analizę, dėmesį vertėtų skirti ir bendro etinio pobūdžio rekomendacijoms, kurios išdėstytos 2022m. Lietuvos negalios organizacijų forumo išleistose „**Negaliai jautrios kalbos gairėse**“³⁶. Šios gairės skirtos gerinti supratimą, kokią kalbą derėtų vartoti kalbant su asmenimis, turinčiais negalią, arba apie juos, nustatant kalbos ir terminijos standartą. Jungtinių Tautų Ženevos biuro parengtos gairės išverstos į

³² <https://lass.lt/wp-content/uploads/2021/08/Internetiniutinklalapiurekomendacijos.pdf>

³³ https://www.ict4ial.eu/sites/default/files/Guidelines%20for%20Accessible%20Information_LT.pdf

³⁴ https://ivpk.lrv.lt/uploads/ivpk/documents/files/Veikla/Veiklos_sritys/Interneto%20svetaini%C5%B3%20prieinamumas/Internetas_visiems_ne%C4%AFgali%C5%B3j%C5%B3%20forumo%20parengtas%20vadovas.pdf

³⁵ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/6e2a9170566411e5a9129f08109b20ec/asr>

³⁶ [https://www.lnf.lt/wp-content/uploads/2022/06/negaliai-jautri-kalba-](https://www.lnf.lt/wp-content/uploads/2022/06/negaliai-jautri-kalba-1.pdf?fbclid=IwAR2ywr_LYvEZ8VZzufoc_wlQeQh3U2H-wYhEajYw8-4nD_HwYb8IwCMKHOW)

[1.pdf?fbclid=IwAR2ywr_LYvEZ8VZzufoc_wlQeQh3U2H-wYhEajYw8-4nD_HwYb8IwCMKHOW](https://www.lnf.lt/wp-content/uploads/2022/06/negaliai-jautri-kalba-1.pdf?fbclid=IwAR2ywr_LYvEZ8VZzufoc_wlQeQh3U2H-wYhEajYw8-4nD_HwYb8IwCMKHOW)

lietuvių kalbą įgyvendinant Neįgaliųjų asociacijų veiklos rėmimo projektą „LNF asociacijos veikla kaip garantas užtikrinant žmonių su negalia teises ir lygias galimybes visuomenėje“.

Apibendrinant atliktą analizę galima pastebėti, kad Lietuvoje įmanu rasti gana nemažai įvairaus pobūdžio rekomendacijų, gairių bei metodikų, kurios tiesiogiai ar netiesiogiai susijusios su kultūros įstaigų ir konkrečiai muziejų prieinamumo užtikrinimu. Sisteminant prieinamą metodinę medžiagą, ją galima būtų suskirstyti pagal kelis kriterijus:

- 1) Teisės aktais reglamentuotos rekomendacijos ar standartai ir rekomendacinio bei patariamojo pobūdžio metodinė medžiaga;
- 2) Metodinė medžiaga, nukreipta į fizinės aplinkos prieinamumo didinimą, ir rekomendacijos, kuriose taikoma platesnė prieinamumo (turinio, informacinio, socialinio ir kt.) samprata.
- 3) Metodinė medžiaga, skirta asmenims su konkrečia negalia ir multidimensinės rekomendacijos, apimančios įvairias negalias.

Svarbu pažymėti, kad didelis metodinės medžiagos kiekis rodo, kad Lietuvoje asmenų su negalia prieinamumui prie kultūros skiriama nemažai dėmesio, tačiau, kita vertus, skirtingų rekomendacijų, gairių bei metodikų įvairovė apsunkina pateikiamų rekomendacijų suvokimo galimybes. Nesama vieningo dokumento, kuris aptartų įvairius kultūros įstaigos prieinamumo didinimo aspektus (fizinės aplinkos, turinio, informacinį ir kt.), juos specifikuodamas pagal skirtingas negalios formas (ypač mažai dėmesio skiriama žmonėms su proto ir psichikos negalia).

1.2.2. Jungtinės Amerikos Valstijos

Jungtinėse Amerikos valstijose (toliau – JAV) muziejų prieinamumo didinimo iniciatyvos didele dalimi siejamos su 1990 m. priimtu Amerikiečių su negalia įstatymu (angl. *Americans with Disabilities Act*), kurio įtakoje federalinės agentūros, finansuojančios kultūros įstaigas, akcentavo lankytojų, turinčių negalią, poreikius. Tokiu būdu muziejai, gaunantys lėšų iš federalinių agentūrų, tokių kaip Nacionalinis meno fondas (angl. *National Endowment for the Arts*), Nacionalinis humanitarinių mokslų fondas (angl. *National Endowment for the Humanities*), Muziejų ir bibliotekų paslaugų institutas (angl. *Institute of Museum and Library Services*) ir kt., turėjo atsižvelgti į keliamus reikalavimus.

Nacionalinis meno fondas, siekdamas pagelbėti savo dotacijų gavėjams atitikti prieinamumo reikalavimus, kartu su valstybinių meno agentūrų tinklu parengė ir išleido metodinę medžiagą „Prieinamumo dizainas: kultūros administratoriaus vadovas“ (angl. *Design for Accessibility: A Cultural Administrator's handbook*³⁷). Vadovo tikslas – pateikti kultūros administratoriams gaires, kaip įtraukti asmenis su negalia į naujai kuriamas ir jau vykdomas programas.

Šios gairės periodiškai atnaujinamos ir naudojamos kaip informacinis vadovas visuose JAV muziejuose. Kultūros administratoriams skirtas vadovas sudarytas iš 10 skyrių ir apima gana platų temų ratą:

1. *Prieinamumo didinimo planavimas*, kurio metu rekomenduojama (1) nuodugniai peržiūrėti įvairių padalinių sąveikos procedūras ir priemones, (2) paskirti prieinamumo koordinatorių;

³⁷ <https://www.arts.gov/sites/default/files/Design-for-Accessibility.pdf>

- (3) siekti didinti pastatų ir aplinkos prieinamumą, (4) užtikrinti viešų susirinkimų prieinamumą, (5) spausdintą medžiagą pateikti lengvai įskaitoma ir suprantama forma, (6) užtikrinti interneto svetainės prieinamumą žmonėms, turintiems klausos, judėjimo ir regos negalią, (7) siekti kitų ryšių sistemų prieinamumo, (8) siekti, kad planavimas atspindėtų bendruomenės poreikius, (9) kurti partnerystes, skatinančias prieinamumo didinimą ir kt.
2. *Prieinamumo teisinis reglamentavimas*, apžvelgiant pagrindinius federalinius prieinamumo užtikrinimo įstatymus, kurie reikalauja, kad visos organizacijos, aptarnaujančios visuomenę arba gaunančios tiesiogines ar netiesiogines federalines lėšas, leistų žmonėms su negalia naudotis jų paslaugų teikiamais privalumais. Čia taip pat pateikiami gerosios praktikos pavyzdžiai, atitinkantys pagrindinius teisinius principus.
 3. *Architektūrinis prieinamumas*, kuris nusakomas atskleidžiant 7 universalus dizaino principus: (1) visiems tinkamas naudojimas, (2) lankstus naudojimas, (3) paprastas ir intuityvus naudojimas, (4) lengvai suprantama ir suvokiama informacija, (5) saugus naudojimas arba tolerancija klaidai, (6) minimalios fizinės pastangos, (7) visiems tinkama ir prieinama erdvė bei dydis. Pateikiamos konkrečios architektūrinio prieinamumo rekomendacijos, išskiriant pagrindinius aspektus, tokius kaip išorinis prieinamas, parkavimas, įėjimai ir durys, vidinis prieinamumas, kitos paslaugos ir patogumai, tualetai ir darbo vietos. Priede Nr. 3 pateiktoje lentelėje išdėstyti pagrindiniai keliami reikalavimai.
 4. *Architektūrinis istorinių objektų prieinamumas*, kuris vertinamas kaip iššūkis, kadangi reikalauja ieškoti alternatyvų, įgyvendinant sprendimus, kurie užtikrintų prieinamumą ir kartu atitiktų istorinio ir kultūrinio paveldo standartus. Rekomenduojami 3 prieinamumo didinimo žingsniai: pirma, įvertinama istorinio objekto kultūrinė reikšmė; antra, įvertinamas esamas ir reikiamas istorinio objekto prieinamumo lygis; trečia, įvertinamos prieinamumo didinimo galimybės paveldo išsaugojimo kontekste. Siūlomi galimi sprendimai, pavyzdžiui, jeigu nėra galimybės, nepažeidžiant pastato istorinės vertės, žmonėms su negalia pritaikyti pagrindinio įėjimo, turi būti įrengiamas kitas prieinamas įėjimas arba esami patogumai (tualetai, sėdimos vietos ir kt.) gali būti papildomi, o ne keičiami. Prieinamumui didinti ir istorinių savybių pokyčiams sumažinti, rekomenduojama įrengti naujus priestatus, kuriuose būtų modernūs patogumai, tokie kaip prieinami įėjimai, liftai, rampos, tualetai, maitinimo paslaugų zonos ir suvenyrų parduotuvės. Kitas galimas sprendimas, audiovizualinių programų arba virtualių kelionių parengimas, istorinio paminklo lytėjimo modelio sukūrimas regos negalią turintiems. Panašūs principai taikomi ir istorinio kraštovaizdžio pritaikymui.
 5. *Efektyvus bendravimas ir programų prieinamumas*. Šioje dalyje aptariamos pagalbinės priemonės ir paslaugos, užtikrinančios efektyvų bendravimą ir darančios programas įtraukias ir kiekvienam prieinamas. Kultūros ir meno organizacijos turi siekti ne tik fizinio, bet ir turinio prieinamumo. Efektyvus bendravimas leidžia žmonėms su klausos, regėjimo, kalbos ar pažinimo negalia naudotis teikiamomis paslaugomis ir dalyvauti programose. Turinio prieinamumo didinimo būdai dėstomi priklausomai nuo negalios pobūdžio.

Lankytojams su regos negalia siūlomos naudoti priemonės:

- *Garso aprašymas*, nusakant vaizduojamojo meno ar kitos eksponuojamos medžiagos temą ir turinį, dydį, formą, spalvą, kompoziciją ir pan. Svarbi aprašymo kokybė ir aprašančiojo kvalifikacija. Muziejų ir parodų eksponatų garso aprašymas paprastai yra iš anksto įrašytas ir lankytojams pasiekiamas garso kasetėje arba per laisvosios prieigos skaitmenines atkūrimo sistemas.
- *Garsiniai įrašai kaip alternatyva spausdintam tekstui*. Ne visi regos negalią turintys žmonės gali skaityti Brailio rašto arba didelio šrifto

Lankytojams su klausos negalia siūlomos naudoti priemonės:

- spausdintą tekstą, kartais ir motorikos arba mokymosi sutrikimų turintys žmonės linkę girdėti informaciją, o ne ją skaityti. Garso informacija gali būti teikiama naudojant garso kasetes ir kitas technologijas, tokias kaip laisvosios prieigos skaitmeninio atkūrimo sistemos. Muziejuose prie spausdintos informacijos (paaškinimų, legendų, etikečių ir kt.) turėtų būti įrengtos garso stotys su garsiakalbiais ar ausinėmis su įrašyta garsine medžiaga.
- *Informacija Brailio raštu.* Medžiaga ir ženklai, pateikti Brailio raštu, visada turi būti patikrinti patyrusio Brailio rašto skaitytojo.
 - *Interneto svetainės ir el. pašto pritaikymas* regos negalią turintiems, pvz., ekrano skaitymo programinė įranga, kitos kompiuterinės prieinamumo funkcijos.
 - *Didelio šrifto naudojimas.* Rekomenduojama nenaudoti kursyvo, taikyti *Sans Serif* šriftą (pvz., „Helvetica“ arba „Arial“), 14–18 dydžio tekstą paliekant 1,5 tarpo tarp eilučių. Kad eksponatų etiketės būtų gerai matomos, užrašas turi būti ne mažesnis kaip 24 dydžio, atsižvelgiant į atstumą. Naudotinas mažiausiai 70 proc. kontrastas tarp teksto ir popieriaus, vengiant blizgaus balto popieriaus ir padidintų kopijų.
 - *Skaitytojai.* Jei medžiaga nepateikiama Brailio raštu arba garso formatu, paskirkite ką nors, kas garsiai perskaitytų informaciją asmenims, kurie yra akli arba turi silpnaregystę.
 - *Taktilinė medžiaga.* Pavyzdžiui, pastatų modeliai ar eksponatų maketai, atkuriantys objektus ar artefaktus, kurie yra per dideli, per seni arba per vertingi, kad juos būtų galima liesti. Liečiami ir neliečiami objektai turi būti paženklinėti.
 - *Taktilinės ekskursijos* – tai suplanuotos kelionės, leidžiančios lankytojams patirti dalykus, kurie atspindi pagrindines eksponuojamas temas. Ekskursijų vadovai turėtų būti apmokyti pateikti aiškius ir glaustus aprašymus kartu su lytėjimo ir kitais jutiminiais potyriais.
 - *Popieriaus ir pieštuko parūpinimas* trumpoms žinutėms rašyti gali būti labai naudinga komunikacijos priemone.
 - *Pagalbinės klausymosi sistemos (stacionarios arba nešiojamos).* Minimalus imtuvų skaičius turi būti lygus 4 proc. sėdimų vietų skaičiaus, bet ne mažiau kaip du imtuvai. Ženkliai turi informuoti lankytojus, kad yra įrengta klausymosi sistema. Yra trys pagrindiniai *pagalbinių klausymosi sistemų* technologijų tipai: garso kilpos, FM sistemos ir infraraudonųjų spindulių sistemos. Lankytojai turi būti supažindinti su galimų techninių priemonių asortimentu, kad pasirinktų jiems tinkamiausias parinktis.
 - *Antraštės ir titrai.* Titrai turėtų apimti ir neverbalinius ženklus, pvz., garso efektus, juoką, muziką.
 - *Kompiuterinės garso teksto vertimo į rašytinį programos.*
 - *Gestų kalba.*
 - *Vertėjai į gestų kalbą.* Vidutinis laikas, kurį žmogus gali patogiai versti, yra apie 45 min. Dauguma vertėjų dirba komandoje po du ir keičiasi kas 20 min. Vertėjas turi būti gerai apšviestas. Svarbu atkreipti dėmesį, kad asmuo, kuris moka gestų kalbą, bet nėra sertifikuotas vertėjas, gali netinkamai išversti tekstą ir neužtikrinti veiksmingo bendravimo.

Lankytojams su pažinimo negalia siūlomos naudoti priemonės:

- *Tekstiniai telefonai.* Juos tikslinga įrengti bilietų kasose, kad lankytojai su klausos negalia galėtų paskambinti ir užsisakyti bilietus arba gauti informacijos.
- *Telekomunikacijų perdavimo paslaugos* leidžia asmeniui, naudojančiam tekstinį telefoną, susisiekti su asmeniu, kuris naudojasi balso telefonu, skambinant per perdavimo operatorių.
- *Telefono stiprintuvai.* Telefono ryšio bendrovės gali įrengti garso sustiprinimo įrenginius taksofonuose, yra ir nešiojamų stiprintuvų individualiam naudojimui.
- Svarbiausia paslauga – *suteikti aiškią informaciją.* Pažinimo negalią turintys žmonės ypač vertina grafinių simbolių, spalvų ir kitų priedų naudojimą šalia žodinės informacijos. Pavyzdžiui, iliustracijas, esančias šalia rašytinių instrukcijų, lengviau suprantamos blogai skaitančių asmenų. Visi darbuotojai ir savanoriai turi gebėti aiškiai pateikti informaciją ir būti kantrūs su žmonėmis, kurie gali iš pirmo karto jos nesuprasti.
- *Tinkama aplinka.* Kai kurie raidos ar pažinimo sutrikimų turintys žmonės gali būti itin jautrūs juos supančiai aplinkai. Per daug triukšmingoje ar aktyvioje aplinkoje asmuo gali prarasti dėmesį arba išsiblaškyti. Tylesnių ir mažiau trikdančių zonų kūrimas gali pagerinti šių lankytojų gebėjimą įvertinti parodą, pristatymą ar veiklą.
- *Paveikslėliai* dažnai gali papildyti arba pakeisti rašytinę medžiagą. Daugelį idėjų galima pateikti aiškiau, jei kartu yra iliustracijos. Tualetų, telefonų ir pirmosios pagalbos iškabose turi būti naudojamos standartizuotos piktogramos arba simboliai.
- *Lankstumas ir kalba.* Svarbu prisitaikyti prie individualių lankytojų poreikių. Pateikiami tokie patarimai:
 - ✓ Susikoncentruokite į vieną temą.
 - ✓ Pateikite trumpas pastabas.
 - ✓ Geriau parodykite ar pademonstruokite, užuot pateikę išsamius žodinius ar rašytinius nurodymus ir informaciją.
 - ✓ Jei reikia, perfrazuokite, supaprastinkite arba suskaidykite sąvokas į mažesnius komponentus.
 - ✓ Kurkite asociacijas su jau pažįstamomis idėjomis ir objektais.
 - ✓ Pateikite objektus, kuriuos žmonės galėtų liesti ir kurie įtrauktų kuo daugiau pojūčių.
 - ✓ Naudokite paveikslėlius ir kitas vaizdines priemones.
 - ✓ Informuokite žmones prieš pereidami į naują vietą ar programą.
 - ✓ Reaguokite į susidomėjimą arba jo trūkumą.

6. *Kultūros ir meno veiklų prieinamumas.* Šiame skyriuje aptariami įvairių sričių prieinamumo užtikrinimo reikalavimai, įskaitant muziejus, parodas ir vizualiuosius menus, scenos menus ir paskaitas, taip pat filmus, vaizdo įrašus, radiją ir televiziją, interneto svetaines ir internetą. Aptariant muziejų prieinamumą nusakomi reikalavimai, kaip išdėstyti ekspozicijų vitrinas, tinkamai formatuoti ir tvirtinti etiketes, nustatyti patogias matymo zonas, pasirinkti tinkamą apšvietimą, naudoti alternatyvius ekspozicijų turinio perteikimo formatus (pvz., garso įrašus, taktilinius komponentus, internetą, didelį šriftą arba Brailio raštą ir kt.), apmokyti ekskursijų

- vadovus. Atkreipiamas dėmesys į interneto prieinamumo svarbą ir pateikiamos gairės, padėsiančios užtikrinti žiniatinklio prieinamumą žmonėms su negalia.
7. *Susitikimai, paskaitos ir konferencijos.* Ši dalis pašvęsta paskaitų, konferencijų ir kitų susitikimų prieinamumo užtikrinimo klausimams. Joje pateikiamos rekomendacijos, kaip pasirinkti tinkamą renginio vietą, užtikrinti prieinamą transportą, kaip organizuoti įtraukią reklamą ir registraciją, kitas socialinės funkcijas, dalyvių maitinimą. Šalia organizacinių aspektų aptariami ir tokio pobūdžio renginių turinio, t. y. pristatymų ar pranešimų, prieinamumo užtikrinimo būdai.
 8. *Darbuotojų, savanorių ir pan. mokymai.* Nusakomas mokymų tikslas – suteikti žinių, kaip organizacijos veiklą padaryti įtraukesne ir patogesne asmenims su negalia. Rekomenduojama į mokymo programų kūrimą ir vykdymą įtraukti žmones su negalia ir šiuos mokymus organizuoti reguliariai, pristatant naujoves. Pateikiamos temos, kurios turėtų būti įtrauktos į darbuotojų mokymus: (1) organizacijos prieinamumo politika ir etiketas, (2) žmonių su negalia apibrėžimas ir pažinimas; (3) vyresnio amžiaus žmonių ypatumai ir poreikiai; (4) tinkamas kalbos ir negalios įvardijimo vartojimas; (5) bendravimo su negalia turinčiais žmonėmis ypatumai; (6) pagalbos siūlymas ir tinkama pagalba; (7) supažindinimas su galimomis paslaugomis ir pagalbėmis priemonėmis; (8) elgesys esant ekstremalioms situacijoms (evakuacija, skubi medicinos pagalba). Šalia mokymų rekomenduojama rengti konferencijas, seminarus, kuriuose būtų nagrinėjamos prieinamumo temos.
 9. *Auditorijų plėtra ir rinkodara.* Pateikiamos kultūros organizacijų prieinamumo rinkodaros rekomendacijos, pavyzdžiui, įtraukti informaciją apie organizacijos prieinamumą į visą rinkodaros medžiagą (brošiūras, plakatus, televizijos ar radijo skelbimus, interneto svetaines); informuoti esamą ir potencialią auditoriją, leidžiant jiems žinoti, kad organizacija džiaugiasi žmonių su negalia dalyvavimu.
 10. *Prieinamumo didinimas kaip nuolatinis procesas.* Pabrėžiama, kad paslaugos reguliariai turi būti peržiūrimos ir įvertinamos jų prieinamumo požiūriu – tai svarbu sparčiai keičiantis technologijoms ir asmenų su negalia bendruomenei. Akcentuojama esamos situacijos bei poreikių analizės ir bendradarbiavimo su tikslinėmis grupėmis svarba. Prieinamumas turi būti nuolatos tobulinamas, pritaikant naujas technologijas ir atsižvelgiant poreikių pokyčius.

Svarbu pažymėti, kad šalia federalinių agentūrų parengtų gairių, daugelis muziejų turi savo sukurtą metodinę medžiagą, kur pristatomi tiek bendri, tiek ir labai konkretūs prieinamumo negalią turintiems žmonėms principai ir būdai. Pavyzdžiui, Bostono Mokslo muziejus (angl. *Museum of Science*) yra parengęs leidinį „Patarimai, kaip bendrauti su negalia turinčiais žmonėmis Mokslo muziejuje“³⁸ (angl. *Tips for Interacting with People with Disabilities at the Museum of Science*). Šiame leidinyje apibrėžiami bendravimo su žmonėmis, turinčiais negalią, ypatumai, kurie specifikuojami pagal negalios tipą, išskiriant asmenis, turinčius judėjimo, klausos, kalbos, regos negalią ir kognityvinius sutrikimus.

Muziejų, meno ir kultūros prieinamumo konsorciumas (angl. *The Museum, Arts and Culture Access Consortium*), Niujorke įsikūrusi asociacija, vienijanti muziejų ir pagalbos asmenims su negalia profesionalus, savo interneto svetainėje yra paskelbusi darbinį dokumentą „Geriausia praktika: patarimai, kaip pasiekti, kad visi lankytojai jaustųsi laukiami“³⁹ (angl. *Best practices: tips for making*

³⁸ https://missionstem.nasa.gov/docs/MOS_Tips_Booklet.pdf

³⁹ <https://macaccess.org/resources/working-document-of-best-practices-tips-for-making-all-visitors-feel-welcome/#8230>

all visitors feel welcome). Dokumente, remiantis seminarų ir įvairių kultūros įstaigų darbuotojų mokymų medžiaga, pateikiamos bendros rekomendacijos ir formuluojami patarimai, svarbūs bendraujant su konkrečią negalią turinčiais lankytojais. Patarimai pateikiami tokioms tikslinėms auditorijoms: (1) lankytojai, besinaudojantys vežimėliais, (2) lankytojai, turintys kitų judumo sutrikimų, (3) klausos negalią turintys lankytojai, (4) regos negalią turintys lankytojai, (5) lankytojai, turintys autizmo spektro sutrikimų, (6) lankytojai, sergantys demencija.

Būtina paminėti Smithsono instituciją, kuri ypač didelį dėmenį skiria asmenų su negalia prieinamumui. Tai vienas didžiausių muziejų, švietimo ir tyrimo centrų kompleksų, apimantis 19 muziejų, 21 biblioteką, 9 tyrimų centrus ir Nacionalinį zoologijos sodą. Smithsono institucija įsipareigojusi užtikrinti visiems vienodą prieigą prie savo pastatų, parodų, programų ir svetainių. Įsteigtas specializuotas padalinys „Access Smithsonian“ formuoja ir įgyvendina Smithsono vienijamų organizacijų prieinamumo politiką, kuria prieinamumo gaires, vykdo personalo mokymus, organizuoja informavimą ir bendradarbiavimą. Smithsono institucija yra parengusi gaires „Prieinamos parodos dizainas“⁴⁰ (angl. *Accessible Exhibition Design*), kurios pateikia reikalavimus parodų ir ekspozicijų įrengimui, apimant įvairius aspektus – nuo turinio prieinamumo užtikrinimo iki tinkamo erdvės apipavidalinimo, išplanavimo ir ekspozicijos elementų išdėstymo. Gairėse dėstomi reikalavimai pritaikomi skirtingas negalias turintiems žmonėms: išskiriami judėjimo, klausos, regos negalią turinčių ir kognityvinius / pažinimo sutrikimus (tokius kaip protinis atsilikimas, mokymosi sutrikimai, psichikos ligos) patiriančių žmonių poreikiai.

Šalia Smithsono institucijos įsipareigojimo užtikrinti vienodą prieigą prie savo pastatų, parodų, programų ir svetainių, „Access Smithsonian“ žmonėms su negalia siūlo keletą individualizuotų programų, kurios yra nemokamos:

- *Programa „Susitikime Smithsone“* (angl. *See Me at the Smithsonian*) – virtuali interaktyvi programa, skirta demencija sergantiems suaugusiesiems ir juos prižiūrintiems asmenims. Renginių metu iš anksto užsiregistravę dalyviai (12–15 žmonių) grupinių diskusijų ir daugiajutiminės veiklos pagalba apžiūri ir nagrinėja mėgstamiausius Smithsono kultūros ar meno objektus. Ši programa skatina intelektualų įsitraukimą, socializaciją ir suteikia galimybę artimiesiems praleisti laiką kartu ramioje aplinkoje. Programa vykdoma įvairiuose Smithsono muziejuose ir prieinama virtualiai, naudojant „Zoom“ platformą.
- *Programa „Rytas muziejuje“* (angl. *Morning at the Museum*) – tai sensorinei veiklai *palanki* programa, skirta šeimoms, kuriose auga vaikai, paaugliai ir jaunuoliai su negalia, kurie yra neurodiversiški, autistiški ar turi kitų sensorinių bei kognityvinių sutrikimų. Tam tikrais šeštadienio ir sekmadienio rytais iš anksto užsiregistravusios šeimos gali aplankyti Smithsono muziejų iki jo atidarymo plačiai visuomenei. Lankytojai gali dalyvauti muziejaus organizuojamoje veikloje arba savarankiškai, savo tempu apžiūrėti parodas. Programa vykdoma įvairiuose Smithsono muziejuose. Prieš atvykdamas į programą, užsiregistravusios šeimos gauna išankstinę medžiagą, padedančią pasiruošti vizitui, įskaitant pasakojimus, jutiminius žemėlapius, vaizdinius grafikus ir patarimų sąrašus.

⁴⁰ <https://raznielyudi-s3.polytech.one/documents/Accessible-Exhibition-Design.pdf>

1.2.3. Jungtinė Karalystė

Jungtinėje Karalystėje (toliau – JK) didžiausią indėlį rengiant metodinę medžiagą, skirtą muziejų ir kitų kultūros įstaigų prieinamumui didinti, įneša JK vyriausybės Skaitmeninių technologijų, kultūros, žiniasklaidos ir sporto departamento (angl. *Department for Digital, Culture, Media and Sport*) žinioje esančios nacionalinės agentūros, tokios kaip Muziejų, bibliotekų ir archyvų taryba (angl. *Museums, Libraries and Archives Council*) ir nuo 2012 m. jos funkcijas perėmusi Anglijos menų taryba (angl. *Arts Council England*).

Muziejų, bibliotekų ir archyvų tarybos parengta metodinė medžiaga „Negalios katalogas muziejams ir galerijoms“⁴¹ (angl. *Disability Directory for Museums and Galleries*) – tai gairės, skirtos visiems JK muziejams ir galerijoms, siekiant tobulinti žmonėms su negalia teikiamas paslaugas. Šių gairių parengimo poreikis grindžiamas tuo, kad vis platesniu mastu taikomas Neįgalųjų diskriminacijos įstatymas (angl. *Disability Discrimination Act*) ne tik skatina, bet ir teisiškai įpareigoja muziejus vykdyti atitinkamą politiką ir rengti planus, užtikrinančius jų kolekcijų ir paslaugų visuotinį prieinamumą. Katalogo tikslas – pasiūlyti muziejams praktišką įrankį ir parodyti, kad panaikindami esamus prieinamumo barjerus muziejai gali padėti kovoti su socialine atskirtimi ir plėtoti pozityvesnę, kūrybiškesnę ir įvairovę pripažįstančią kultūrą, kuri tarnautų tiek lankytojams, tiek darbuotojams bei savanoriams, tiek ir visiems kitiems su muziejais ir galerijomis susijusiems žmonėms.

Katalogas sudarytas iš 3 skyrių: 1 sk. „Principai“, 2 sk. „Praktika“ ir 3 sk. „Bibliografija ir informacijos šaltiniai“. Pirmame skyriuje aprašomi principai, kuriais turėtų būti grindžiama muziejų ir galerijų veikla, akcentuojant būtinybę konsultuotis su esamais ir potencialiais vartotojais, skatinti įtraukų mąstymą visoje muziejų bei galerijų veikloje ir veiksmingai naudoti prieinamumą gerinančias informacines komunikacines technologijas. Taip pat pateikiama statistika ir patarimai terminijos bei teisės aktų klausimais. Antrame skyriuje dėstomos praktinės rekomendacijos ir apžvelgiami gerosios praktikos pavyzdžiai, paaiškinantys, kaip užtikrinti muziejų fizinį, socialinį, informacinį ir kt. prieinamumą žmonėms su negalia. Siekiant užtikrinti kuo platesnį muziejų prieinamumą visiems lankytojams kataloge, atsižvelgiant į fizinę, sensorinę (klausos, regos), kalbos, proto ir psichikos negalią turinčių bei mokymosi sunkumus patiriančių žmonių individualius poreikius, pateikiamos rekomendacijos, padedančios apeiti esamas kliūtis. Trečiame skyriuje pateikiami naudingi kontaktai, kuriais muziejai gali pasinaudoti, peržiūrėdami ir plėtodami savo prieinamumo politiką ir teikdami paslaugas asmenims su negalia.

Katalogo kūrėjai atkreipia dėmesį, kad jis sudarytas bendradarbiaujant su daugelio JK muziejų, galerijų ir susijusių organizacijų specialistais, taip pat konsultuojantis su negalios klausimų ekspertais ir asmenimis, turinčiais negalią.

Be aptarto katalogo Muziejų, bibliotekų ir archyvų taryba yra parengusi gairių rinkinį, kurį sudaro 12 meno prieinamumo vadovų. Kiekvienas iš 12 vadovų pašvęstas išsamiai aptarti atskirą kultūros įstaigų prieinamumo temą. Iš eilės pristatysime kiekvieną iš vadovų ir trumpai apžvelgime jo nagrinėjamus aspektus.

⁴¹ https://www.accessibletourism.org/resources/uk_museumsand-galleries_disability_directory_pdf_6877.pdf

- „Neįgalumo kontekstai“. Vadovas Nr. 1⁴² (angl. *Disability in Context. Guide No 1*). Šios dalies tikslas suteikti žinių apie negalią ir asmenis, turinčius negalią, keisti požiūrį, aptarti žmonių su negalia teises ir jas reglamentuojančius dokumentus, padėti suprasti, kaip asmenys su negalia mato save visuomenėje, ir atskleisti, kokie veiksniai turi įtakos jų paslaugų pasirinkimui.
- „Bendravimas su žmonėmis, turinčiais negalią“. Vadovas Nr. 2⁴³ (angl. *Meeting Disabled People. Guide No 2*). Aptariamas tinkamos kalbos vartojimas. Pateikiami patarimai dėl tiesioginio bendravimo su žmonėmis, turinčiais negalią, kaip paslaugų vartotojais, kolegomis ar savanoriais. Rekomendacijos kultūros įstaigų darbuotojams / muziejų ekskursijų vadovams formuluojamos pagal konkrečias negalios rūšis, atskirai nurodant, kaip reikėtų bendrauti su lankytojais, turinčiais klausos ar regos negalią, turinčiais kalbos bei mokymosi sunkumų, besinaudojančiais neįgaliųjų vežimėliais ir turinčiais psichinės sveikatos sutrikimų. Priede Nr. 4 pristatomi vadove pateikti patarimai.
- „Mokymai, siekiant prieinamumo“. Vadovas Nr. 3⁴⁴ (angl. *Training for Equality. Guide No 3*). Šioje dalyje pabrėžiama mokymų, skirtų prieinamumo problemai, svarba ir pateikiamos praktinės rekomendacijos, kaip planuoti ar organizuoti tokius darbuotojų mokymus muziejuose, archyvuose ir bibliotekose. Rekomenduojamos darbuotojų mokymo temos:
 - ✓ Neįgalumo kontekstas, įskaitant istoriją, politiką, visuomenę, sveikatą, švietimą, žiniasklaidą, šeimą, kultūrą.
 - ✓ Socialinis ir medicininis negalios modeliai.
 - ✓ Teisiniai reikalavimai didinant žmonių su negalia įtrauktį.
 - ✓ Prieinamumo barjerai: sensoriniai, fiziniai, intelektualiniai, instituciniai, nuostatų ir požiūrio.
 - ✓ Lankytojų aptarnavimas, įskaitant vartojamą kalbą, etiketą, įvairovės priėmimą ir lankytojų su negalia sutikimą.
 - ✓ Informacija apie konkrečias negalias ir sutrikimus, daugiausia dėmesio skiriant prieinamumo poreikiams ir jų užtikrinimo būdams.
 - ✓ Kaip užtikrinti informacijos, IKT, pastatų, paslaugų prieinamumą, organizuoti konsultavimąsi, spręsti užimtumo problemas, įskaitant savanorišką darbą ir narystę valdybose.
 - ✓ Informacijos ir paramos šaltiniai, įskaitant asmenis, turinčius negalią, vienijančias organizacijas.
- „Auditai“. Vadovas Nr. 4⁴⁵ (angl. *Audits. Guide No 4*). Šios gairės skirtos audito svarbos ir jo atlikimo tikslų išaiškinimui. Argumentuojama, kad nuodugnus muziejaus pastatų, paslaugų, politikos ir praktikos auditas yra veiksmingiausias būdas, užtikrinant jo prieinamumą žmonėms su negalia. Pabrėžiama, kad auditas, kaip informacijos rinkimo būdas, itin svarbus prieš pradėdant planuoti bet kokius prieinamumo gerinimo veiksmus, kartu jis naudingas ir

⁴²https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20110802101741/http://www.mla.gov.uk/what/support/toolkits/libraries_disability/~media/Files/pdf/2003/dis_guide01_2.ashx

⁴³https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20110802101741/http://www.mla.gov.uk/what/support/toolkits/libraries_disability/~media/Files/pdf/2003/dis_guide02_2.ashx

⁴⁴https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20110802101741/http://www.mla.gov.uk/what/support/toolkits/libraries_disability/~media/Files/pdf/2003/dis_guide03_2.ashx

⁴⁵https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20110802101741/http://www.mla.gov.uk/what/support/toolkits/libraries_disability/~media/Files/pdf/2003/dis_guide04_2.ashx

pasiektų pokyčių efektyvumo vertinimui. Gairėse pateikiamos praktinės rekomendacijos, nurodant, kaip auditas atliekamas ir kokie aspektai turėtų būti audituojami.

- „Neįgaliųjų diskriminacijos įstatymas“. Vadovas Nr. 5⁴⁶ (angl. *The Disability Discrimination Act. Guide No 5*). Šiame vadove aiškinama, kaip muziejai, archyvai ir bibliotekos turėtų suprasti savo vaidmenį, įgyvendinant Neįgaliųjų diskriminacijos įstatymą (angl. *Disability Discrimination Act*). Analizuojami svarbiausi Neįgaliųjų diskriminacijos įstatymo aspektai ir pateikiamos praktinės rekomendacijos (ilustruotos daugybe pavyzdžių), kaip geriausiai kultūros įstaigos gali įvykdyti įstatymo nubrėžtus įpareigojimus.
- „Įtrauki informacija“. Vadovas Nr. 6⁴⁷ (angl. *Inclusive Information Guide No 6*). Nagrinėjant informacijos prieinamumo svarbą pabrėžiama, kad žmonės su negalia dažnai nurodo prieinamos informacijos trūkumą kaip pagrindinę priežastį, trukdančią planuoti vizitą į kultūros įstaigą ar gauti teigiamą apsilankymo patirtį. Pateikiamos rekomendacijos, kaip užtikrinti, kad muziejaus teikiama informacija būtų įtrauki ir prieinama visiems, norintiems naudotis jo paslaugomis. Aptariamoms informacijos prieinamumo didinimo priemonėms ir būdai lankytojams su įvairiomis negalėmis, išskiriant asmenis, turinčius regos ir klausos negalią, žmones su mokymosi sunkumais ir turinčius disleksiją.
- „Technologijų naudojimas“. Vadovas Nr. 7⁴⁸ (angl. *Using Technology. Guide No 7*). Šis vadovas suteikia informacijos apie tai, kaip asmenys, turintys negalią, naudoja technologijas savo kasdieniame gyvenime ir kaip technologijos gali padėti muziejaus paslaugas padaryti prieinamesnes. Apžvelgiamos įvairios technologijos, kurios žmonėms su negalia suteikia didesnes prieinamumo ar sąveikos galimybes, pavyzdžiui:
 - ✓ Garsinių arba lytėjimo alternatyvų teikimas žmonėms su regėjimo negalia;
 - ✓ Interaktyvios priemonės, sukonfigūruotos taip, kad jas galėtų naudoti žmonės, turintys mokymosi sunkumų;
 - ✓ Liftai ir keltuvai žmonėms su judėjimo negalia;
 - ✓ Alternatyvių informacijos paieškos ir manipuliavimo būdų galimybės;
 - ✓ Indukcinės kilpos;
 - ✓ Tekstiniai telefonai ir kt.
- „Prieinamumas už nedidelę kainą“. Vadovas Nr. 8⁴⁹ (angl. *Access on a Shoestring. Guide No 8*). Šiame vadove pateikti patarimai, kaip sukurti geresnę prieigą daugeliui žmonių be didelių išlaidų. Pabrėžiama, kad prieinamumas nebūtinai turi būti susijęs su pastatais ir jų pritaikymu, nes tai reikalauja nemažų išteklių. Siūlomi praktiniai pigių patobulinimų būdai, pagrįsti kūrybiškais sprendimais. Pavyzdžiui, kontrastingi tonai ant sienų, grindjuosčių, grindų ir durų gali padėti regėjimo negalią turintiems žmonėms geriau susiorientuoti aplinkoje arba muziejus gali pats pasidaryti garso įrašus, gerinančius informacijos prieinamumą.

⁴⁶https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20110802101741/http://www.mla.gov.uk/what/support/toolkits/libraries_disability/~media/Files/pdf/2003/dis_guide05.ashx

⁴⁷https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20110802101741/http://www.mla.gov.uk/what/support/toolkits/libraries_disability/~media/Files/pdf/2003/dis_guide06.ashx

⁴⁸https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20110802101741/http://www.mla.gov.uk/what/support/toolkits/libraries_disability/~media/Files/pdf/2003/dis_guide07.ashx

⁴⁹https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20110802101741/http://www.mla.gov.uk/what/support/toolkits/libraries_disability/~media/Files/pdf/2003/dis_guide08.ashx

- „Prieinamos aplinkos“. Vadovas Nr. 9⁵⁰ (angl. *Accessible Environments. Guide No 9*). Pateikiami išorinės ir vidinės pastato aplinkos įrengimo reikalavimai, svarbūs užtikrinant fizinį prieinamumą, kiekviename etape – nuo automobilių parkavimo aikštelių ir įėjimo durų iki ekspozicijų salių ir pagalbinių patalpų (tualetai, rūbinės, avariniai išėjimai ir kt.). Taip pat dėmesys skiriamas tokiems prieinamumo aspektams kaip tinkamas ženklintas, apšvietimas, eksponatų išdėstymas, prieinama spausdinta medžiaga. Atskirai nagrinėjamas paslaugų prieinamumas, pvz., sėdėjimo vietų galimybės neįgaliojo vežimėlio naudotojui, garso stiprinimo sistemos ir pan.
- „Bendradarbiavimas ir partnerystė“. Vadovas Nr. 10⁵¹ (angl. *Outreach and Partnerships. Guide No 10*). Šis leidinys skirtas įkvėpti muziejus plėtoti informavimo ir švietimo projektus bei partnerystę bendruomenėje ir suteikti praktinių patarimų, kaip tai įgyvendinti. Rekomenduojama, kaip efektyviai bendrauti su asmenimis, turinčiais negalią, ir juos atstovaujančiomis organizacijomis, kalbėtis su potencialiais lankytojais, palaikyti ryšius su tikslinėmis grupėmis bendruomenėje, plėtojant partnerystę.
- „Konsultavimasis su žmonėmis, turinčiais negalią“. Vadovas Nr. 11⁵² (angl. *Consulting Disabled People. Guide No 11*). Aptariama konsultavimosi su žmonėmis, turinčiais negalią nauda, šio proceso organizavimo ypatumai (kaip planuoti ir pasiruošti procesui ir kaip jį vykdyti). Pristatomi konsultavimosi metodai bei būdai, kaip pritraukti žmones, užmegzti kontaktus ir užtikrinti, kad konsultavimasis būtų visiems prieinamas.
- „Užimtumas visuose lygiuose“. Vadovas Nr. 12⁵³ (angl. *Employment at Every Level. Guide No 12*). Vadove argumentuojama negalią turinčių muziejaus darbuotojų, savanorių ir kito personalo įdarbinimo ir išlaikymo svarba ir pateikiamos praktinės rekomendacijos, kaip užtikrinti sąžiningą elgesį su žmonėmis, turinčiais negalią, darbo vietoje.

Apibendrinant galima pasakyti, kad apžvelgtas vadovų rinkinys, parengtas 2003–2004 m., vertinamas kaip neįkainojamus patarimus siūlančios gairės, padedančios įveikti prieinamumo kliūtis ir sekti gerosios praktikos pavyzdžiais, kurie daugeliu atvejų vis dar yra aktualūs.

Tarp naujesnių gairių paminėtinos Anglijos menų tarybos 2019 m. publikuotos gairės „Pastatų prieinamumas: gerosios praktikos vadovas meno ir kultūros organizacijoms“⁵⁴ (angl. *Building Access: A good practice guide for arts and cultural organisations*). Šių gairių tikslas – pateikti geriausią praktiką, kuri padėtų nustatyti ir pašalinti fizinėje kultūros įstaigų aplinkoje esamas kliūtis. Gairėse nepateikti išsamūs techniniai reikalavimai, nustatyti statybos reglamentuose ir standartuose, o aptariami pagrindiniai įtraukios ir prieinamos aplinkos kūrimo etapai.

⁵⁰https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20110802101741/http://www.mla.gov.uk/what/support/toolkits/libraries_disability/~media/Files/pdf/2003/dis_guide09.ashx

⁵¹https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20110802101741/http://www.mla.gov.uk/what/support/toolkits/libraries_disability/~media/Files/pdf/2003/dis_guide10.ashx

⁵²https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20110802101741/http://www.mla.gov.uk/what/support/toolkits/libraries_disability/~media/Files/pdf/2003/dis_guide11.ashx

⁵³https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20110802101741/http://www.mla.gov.uk/what/support/toolkits/libraries_disability/~media/Files/pdf/2003/dis_guide12.ashx

⁵⁴ https://www.artscouncil.org.uk/sites/default/files/download-file/Building_access_guide_260319_0.pdf

1.2.4. Italija

Italijoje didelis dėmesys skiriamas muziejų pritaikymui žmonėms su negalia, nes tai labai išvystyto turizmo šalis, siekianti didinti savo muziejų prieinamumą ir gaunanti apdovanojimų už šias pastangas. Naujausias apdovanojimas buvo skirtas Florencijos miestui Geriausiai visiems gyventojams pritaikyto miesto apdovanojimo konkurse – 2021 m. jam skirtas specialus prizas už viešųjų erdvių prieinamumą. Šio įvertinimo sudėtinė dalis yra ir muziejų prieinamumas – didžioji dalis miesto muziejų žmonėms su negalia yra nemokami ir aprūpinti rampomis ar liftais, be to, bendradarbiaujant su Italijos nacionaline asmenų, kurie yra akli ir turintys regos sutrikimų, sąjunga, buvo sukurti multisensoriniai (daugiajutiminiai) lankymo maršrutai, kurių metu pasitelkiami lytėjimo pojūčiai, kvapai ir garsai, taip pat miesto muziejuose prieinami multimedijos gidai su subtitrais. Socioterapiniai vizitai galimi į žmonių, sergančių Alzheimeriu ar turinčių protinę negalią, namus. Inicatyva „Museum in a Suitcase“ siūlo virtualias ekskursijas, leidžiančias riboto judumo asmenims pabuvoti įžymiose miesto vietose neišeinant iš namų (Europos Komisija, 2021)⁵⁵.

Aptariant Italijos muziejų prieinamumą reglamentuojančias gaires, paminėtinos 2011 m. Italijos kultūros paveldo ir veiklos ministerijos (angl. *Italian Ministry of Cultural Heritage and Activities*) parengtos **Kultūros paveldo objektų architektūrinių barjerų įveikimo gairės**⁵⁶ (angl. *Guidelines to overcome architectural barriers in cultural heritage sites*; ital. *Linee guida per il superamento delle barriere architettoniche nei luoghi d'interesse culturale*) (Pane ir kt. 2011). Šios gairės didžiąja dalimi nukreiptos į kultūros ir paveldo pastatų architektūrinį prieinamumą, jose aptariami universalaus dizaino principai. Vertinga, kad gairėse pateikiami prieinamumo didinimo projektavimo pasiūlymai, pagrįsti ne vien teisės aktų reglamentuotais reikalavimais, bet ir praktinėmis konsultacijomis su žmonėmis su negalia atstovaujančiomis organizacijomis.

Taip pat galima rasti ir regioninio lygmens metodinės medžiagos. Pavyzdžiui, **Emilijos-Romanijos muziejų paveldo naudojimo asmenims su negalia gairės**⁵⁷ (angl. *Guidelines for the enjoyment of the museum heritage of Emilia-Romagna for persons with disabilities*), kurias parengė Emilijos-Romanijos regiono sveikatos ir kultūros valdybos (direktoratai), bendradarbiaudami su regiono muziejais ir žmonių, turinčių negalią, asocijuotomis organizacijomis (Ferlauto ir kt. 2015). Gairėse pabrėžiama, kad analizuojant įvairius Italijos prieinamumo šaltinius galima padaryti išvadą, jog prieinamumo samprata iš esmės atitinka JT Konvencijos nuostatas, tačiau labiausia atsižvelgiama į sensorinę (rega, klausa) ir fizinę negalią, o žmonėms su pažinimo, bendravimo ir neurologiniais

⁵⁵ Europos Komisija. 2021. 2021m. geriausiai visiems gyventojams pritaikyto miesto apdovanojimas.

<<https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=24020&langId=lt>>

⁵⁶ Pane, A., Agostiano, M., Baracco, L., Vescovo, F. and Virdia, E. 2011. Guidelines to overcome architectural barriers in cultural heritage sites, II edition, revised and updated, Ministero per i Beni e le Attività Culturali, Gangemi, Roma 2011.

<https://www.academia.edu/5378062/Guidelines_to_overcome_architectural_barriers_in_cultural_heritage_sites_II_edition_revised_and_updated_Ministero_per_i_Beni_e_le_Ativit%C3%A0_Culturali_Gangemi_Roma_2011_ISBN_978_88_492_2192_3_with_M_Agostiano_L_Baracco_F_Vescovo_E_Virdia_>

⁵⁷ Ferlauto, C., Ietto, D., Mazza, L., Pesce, G.B., Vitola, E. 2015. Guidelines for the enjoyment of the museum heritage of Emilia-Romagna for persons with disabilities <https://www.tandem-eu.com/uploads/1/0/2/2/102221298/guidelines_for_the_enjoyment_of_the_museum_heritage.pdf>

sutrikimais skiriama gerokai mažiau dėmesio. Pabrėžta, kad vien pastarųjų negalių paminėjimas jau yra teigiamas poslinkis, nes anksčiau jos iš viso nebuvo įtrauktos.

Emilijos-Romanijos muziejaus paveldo pritaikymo negalią turintiems žmonėms gairėse pateikiamos rekomendacijos, apimančios daugelį muziejaus veiklos sferų, kurios išsamiau išdėstytos žemiau pateiktoje lentelėje.

Informavimas apie muziejaus prieinamumą

- Informuokite, kad jūsų muziejus gali pasiūlyti specialias galimybes žmonėms su negalia.
- Parenkite pasiūlymus konsultuodamiesi su negalią turinčiais žmonėmis.
- Sukurkite ženklus ir simbolius, kurie būtų vienodi visame regione.
- Parenkite aiškų ir paprastą vadovą po muziejų (angl. *interpretative key*), suprantamą visiems suvokimo lygiams.
- Išryškinkite šiame vadove savo muziejaus išskirtinumą, susiekite su kultūrinėmis temomis.
- Užtikrinkite, kad jūsų siūlomi dalykai sužadintų emocijas ir eksperimentinę prieigą.

Žmonių su negalia įtraukimas į muziejaus pritaikymą

- Pateikite pasiūlymų, kaip geriau adaptuoti muziejų žmonėms su negalia, formą įeinant į muziejų.
- Bendradarbiaukite su žmones su negalia vienijančiomis organizacijomis, tarkitės su jomis.
- Bendradarbiaukite su bendrojo lavinimo mokyklomis, pasiūlykite specialiai tam skirtų projektų.
- Tarkitės su vietos bendruomenėmis.
- Įtraukite į muziejų pritaikymo dialogą institucijas ir organizacijas, kurios prisideda ar galėtų prisidėti prie finansavimo.
- Leiskite žmonėms su negalia pasijusti vienu iš svarbiausių muziejaus vystymo dalyvių.

Muziejaus ekspozicijų turinio prieinamumas

- Pasiūlykite edukacijas su dialogo galimybe, paskatinkite kritinius lankytojų pasisakymus.
- Įtraukite į edukacijas sensorinius, motorinius, pažintinius ir santykių aspektus.
- Iliustruokite pasakojimus pavyzdžiais, kurie tiesiogiai būtų susiję su žmonėmis, turinčiais negalią.
- Tiesioginių žmonių su negalia įsitraukimų padedami testuokite, gerinkite vizitus į muziejų, užsiėmimus ir priemones.
- Įvertinkite edukaciją, kiek ji suteikia galimybių tobulėti, skatinti savarankiškumą ir pasitikėjimą savimi.
- Siekite kuo geresnės vizito į muziejų patirties ir mokymosi galimybių žmonėms su negalia.

Platesnio turinio įtraukimas į muziejaus veiklas

- Organizuokite specialiai žmonėms su negalia projektus, renginius, dirbtuves ir pan.
- Įtraukite į šias veiklas platesnį geografinį, ekonominį ir kultūrinį kontekstą, susiejant su žmonių su negalia situacija.

- Įtraukite į šiuos renginius platesnį visuomenės ratą siekiant sinergijos ir abipusiai naudingų rezultatų.
- Į šiuos renginius įtraukite kompleksines paslaugas (kur įmanoma) – mobilumą, maitinimą, apgyvendinimą ir laisvalaikį, daugiausia dėmesio skiriant asmenims su negalia ir jų grupėms.
- Įvairius pasiūlymus veikloms vertinkite per žmonių su negalia įtraukimo prizmę.

2019 m. buvo parengtos muziejų prieinamumo gairės visos Italijos mastu – „**Prieinamumas muziejuose: Kultūros paveldo ministerijos gairės**“ (angl. *Accessibility in the museums: Guidelines of the Ministry of Cultural Heritage*)⁵⁸. Šiose gairėse siekiama pateikti rekomendacijas, kaip pašalinti arba įveikti fizines ir suvokimo kliūtis visavertiškai dalyvauti muziejuose žmonėms, turintiems negalią. Fizinės kliūtys siejamos su kliūtimis mobilumui, kurios mažina galimybes komfortiškai ir saugiai naudoti muziejaus erdves ir įrenginius. Suvokimo kliūtys siejamos su orientacija erdvėje, vietos atpažinimu, turinio suvokimu ir pilnavertiška galimybe dalyvauti veiklose.

Gairėse pateikiami tokie pagrindiniai muziejų pritaikymo žmonių su negalia poreikiams principai:

- Sąžiningumas – sąžiningas naudojimas: muziejais gali naudotis bet kas.
- Lankstumas – lankstus naudojimas: prisitaiko prie įvairių įgūdžių.
- Paprastumas – paprastas ir intuityvus naudojimas: naudojimas lengvai suprantamas.
- Suvokimas – esamos sensorinės informacijos perdavimas.
- Klaidų tolerancija – sumažina riziką ar nepageidaujamus veiksmus.
- Fizinio krūvio ribojimas – užtikrinamas minimalus nuovargis.
- Pakankamas dydis ir erdvė – sąlygų pasiekti ir naudoti erdvę sudarymas.

Leidinyje „Prieinamumas muziejuose: Kultūros paveldo ministerijos gairės“ taip pat gana plačiai aptarti prieinamam muziejui keliami reikalavimai, tiek informacijos, tiek fizinės aplinkos, tiek turinio pritaikymo lankytojams su negalia požiūriu (plačiau žr. lentelėje).

Informavimas apie muziejaus prieinamumą muziejaus svetainėje

- Muziejaus svetainėje informuokite apie visas prieinamumo problemas.
- Informuokite apie turimas prieinamumo didinimo priemones ir paslaugas.
- Medžiagą pateikite taip, kad galima būtų atsispausdinti (A4 formatu).
- Pateikite muziejaus kontaktus, kuriais galima būtų susisiekti ir išsiaiškinti rūpimus aspektus. Pateikite ne tik telefono numerį, bet ir galimybę susisiekti e-paštu, vaizdo komunikacijos ar susirašinėjimo langelio pagalba ar pan.
- Pateikite galimybę nuotoliniu būdu rezervuoti ar nusipirkti bilietus.

Muziejaus prieigos pritaikymas

- Užtikrinkite saugų patekimą į muziejų: suderinkite su vietine valdžia dėl viešojo transporto stotelės šalia muziejaus įrengimo, žmonių su negalia mašinos parkavimo vietų, mašinos ar dviračių dalijimosi stotelių.

⁵⁸ Maffei, T. 2019. Accessibility in the museums: Guidelines of the Ministry of Cultural Heritage. <<https://www.icom-italia.org/wp-content/uploads/2019/07/TizianaMAFFEI.pdf>>

Muziejaus įėjimo prieinamumas

- Užtikrinkite saugius fizinio priėjimo takus iki muziejaus įėjimo. Esant poreikiui, įrenkite alternatyvų taką iki įėjimo, kuriuo galėtų važiuoti vežimėliu, kuris būtų gerai apšviestas, aiškiai pažymėtas ir prižiūrimas.
- Muziejaus įėjimas turi būti aiškiai pažymėtas. Alternatyvios prieigos atveju užtikrinkite matomumą, svetingumą ir komfortą.
- Užtikrinkite eilių į muziejų valdymą. Bet kokie turniketai, užtvartai ir barjerai yra ne tik fiziniai, bet ir suvokimo. Tai gali atgrasyti norą patekti į muziejų.
- Muziejaus įėjimo durys turi lengvai atsidaryti, nesukelti neigiamų emocijų.
- Užtikrinkite, kad įėjus į muziejų pasitiktų erdvė, kurioje galima greitai susiorientuoti.
- Įvertinkite galimybę šioje erdvėje integruoti tradicinę komunikaciją monitoriuose vaizdu ir subtitrais.
- Įrenkite nedideles vietas, kur galima būtų peržiūrėti virtualią ekspoziciją neturint galimybės į ją patekti.
- Įrenkite ramią vietą, kurioje galima būtų prisėsti ir pabūti vieniems.

Bilietai ir informacijos prieinamumas muziejuje

- Aiškiai pažymėkite bilietų įsigijimo vietas (tekstas ir vaizdas).
- Nustatykite, kas bilietą turi gauti be eilės.
- Bilietai kasos baldai turi būti tinkamo aukščio sėdintiems vežimėlyje.
- Užtikrinkite, kad šios erdvės darbuotojai gebėtų palaikyti dialogą su negalia turinčiais žmonėmis (įtraukiant skaitymą iš lūpų), būtų tinkamai apšviestas jų veidas, tinkama akustika ir pan.)
- Apsvarstykite galimybę įrengti lytėjimo taką arba garso prietaisus, kurie padės regos negalia turintiems lankytojams patekti į informacijos punktą ir (arba) bilietų kasą.
- Naudokite spalvų kontrastą ir baldų skirtumus, siekdami palengvinti greitą informacijos punkto ir bilietų kasos identifikavimą.

Orientavimosi muziejuje pritaikymas

- Pateikite muziejaus struktūros modelį ir (arba) apčiuopiamą žemėlapi, leidžiantį kiekvienam tyrinėti struktūrą kaip visumą. Įvertinkite galimybę aprūpinti šį žemėlapi garso informacija.
- Turi būti aiškiai nurodyta muziejaus ekspozicijų apžiūros kryptis ir išėjimas.
- Pateikite išsamią, naujausią ir tikrovę atitinkančią orientavimosi muziejuje informaciją kelyje per ekspoziciją. Įvertinkite galimybę šią informaciją padaryti prieinamą ir regos negalia turinčiam žmogui.
- Užtikrinkite ženklų suvokimą skirtingą negalia turintiems žmonėms.

Muziejaus erdvių fizinio prieinamumo pritaikymas

- Užtikrinkite informacijos prieinamumą net esant elektroniniam signalizacijos defektui (avariniais atvejais).

Muziejaus maršrutų pritaikymas

- Užtikrinkite lengvą perėjimą tarp erdvių, aukštų ir pan. (venkite slenksčių, laiptų ir pan.).
- Kur įmanoma, įrenkite lifthus, jų kabinas aprūpinkite lentelėmis Brailio raštu ir garso mygtuku, garsiniu pranešimu apie sustojimą aukšte, telefono prietaisu asmenims su klausos negalia, leidžiantį naudoti dialogą per ekraną. Būtinai pasitelkite pagalbą susisiekti su skubios pagalbos skyriumi.
- Tualetai turi būti erdvūs ir komfortiški, įgalinti visiškai savarankiškai jais naudotis.
- Numatydami maršrutus apsvaistykite supaprastintą lygį, tinkamą auditorijai su pagrindiniais raštingumo ar pažinimo sutrikimais.
- Sustiprinkite multisensorinį ekspozicijos suvokimą (pavyzdžiui, leiskite dalies eksponatų lytėjimą).
- Valdykite apsilankymo laiką.
- Venkite maršrutų, diferencijuotų pagal negalios tipą.

Muziejaus ekspozicijų pritaikymas

- Užtikrinkite saugų muziejaus objektų eksponavimą, apsaugodami nuo kritimo ar svyravimo.
- Vitrinos turi leisti vizualiai mėgautis daiktais ir objektais, todėl turi būti tokio aukščio, kuris priimtinas ir sėdint vėžimėlyje ar būnant mažo ūgio.
- Venkite atspindžių, akinimo ar šešėlių.
- Įvertinkite objektų vaizdą aukščio atžvilgiu: jų prieinamumą, atstumą, aprašymus ir pan.
- Ekspozicijos liečiami objektai taip pat turi būti saugūs – nuolat tikrinkite ir valykite jų paviršius.

Reguliarus muziejų prieinamumo vertinimas

- Nustatykite reguliaraus muziejų prieinamumo vertinimo mechanizmą.
- Į vertinimą įtraukite žmones su negalia ir juos atstovaujančias organizacijas.
- Pateikite vertinimo formas lankytojams (žmonėms su negalia ir juos lydintiems asmenims), siekdami nuolat gerinti prieinamumą.

1.2.5. Švedija

Kultūros prieinamumo žmonėms su negalia politika Švedijoje numatė iki 2016 m. „pagerinti žmonių su negalia galimybes patekti į įvairius pastatus ir sudaryti sąlygas aktyviai dalyvauti kultūriniame gyvenime tokiomis pačiomis sąlygomis kaip žmonės, neturintys negalios.“ (Jonsson Malm 2014⁵⁹) Įgyvendindama užsibrėžtą tikslą, Švedijos vyriausybė numatė tam tikrą kultūros organizacijų prieinamumo didinimo veiksmų seką – buvo nustatyta, kad visos institucijos, gaunančios finansinę Švedijos meno tarybos (šved. *Kulturrådet*) ir Nacionalinės paveldo tarybos (šved. *Riksantikvarieämbetet*) paramą, turi atitikti tokius su kultūros prieinamumu susijusius reikalavimus:

- iki 2013 m. jos turi parengti prieinamumo didinimo veiksmų planus,
- iki 2016 m. panaikinti lengvai pašalinamas prieinamumo kliūtis,
- iki 2016 m. turėti prieinamas interneto svetaines ir elektronines paslaugas.

Siekiant paspartinti siekti užsibrėžtų tikslų, Nacionalinė paveldo taryba, kartu su Švedijos neįgaliųjų politikos koordinavimo agentūra „Handisam“ ir Aplinkos apsaugos agentūra (šved. *Naturvårdsverket*), parengė gaires „**Prieinamumo priemonių planavimo ir įgyvendinimo saugomose aplinkose vadovas**“⁶⁰ (šved. *En handbok för planering och genomförande av tillgänglighetsåtgärder i skyddade utomhusmiljöer*), kuriame pateikiami prieinamumo strategijų / planų kūrimo principai ir praktika.

Vadove daugiausia dėmesio skiriama gamtinių ir kultūrinių kraštovaizdžių prieinamumo užtikrinimo priemonėms, kurios tampa privalomos įgyvendinant valstybės lėšomis finansuojamas iniciatyvas. Pabrėžiama, kad prieinamumo didinimas nėra galutinio produkto siekis, atvirkščiai, prieinamumas turėtų būti vertinamas kaip nuolatinis tobulinimo procesas, todėl vadove pateikiamas sistemingų ir laipsniškų pokyčių modelis. Jame aprašoma, kaip nustatyti prieinamumo didinimo prioritetus, kaip formuluoti siekiamą viziją, kaip numatyti ir įgyvendinti priemones. Dėmesys skiriamas prieinamumo planui vertinti, stebėti ir prižiūrėti. Vadove taip pat aptariami įvairūs interesai ir aptariama, į ką svarbu atsižvelgti, siekiant užtikrinti, kad prieinamumo gerinimas neprieštarautų kitų vertybių išsaugojimui. Pateikiami reglamentai bei pabrėžiama konsultavimosi su organizacijomis, atstovaujančiomis asmenis su negalia, svarba. Antroje vadovo dalyje pateikiamos konkrečios gairės ir praktiniai sprendimai, kaip pagerinti prieinamumą. Priemonės apima visą prieinamumo spektrą nuo informacijos iki prieigos. Informavimas apie Švedijos gamtos ir kultūros paveldą ir šios informacijos pateikimas prieinamu būdu vertinamas kaip viena iš svarbiausių užduočių prieinamumo požiūriu, kadangi daugeliui negalią turinčių asmenų svarbu iš anksto detalai planuoti savo vizitą.

Vadove aptariamos skaitmeninės informacijos galimybės didinant prieinamumą. Pabrėžiama tokių pagalbinių priemonių svarba kaip, pavyzdžiui, ekskursijos po gamtą ir kultūrą su gidu mobiliuosiuose telefonuose, naudojant QR kodus, garso informaciją MP3 formatu, virtualūs apsilankymai ir kt. Kartu pabrėžiama, kad prieinamumas didžiaja dalimi priklauso nuo siekio sumažinti fizines kliūtis, tokias kaip minkšta arba šlapia žemė, siauri praėjimai, lygių skirtumai ir pan. Šiuo tikslu rekomenduojama tinkamai suprojektuoti įvairius įrenginius, tokius kaip takai, rampos, tiltai ir vartai. Vadove pateikiami konkretūs patarimai, kaip patalpas galima sukonstruoti taip, kad jos būtų tinkamos, be kita ko, regos

⁵⁹ Jonsson Malm, Carolina. 2014. Access to Culture – National Report Sweden

<https://www.academia.edu/7500296/Access_to_Culture_National_Report_Sweden>

⁶⁰ <https://www.naturvardsverket.se/globalassets/media/publikationer-pdf/6500/978-91-620-6562-1.pdf>

negalią turintiems ir riboto judumo asmenims. Svarstomas automobilių stovėjimo aikštelių, suoliukų, poilsio vietų ir kt. projektavimas. Vadove pažymima, kad prieinamumo priemonės ne visada turi būti brangios. Daugeliu atvejų paprastos priemonės, pvz., takų išlyginimas, gali turėti teigiamą poveikį daugeliui lankytojų.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad nagrinėjamos gairėse prieinamumas vertinamas jį specifikuojant pagal įvairias negalias turinčių žmonių poreikius. Atskirai aptariama, su kokiomis pagrindinėmis prieinamumo problemomis gali susidurti lankytojai, turintys judėjimo, klausos ar regos negalią, taip pat padidintą jautrumą ar alergiją turintys žmonės bei lankytojai su sutrikusiais pažinimo gebėjimais, sergantys psichinėmis ligomis, turintys skaitymo ir rašymo sunkumų.

Analizuojant Švedijos prieinamumo sprendinius, šalia aptarto vadovo naudinga apžvelgti būtent muziejams skirtą metodinį leidinį „**Negalia. Priemonių rinkinys muziejams, siekiantiems būti įtraukiais**“ (angl. *Disability. Toolkit for Museums Towards Inclusion*⁶¹). Tai nepriklausomos Švedijos nevyriausybinės organizacijos Kultūros paveldas be sienų (angl. *Cultural Heritage Without Borders*) leidinys, skirtas suteikti paramą Vakarų Balkanuose vykdomai iniciatyvai, siekiančiai muziejus padaryti labiau prieinamus žmonėms, turintiems negalią.

Metodinis leidinys akcentuoja, kad prieinamumo didinimas gali būti pasiekiamas be didelių finansinių išteklių – jo pradžioje įvardyta 10 pagrindinių punktų, prie kiekvieno iš jų nurodant įgyvendinimui būtinas išlaidas. Pateikti tokie nebrangūs, bet veiksmingi muziejaus prieinamumo didinimo žingsniai:

1. Paskelbkite savo el. pašto adresą ir mobiliojo telefono numerį, kad žmonės galėtų su jumis susisiekti (0 €);
2. Duokite lankytojus sutinkantiems darbuotojams rašiklį ir popieriaus lapą (1 €);
3. Senus ar sunkiai įskaitomus ženklus pakeiskite naujais, sukurtais kompiuteriu ir laminuotais. Įsitikinkite, kad laminuotas plastikas ne per daug atspindi šviesą, kitaip kai kuriems žmonėms ženklas bus sunkiai įskaitomas (0,50 € už ženklą plus darbuotojų laikas). Tai naudinga padaryti, kol nepakeisite ženklų naujais pastoviais;
4. Visur, kur parduodami ar siūlomi gėrimai, pateikite juos su šiaudeliais (1 € / mėn.);
5. Įsitikinkite, kad visų laiptų išoriniai priekiniai kraštai pažymėti kontrastingai pagrindinei laipto daliai ir bet kurio laiptų maršo pradžia ir pabaiga (viršus / apačia) taip pat turi vizualinį kontrastą, kad išpėtų žmones apie laiptus (25 €);
6. Perstatykite baldus, kad visame muziejuje būtų laisvi ir platūs takai (0 €);
7. Pasiūlykite dubenėlius vandeniui šunims pagalbininkams (3 €);
8. Parenkite lankytojams skirtus lankstinukus, kuriuose pateikta informacija apie muziejaus prieinamumą ir įvardyti esami barjerai ar kliūtys (0 €).
9. Pasinaudokite kompiuteriu, kad sukurtumėte aiškus ir didelio formato tekstus, informacinius užrašus (popieriaus, rašalo kaina ir darbuotojų laikas);

61

https://www.nemo.org/fileadmin/Dateien/public/topics/Museums_as_Social_Agents/Toolkit_for_Museums_working_towards_Inclusion.pdf

10. Paprašykite, kad lankytojai, turintys negalią, pateiktų atsiliepimus apie muziejų (0 €).

Leidinyje taip pat nusakomos kliūtys, su kuriomis muziejuje susiduria konkrečias negalias turintys lankytojai, ir pateikiamos rekomendacijos, kokiomis priemonėmis jas galima sumažinti. Deja, apimtos tik dvi negalios rūšys – žmonės su regos ir klausos negalia. Atitinkamai ir rekomendacijos pateikiamos tik šioms tikslinėms muziejų lankytojų grupėms (žr. žemiau pateiktą lentelę).

Barjerų mažinimo muziejaus lankytojams su **regos negalia** būdai bei priemonės

- audiogidai;
- ekskursijos su ekskursijų vadovu, kurių metu ekskursijų vadovas apibūdina pastatą, kolekcijas ir kontekstą;
- taktiliniai atvaizdai, vaizduojantys meno kūrinius, objektus, pastatus, jų išdėstymą ir pan.;
- eksponatų arba jų modelių lietimui galimybė;
- užtikrinti, kad visa spausdinta informacija būtų prieinama įvairiais formatais (pavyzdžiui, dideliu šriftu, Brailio raštu, kompaktiniame diske ir kt.);
- sudaryti galimybes žmonėms kuo arčiau prieiti prie eksponuojamų objektų, nerizikuojant sugadinti objektą;
- užtikrinti, kad visos etiketės, užrašai ir aiškinimai būtų aiškiai atspausdinti;
- parodų aprašų ir informacijos apie objektus bei kolekcijas pateikimas ant lapo, kurį lankytojai gali nešiotis su savimi;
- aprūpinimas didinamaisiais stiklais / įrenginiais;
- virtualių priegių prie kolekcijų kūrimas.

Barjerų mažinimo muziejaus lankytojams su **klausos negalia** būdai bei priemonės

- Garsą didinančios sistemos. Jos ypač naudingos paskaitų salėse ar galerijose. Dažnai tai yra stabiliai įrengta indukcinė kilpa, bet gali būti mobilios sistemos, kurios leidžia asmeniui su klausos negalia judėti, pavyzdžiui, pokalbio galerijoje metu;
- Fakso aparatai taip pat gali būti labai naudingi žmonėms, turintiems klausos negalią;
- Elektroninio pašto naudojimas komunikacijai;
- Tekstiniai telefonai;
- Padidinto garso telefonai. Viešojo naudojimo telefonai taip pat turi turėti garso stiprintuvus;
- Viešosiose erdvėse svarbu, kad įrengta priešgaisrinė signalizacija turėtų vaizdinę alternatyvą – mirksinčias lemputes;
- Darbuotojai, apmokyti naudoti pagalbinę įrangą;
- Geras apšvietimas, kad būtų galima lengvai skaityti iš lūpų (užtikrintas geras, tolygus apšvietimas be šešėlių);
- Aiškūs, gerai matomi užrašai su aiškiais ženklais ir rodyklėmis;
- Svarbu atsižvelgti į patalpų akustiką, nes aidas apsunkina girdėjimą;
- Vaizdo ir garso įrašams pateikiami subtitrai, pasirūpinama pranešimų ar kalbų santraukomis.

Šalia išvardytų temų šiame metodiniame leidinyje gausu praktinių patarimų (pvz., kaip muziejaus interneto svetainę padaryti prieinama, kaip tinkamai pateikti rašytinę informaciją ir pan.) ir gerosios praktikos pavyzdžių. Kartu leidinys supažindina su socialiniu negalios modeliu, aptaria esamus su negalia susijusius stereotipus, pateikia asmenų su negalia įtraukimo ir konsultavimosi su jais gaires.

Pabaigoje pateikiami muziejaus prieinamumą padedantys įvertinti kontroliniai klausimai, kurie apima tokias pagrindines sritis:

- Atvykimas į muziejų (muziejaus prieigų prieinamumas);
- Kelionė po muziejų (muziejaus vidaus patalpų prieinamumas);
- Eksponavimo prieinamumas (ekspонатų išdėstymas);
- Parodos, ekspozicijos turinio prieinamumas;
- Muziejaus patogumai (tualetų, kavinių ir kt. patalpų prieinamumas, pagalbinių įrangų);
- Ženklinimas ir katalogavimas;
- Muziejaus rinkodara (informacijos aiškumas ir prieinamumas).

1.3. Apibendrinimai ir išvados

Analizuojant pasirinktų šalių muziejų pritaikymo asmenims su negalia gaires išryškėjo kelios pagrindinės išvados:

1. Nagrinėtų užsienio šalių muziejai labai suinteresuoti pritraukti asmenis, turinčius negalią, kurie sudaro nemažą jų lankytojų dalį. Tokiu būdu vis labiau stengiamasi padidinti muziejų prieinamumą skirtingą negalią turintiems asmenims, ypač turintiems judėjimo, regos ir klausos negalias.
2. Remiantis Lietuvos ir užsienio šalių metodinės medžiagos, skirtos kultūros paslaugų prieinamumui didinti, analize, galima teigti, kad pagal negalios pobūdį daugumoje apžvelgtų gairių pateikiamos rekomendacijos skiria tokias pagrindines tikslines grupes:

- lankytojai, turintys regos negalią;
- lankytojai, turintys klausos negalią;
- lankytojai, turintys judumo negalią (atskirą dėmesį skiriant neįgaliųjų vežimėliais besinaudojantiems);
- lankytojai, turintys proto negalią;
- lankytojai, turintys psichikos sutrikimų.

Atskirais atvejais dar skiriami asmenys, turintys kalbos sutrikimų (LT, JK), veido deformacijų (JAV), alergijas (Švedija) ir pan. Tačiau daugiausia neapibrėžtumų kyla dėl lankytojų, turinčių proto psichikos negalią – kartais šios negalios apjungiamos ir aptariamoms bendrai, kitais atvejais įvardijamos tokios grupės kaip pažinimo sutrikimų (JAV, Švedija), mokymosi sunkumų (JAV, JK) ar skaitymo ir rašymo sunkumų (Švedija) turintys lankytojai, o kalbant apie edukacines programas, jos specifikuojamos pagal labai konkrečias tikslines grupes, pavyzdžiui, skirtos Alzheimeriu ir demencija sergantiems arba turintiems autizmo spektro sutrikimų. Taigi negalią turinčių muziejų lankytojų tikslinių grupių skyrimo pagrindai nėra unifikuoti.

3. Lietuvoje parengta visa įstatyminė bazė, reglamentuojanti muziejų pritaikymą negalią turintiems asmenims. Atlikta nemažai tyrimų ir sukurta puikių vadovų muziejams, pateikiančių rekomendacijas, kaip pritaikyti muziejus asmenims su negalia. Visgi trūksta vieningo dokumento, kuris aptartų įvairius kultūros įstaigos prieinamumo didinimo aspektus (nuo fizinės aplinkos iki turinio

prieinamumo, darbuotojų pasirengimo ir kt.), juos konkretizuodamas pagal skirtingas negalios formas (ypač mažai dėmesio, kaip ir kitose ES šalyse, skiriama žmonėms su proto ir psichikos negalia).

4. Svarbu pabrėžti, kad muziejaus prieinamumo didinimas neturėtų būti siejamas vien su didelėmis investicijomis. Remiantis užsienio šalių patirtimi, muziejaus prieinamumo didinimo sėkmė didžiąja dalimi priklauso nuo organizacijos įsipareigojimo ir požiūrio. Jeigu prieinamumo siekis tampa muziejaus strateginiu tikslu ir vadovaujama pozityviu požiūriu, kad problemas galima išspręsti, ir ieškoma kūrybiškų sprendimų, muziejai daug ką gali padaryti be pinigų arba su mažomis investicijomis (pvz., *Access on a Shoestring* – JK arba *Disability. Toolkit for Museums Towards Inclusion* – Švedija).

5. Susisteminant analizuotą medžiagą, išskiriamos šios pagrindinės muziejų pritaikymo negalią turintiems žmonėms sritys:

- Bendrosios rekomendacijos (muziejaus įtraukties politika ir jos planavimas);
- Pasiruošimas vizitui (informacijos prieinamumas);
- Muziejaus prieigos pritaikymas (išorinės aplinkos prieinamumas);
- Muziejaus patalpų pritaikymas (vidinės aplinkos prieinamumas);
- Muziejaus ekspozicijų pritaikymas (turinio prieinamumas);
- Darbuotojų pa(si)rengimas.

1.4. Pagrindinių reikalavimų ir / arba rekomendacijų dėl muziejų prieinamumo didinimo žmonėms su negalia sąrašas

Atsižvelgiant į atliktą pasirinktų užsienio šalių (JAV, JK, Italijos, Švedijos) ir Lietuvos muziejų pritaikymo negalią turintiems asmenims analizę, rekomendacijos dėl muziejų prieinamumo didinimo žmonėms su negalia suskirstytos pagal žemiau pateiktas pagrindines dalis.

1. Bendrosios rekomendacijos (muziejaus įtraukties politika ir jos planavimas)

Bendrosios rekomendacijos apima tokius pagrindinius aspektus:

- 1) Orientacija į prieinamumą visiems muziejaus strateginiuose ir planavimo dokumentuose (vizija, misija, tikslai);
- 2) Muziejų prieinamumo įvertinimas ir jo didinimo plano sudarymas;
- 3) Konsultavimasis su tikslinėmis grupėmis.

2. Pasiruošimas vizitui

Muziejaus prieinamumo informacija apima:

- Informaciją apie muziejaus pasiekiamumą;
- Informaciją apie pastato prieinamumą;
- Informaciją apie meno prieinamumą didinančias ir meno potyrį praplečiančias priemones bei sprendinius;
- Muziejaus / ekspozicijos žemėlapi (vaizdinį, taktilinį), kurį galima atsisiųsti į telefoną;
- Lankytojų atsiliepimus apie lankymosi muziejuje, dalyvavimo edukacinėje veikloje patirtį.

Informacijos prieinamumas muziejaus interneto svetainėje, kurioje pateikiama informacija turi būti kokybiškai parengta:

- tiksliai, išsamiai ir nuolat atnaujinama;
- įskaitoma ir lengvai suprantama;
- šalia tekstinės informacijos pateikiamos ir alternatyvos (garso, vaizdo įrašai, medijos priemonės, simboliai ir kt.);
- netekstinė informacija turi aprašymus;
- garso ar vaizdo įrašai pateikiami su subtitrais, yra garsinis vaizdavimas;
- yra programinė funkcija, informaciją konvertuojanti į kitą reikiamą formą (informacija didesniu šriftu, Brailio raštu, garsinė, supaprastinta kalba), išdėstyta neprarandant informacijos turinio ir išlaikant pateikimo struktūrą.

Informacijos telefonu prieinamumas:

- darbuotojų pasirengimas telefonu pateikti išsamią informaciją apie muziejaus prieinamumą, esamas prieinamumo didinimo priemones;
- galimybė atsakiklyje palikti žinutę, į kurią atsako (perskambina) muziejaus darbuotojai;
- tekstiniai telefonai, pritaikyti aptarnauti lankytojus su klausos negalia.

3. Muziejaus prieigų prieinamumas (išorinė aplinka)

Muziejaus prieigų (išorinės aplinkos) prieinamumą apima:

- pritaikytos automobilių stovėjimo aikštelės;
- įrengta aiški, gerai matoma, kontrastingų spalvų ženklavimo ir nuorodų sistema muziejaus teritorijoje;
- į muziejų vedantys takai pažymėti nukreipiamosiomis nuorodomis (įrengtos vizualinės, taktilinės orientavimosi nuorodos arba garso ženklų sistema, tokia kaip garso švyturiai);
- į muziejų vedantys takai įrengti be aukštų pakopų arba yra bepakopiai;
- jeigu yra laiptai, abipus jų įrengti turėklai, vizualiai ir taktiliškai pažymėtos pirmoji ir paskutinė laiptų pakopos;
- įrengti pandusai;
- durys pakankamai plačios, lengvai ir saugiai atidaromos (besisukančios durys neturi būti vienintelis įėjimas į pastatą).

4. Muziejaus patalpų prieinamumas (vidinė aplinka)

Pagrindiniai muziejaus vidaus patalpų pritaikymo aspektai, specifikuoti pagal negalios pobūdį:

**Lankytojai su regos
negalia**

- Saugūs laiptai su turėklais ir vizualiai kontrastingomis neslidžiomis laiptus žyminčiomis linijomis;
- Apšvietimas;
- Garso informacija;
- Brailio plokštelės;

**Lankytojai su klausos
negalia**

- Pagalbiniai klausos įrenginiai;
- Garso indukcinės kilpos;
- Vizualinė informacija;

Lankytojai su judėjimo negalia

- Pažeminti stovai kasoje, informacijos punkte, restorane, parduotuvėje;
- Patogūs vežimėliai;
- Pandusai, keltuvai ir liftai;
- Didelės erdvės neįgaliųjų vežimėliams;
- Sėdimosios vietos neįgaliųjų vežimėliams;

Lankytojai, turintys pažinimo sutrikimų

- Lengvai suprantama informacija;
- Universalios piktogramos;

Lankytojai, turintys Autizmo spektro sutrikimą

- Nusiramino kambariai.

5. Muziejaus ekspozicijų pritaikymas

Pagrindiniai muziejaus ekspozicijų pritaikymo aspektai, specifikuoti pagal negalios pobūdį:

Lankytojai su regos negalia

- Žodiniai profesionalų aprašymai;
- Audiogidai;
- Taktiliniai modeliai;

Lankytojai su klausos negalia

- Tekstiniai aprašymai;
- Vaizdo įrašai su subtitrais;
- Paaškinimai gestų kalba;
- Garso indukcinės kilpos arba stiprinimo sistemos, momentinės transkripcijos programėlės;

Lankytojai su judėjimo negalia

- Nuleisti (žemiau pakabinti) meno kūriniai;
- Nuleisti (žemiau pakabinti) tekstiniai aprašymai;
- Prieinamos sėdimos vietos vaizdo kambariuose;

Lankytojai, turintys pažinimo sutrikimų

- Žodiniai profesionalų aprašymai;
- Lengvai skaitomi ir suprantami aprašymai.

6. Darbuotojų pa(si)rengimas

Pagrindiniai reikalavimai muziejaus darbuotojų pa(si)rengimui priimti asmenis su negalia muziejuje:

- užtikrinti aiškią darbuotojų identifikavimo galimybę (pagal aprangą arba vardo etiketę su pareigų pavadinimu, kad lankytojai žinotų, į ką galima kreiptis pagalbos);
- gebėti svetingai ir natūraliai priimti lankytojus su negalia, būti kantriems;
- neinfantilizuoti lankytojų su negalia;
- vartoti paprastą ir aiškią kalbą be specializuotų terminų, į bendravimą įtraukti įvairias priemones, palengvinančias informacijos supratimą ir įsiminimą (rašytinis tekstas, vaizdas, garsas ar net kūno kalba);

- būti susipažinusiems su muziejaus turimomis prieinamumo didinimo priemonėmis ir gebėti jomis naudotis (pvz., indukcinės kilpos, audiogidai / vaizdo gidai ir kt.);
- suprasti, kad aptarnaujant lankytojus, turinčius negalią, galima pasiūlyti pagalbą, bet nereikia įsižeisti, jei atsakymas bus neigiamas.

Darbuotojai / ekskursijų vadovai turėtų gebėti suteikti kokybiškas paslaugas pagal asmenų su negalia poreikius, pavyzdžiui:

- organizuojant ekskursijas, specialiai skirtas *regos negalią turintiems*, svarbu neskubėti ir leisti jiems pajusti meno kūrinį savo tempu, kad lankytojai jaustųsi saugiai ir mėgautųsi apsilankymu. Muziejaus darbuotojas / ekskursijų vadovas turi būti geras pasakotojas, galintis apibūdinti spalvas, formas ir visas detales, gebantis priversti lankytojus su regos negalia „pamatyti“ muziejaus kolekcijas;
- dirbdami *su asmenimis, turinčiais klausos negalią*, kurie moka skaityti iš lūpų, muziejaus darbuotojai / ekskursijų vadovai turėtų kalbėti raiškiai ir aiškiai;
- bendraudami su *psichikos / intelekto negalią turinčiais* lankytojais, muziejaus darbuotojai / ekskursijų vadovai neturėtų vartoti metaforų ar posakių, kurie galėtų suklaidinti lankytojus. Tai taikytina ne tik sutrikusio intelekto žmonėms, bet ir neraštingiems bei pagyvenusiems žmonėms.

Darbuotojų mokymai – vienas iš veiksmingiausių būdų, siekiant tinkamai aptarnauti lankytojus su negalia (itin svarbu į mokymus įtraukti žmonių su negalia atstovus).

Rekomenduojamos darbuotojų mokymų temos:

- Neįgalumo kontekstas, socialinis ir medicininis negalios modeliai, teisiniai reikalavimai didinant žmonių su negalia įtrauktį;
- Prieinamumo barjerai (sensoriniai, fiziniai, intelektiniai, instituciniai, nuostatų ir požiūrio), lankytojų aptarnavimas, įskaitant vartojamą kalbą, etiketą, įvairovės priėmimą;
- Informacija apie konkrečias negalias ir sutrikimus, daugiausia dėmesio skiriant prieinamumo poreikiams ir jų užtikrinimo būdams;
- Bendravimo ypatumai su skirtingas negalias turinčiais žmonėmis (žr. *Meeting Disabled People. Guide No 2*);
- Informacijos, informacinių komunikacinių technologijų, pastatų, paslaugų prieinamumo užtikrinimo būdai ir priemonės, konsultavimosi su tikslinėmis grupėmis organizavimas.

2. Lietuvos muziejų prieinamumo žmonėms su negalia vertinimas

2.1. Metodika

Viena iš tyrimo „Muziejai žmogaus gerovei“ sudedamųjų dalių yra Lietuvos muziejų (nacionalinių (4), valstybinių (16), savivaldybių (53)) prieinamumo žmonėms su negalia vertinimas. Jam atlikti buvo pasirinktas kiekybinis tyrimo metodas – muziejų prieinamumo vertinimo klausimynas, į kurį elektroniniu būdu turėjo atsakyti muziejų vadovai ir darbuotojai (73 muziejai).

Muziejaus prieinamumo vertinimo anketa parengta vadovaujantis 2017–2018 m. VšĮ „Socialiniai meno projektai“ parengto leidinio „Lietuvos meno muziejų prieinamumas“ muziejaus prieinamumo vertinimo gairėmis⁶², taip pat Metropoliteno muziejaus (MET) rekomendacijomis ir gairėmis asmenims, turintiems autizmą,⁶³ įvairių užsienio muziejų praktikomis, didinančiomis muziejų prieinamumą asmenims su įvairių formų negalia.

Parengtos keturios vertinimo anketos pagal muziejaus darbuotojų pareigas, muziejų prašant pateikti atsakymą kiekvienoje tikslinėje grupėje:

- ▶ Muziejų vadovai (surinkti 47 atsakymai);
- ▶ Muziejų ekskursijų vadovai, kuratoriai ir edukatoriai (surinkti 66 atsakymai);
- ▶ Muziejų struktūrinių padalinių vadovai (surinkta 40 atsakymų);
- ▶ Muziejų salės, kasos, rūbinės darbuotojai (surinkti 44 atsakymai).

Iš viso surinkti 197 atsakymai. Gauti duomenys buvo apdoroti „Microsoft Excel“ programa, siekiant apskaičiuoti respondentų, pasirinkusių atsakymo variantą/-us, skaičių ir procentą.

1 lentelė. Muziejų prieinamumo vertinimo anketos klausimyno kategorijos pagal tikslines grupes

Klausimyno kategorijos / tikslinės grupės	Vadovai	Ekskursijų vadovai, kuratoriai ir edukatoriai	Struktūrinių padalinių vadovai	Salės, kasos, rūbinės darbuotojai
Muziejaus politika	X			
Bendradarbiavimas su auditorijos grupių atstovais	X	X		
Muziejaus interneto svetainė		X	X	
Finansinis prieinamumas			X	

⁶² Prieiga internetu: http://www.kulturostyrimai.lt/wp-content/uploads/2019/11/Lietuvos-meno-muzieju-prieinamumas_leidinys_2019_SMP_.pdf

⁶³ Prieiga internetu: <https://www.metmuseum.org/events/programs/access/visitors-with-developmental-and-learning-disabilities/for-visitors-with-autism-spectrum-disorders>

Fizinis muziejaus prieinamumas muziejaus prieigose		X		X
Fizinis muziejaus prieinamumas muziejaus viduje		X		X
Bilietų kasa		X		X
Rūbinė		X		X
Sanitarinės patalpos		X		X
Muziejaus kavinė				X
Muziejaus parduotuvė				X
Prieinamas turinys		X	X	X
Darbuotojų pasirengimas	X		X	X

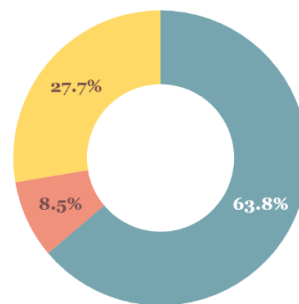
Šaltinis: autoriai

2.2. Muziejaus politika

Klausimai, susiję su muziejaus politika, buvo skirti tik muziejų vadovams. Didžioji dalis (63,8 proc.) respondentų atsakė, kad muziejaus misijos nuostatose skiriamas dėmesys skirtingiems asmenų, turinčių negalią, poreikiams. 27,7 proc. respondentų teigė, kad muziejų misijose tokio pobūdžio nuostatos formuojamos arba numatyta jas formuoti, o 8,5 proc. – kad šis aspektas nenumatytas.

Muziejaus misijos nuostatomis skiriamas dėmesys skirtingiems esamų ir potencialių lankytojų, turinčių negalią, poreikiams.

● Taip ● Ne ● Šiuo metu formuojamos nuostatos / numatyta jas formuoti

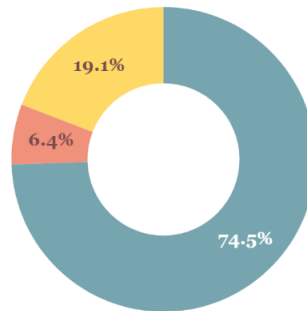

1 pav. Muziejaus misijos nuostatos

74,5 proc. respondentų teigė, kad visi jų muziejaus darbuotojai supažindinti su muziejaus prieinamumo asmenims su negalia samprata ir muziejaus siekais šioje veiklos srityje, 19,1 proc. – kad supažindinimas numatytas. Tik maža dalis – 6,4 proc. – teigė, kad nėra supažindinę visų savo darbuotojų su muziejaus prieinamumo asmenims su negalia samprata ir muziejaus siekais šioje veiklos srityje.

Visi darbuotojai yra susipažinę su muziejaus prieinamumo asmenims su negalia samprata ir muziejaus siekais šioje veiklos srityje.

● Taip ● Ne ● Šiuo metu ne, tačiau numatyta supažindinti

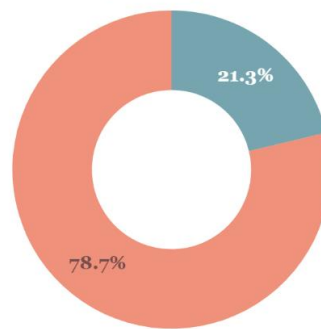

2 pav. Darbuotojų supažindinimas su prieinamumo samprata ir muziejaus siekais

¾ respondentų (78,7 proc.) atsakė, kad formuojant muziejaus strategiją į procesą neįtraukiami asmenys su negalia arba juos vienijančios organizacijos.

Formuojant muziejaus strategiją, dalyvauja asmenys su negalia ar asmenys su negalia vienijančių organizacijų atstovai.

● Taip ● Ne

3 pav. Muziejaus strategijos formavimas

93,6 proc. respondentų teigė, kad muziejų strateginiuose dokumentuose numatyti tam tikri socialiniai tikslai ir / ar uždaviniai, nustatantys siekį didinti įstaigos prieinamumą asmenims, turintiems negalią. Dažniausiai tai iškeltas tikslas didinti muziejaus prieinamumą lankytojams su negalia (57,4 proc. respondentų), apibrėžta bendradarbiavimo su socialiniais partneriais svarba (42,6 proc.) ir numatyti konkretūs muziejaus prieinamumo asmenims su negalia didinimo uždaviniai (40,4 proc.).

Muziejaus strateginiuose dokumentuose:

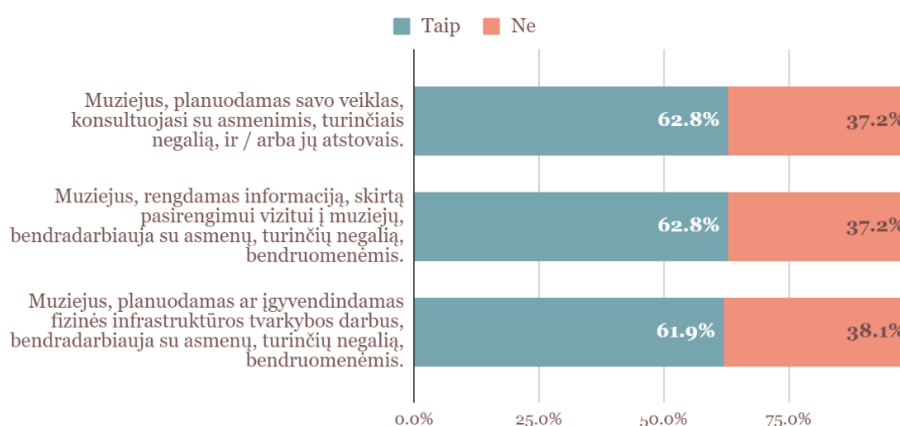

4 pav. Muziejaus strateginiuose dokumentuose numatytos priemonės

Nepaisant asmenų su negalia įtraukimo į muziejaus strategijos formavimą, dauguma muziejų savo politikoje nusimatę tam tikrus įstaigų prieinamumą didinančius tikslus. Tiesa, daugelis iš konkrečiai išvardytų priemonių neviršija 50 proc. – daugiausia muziejų yra tiesiog išskėlę tikslą didinti muziejaus prieinamumą lankytojams su negalia.

2.3. Bendradarbiavimas su auditorijos grupių atstovais

Klausimai, susiję su muziejų bendradarbiavimu su negalia turinčiais asmenimis arba juos vienijančiomis organizacijomis, buvo skirti muziejų vadovams, muziejų ekskursijų vadovams, kuratoriams ir edukatoriams. Pagal apklausos rezultatus, beveik 2/3 respondentų teigė, kad muziejai bendradarbiauja su bendruomenėmis planuodami savo veiklas, rengdami informaciją apie pasirengimą vizitui į muziejų bei planuodami ar įgyvendindami fizinės infrastruktūros pokyčius įstaigoje.

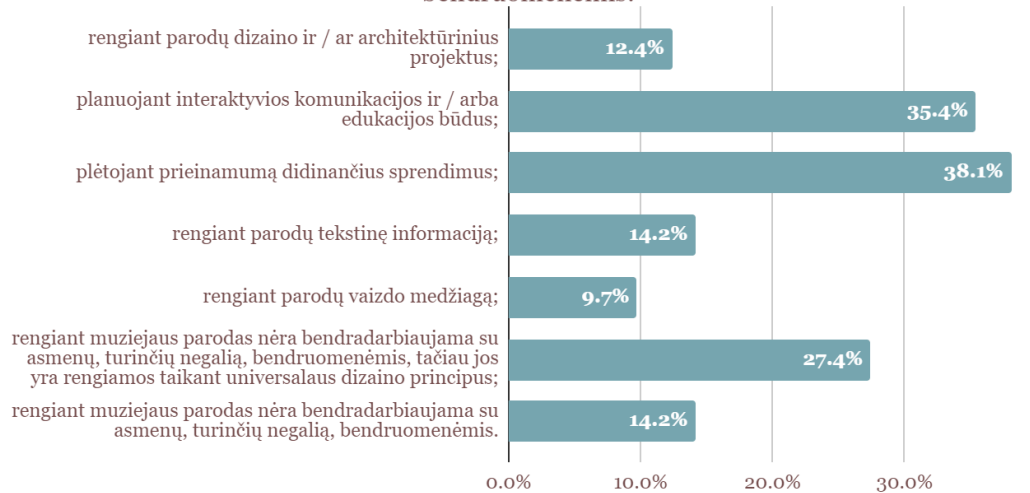

5 pav. Muziejaus bendradarbiavimas su asmenų, turinčių negalią, bendruomenėmis

Rengiant muziejų parodas, 41,6 proc. respondentų teigė, kad muziejai nebendradarbiauja su asmenų, turinčių negalią, bendruomenėmis; nepaisant to, 27,4 proc. iš jų taiko universalus dizaino principus. Su bendruomenėmis daugiausia bendradarbiaujama planuojant interaktyvios komunikacijos,

edukacijos formatus ir plėtojant prieinamumą didinančius sprendinius. Rengiant parodų medžiagą ar parodų dizainą, bendradarbiaujama rečiau.

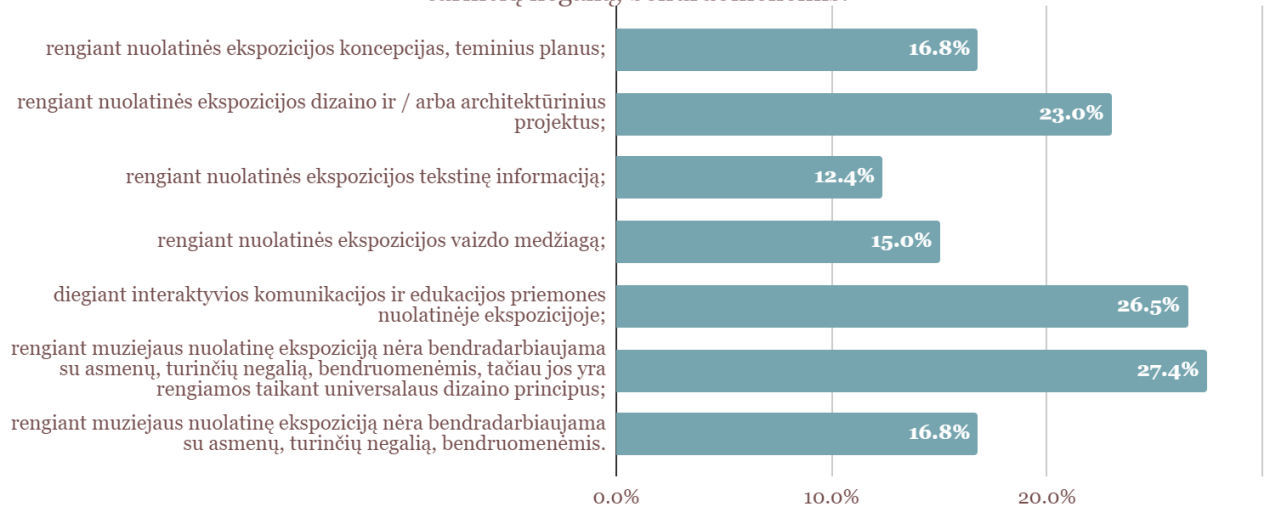
Muziejus, planuojant ir rengiant parodas bendradarbiauja su asmenų, turinčių negalią, bendruomenėmis:

6 pav. Muziejų bendradarbiavimas su asmenų, turinčių negalią, bendruomenėmis, planuojant ir rengiant parodas

Procentinis pasiskirstymas panašus respondentams atsakius į klausimus apie nuolatinės ekspozicijas. Kaip ir parodų atveju, bendradarbiavimas dažniausias diegiant interaktyvios komunikacijos ir edukacijos priemones, tačiau taip pat ketvirtadalis muziejų bendradarbiauja rengiant nuolatinės ekspozicijos dizaino ar architektūrinius projektus – parodų atveju šis procentas beveik dvigubai mažesnis.

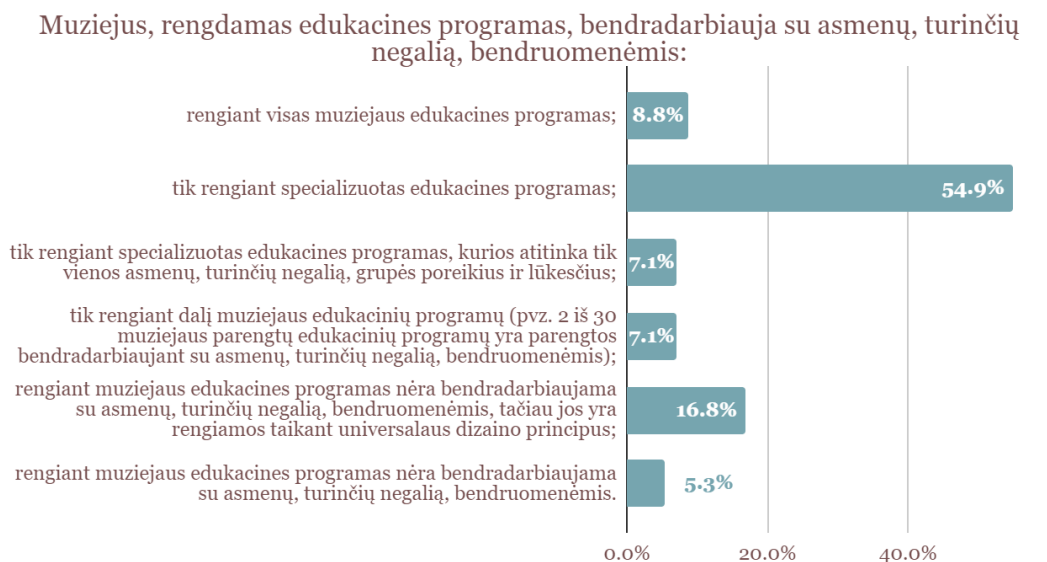
Muziejus, atnaujindamas ir / arba įrengdamas nuolatinę ekspoziciją, bendradarbiauja su asmenų, turinčių negalią, bendruomenėmis:

7 pav. Muziejų bendradarbiavimas su asmenų, turinčių negalią, bendruomenėmis, atnaujinant, įrengiant nuolatinę ekspoziciją

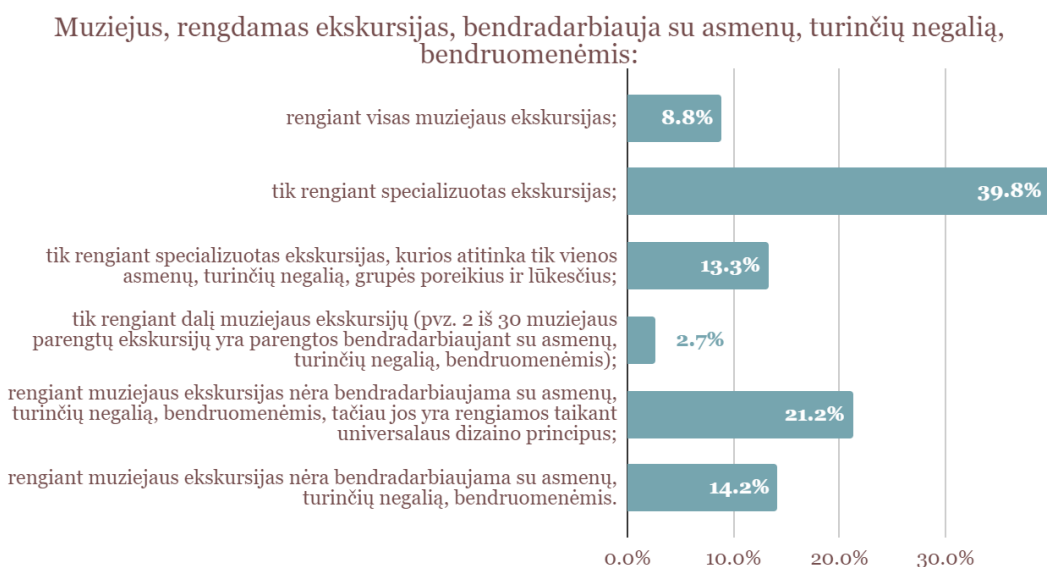
22,1 proc. respondentų atsakė, kad muziejai, rengiant edukacines programas, nebendradarbiauja su asmenų, turinčių negalią, bendruomenėmis – tai dvigubai mažesnis skaičius nei kitose srityse.

Bendradarbiavimas dažniausiai vyksta rengiant specializuotas edukacines programas – pasak 62 proc. respondentų, muziejai su bendruomenėmis konsultuojasi tik dėl jų. O 8,8 proc. teigė, kad su bendruomenėmis konsultuojamasi rengiant visas įstaigos edukacines programas.

8 pav. Muziejų bendradarbiavimas su asmenų, turinčių negalią, bendruomenėmis, rengiant edukacines programas

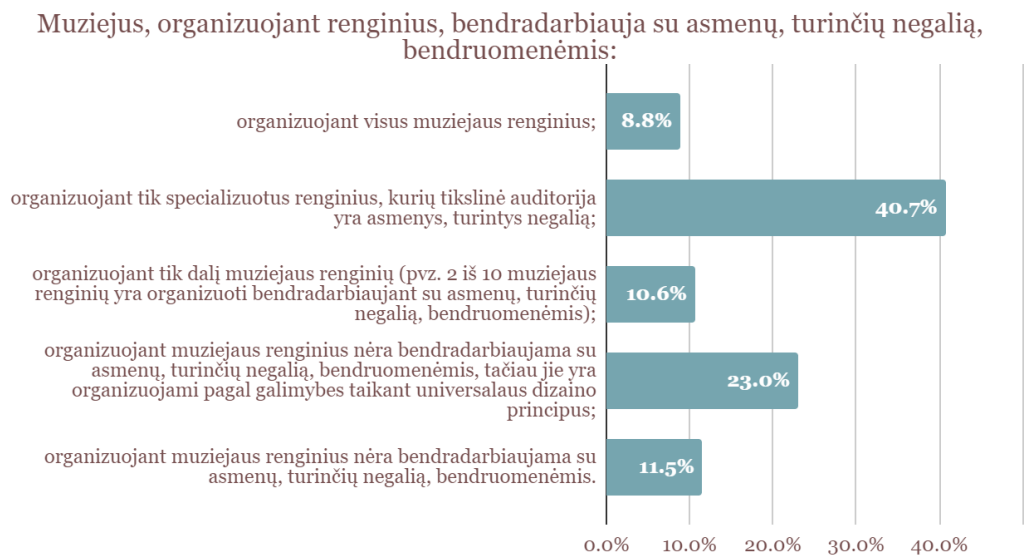
Rengiant ekskursijas nebendradarbiavimo procentas vėl didėja – 35,4 proc. respondentų atsakė, kad nebendradarbiaujama su bendruomenėmis dėl ekskursijų rengimo apskritai. 53,1 proc. respondentų teigė, kad muziejai su bendruomenėmis bendradarbiauja tik dėl specializuotų ekskursijų, o 8,8 proc. – rengiant visas muziejaus ekskursijas.

9 pav. Muziejų bendradarbiavimas su asmenų, turinčių negalią, bendruomenėmis, rengiant ekskursijas

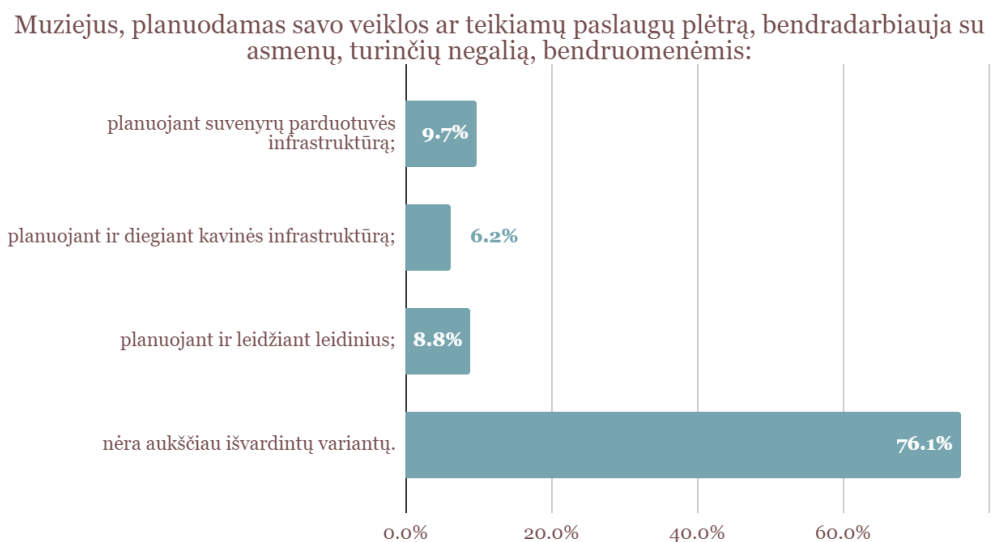
Vertinant renginius, respondentų atsakymai pasiskirstė panašiai – 8,8 proc. respondentų teigė, kad muziejus konsultuojasi su asmenų, turinčių negalią, bendruomenėmis organizuojant visas muziejaus

renginius, 40,7 proc. – organizuojant specializuotus renginius, o 34,5 proc. teigė, kad organizuojant renginius su bendruomenėmis nebendradarbiauja ir nesikonsultuoja apskritai.

10 pav. Muziejų bendradarbiavimas su asmenų, turinčių negalią, bendruomenėmis, organizuojant renginius

Plėtojant muziejaus teikiamas paslaugas (parduotuvė, kavinė, leidiniai), dauguma – 76,1 proc. – respondentų atsakė, kad su bendruomenėmis nebendradarbiauja ir nesikonsultuoja.

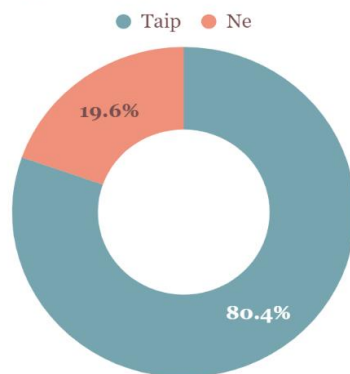
11 pav. Muziejų bendradarbiavimas su asmenų, turinčių negalią, bendruomenėmis, planuojant paslaugų plėtrą

Dažniausiai muziejai su bendruomenėmis bendradarbiauja prieinamumo sprendinių klausimu arba rengiant specializuotus, asmenims su negalia pritaikytus renginius, ekskursijas ar edukacines programas. Atsakymai, kad muziejai bendradarbiauja rengiant **visas** edukacines programas, ekskursijas ir renginius, gauti tik iš penkių muziejų.

2.4. Muziejaus interneto svetainė

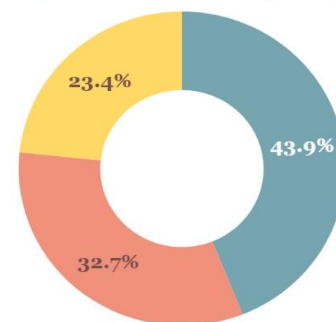
Klausimai, susiję su muziejaus interneto svetainės prieinamumu asmenims su negalia, buvo skirti šioms tikslinėms grupėms – ekskursijų vadovams, kuratoriams, edukatoriams ir muziejų struktūrinių padalinių vadovams. 80,4 proc. respondentų teigė, kad turinys muziejaus interneto svetainėje greitai ir paprastai surandamas. Beveik pusė (43,9 proc.) respondentų taip pat teigė, kad jų muziejaus interneto svetainėje yra galimybė keisti teksto dydį, 23,4 proc. – kad ši priemonė planuojama, o 32,7 proc. – kad jos nėra ir nesama planų ją įdiegti.

Ieškomas turinys muziejaus interneto svetainėje greitai ir paprastai surandamas.

Yra galimybė keisti muziejaus interneto svetainės rodymo nustatymus (A, AA ar AAA lygio prieinamumo standartas).

● Taip ● Ne ● Šiuo metu planuojama

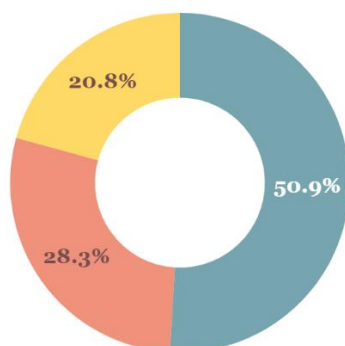

12 pav. Muziejaus interneto svetainės turinio pateikimas

50,9 proc. respondentų taip pat atsakė, kad muziejaus interneto svetainė suderinama su vartotojo naudojama programine įranga, 28,3 proc. atsakė, kad pritaikymo nėra, o 20,8 proc. – kad pritaikymo nėra, tačiau jis planuojamas. 40,6 proc. respondentų taip pat teigė, kad interneto svetainėje sukurta prieiga prie virtualaus muziejaus turo, leidžiančio susipažinti su muziejaus erdvėmis prieš vizitą, 48,1 proc. teigė, kad tokios prieigos nėra, o 11,3 proc. respondentų teigė, kad tokia priemonė šiuo metu planuojama.

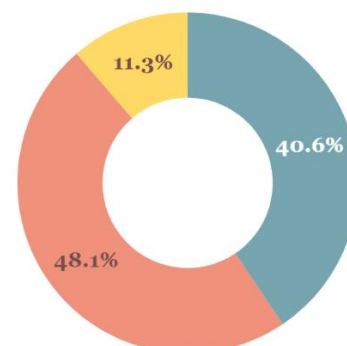
Muziejaus interneto svetainė yra maksimaliai suderinama su vartotojo naudojama programine įranga, įskaitant pagalbines technologijas.

● Taip ● Ne ● Šiuo metu planuojama

Muziejaus interneto svetainėje sukurta prieiga prie virtualaus muziejaus turo, leidžiančio susipažinti su muziejaus erdvėmis prieš vizitą.

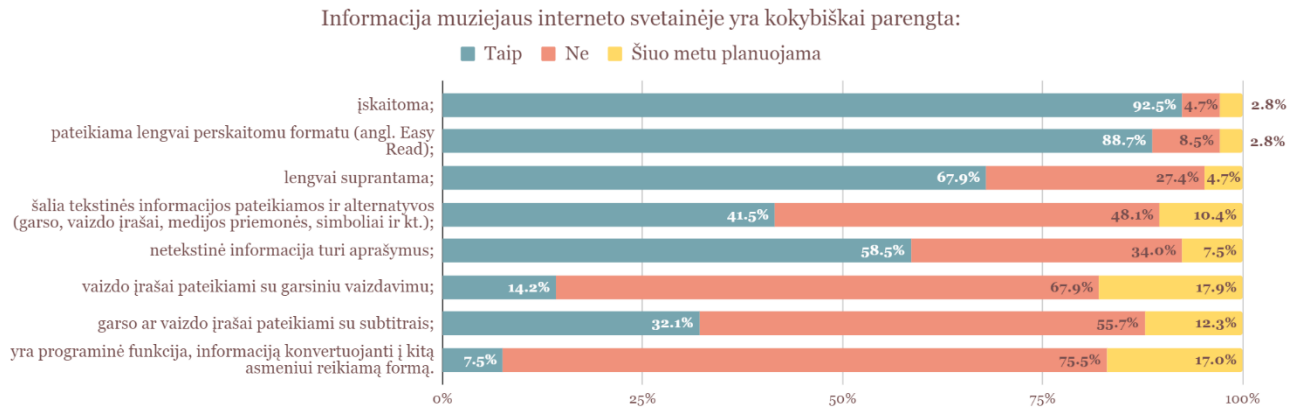
● Taip ● Ne ● Šiuo metu planuojama

13 pav. Priemonės, didinančios prieinamumą, muziejaus interneto svetainėje

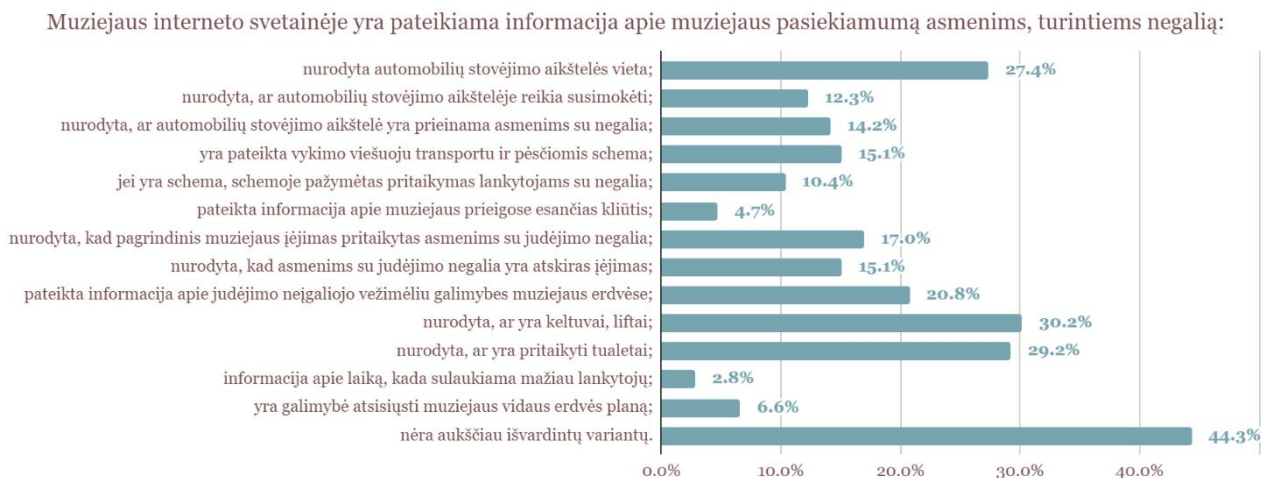
Vertinant informacijos muziejų internetinėse svetainėse prieinamumą, labiausiai dėmesio trūksta garso ar vaizdo įrašams: 55,7 proc. respondentų atsakė, kad garso ar vaizdo įrašai nepateikiami su

subtitrais, o 67,9 proc., kad vaizdo įrašai nepateikiami su garsiniu vaizdavimu. Taip pat retai aptinkama programinė funkcija, leidžianti konvertuoti informaciją į kitą asmeniui reikiamą formą (75,5 proc. atsakė, kad tokios funkcijos nėra, 17 proc. – kad tokia funkcija planuojama).

14 pav. Informacijos muziejaus interneto svetainėje parengimas

Vertinant informacijos apie muziejaus prieinamumą prieigą muziejų interneto svetainėse, 44,3 proc. respondentų teigė, kad muziejų tinklapiuose nėra jokios informacijos apie fizinės infrastruktūros prieinamumą muziejaus prieigose ir viduje, taip pat 2,8 proc. teigė, kad skelbiamas laikas, kada muziejus sulaukia mažiau lankytojų – ši informacija gali būti naudinga asmenims, kuriems reikia tylesnės aplinkos.

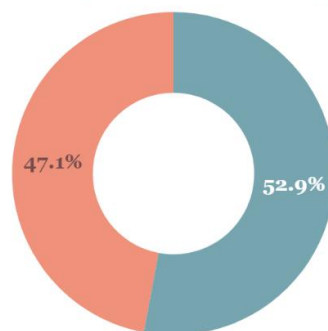

15 pav. Informacija apie muziejaus pasiekiamumą asmenims, turintiems negalią

Jeigu asmenims, turintiems judėjimo negalią, reikia naudotis atskiru įėjimu norint patekti į muziejų, 52,9 proc. respondentų nurodė, kad jų muziejaus interneto svetainėje pateikiama informacija apie atskiro įėjimo į muziejų asmenims su negalia savarankiško naudojimosi tvarką, o 47,1 proc. respondentų teigia, kad muziejaus interneto svetainėje pateikiama informacija, kad, norint pasinaudoti atskiru įėjimu į muziejų asmenims su negalia, reikia muziejaus darbuotojo pagalbos.

Jeigu asmenims su negalia reikia naudotis atskiru (ne pagrindiniu) įėjimu į muziejų:

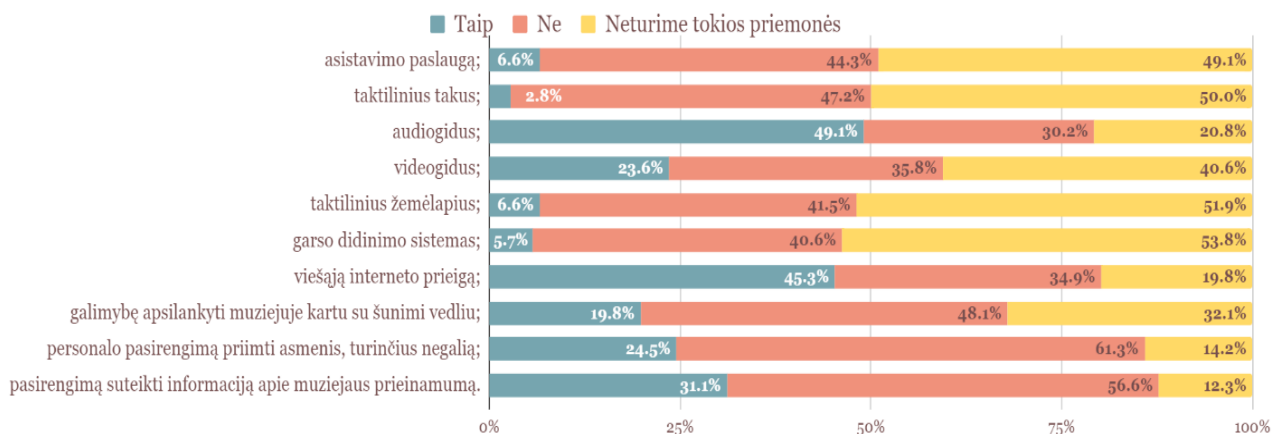
- muziejaus interneto svetainėje nurodoma savarankiško naudojimosi tvarka;
- muziejaus interneto svetainėje nurodoma, kad reikalingas muziejaus asistentas.

16 pav. Informacija apie atskirą įėjimą

Nepaisant to, kad vidutiniškai 65,5 proc. respondentų nepasirinko atsakymo varianto „neturime tokios priemonės“, leidžiančios daryti išvadą, kad muziejuje priemonės egzistuoja, vidutiniškai 44 proc. respondentų teigė, kad informacijos apie esamas muziejaus ir teikiamų paslaugų prieinamumą didinančias priemones bei sprendinius jų muziejaus interneto svetainėje nėra. Šie duomenys atskleidžia, kad net jeigu muziejus turi įdiegęs tam tikras priemones bei sprendinius, muziejaus interneto svetainėje ši informacija dažniausiai nepateikta. Rečiausiai pateikiama informacija – personalo pasirengimas priimti asmenis, turinčius negalią (61,3 proc.) ir personalo pasirengimas suteikti informaciją apie muziejaus prieinamumą (56,6 proc.).

Muziejaus interneto svetainėje skelbiama bendra informacija apie esamas muziejaus ir jo teikiamų paslaugų prieinamumą didinančias priemones bei sprendinius:

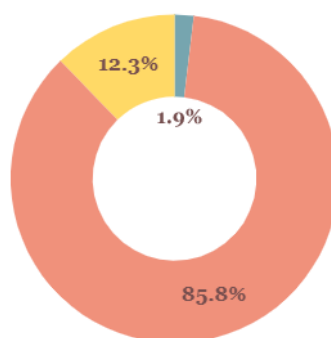

17 pav. Informacija apie muziejaus paslaugų prieinamumą didinančias priemones bei sprendinius

Inovatyvesnį sprendimą – mobilią programėlę, palengvinančią orientaciją muziejaus erdvėse – pasirinko tik 1,9 proc. respondentų, o 12,3 proc. teigė, kad muziejus tokią priemonę planuoja įdiegti.

Muziejus bendradarbiauja su asmenimis, turintiems negalia, skirta mobilią programėlę, palengvinančią orientaciją muziejaus erdvėse.

● Taip ● Ne ● Šiuo metu planuojama

18 pav. Mobilios programėlės, palengvinančios orientaciją muziejaus erdvėse, diegimas

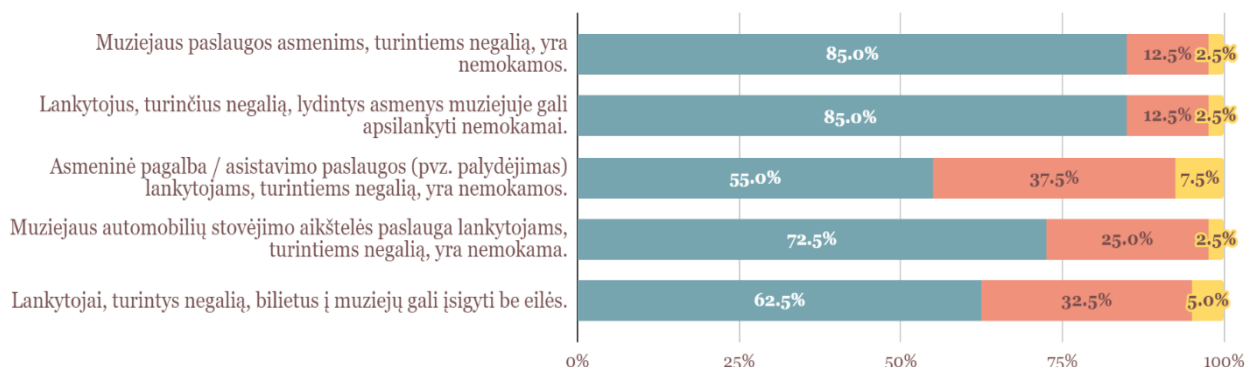
Pagal respondentų atsakymus galima daryti prielaidą, kad, nepaisant to, jog kai kurios priemonės didinančios priemonės bei sprendiniai muziejuose egzistuoja, informacija apie juos muziejų interneto svetainėse nepateikta. Svarbu pabrėžti, kad daugiau resursų reikalaujančios priemonės bei sprendiniai, kaip subtitrų, garsinio vaizdavimo, išmaniosios programėlės diegimas, muziejuose aptinkamos rečiau.

2.5. Finansinis prieinamumas

Klausimai apie finansinį muziejaus prieinamumą buvo skirti struktūrinių padalinių vadovams. Didžioji dalis (85 proc.) respondentų teigė, kad apsilankymas jų muziejuje lankytojams su negalia ir juos lydintiems asmenims yra nemokamas. 55 proc. respondentų teigė, kad asistavimo paslaugos asmenims su negalia jų muziejuje yra nemokamos, 62,5 proc., kad jų muziejuje asmenims su negalia sudaroma galimybė įsigyti bilietus be eilės, o 72,5 proc., kad automobilių stovėjimo aikštelės paslauga asmenims su negalia yra nemokama.

Muziejus taiko nuolaidas lankytojams, turintiems negalia:

■ Taip ■ Ne ■ Šiuo metu planuojama

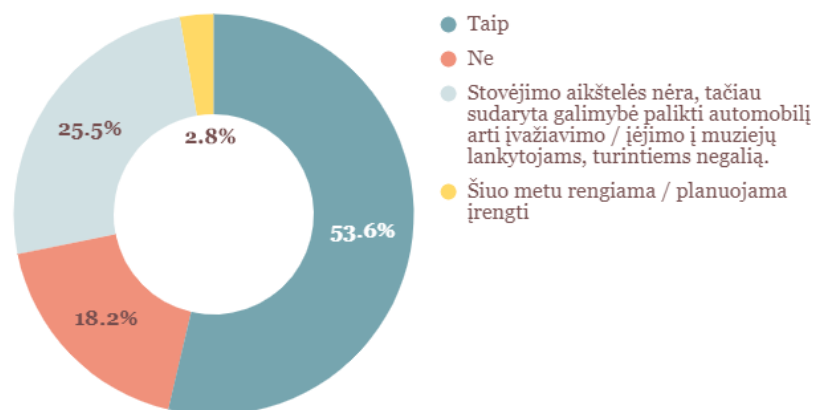
19 pav. Muziejų nuolaidos lankytojams, turintiems negalia

Finansinio prieinamumo priemonės taikomos daugelyje muziejų – visų išvardytų priemonių naudojimas muziejuose siekia daugiau nei 50 proc.

2.6. Fizinis muziejaus prieinamumas muziejaus prieigose

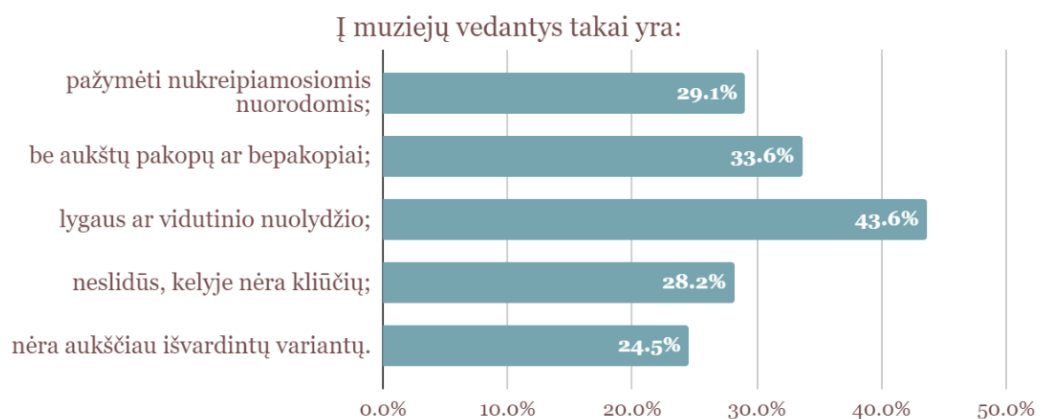
Fizinis muziejaus prieinamumas muziejaus prieigose buvo vertinamas ekskursijų vadovų, kuratorių ir edukatorių bei ekspozicinių salių, kasų, rūbinių darbuotojų. Pradedant nuo atvykimo į muziejų – 53,6 proc. respondentų atsakė, kad muziejaus automobilių stovėjimo aikštelėje yra automobilio stovėjimo vieta, įrengta asmenims, turintiems negalią, o 25,5 proc. – kad stovėjimo aikštelės nėra, tačiau lankytojams su negalia sudaryta galimybė automobilį pasistatyti arti įėjimo į muziejų.

Prie muziejaus yra automobilių stovėjimo aikštelė ir asmenų, turinčių negalią, stovėjimo vieta įrengta ne didesniu kaip 50 m atstumu nuo įėjimo.

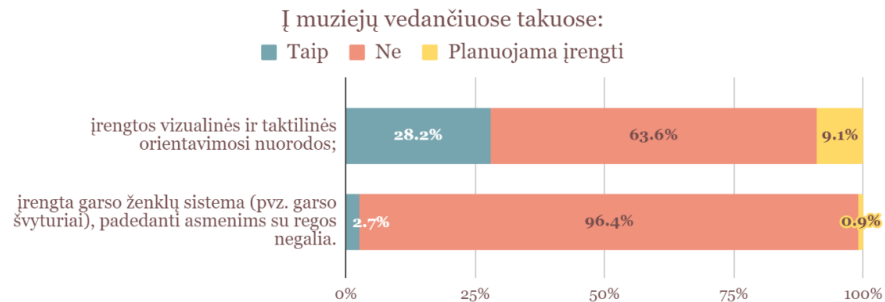
20 pav. Automobilių stovėjimo aikštelė

Beveik pusė respondentų (43,6 proc.) į muziejų vedančius takus laikė lygiais arba vidutinio nuolydžio, 33,6 proc. – be aukštų pakopų arba visai bepakopiais. Ketvirtadaliu atvejų (24,5 proc.), nė vienas iš išvardytų variantų nebuvo pasirinktas, o tai leidžia daryti prielaidą, kad lankytojų, turinčių judėjimo negalią, patekimas į muziejų apribotas.

21 pav. Į muziejų vedantys takai

Pasak didžiosios dalies respondentų (63,6 proc.), į muziejų vedančiuose takuose nėra įrengtų vizualinių ir taktilinių priemonių, padedančių orientuotis erdvėje, o 96,4 proc. – nėra įrengtų garso ženklų sistemų ir jos neplanuojamos.

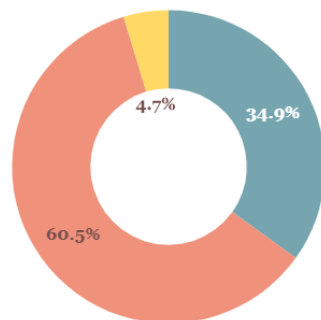

22 pav. Į muziejų vedančiuose takuose naudojamos priemonės prieinamumui didinti

34,9 proc. respondentų teigė, kad įkalnėje esančiuose takuose įrengti turėklai abipus tako, dar 4,7 proc. – kad šiuo metu turėklus planuoja įsirengti. Maždaug pusė (51,8 proc.) respondentų teigė, kad įėjimas į jų muziejų yra bepakopis, o 77,3 proc. – kad įėjimas yra aiškiai pažymėtas ir išskirtas pastato tūryje.

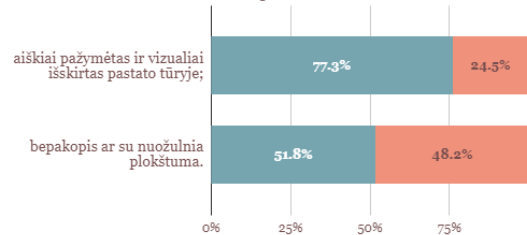
Jeigu takas į muziejų yra įkalnėje, abipus tako įrengti turėklai.

● Taip ● Ne ● Šiuo metu rengiama / planuojama įrengti

Įėjimas į muziejų yra:

● Taip ● Ne

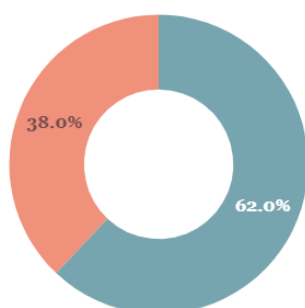

23 pav. Muziejaus takas įkalnėje ir įėjimas į muziejų

38 proc. respondentų teigė, kad ant stiklinių durų į muziejų nėra įspėjamųjų ženklų. Kitos tekstinės informacijos (darbo laiko) prie muziejaus įėjimo kokybės vertinimas buvo geresnis – 96,4 proc. respondentų teigė, kad tekstas įskaitomas, 86,4 proc. teigė, kad naudojami aiškūs žymėjimo simboliai, o 80 proc. – kad pasirinktas tinkamas spalvinis kontrastas.

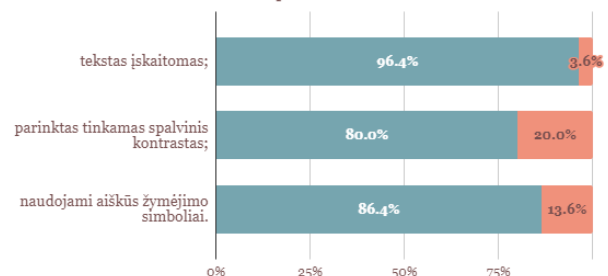
Jeigu į muziejų veda stiklinės durys, jos yra pažymėtos įspėjamaisiais ženklais.

● Taip ● Ne

Prie įėjimo į pastatą muziejaus darbo valandos yra aiškiai nurodytos:

● Taip ● Ne

24 pav. Muziejaus durys ir prie įėjimo nurodoma tekstinė informacija

Pateikimas pro muziejaus duris lankytojams, judantiems neįgaliojo vežimėliu, buvo vertinamas taip pat labiau teigiamai nei neigiamai. Blogiausiai vertinamos galimybės atverti lengvai duris, be didelių

pastangų (41,8 proc.) ir patekti į pastatą patogiai – 30,9 proc. respondentų vertino, kad muziejaus durys neužsiveria saugiu greičiu, o 38,2 proc. respondentų slenksį prie muziejaus įėjimo vertino kaip iškilų.

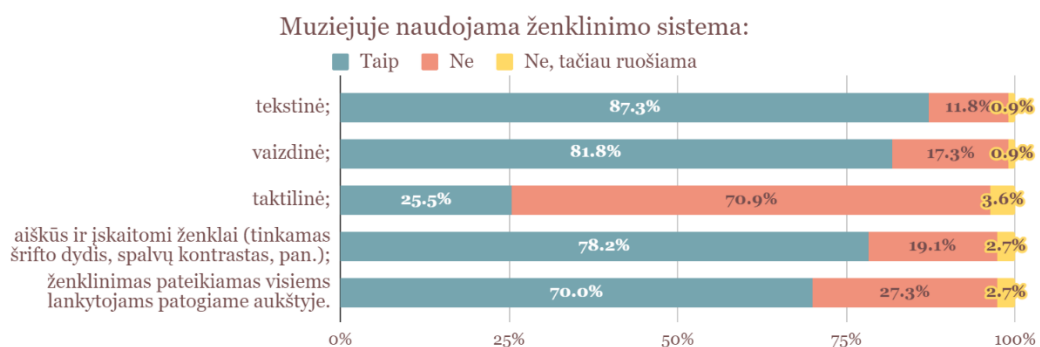

25 pav. Muziejaus fizinės infrastruktūros pritaikymas lankytojams, judantiems neįgaliojo vežimėliu

Mažiau papildomų resursų reikalaujančios priemonės paprastai naudojamos dažniau ir jų rodikliai siekia daugiau nei 50 proc. Investicijų reikalaujančių priemonių, tokių kaip vizualinių ir taktilinių orientavimosi nuorodų, garso švyturių, turėklų apibus tako, stinga daugiau nei pusėje apklausoje dalyvavusių muziejų.

2.7. Fizinis muziejaus prieinamumas muziejaus viduje

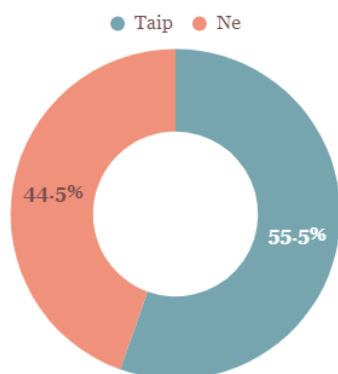
Fizinis muziejaus prieinamumas muziejaus viduje buvo vertinamas ekskursijų vadovų, kuratorių ir edukatorių, ekspozicinių salių, kasų, rūbinių darbuotojų. Muziejuje naudojamos ženklavimo sistemos – tekstinė, vaizdinė – naudojamos, o jų aiškumas bei pasiekiamumas vertinamas teigiamai. Taktilinės ženklavimo priemonės nenaudojamos taip plačiai. Kad muziejuje naudojama taktilinė ženklavimo sistema, atsakė tik 25,5 proc. respondentų.

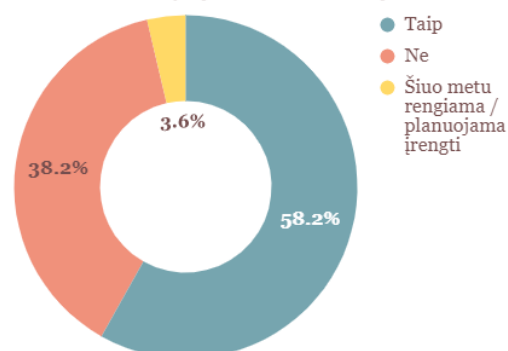
26 pav. Muziejuje naudojama ženklavimo sistema

Kaip ir įėjimo į muziejų atveju, ne visuose muziejuose stiklinės durys žymimos išpėjamaisiais ženklais – 44,5 proc. respondentų į šį klausimą atsakė „ne“. Taip pat daugiau nei trečdalis (38,2 proc.) respondentų teigė, kad lankytojai, judantys neįgaliojo vežimėliu, negali patekti į visas lankytojams skirtas erdves.

Muziejaus erdvėse esančios stiklinės pertvaros ar durys pažymėtos išpėjamaisiais ženklais.

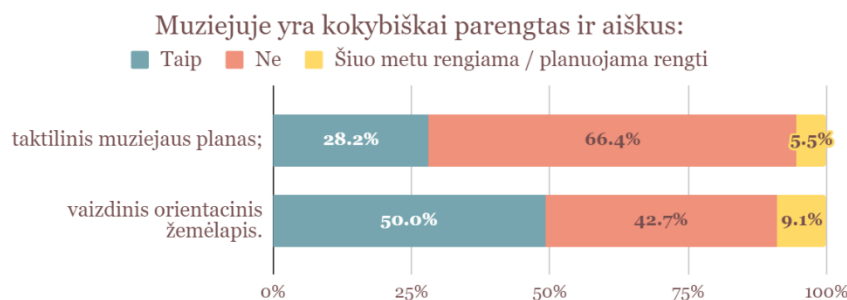

Muziejuje yra liftas ir / arba keltuvai, kuriais lankytojai, judantys neįgaliojo vežimėliu, gali patekti į visas lankytojams skirtas muziejaus erdves.

27 pav. Muziejaus erdvėse esančios stiklinės pertvaros ar durys ir erdvių pasiekiamumas liftais bei keltuvais

Pusė respondentų teigė, kad muziejuje parengtas vaizdinis orientacinis žemėlapis, o 28,2 proc. – kad parengtas taktilinis muziejaus planas.

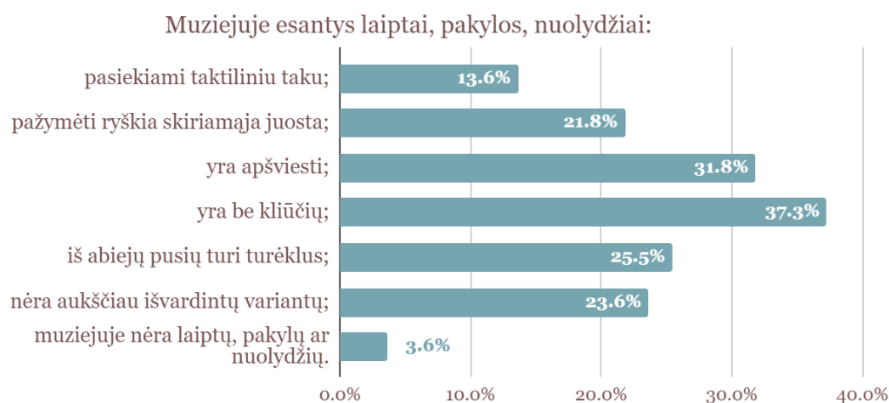
28 pav. Muziejaus planas ar žemėlapis

30,9 proc. apklaustų muziejaus darbuotojų teigė, kad jų muziejus neturi lifto arba keltuvo. 9,1 proc. – kad liftas arba keltuvai yra, tačiau nėra kitų žemiau esančiame grafike (29 pav.) išvardytų priemonių. Liftai ir keltuvai dažniausiai buvo vertinami kaip aiškiai pažymėti ir lengvai surandami (43,6 proc.), turintys mygtukus tinkamame aukštyje (43,6 proc.), pagalbos iškvietimo priemonę (36,4 proc.) ir neribojantys lankytojų, judančių neįgaliojo vežimėliais, judėjimo trajektorijos (29,1 proc.). Visgi kitos priemonės, tokios kaip taktilinis takas, vizuali naudojimo instrukcija ir instrukcija Brailio raštu, muziejuose naudojamos rečiau.

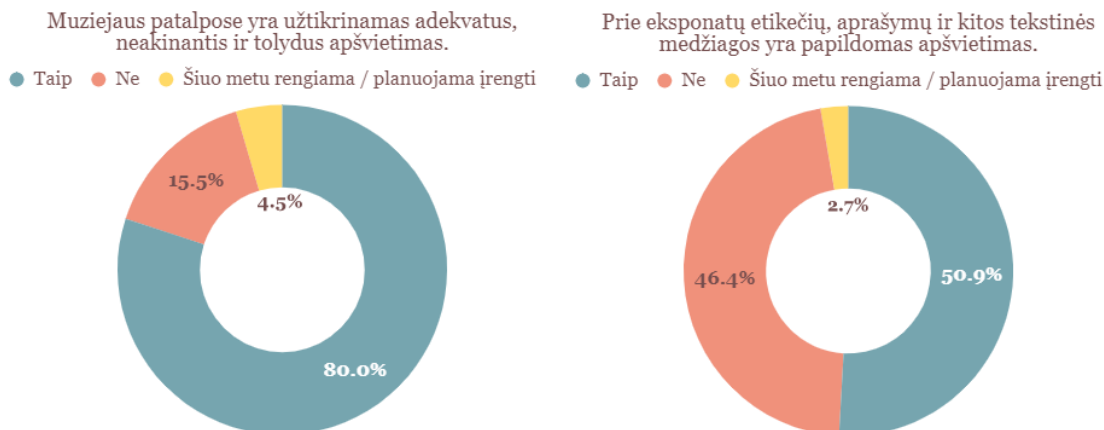
29 pav. Liftai ir keltuvai

Dažniausiai muziejuose esantys laiptai, pakylės ar nuolydžiai vertinami kaip neturintys kliūčių (37,3 proc.), apšviesti (31,8 proc.), turintys turėklus (25,5 proc.) ir skiriamąją juostą (21,8 proc.). Ketvirtadalis respondentų (23,6 proc.) teigė, kad jų muziejuje nėra nė vienos iš šių priemonių.

30 pav. Laiptai, pakylės, nuolydžiai

Patalpų apšvietimas daugelio respondentų vertinamas kaip adekvatus, neakinantis ir tolydus (80 proc.), tačiau tik 50,9 proc. respondentų teigė, kad jų muziejuje prie eksponatų tekstinės medžiagos yra papildomas apšvietimas.

31 pav. Muziejaus erdvių ir eksponatų apšvietimas

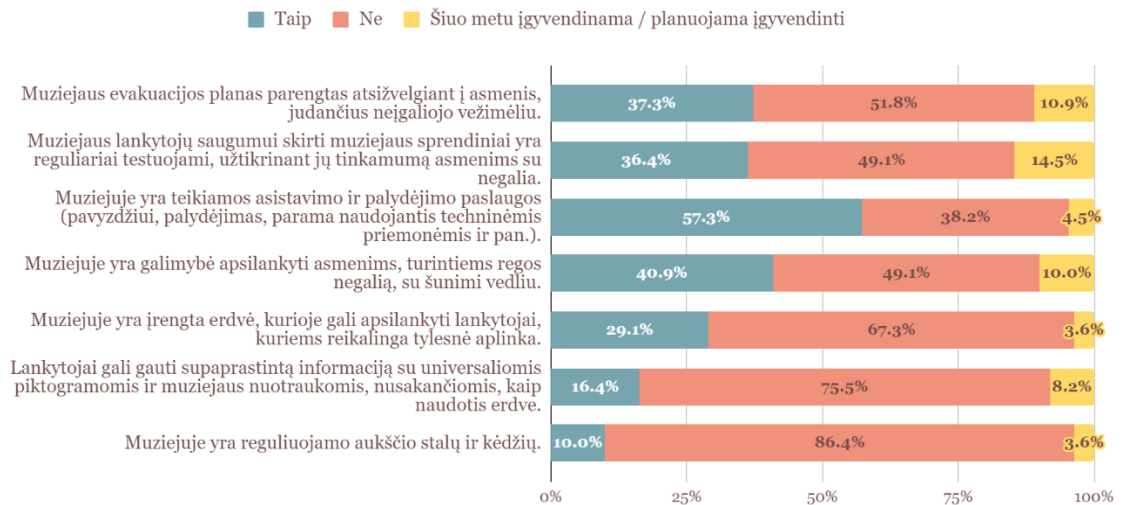
Muziejų koridoriuose ir ekspozicinėse salėse rečiausiai naudojamos priemonės didinančios priemonės yra žymėjimas prie didelio garso / ryškaus, impulsinio apšvietimo (1,8 proc.) ir taktiliniai takai (2,7 proc.). Dažniausiai respondentai sutiko, kad eksponatai pateikti patogiam aukštyje (59,1 proc.), grindų danga nėra slidi (58,2 proc.), pakankamai vietos judėti lankytojams su neįgaliojo vežimėliu (56,4 proc.), eksponatų ir jų etikečių sąsaja lankytojui aiški (53,6 proc.).

32 pav. Muziejaus koridoriuose ir ekspozicinėse salėse naudojamos priemonės

Kiti priemonės didinantys sprendimai taip pat skiriasi savo naudojimo dažnumu – tik 10 proc. respondentų teigė, kad jų muziejus turi reguliuojamo aukščio stalų ir kėdžių, 16,4 proc. – kad lankytojas gali gauti supaprastintą informaciją, padedančią orientuotis muziejaus erdvėse. Šiek tiek dažnesnės yra erdvės, kuriose gali apsilankyti lankytojai, kuriems reikalinga tylesnė aplinka (29,1 proc.), galimybė apsilankyti su šunimi vedliu (40,9 proc.), tačiau ir šiose kategorijose vis dar dažnesnis priemonės neturėjimas. Tik 37,3 proc. respondentų teigė, kad muziejų evakuacijos planai rengiami atsižvelgiant į asmenis, judančius neįgaliojo vežimėliu, ir tik 36,4 proc. – kad lankytojų saugumui skirti muziejaus sprendiniai yra reguliariai testuojami, užtikrinant jų tinkamumą lankytojams su negalia. Dažniausiai naudojama priemonė – teikiamos asistavimo ir palydėjimo paslaugos (57,3 proc.).

Muziejaus fizinė infrastruktūra pritaikyta asmenims, turintiems negalią:

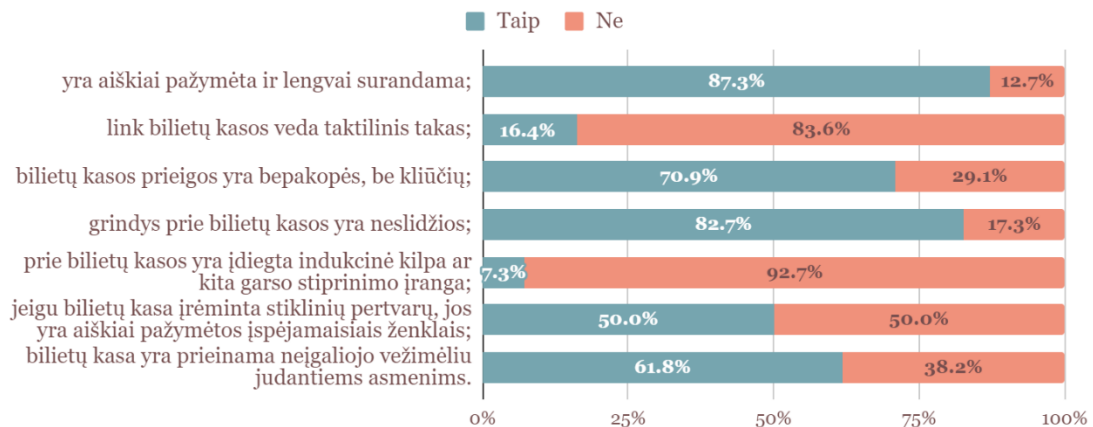
33 pav. Muziejaus fizinės infrastruktūros pritaikymas asmenims, turintiems negalią

Vertinant fizinį prieinamumą muziejaus viduje, mažiau papildomų resursų reikalaujančios priemonės buvo dažniau naudojamos muziejuose nei priemonės, kurioms reikia tikslingų investicijų – pavyzdžiui, papildomas apšvietimas, reguliuojami baldai arba taktiliniai takai ir taktilinio ženklavimo sprendiniai. Ši priemonė yra viena rečiausiai naudojamų muziejuose. Respondentų vertinimu, jų muziejų laiptai, pakylės ir nuolydžiai taip pat yra mažai pritaikyti, palyginti su koridoriais bei ekspozicinėmis salėmis.

2.8. Bilietų kasa

Muziejų bilietų kasų prieinamumas buvo vertinamas ekskursijų vadovų, kuratorių ir edukatorių, ekspozicinių salių, kasų, rūbinių darbuotojų. Prie bilietų kasų, kaip ir kitų erdvių muziejuje, rečiausiai naudojama įranga, skirta įvairių tipų negalioms. Viena rečiausiai naudojamų priemonių, kaip ir ankstesniuose skyriuose, išlieka taktiliniai takai (tik 16,4 proc.). Dar rečiau naudojama garso stiprinimo įranga (pvz., indukcinės kilpos) – tik 7,3 proc. respondentų atsakė, kad jų muziejuje prie bilietų kasos įdiegta indukcinė garso kilpa ar kita garso stiprinimo įranga.

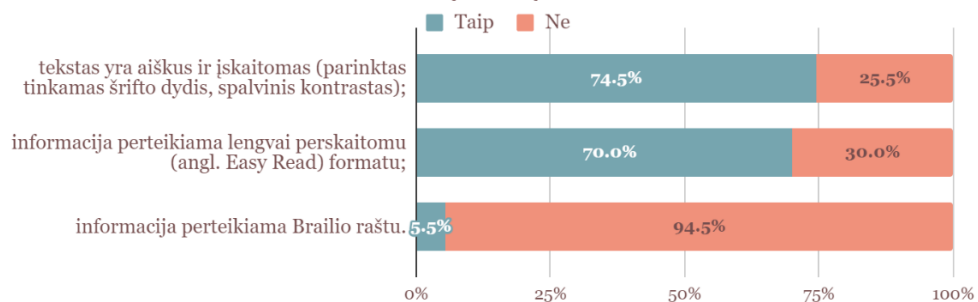
Vieta, kur galima įsigyti muziejaus lankymo bilietą:

34 pav. Vieta, kur galima įsigyti muziejaus lankymo bilietą

Daugelyje muziejų tekstinė informacija bilietų kasose respondentų vertinama kaip aiški, įskaitoma ir lengvai suprantama. Tik 5,5 proc. jų teigė, kad šią informaciją taip pat turi ir Brailio raštu.

Bilietų kasoje pateikiama tekstinė informacija parengta atsižvelgiant į auditorijos įvairovę:

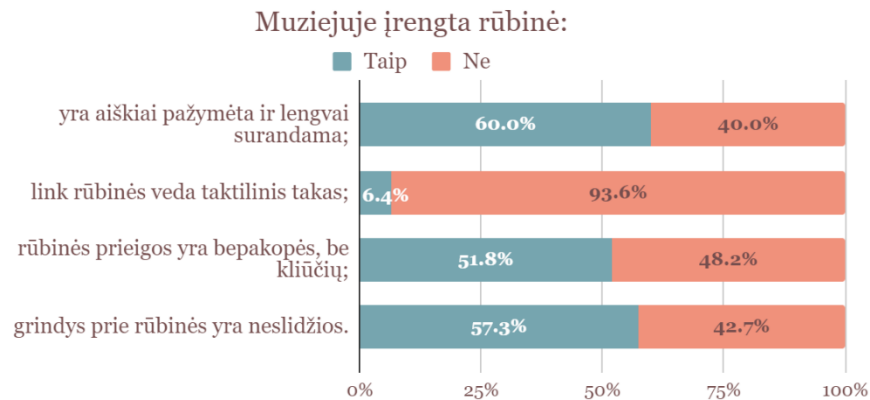

35 pav. Bilietų kasoje pateikiama tekstinė informacija

Bilietų kasose, kaip ir kitose muziejų erdvėse, labiausiai trūksta konkrečioms negalioms skirtų priemonių – informacijos Brailio raštu, taktilinių takų ir garso stiprinimo sistemos.

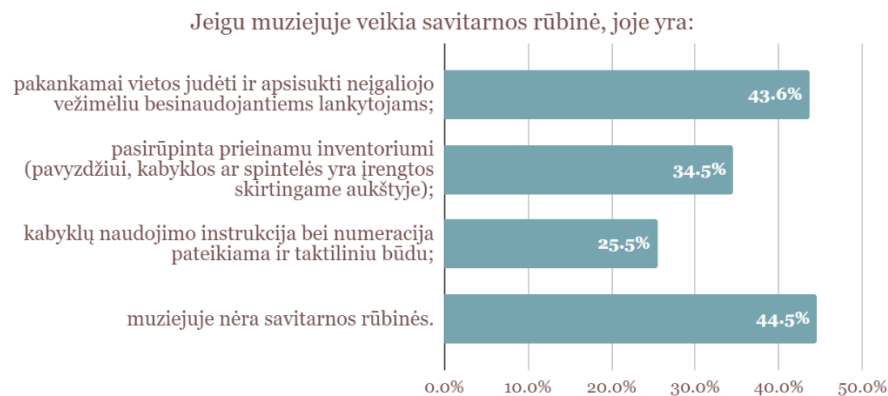
2.9. Rūbinė

Muziejų rūbinių prieinamumas buvo vertinamas ekskursijų vadovų, kuratorių ir edukatorių, ekspozicinių salių, kasų, rūbinių darbuotojų. Kaip ir bilietų kasose, rečiausiai naudojama priemonė yra taktiliniai takai (6,4 proc.).

36 pav. Muziejuje įrengta rūbinė

Daugiau nei pusėje muziejų, kurių darbuotojai atsakė į apklausos anketą, yra savitarnos rūbinė. Čia taktilinis žymėjimas dažnesnis – 25,5 proc. respondentų teigė, kad jų muziejuose įrengtose rūbinėse yra kabyklų naudojimo instrukcijos, o numeracija pateikiama ir taktiliniu būdu.

37 pav. Savitarnos rūbinė

Palyginti su bilietų kasomis, mažesnis procentas muziejuose įrengtų rūbinių yra lengvai surandamos (60 proc., palyginti su bilietų kasomis (87,3 proc.)), patekimas į jas yra bepakopis (51,8 proc., palyginti su bilietų kasomis (70,9 proc.)) ir su neslidžiomis grindimis (57,3 proc., palyginti su bilietų kasomis (82,7 proc.)). Kaip ir ankstesnėje kategorijoje, muziejų rūbinių prieinamumui labiausiai neigiamą įtaką daro taktilinio tako prie rūbinės nebuvimas.

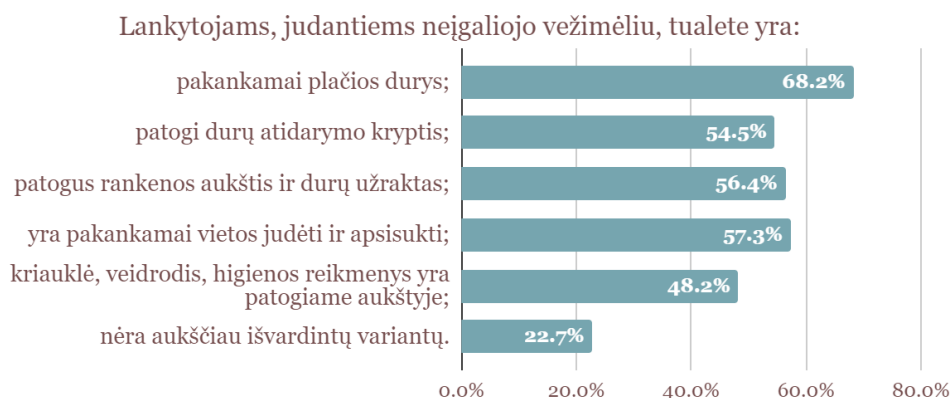
2.10. Sanitarinės patalpos

Muziejų sanitarinių patalpų prieinamumas buvo vertinamas ekskursijų vadovų, kuratorių ir edukatorių, ekspozicinių salių, kasų, rūbinių darbuotojų. Dažniausiai tualetas laikomas lengvai surandamu ir aiškiai pažymėtu (77,3 proc.), o tualetų priegios neturi kliūčių (60,9 proc.). 13,6 proc. respondentų teigė, kad jų muziejuje asmenims su negalia pritaikytas tualetas yra kiekviename muziejaus aukšte. Rečiausiai naudojamos priemonės – taktiliniai takai (9,1 proc.) ir taktilinė naudojimo instrukcija (8,2 proc.).

38 pav. Muziejuje veikiantis tualetas

22,7 proc. respondentų teigė, kad muziejuje nėra jokių lankytojams, judantiems neįgaliojo vežimėliu, pritaiktų priemonių sanitarinėse patalpose. Beveik pusė respondentų teigė, kad kriauklė, veidrodis ir higienos reikmenys nėra patogiam aukštyje judantiems neįgaliojo vežimėliu.

39 pav. Tualetu pritaikymas lankytojams, judantiems neįgaliojo vežimėliu

Sanitarinių patalpų pritaikymas lankytojams, turintiems negalią, yra labai netolygus – nemažai konkrečių, investicijų reikalaujančių priemonių (pvz., taktiliniai takai, informacija taktiliniu būdu, pagalbos iškvietimo priemonė, lėtai užsiveriančios durys) yra mažiau nei pusėje muziejų, kurių darbuotojai pateikė atsakymus į klausimus. Priemonės, skirtos pritaikyti sanitarines patalpas lankytojams, judantiems neįgaliojo vežimėliu, santykinai pasiskirsčiusios tolygiau, tačiau tik kiek daugiau nei pusė muziejų, kurių darbuotojai pateikė atsakymus į klausimus, yra pritaikę savo sanitarines patalpas asmenims, judantiems neįgaliojo vežimėliu. Mažiausiai naudojamos priemonės sanitarinėse patalpose muziejuose – taktiliniai takai ir taktiliniu būdu pateikta tekstinė informacija.

2.11. Muziejaus kavinė

Į klausimus apie muziejaus kavinę atsakymus pateikė ekspozicinių salių, kasų, rūbinių darbuotojai. Apie kavinės pritaikomumą atsakymus pateikė septyni (15,9 proc.) respondentai. Iš jų vienas respondentas (14,3 proc.) teigė, kad jo muziejaus kavinėje nėra jokių prieinamumą didinančių priemonių. Taip pat nė vienas respondentas neatsakė, kad link muziejaus kavinės veda taktilinis takas.

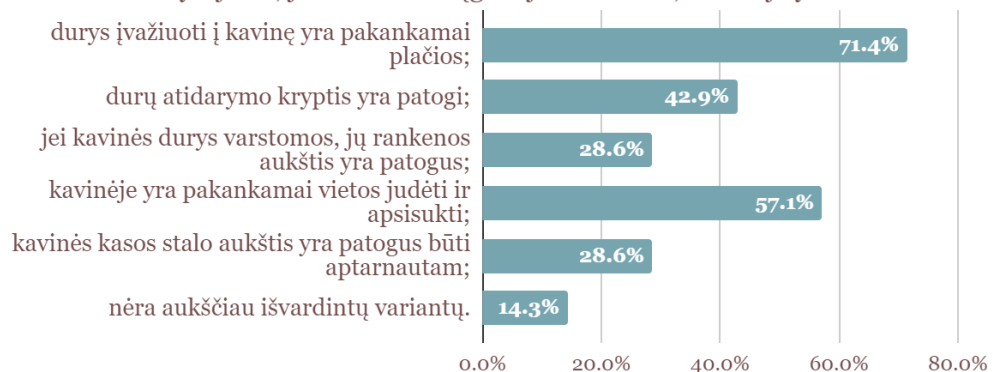
Muziejuje veikianti kavinė:

40 pav. Muziejuje veikianti kavinė

Pritaikymas lankytojams, judantiems neįgaliojo vežimėliu, yra šešiuose iš septynių muziejų, kurių darbuotojai pateikė atsakymus į anketos klausimus, kavinių. Penki (71,4 proc.) respondentai teigė, kad muziejaus kavinės durys pakankamai plačios įvažiuoti su neįgaliojo vežimėliu, taip pat keturi respondentai (57,1 proc.) teigė, kad muziejaus kavinės patalpose pakankamai vietos apsisukti ir judėti su neįgaliojo vežimėliu. Mažiau – po du atsakymus – surinko patogus durų rankenos aukštis ir patogus muziejaus kavinės kasos stalo aukštis lankytojams, judantiems neįgaliojo vežimėliu.

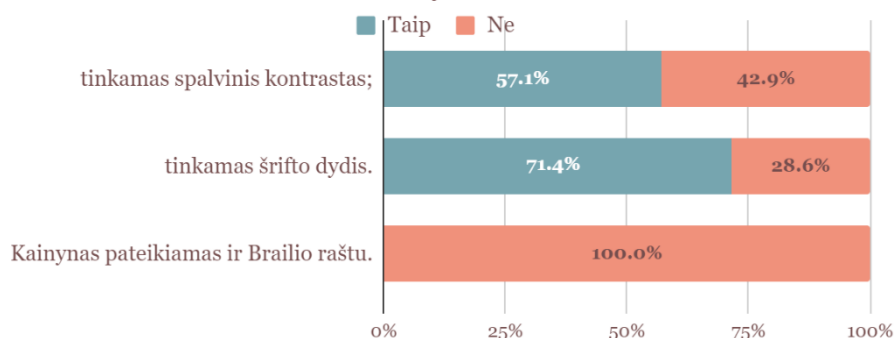
Lankytojams, judantiems neįgaliojo vežimėliu, kavinėje yra:

41 pav. Kavinės pritaikymas lankytojams, judantiems neįgaliojo vežimėliu

Kavinės kainynas vertinamas prasčiau nei kita tekstinė informacija – spalvinis kontrastas laikomas tinkamu keturių (57,1 proc.) respondentų, o tinkamas šrifto dydis – penkių (71,4 proc.) respondentų. Nė viena iš apklausoje dalyvavusių ir atsakymus į šiuos klausimus pateikusių respondentų muziejaus kavinė neturi kainyno Brailio raštu.

Kavinės kainyno tekstas pateikiamas aiškiai ir įskaitomai. Tuo tikslu naudojamas:

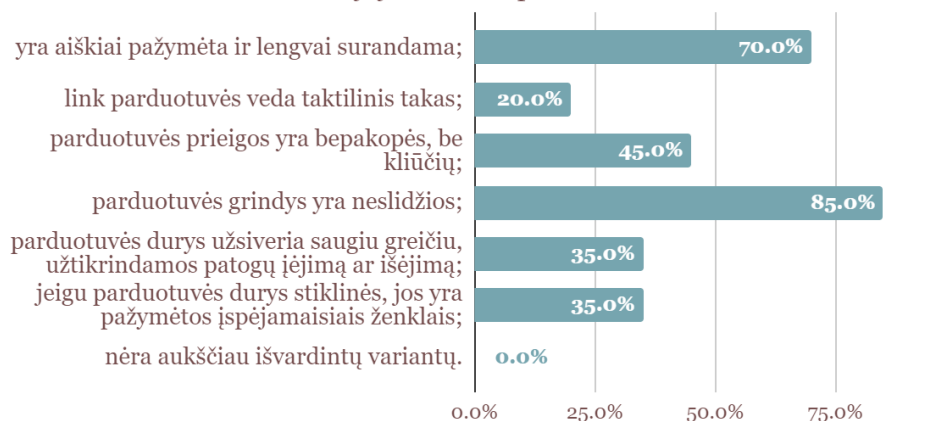
42 pav. Kavinės kainyno tekstas

Muziejų kavinėse mažiausiai naudojamos priemonės – taktiliniai takai, kainyno pritaikymas Brailio raštu ir patogaus aukščio durų rankenų ir prekystalių įrengimas judantiems neįgaliojo vežimėliu.

2.12. Muziejaus parduotuvė

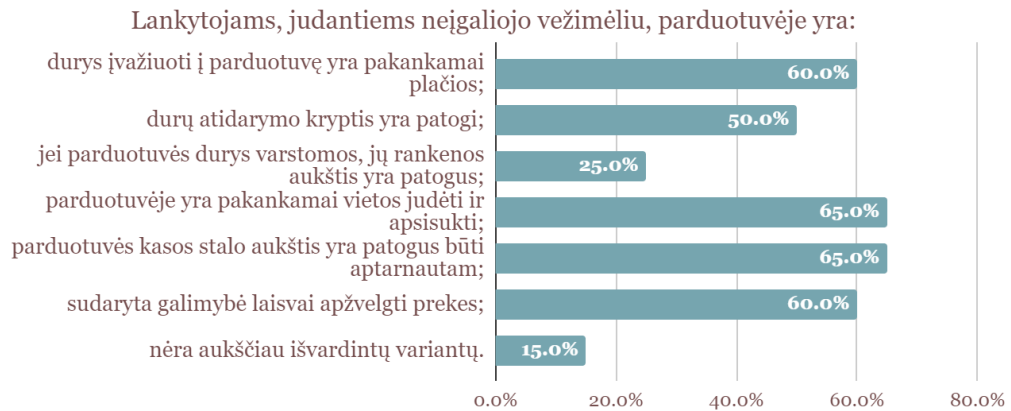
Į klausimus apie muziejaus parduotuvę atsakymus pateikė ekspozicinių salių, kasų, rūbinių darbuotojai. Apie kavinės pritaikomumą atsakymus pateikė dvidešimt (45,5 proc.) respondentų. Visų šių muziejų parduotuvėse yra bent viena prieinamumą didinanti priemonė, dažniausiai tai – neslidžios grindys (17 respondentų, arba 85 proc.), taip pat aiškus žymėjimas (14 respondentų, arba 70 proc.). Keturi respondentai teigė, kad link muziejaus parduotuvės veda taktilinis takas.

Muziejuje veikianti parduotuvė:

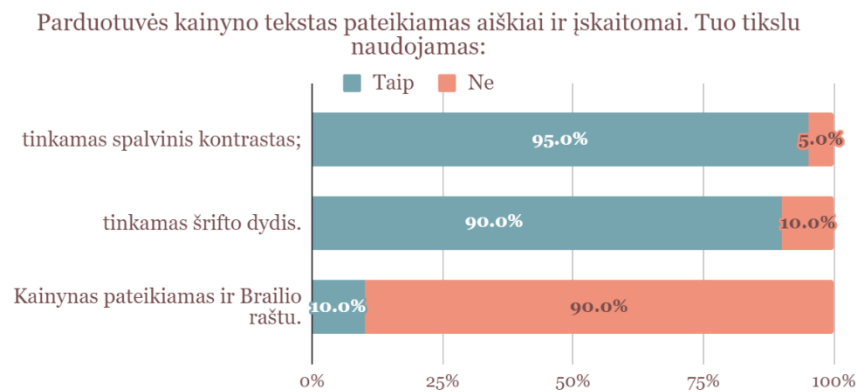
43 pav. Muziejuje veikianti parduotuvė

Pasak trijų respondentų (15 proc.), muziejų parduotuvėje nėra nė vienos lankytojams, judantiems neįgaliojo vežimėliu, pritaikytos priemonės. Taip pat penki respondentai teigė, kad muziejaus parduotuvės durų rankenos aukštis patogus asmenims, judantiems vežimėliu. Kitos priemonės: durų plotis, atidarymo kryptis, vieta apsisukti ir judėti, kasos stalo aukštis ir galimybė laisvai apžiūrėti prekes, turi aukštesnius rodiklius – nuo 50 iki 65 procentų.

44 pav. Parduotuvės pritaikymas lankytojams, judantiems neįgaliojo vežimėliu

Respondentai parduotuvės kainyno tekstus vertino geriau nei kavinių tekstus: 95 proc. manė, kad naudojamas tinkamas spalvinis kontrastas, o 90 proc. – kad naudojamas tinkamas šrifto dydis. Du respondentai (10 proc.) taip pat teigė, kad muziejaus parduotuvės kainynas parengtas Brailio raštu.

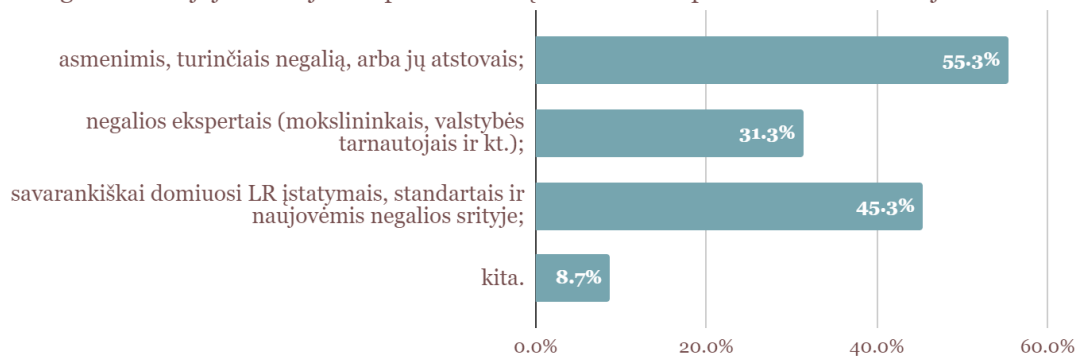
45 pav. Parduotuvės kainyno tekstas

Muziejų parduotuvėse mažiausiai naudojamos priemonės – taktiliniai takai, kainyno pritaikymas Brailio raštu ir patogaus aukščio durų rankenų įrengimas judantiems neįgaliojo vežimėliu.

2.13. Prieinamas turinys

Turinio prieinamumą vertino ekskursijų vadovai, kuratoriai, edukatoriai, struktūrinių padalinių vadovai ir salės, kasos, rūbinės darbuotojai. Diegiant turinio prieinamumą didinančius sprendinius, muziejai dažniausiai konsultuojasi su asmenimis, turinčiais negalią (55,3 proc.), beveik pusė respondentų savarankiškai domisi šia tema (45,3 proc.), o 31,3 proc. konsultuojasi su negalios ekspertais. 8,7 proc. respondentų teigė, kad nesikonsultuoja su niekuo arba nežino, su kuo muziejus konsultuojasi.

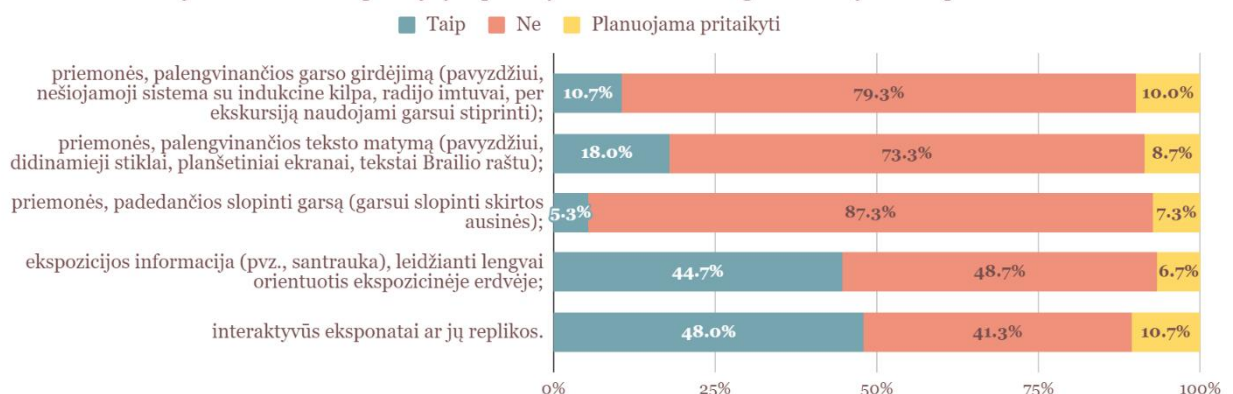
Diegiant muziejuje naudojamus prieinamumą didinančius sprendinius konsultuojamasi su:

46 pav. Muziejuje naudojamų prieinamumą didinančių sprendinių diegimas

Nuolatinėse muziejų ekspozicijose priemonės turinio prieinamumui didinti naudojamos retai – didžiojoje dalyje muziejų nėra priemonių, palengvinančių garso girdėjimą (79,3 proc. atsakė, kad tokių priemonių nėra) ar teksto matymą (73,3 proc.), padedančių slopinti garsą lankytojams, kurie turi sensorinių sutrikimų (87,3 proc.). Dažniau taikomos priemonės – ekspozicijos santrauka (44,7 proc.) ir interaktyvūs eksponatai arba jų replikos (48 proc.).

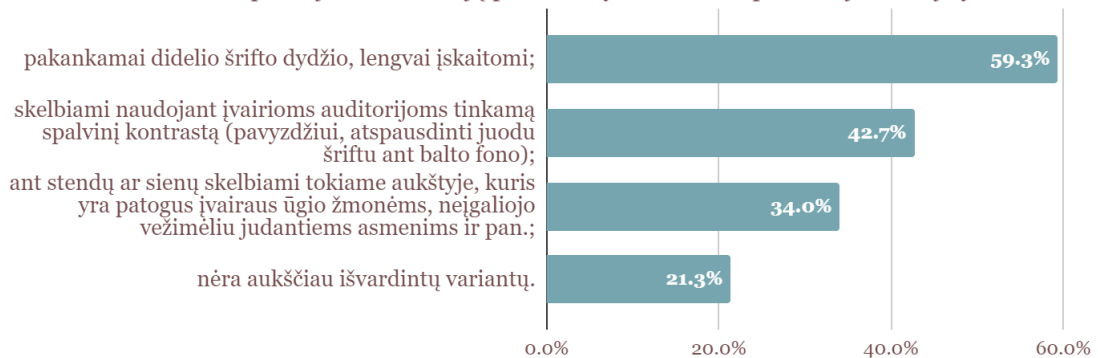
Muziejaus nuolatinė ekspozicija yra pritaikyta asmenims su negalia naudojant šias priemones:

47 pav. Muziejaus nuolatinės ekspozicijos pritaikymas asmenims su negalia

21,3 proc. respondentų vertinimu, nuolatinės ekspozicijos informaciją pristatantiems tekstams netaikomos žemiau išvardytos prieinamumo priemonės. Daugiau nei pusė (59,3 proc.) respondentų ekspozicijos tekstus laikė įskaitomais ir pakankamai didelio šrifto, 42,7 proc. – kaip parengtus naudojant tinkamą spalvinį kontrastą, ir galiausiai trečdalis šių informaciją laikė prieinama įvairaus ūgio žmonėms ir lankytojams, judantiems neįgaliojo vežimėliu.

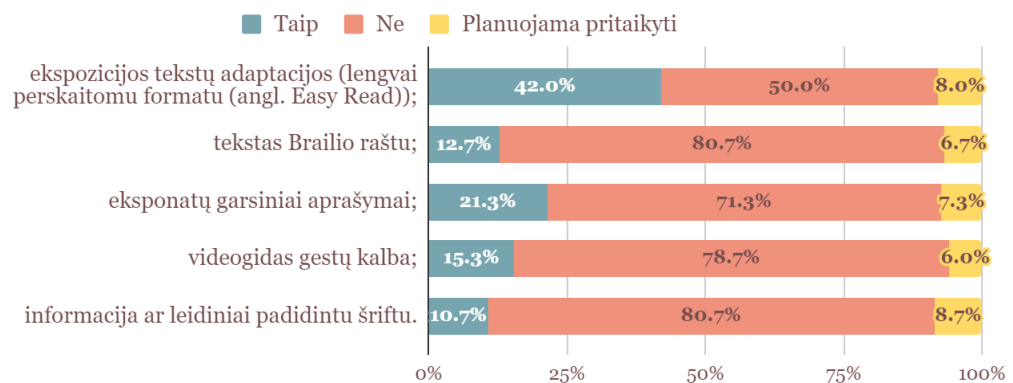
Nuolatinės ekspozicijos informaciją pristatantys tekstai ekspozicinėje erdvėje yra:

48 pav. Nuolatinės ekspozicijos informaciją pristatantys tekstai ekspozicinėje erdvėje

Didžioji dalis muziejų nėra pritaikę informacijos apie ekspoziciją kitais formatais. Dažniausiai kuriamos tekstų adaptacijos lengvai perskaitomu formatu (42 proc.) ir garsiniai aprašymai (21,3 proc.).

Informacija apie ekspoziciją ar eksponatus pateikiama alternatyviais būdais, tarp kurių yra:

49 pav. Informacija apie ekspoziciją ar eksponatus

38 proc. respondentų teigė, kad jų muziejų ekspozicijos neturi eksponatų, kuriuos pilnavertiškai gali patirti asmuo, turintis regos ar klausos negalią.

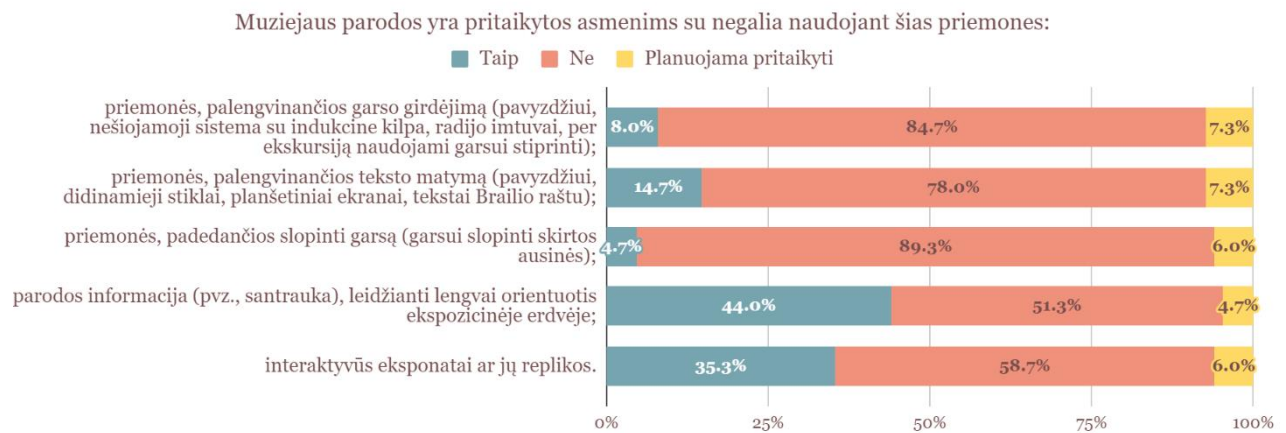
Muziejaus nuolatinėje ekspozicijoje yra eksponatų, kuriuos visavertiškai gali patirti:

50 pav. Nuolatinės ekspozicijos eksponatai, kuriuos visavertiškai gali patirti asmenys su regos arba klausos negaliomis

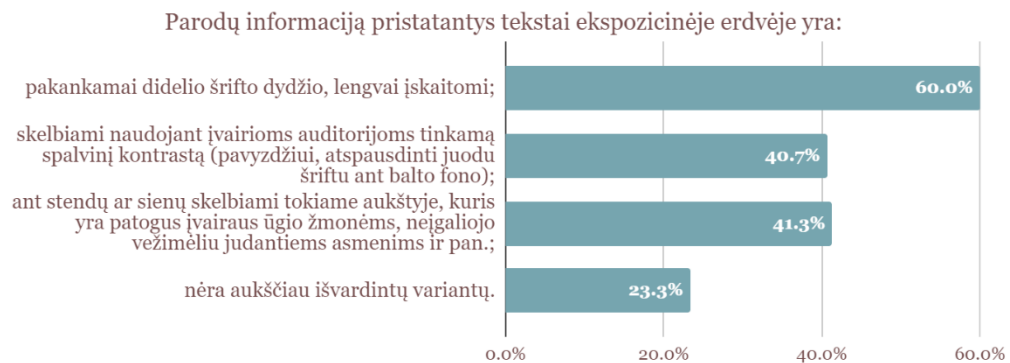
Muziejų parodose naudojamos prieinamumą didinančios priemonės naudojamos retai ir yra santykinai pasiskirsčiusios panašiai į nuolatinės ekspozicijos rodiklius tuo pačiu aspektu. Tiesa, čia

mažiau naudojami interaktyvūs eksponatai arba jų replikos (35,3 proc., kai nuolatinėse ekspozicijose – 48 proc.).

51 pav. Muziejaus parodų pritaikymas asmenims su negalia

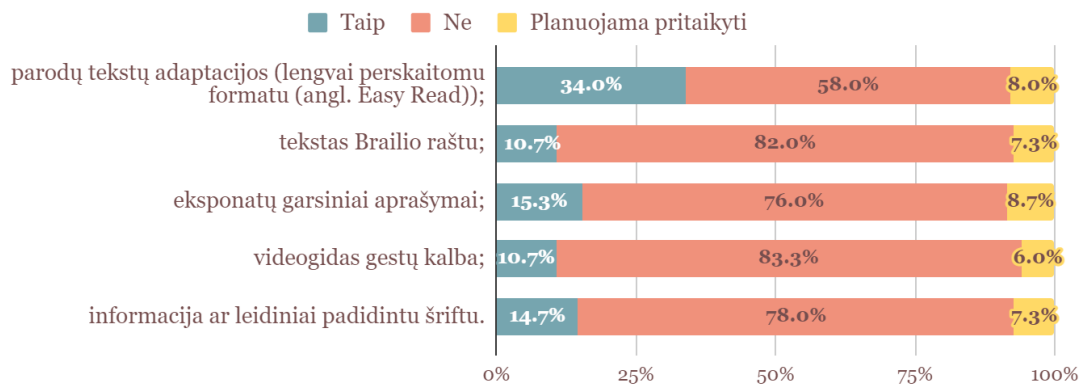
Parodų informaciją pristatantys tekstai vertinami labiau teigiamai ir panašiai kaip nuolatinės ekspozicijos tekstai. Palyginti su nuolatinėmis ekspozicijomis, parodose dažniau informaciniai tekstai kabo aukštyje, kuris patogus įvairaus ūgio žmonėms bei lankytojams, judantiems neįgaliojo vežimėliu (41,3 proc., kai nuolatinėse ekspozicijose – 34 proc.).

52 pav. Parodų informaciją pristatantys tekstai ekspozicinėje erdvėje

Kaip ir nuolatinėse ekspozicijose, parodose didžioji dalis informaciją pristatančių tekstų muziejuose yra nepritaikyta kitais formatais. Dažniausiai naudojama priemonė – parodų tekstų adaptacijos lengvai perskaitomu formatu (34 proc.).

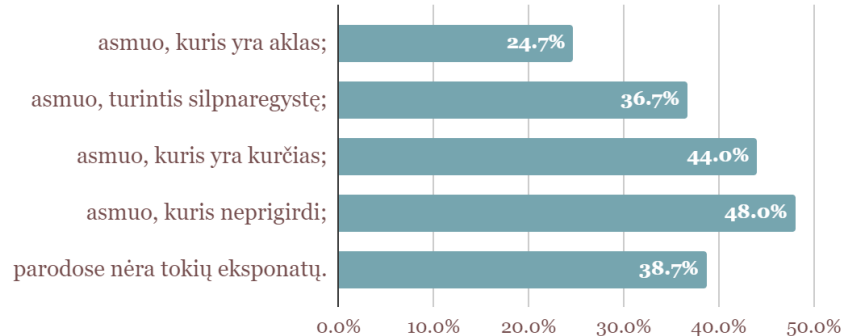
Informacija apie parodas ar eksponatus pateikiama alternatyviais būdais, tarp kurių yra:

53 pav. Informacija apie parodas ar eksponatus

38,7 proc. respondentų teigė, kad jų muziejaus parodose nebūna eksponatų, kuriuos visavertiškai gali patirti asmuo su regos ar klausos negalia.

Muziejaus parodose yra eksponatų, kuriuos visavertiškai gali patirti:

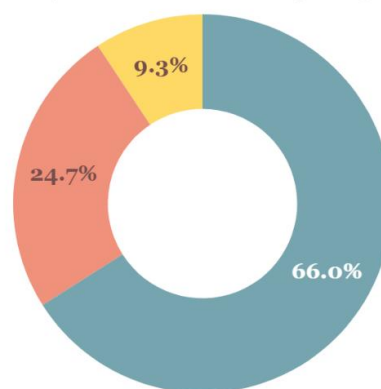

54 pav. Parodų eksponatai, kuriuos visavertiškai gali patirti asmenys su regos arba klausos negaliomis

66 proc. iš apklaustų muziejų darbuotojų teigė, kad jų muziejus organizuoja ekskursijas asmenims, turintiems negalią, o dar 9,3 proc. teigė, kad tokia paslauga planuojama.

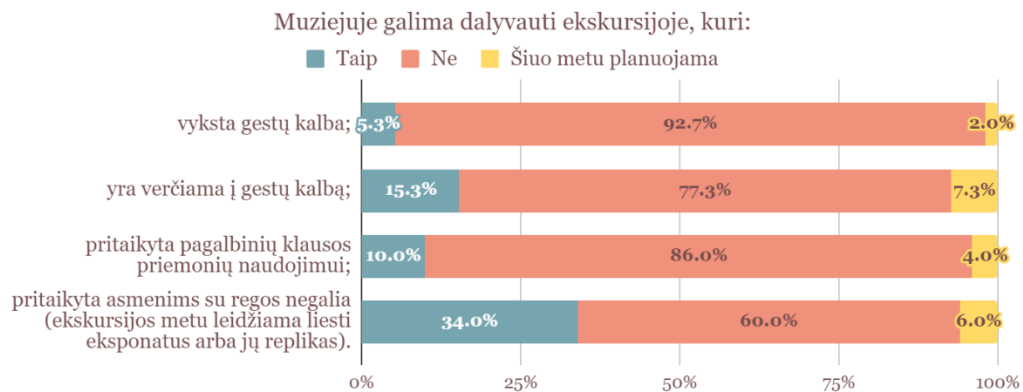
Muziejus organizuoja ekskursijas asmenims, turintiems negalią.

● Taip ● Ne ● Šiuo metu planuojama

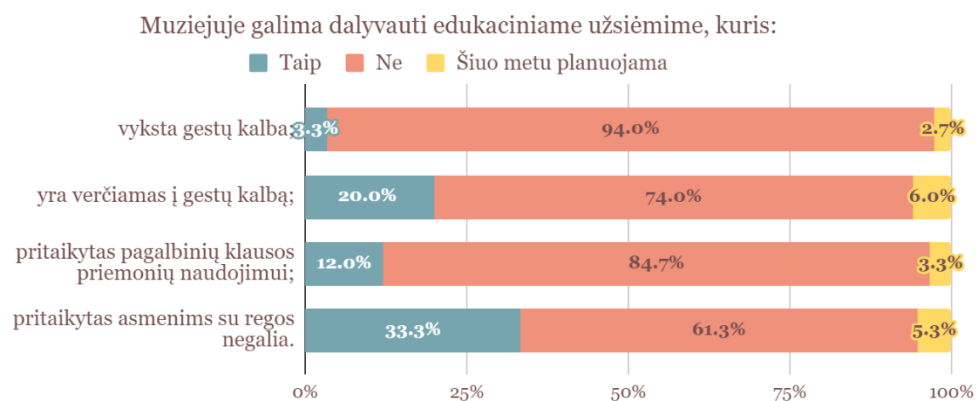
55 pav. Ekskursijos asmenims, turintiems negalią

Nepaisant to, daug mažesnė dalis muziejų ekskursijas organizuoja pritaikant turinį klausos arba regos negalių turintiems asmenims. 5,3 proc. respondentų teigė, kad muziejuje vyksta ekskursijos gestų kalba, 15,3 proc. – kad vyksta ekskursijos su vertimu į gestų kalbą, o 10 proc. – ekskursijos su pritaikymu naudoti pagalbines klausos priemones. Didesnė dalis – 34 proc. – respondentų teigė, kad muziejus rengia ekskursijas, kurių metu leidžiama liesti eksponatus arba jų replikas.

56 pav. Ekskursijų pritaikymas asmenims su klausos arba regos negaliomis

Edukacinių užsiėmimų prieinamumo procentinis pasiskirstymas panašus į ekskursijų rodiklius. Kiek didesnė dalis edukacinių užsiėmimų verčiama į gestų kalbą (20 proc.) ir yra pritaikyta naudoti pagalbines klausos priemones (12 proc.).

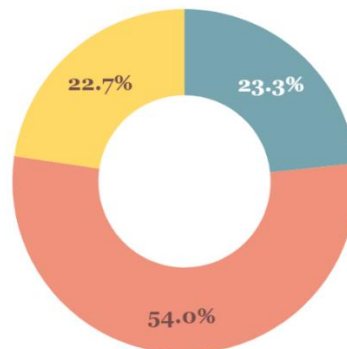

57 pav. Edukacinių užsiėmimų pritaikymas asmenims su klausos arba regos negaliomis

Tik 23,3 proc. respondentų teigė, kad muziejuje taikomos išmaniosios technologijos, didinančios muziejaus paslaugų prieinamumą asmenims su negalia, ir dar 22,7 proc. – kad planuoja diegti išmaniąsias technologijas. Tarp naudojamų technologijų dažniausiai pasirodo interaktyvūs, liečiami ekranai, planšetės, taip pat vaizdo gidai ar audiogidai. Tarp atsakymų rečiau pasitaiko tokios priemonės kaip animuoti filmai arba žaidimai, prie eksponatų esantys QR kodai, šviesos stalai, papildytoji realybė.

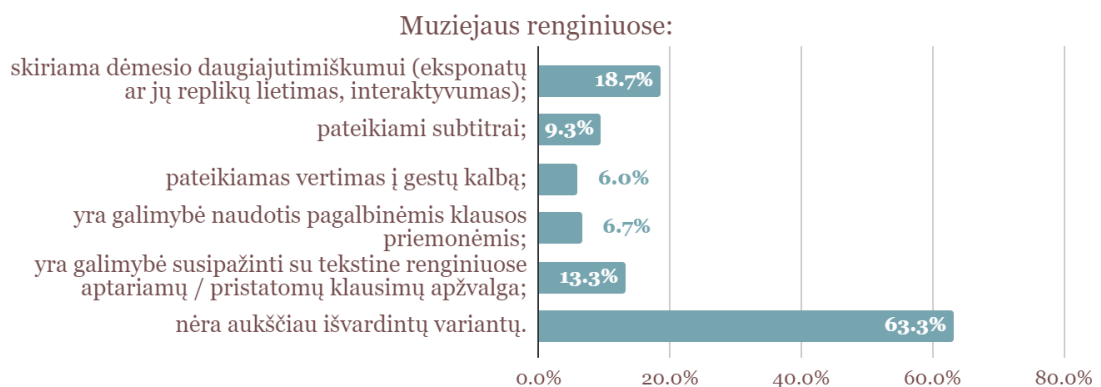
Muziejuje yra taikomos išmaniosios technologijos, padidinančios muziejaus paslaugų prieinamumą asmenims su negalia.

● Taip ● Ne ● Šiuo metu planuojama

58 pav. Muziejuje taikomos išmaniosios technologijos

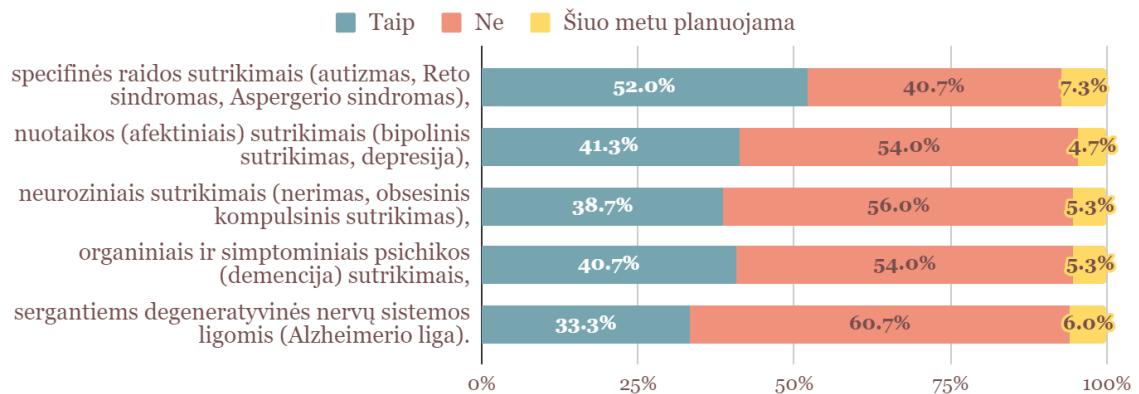
63,3 proc. respondentų teigė, kad muziejų renginiuose nenaudojamos žemiau išvardytos turinio prieinamumą didinančios priemonės. Rečiausiai naudojamos priemonės – vertimas į gestų kalbą (6 proc.) ir galimybė naudotis pagalbinėmis klausos priemonėmis (6,7 proc.). Beveik penktadalis (18,7 proc.) respondentų teigė, kad skiriama dėmesio daugiajutimiškumui.

59 pav. Muziejaus renginiuose naudojamos priemonės prieinamumui didinti

Dauguma respondentų teigė, kad muziejus rengia edukacinius renginius, prieinamus asmenims su specifinės raidos sutrikimais (52 proc.), dar 7,3 proc. tokius edukacinius užsiėmimus, dirbtuves planuoja. Taip pat nemažos dalies muziejų darbuotojų teigimu, šiuo metu jų muziejaus organizuojami edukaciniai renginiai, dirbtuvės yra prieinamos asmenims su nuotaikos (41,3 proc.), neuroziniais (38,7 proc.), organiniais ir simptominiiais (40,7 proc.) sutrikimais ir degeneratyvinės nervų sistemos ligomis (33,3 proc.).

Muziejus rengia prieinamus edukacinius renginius, dirbtuves asmenims su:

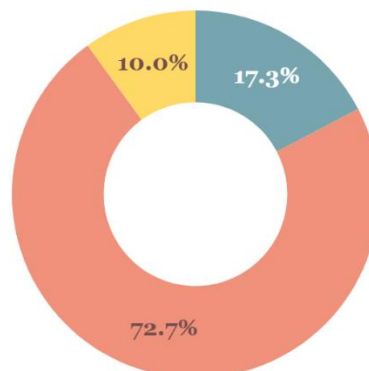

60 pav. Prieinami edukaciniai renginiai, dirbtuvės

Beveik ¾ respondentų (72,7 proc.) teigė, kad muziejus neorganizuoja apsilankymų specialiu grafiku lankytojams, kuriems reikalinga tylesnė aplinka.

Muziejus rengia specialius apsilankymus asmenims, kuriems reikalinga tylesnė aplinka (specialiu grafiku, siekiant suvaldyti lankytojų skaičių).

● Taip ● Ne ● Šiuo metu planuojama

61 pav. Specialūs apsilankimai asmenims, kuriems reikalinga tylesnė aplinka

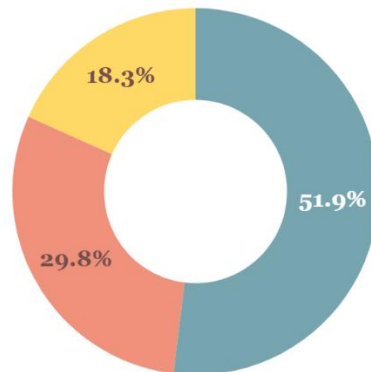
Didžioji dalis turinio prieinamumui skirtų priemonių naudojamos mažiau nei pusėje apklausoje dalyvavusių muziejų. Vienintelės priemonės, perkopiančios 50 proc. barjerą, yra tekstinės informacijos įskaitomumas ir ekskursijų organizavimas lankytojams, turintiems negalią. Tai rodo, kad didesnis dėmesys skiriamas pritaikyti fizinę infrastruktūrą, ypač siekiant atsižvelgti į asmenis, turinčius judėjimo negalią.

2.14. Darbuotojų pasirengimas

Į klausimus apie darbuotojų pasirengimą atsakinėjo muziejų vadovai, struktūrinių padalinių vadovai ir salės, kasos bei rūbinės darbuotojai. Daugiau kaip pusė (51,9 proc.) respondentų teigė, kad muziejus parengęs dokumentus, reglamentuojančius muziejaus darbuotojų elgesį priimant lankytojus (įskaitant asmenis, turinčius negalią). Dar 18,3 proc. respondentų teigė, kad planuojama tokius dokumentus parengti.

Muziejuje yra parengti dokumentai (darbo tvarkos taisyklės, gairės, instrukcijos), kurie reglamentuoja muziejaus darbuotojų veiksmus (elgesį) aptarnaujant lankytojus, įskaitant ir asmenis, turinčius negalią.

● Taip ● Ne ● Šiuo metu planuojama tokius dokumentus parengti

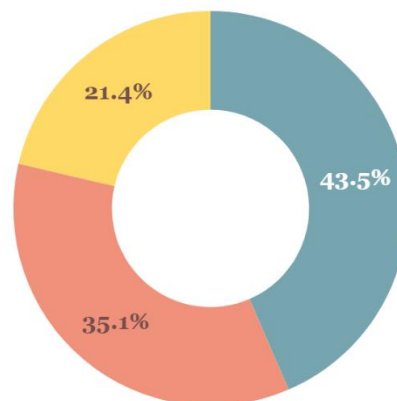

62 pav. Muziejuje parengti dokumentai dėl darbuotojų veiksmų aptarnaujant lankytojus

43,5 proc. darbuotojų teigė, kad muziejaus darbuotojams organizuojami mokymai muziejų prieinamumo klausimais, 21,4 proc. – kad tokie mokymai planuojami.

Muziejaus darbuotojams yra organizuojami mokymai muziejų prieinamumo ir paslaugų kokybės lankytojams su negalia užtikrinimo klausimais.

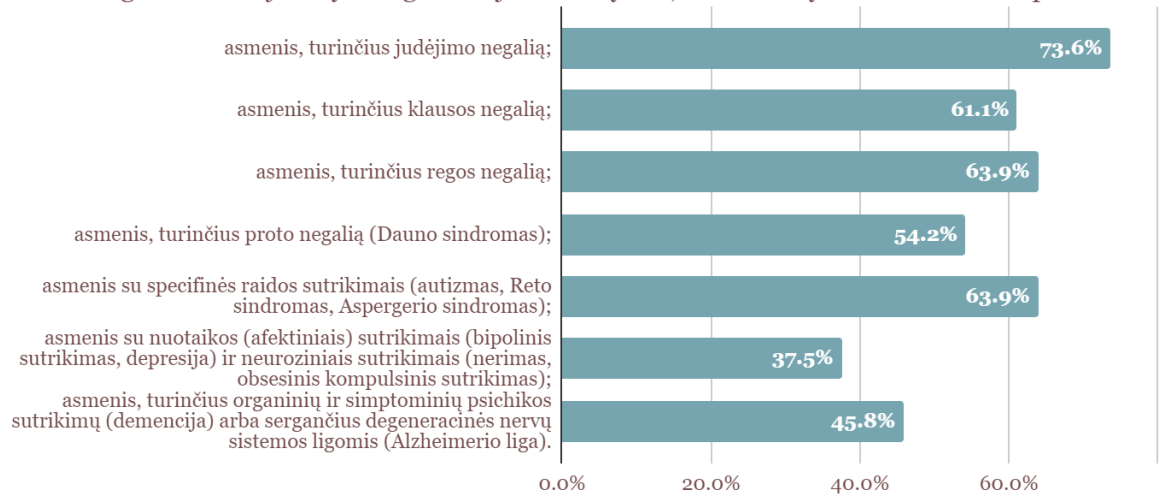
● Taip ● Ne ● Šiuo metu planuojama tokius mokymus organizuoti

63 pav. Muziejaus darbuotojams organizuojami mokymai

Jeigu darbuotojams organizuojami mokymai, didžiojoje dalyje jų kalbama apie judėjimo negalią (73,6 proc.), regos negalią (63,9 proc.), specifinės raidos sutrikimus (63,9 proc.), klausos negalią (61,1 proc.), proto negalią (54,2 proc.). Mažesnę dalis respondentų taip pat teigė, kad mokymų metu kalbama apie Alzheimerio ligą (45,8 proc.), nuotaikos ir neurozinius sutrikimus (37,5 proc.).

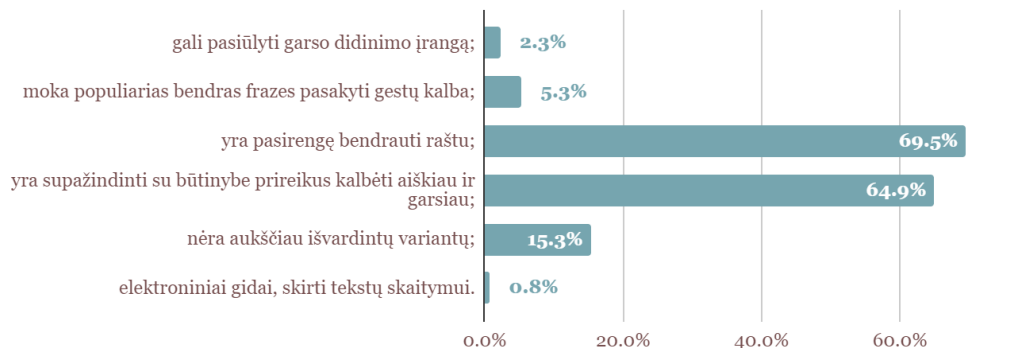
Jeigu darbuotojams yra organizuojami mokymai, tuose mokymuose kalbama apie:

64 pav. Darbuotojams organizuojamų mokymų temos

15,3 proc. respondentų teigė, kad muziejų darbuotojai nėra pasirengę aptarnauti lankytojų, turinčių klausos negalią. Dauguma kitų respondentų žymėjo mažiau resursų reikalaujančias priemones – bendravimą raštu (69,5 proc.) ir kalbėjimą aiškiau ir garsiau (64,9 proc.). Tik 5,3 proc. darbuotojų moka populiarias frazes gestų kalba ir tik 2,3 proc. darbuotojų gali pasiūlyti garso didinimo įrangą. Vienas muziejus taip pat kaip priemonę įvardijo elektroninius gidus, skirtus tekstams skaityti.

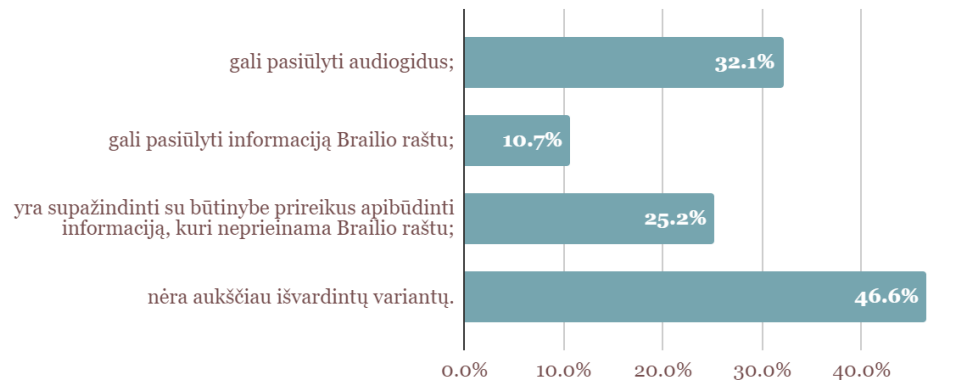
Muziejaus darbuotojai (pvz., dirbantys kasoje) yra pasirengę aptarnauti lankytojus, turinčius klausos negalią:

65 pav. Muziejų darbuotojų pasirengimas aptarnauti lankytojus, turinčius klausos negalią

Daug didesnė dalis – 46,6 proc. respondentų – teigė, kad darbuotojai nepasirengę priimti lankytojų, turinčių regos negalią. Tiesa, didesnė dalis darbuotojų galėjo pasiūlyti konkrečias priemones – audiogidus (32,1 proc.) ar informaciją Brailio raštu (10,7 proc.).

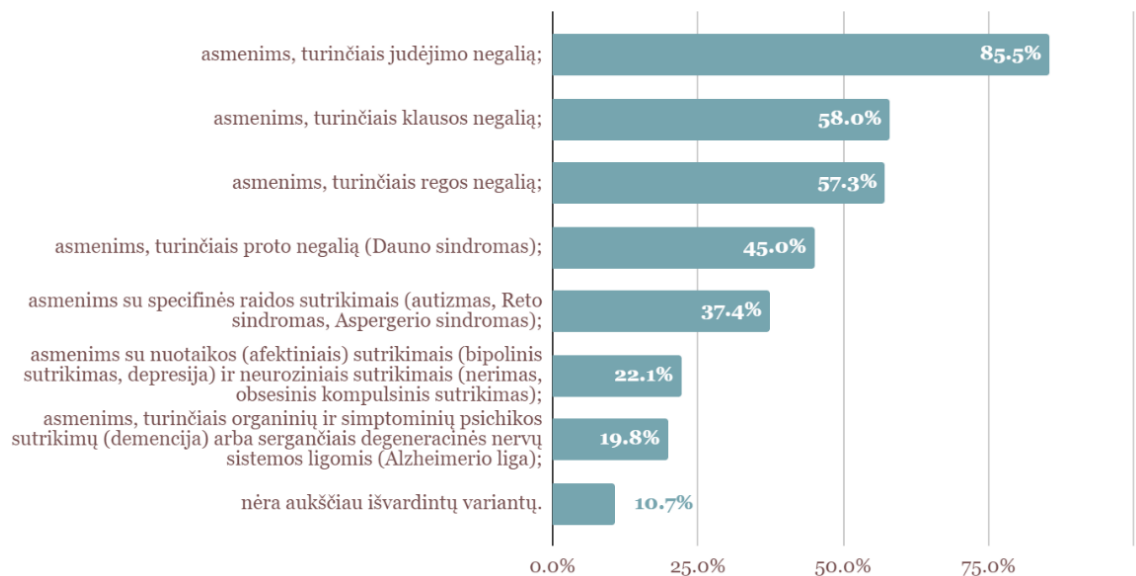
Muziejaus darbuotojai (pvz., dirbantys kasoje) yra pasirengę aptarnauti lankytojus, turinčius regos negalią:

66 pav. Muziejų darbuotojų pasirengimas aptarnauti lankytojus, turinčius regos negalią

Geriausiai muziejaus darbuotojai gali teikti paramą asmenims, turintiems judėjimo negalią (85,3 proc.), taip pat klausos (58 proc.) ar regos (57,3 proc.) negalias turintiems asmenims. Mažiausiai pasiruošta priimti lankytojus su nuotaikos ir neuroziniais sutrikimais (22,1 proc.), demencija ir Alzheimerio liga (19,8 proc.). 10,7 proc. respondentų teigė, kad darbuotojai nepasirengę tinkamai reaguoti ir suteikti paramos lankytojams su negalia apskritai.

Muziejaus darbuotojai geba atpažinti, tinkamai reaguoti ir suteikti paramą:

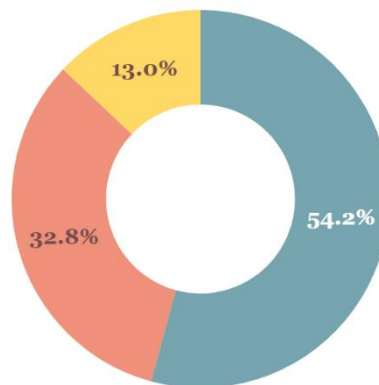

67 pav. Muziejų darbuotojų pasirengimas atpažinti, reaguoti ir teikti paramą

Daugiau nei pusė (54,2 proc.) darbuotojų geba naudotis muziejaus prieinamumą didinančia technine įranga, o dar 13 proc. respondentų teigė, kad tai planuojama.

Muziejaus darbuotojai geba naudotis muziejaus fizinės ir informacinės infrastruktūros prieinamumą didinančia technine įranga (keltuvais, garso didinimo įranga, indukcinė kilpa ir pan.).

● Taip ● Ne ● Šiuo metu darbuotojai rengiami / planuojama juos parengti

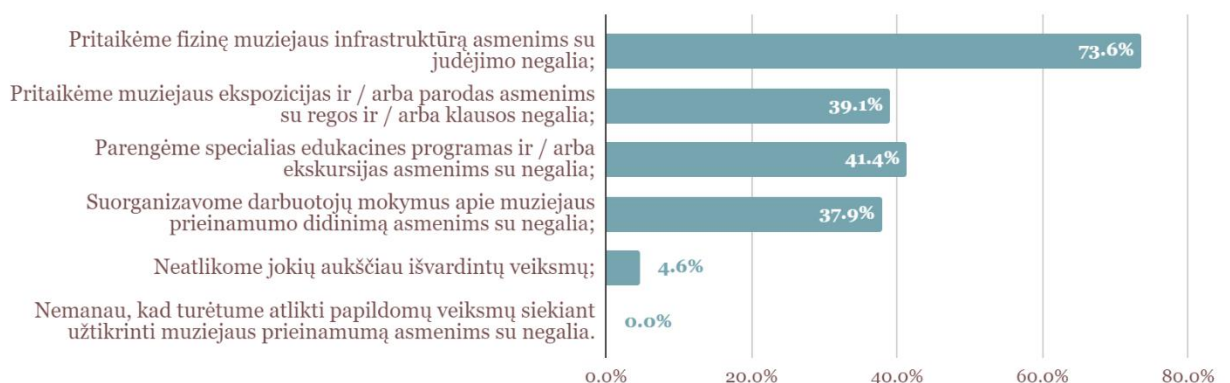
68 pav. Muziejaus darbuotojų gebėjimas naudotis muziejaus fizinės ir informacinės infrastruktūros prieinamumą didinančia technine įranga

Vertinant respondentų atsakymus, labiausiai darbuotojams trūksta informacijos apie tai, kaip priimti lankytojus, turinčius nuotaikos ir neurozinius sutrikimus, demenciją ir Alzheimerio ligą.

2.15. Iššūkiai ir lūkesčiai

Vadovai ir struktūrinių padalinių vadovai atsakė į klausimą apie tai, kokie veiksmai per paskutinius penkerius metus buvo atlikti muziejaus prieinamumui didinti. Didžiausias dėmesys buvo skirtas fizinės infrastruktūros pritaikymui asmenims su judėjimo negalia (73,6 proc.). Taip pat nemažas dėmesys skirtas kitoms priemonėms – specialioms edukacinėms programoms rengti (41,4 proc.), parodoms pritaikyti asmenims su klausos ar regos negaliojimu (39,1 proc.), darbuotojų mokymams organizuoti (37,9 proc.). Tik 4,6 proc. neatliko jokių aukščiau išvardytų veiksmų.

Kokius veiksmus atlikote per pastaruosius 5 metus, siekdami padidinti jūsų muziejaus prieinamumą asmenims su negalia?

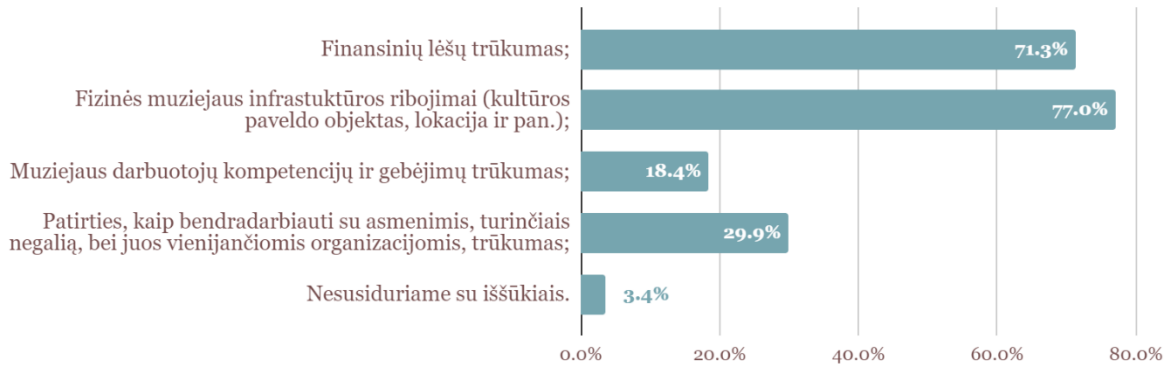

69 pav. Muziejuose atlikti prieinamumą didinantys veiksmai per paskutinius 5 metus

Visiems respondentams taip pat buvo pateikti klausimai apie iššūkius, su kuriais jie susiduria didindami muziejaus prieinamumą ar priimdami lankytojus. Vadovams ir struktūrinių padalinių vadovams buvo užduotas klausimas apie tai, su kokiais iššūkiais susiduria siekdami užtikrinti muziejaus ir jo teikiamų paslaugų prieinamumą asmenims su negalia. Didžiausia dalis respondentų,

kaip pagrindinę priežastį įvardijo fizinės muziejaus infrastruktūros ribojimus (77 proc.) ir finansinių lėšų trūkumą (71,3 proc.).

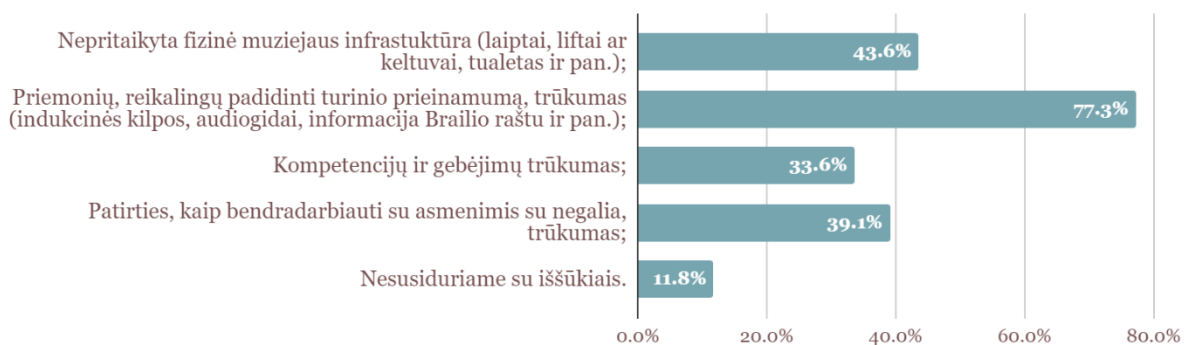
Su kokiais didžiausiais iššūkiais, vykdant savo funkcijas, susiduriate siekdami užtikrinti muziejaus ir jo teikiamų paslaugų prieinamumą asmenims su negalia?

70 pav. Iššūkiai, su kuriais susiduria muziejų darbuotojai, vykdydami savo funkcijas

Lankytojus aptarnaujančių darbuotojų (ekskursijų vadovų, kuratorių, edukatorių, salės, kavinės, rūbinės darbuotojų) buvo klausta, su kokiais iššūkiais jie susiduria priimdami lankytojus, turinčius negalią. Didžioji dalis kaip problemą įvardijo trūkstamas priemonės turinio prieinamumui didinti (77,3 proc.), nepritaikyta infrastruktūra (43,6 proc.). Taip pat svarbus kompetencijų (33,6 proc.) ir patirties bendradarbiaujant su asmenimis, turinčiais negalią (39,1 proc.), trūkumas. 11,8 proc. respondentų teigė nesusiduriantys su jokiais iššūkiais.

Su kokiais iššūkiais susiduriate priimdami lankytojus, turinčius negalią?

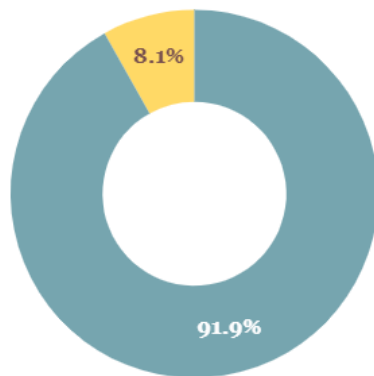

71 pav. Iššūkiai, su kuriais susiduria muziejų darbuotojai, priimdami lankytojus

Nepaisant to, kad 91,9 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų mano, jog būtina užtikrinti muziejų prieinamumą asmenims su negalia, tik 25,4 proc. mano, kad visišką užtikrinimą yra įmanoma. Dažniausios priežastys, dėl kurių respondentai abejojo visišką užtikrinimą galimybes, buvo fiziniai pastatų apribojimai ir finansinės galimybės.

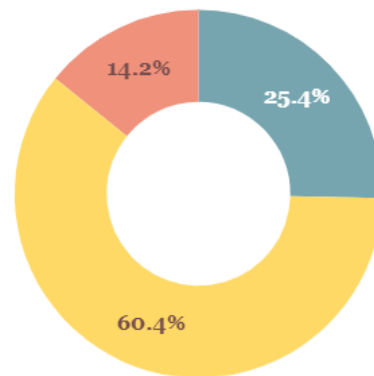
Ar manote, kad yra būtina užtikrinti muziejų prieinamumą asmenims su negalia?

● Taip ● Iš dalies

Ar manote, kad įmanoma visiškai užtikrinti muziejų prieinamumą asmenims su negalia?

● Taip ● Iš dalies ● Ne

72 pav. Muziejų prieinamumo užtikrinimo galimybės

2.16. Svarbiausi tyrimo rezultatai

Muziejų politika

Dauguma muziejų savo politikoje nusimatė tam tikrus įstaigų prieinamumą didinančius tikslus. Tiesa, daugelis iš konkrečiai išvardytų priemonių neperlipa 50 proc. barjero – daugiausia muziejų tiesiog išsikėlė tikslą didinti muziejaus prieinamumą lankytojams su negalia.

Bendradarbiavimas su asmenimis, turinčiais negalią

Dauguma muziejų su asmenimis, turinčiais negalią, arba jų organizacijomis konsultuojasi rengdami specializuotus renginius, ekskursijas ar edukacines programas – tik nedidelė dalis muziejų su bendruomenėmis ryšius palaiko siekdami pritaikyti visas muziejaus teikiamas paslaugas.

Muziejaus interneto svetainė

Muziejų interneto svetainės pritaikytos netolygiai pagal apklausoje nurodytas priemones. Nepaisant to, kad kai kurios prieinamumą didinančios priemonės muziejuose egzistuoja, informacijos apie jas interneto svetainėse nėra pateikta. Daugiau resursų reikalaujančios priemonės, kaip subtitrų, garsinio vaizdavimo, išmaniosios programėlės diegimas, muziejų interneto svetainėse aptinkamos retai.

Finansinis prieinamumas

Daugelis muziejų taiko finansines priemones asmenims, turintiems negalią, arba juos lydintiems asmenims (pavyzdžiui, nemokami bilietai į muziejų).

Fizinis prieinamumas

Fizinės infrastruktūros pritaikymui naudojamos priemonės paprastai yra tos, kurios reikalauja mažiau papildomų resursų. Lankytojams su judėjimo negalia fizinė infrastruktūra nepritaikyta visuose muziejuose – liftai ar keltuvai, sanitarinių patalpų pritaikymo priemonės yra tik kiek daugiau nei pusėje muziejų. Fizinis prieinamumas taip pat nėra tolygus skirtingų negalių atžvilgiu – muziejai, taikydami fizinio prieinamumo priemones, dažniausiai atkreipia dėmesį į judėjimo negalią. Muziejų prieigose nėra tokių investicijų reikalaujančių priemonių kaip garso švyturiai, muziejų viduje – taktilinių takų ar taktiliniu būdu pateiktos informacijos. Ši priemonė yra viena rečiausiai aptinkamų muziejuose.

Turinio prieinamumas

Mažiausiai asmenims su negalia pritaikyta muziejų sritis yra turinys. Priemonių, didinančių turinio prieinamumą, stinga ne tik muziejuose – jų trūkumas pačių darbuotojų įvardijamas kaip iššūkis priimant lankytojus, turinčius negalią. Vienintelės priemonės, perkopiančios 50 proc. barjerą, yra tekstinės informacijos įskaitomumas ir ekskursijų organizavimas lankytojams, turintiems negalią. Tai rodo, kad pirmiausia kreipiamas dėmesys į fizinę infrastruktūrą pagal nustatytus reikalavimus, o turinio prieinamumo priemonių yra mažiau ir jų diegimas priklauso nuo individualių muziejų.

Darbuotojų pasirengimas

Mažiau nei pusėje muziejų organizuojami mokymai darbuotojams prieinamumo temomis. Mažiausiai informacijos pateikiama apie nuotaikos, neurozinius sutrikimus, demenciją ir Alzheimerio ligą. Atitinkamai blogiausiai darbuotojai jaučiasi pasiruošę priimti lankytojus su nuotaikos ir neuroziniais sutrikimais, demencija ir Alzheimerio liga, o geriausiai – lankytojus su judėjimo negalia.

3. Žmonių su negalia patirtys ir požiūris į Lietuvos muziejų prieinamumą

3.1. Metodika

Tyrimo tikslas – nustatyti žmonių su negalia patirtį ir požiūrį į Lietuvos muziejų prieinamumą ir identifikuoti jų poreikius bei lūkesčius.

Pagal tyrimo techninę užduotį, tyrimo metu turėjo būti apklausiamos šios tikslinės grupės arba jų artimieji:

- 1) asmenys su judėjimo negalia;
- 2) asmenys su regos negalia;
- 3) asmenys su klausos negalia;
- 4) asmenys su proto negalia (Dauno sindromas);
- 5) asmenys su specifinės raidos sutrikimais (autizmas, Reto sindromas, Aspergerio sindromas);
- 6) asmenys su nuotaikos (afektiniais) sutrikimais (bipolinis sutrikimas, depresija);
- 7) asmenys su neuroziniais sutrikimais (nerimas, obsesinis kompulsinis sutrikimas);
- 8) asmenys, turintys organinių ir simptominių psichikos sutrikimų (sergantys demencija);
- 9) asmenys, sergantys degeneracinės nervų sistemos ligomis (Alzheimerio liga);
- 10) asmenys su kompleksine negalia.

Taip pat turėjo būti apklausiami specialistai, ne mažiau nei vienerius metus dirbantys su aukščiau nurodytų tikslinių grupių asmenimis ir / arba jų artimaisiais.

Atlikus interviu su šių grupių atstovais buvo išsiaiškinta, kad muziejų prieinamumo didinimo atžvilgiu kai kurios techninėje specifikacijoje nurodytos grupės neturi jas išskiriančių požymių, t. y. problemos, su kuriomis šios grupės atstovai susiduria muziejuose yra panašios, o ir priemonės, padedančios tas problemas spręsti, iš esmės nesiskiria. Pavyzdžiui, muziejų prieinamumo požiūriu nėra prasminga į atskiras grupes išskirti asmenis su nuotaikos (afektiniais) sutrikimais ir asmenis su neuroziniais sutrikimais. Todėl tyrimo metu šios dvi grupės buvo sulietos į vieną – asmenų, turinčių nuotaikos ir neurozinių sutrikimų grupę. Taip pat į vieną grupę buvo sujungtos asmenų, turinčių organinių ir simptominių psichikos sutrikimų, bei asmenų, sergančių degeneracinės nervų sistemos ligomis, grupės. Asmenys, turintys kompleksinę negalią, patiria panašias problemas ir jas sprendžiančias priemones, kaip asmenys, turintys judėjimo ir kitą (kitas) negalias. Tad atskiro šios grupės išskyrimo buvo atsisakyta.

Atlikta 15 interviu su išskirtų grupių atstovais. 2 lentelėje pateikti interviu dalyviai pagal patikslintas grupes. Laikantis tyrimo etikos reikalavimų ir saugant informantų anonimiškumą, tikslinių grupių informantų vardai yra pakeisti.

2 lentelė. Informantų sąrašas (vardai pakeisti)

Žmonių su negalia grupės	Informantas, turintis negalią	Asmens su negalia globėjas	Organizacijos, vienijančios negalią turinčius žmones
Asmenys su judėjimo negalia	Audrius		Lietuvos paraplegikų asociacijos atstovas
			Utenos neįgaliųjų draugijos atstovė
			Kėdainių neįgaliųjų draugijos atstovė
Asmenys su klausos negalia			Lietuvos kurčiųjų draugijos atstovas
Asmenys su regos negalia	Reda		Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjungos atstovė
Asmenys su proto negalia	Greta ir Rokas		
			Žmonių su Dauno sindromu ir jų globėjų asociacijos atstovė
			Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrijos „Viltis“ atstovė
Asmenys su specifinės raidos sutrikimais		Auksė (mama)	Lietuvos autizmo asociacijos „Lietaus vaikai“ atstovė
Asmenys su nuotaikos ar neuroziniais sutrikimais			Lietuvos sutrikusios psichikos žmonių globos bendrijos atstovė
Asmenys su demencija ar Alzheimerio liga		Vilma (anūkė)	Asociacijos „Demencija Lietuvoje“ atstovė

Interviu dalyvių atranka buvo vykdoma siekiant pasikalbėti su kiekvienos išskirtos žmonių, turinčių negalią, grupės atstovais, tad buvo taikomas tikslinės atrankos metodas. Visų pirma buvo kreiptasi į Lietuvos neįgaliųjų bendriją, kuri veikia kaip skėtinė žmonių, turinčių judėjimo negalią, bendrijų šalyje organizacija. Gavus organizacijų, vienijančių žmones, turinčius kitas negalias, kontaktus, su jomis buvo susisiekiama (dalis organizacijų visgi neatsiliepė į prašymą pasikalbėti) ir buvo atlikti interviu su jų atstovais.

Kituose atrankos etapuose buvo taikomas sniego gniūžtės atrankos metodas – interviu su specialistais metu buvo prašoma suteikti bent 2–3 organizacijos narių, turinčių negalią, ar jų artimųjų kontaktus. Toliau buvo susisiekiama su pasiūlytais dalyviais ir su dalimi iš jų atlikti interviu. Pastebėta, kad šių informantų interviu pateikia gana siaurą, lyginant su specialistų, kurie dirba su žmonėmis, turinčiais negalią, interviu informaciją, – ši informacija labai greitai prisisotina, t. y. pradeda kartotis. Todėl buvo apsiribota 1–2 interviu su žmonėmis, turinčiais negalią. Žemiau pateikiamas surinktų duomenų susistemimas pagal išskirtas asmenų su negalia grupes.

3.2. Muziejų pritaikymas asmenims su judėjimo negalia

Asmenys su judėjimo negalia yra viena ryškiausių grupių, kuriai, daugelio informantų nuomone, yra būtina pritaikyti muziejus. Šiai grupei aktualiausias muziejų fizinės aplinkos prieinamumas, kuris, jų požiūriu, kol kas nepakankami išvystytas (*judėjimo negaliai yra dar daug kliūčių*). Pastebima, kad retas muziejus visiškai pritaikytas, daugelis jų pritaikyti tik iš dalies (*mūsų mieste iš keturių muziejų, trys dalinai pritaikyti, o vienas – visiškai*).

Kai kurių muziejų negalima pritaikyti žmonių su negalia reikmėms dėl muziejaus pastato priklausymo kultūriniam paveldui (*dalis muziejų yra kultūros paveldas, tai iš karto susiduriama su [menkomis] galimybėmis pritaikyti; jei muziejus senesniame pastate – iškyla visokių problemų; senesnės statybos arba ypatingos architektūros pastatą norisi išlaikyti. Tokių pastatų pritaikyti visada yra žymiai sunkiau, tokie procesai vyksta žymiai lėčiau*). Kai kada muziejaus aplinkos prieinamumui neigiamą įtaką daro ir kitos objektyvios priežastys, tokios kaip aplinkos reljefas ar vieta, pavyzdžiui, šalia muziejaus nėra galimybės įrengti mašinų stovėjimo aikštelės, nes muziejus yra miesto senamiestyje, siauroje gatvėje ir pan.

Tačiau atkreipiamas dėmesys, kad net naujai pastatyti muziejai, kuriuose buvo siekiama atitikti žmonių, turinčių judėjimo negalią, poreikius, vis tiek išlieka tik iš dalies pritaikyti. Pavyzdžiui, kai pagrindinis įėjimas yra pritaikytas, bet šalutinis įėjimas, kuris patogesnis atvažiuojant vežimėliu nuo mašinos parkavimo vietos, nepritaikytas; kai automobilių parkavimo vieta išskirta negalią turintiems žmonėms, bet pastatyta netinkamoje vietoje – nuokalnėje; arba tualetai pritaikyti (platesnės durys, daugiau vietos kabinoje), bet jų kabinų durų spynelės sunkiai valdomos žmonėms, turintiems motorikos sutrikimų. Tokiu būdu išaiškėjo muziejų aplinkos ir pastatų projektavimo sunkumai ir didesnis poreikis konsultuotis su žmonėmis, turinčiais judėjimo negalią.

Toliau pateikiami pagrindiniai interviu metu išsakyti pastebėjimai ir poreikiai:

- 1) Visų pirma atkreipiamas dėmesys į tai, kad **muziejaus internetinėje svetainėje** turi būti pateikta **informacija**, ar muziejus pritaikytas lankytojams, judantiems neįgaliojo vežimėliu (*informacijos pateikiama labai minimaliai*).
- 2) Svarbus patogus **privažiavimas ir mašinos parkavimo vieta** (*Fizinės aplinkos prieinamumas prasideda ne tik pačiame muziejuje, bet ir automobilių statymo aikštelėje, privažiavime iki muziejaus; norint pakliūti – didelė įkalnė, reikia stipresnio žmogaus, kuris galėtų padėti*).
- 3) Ypač svarbu **išspręsti laiptų problemą** liftų ar rampų pagalba (*nereikėtų ir stačių, sunkių, siaurų laiptų; dažniausios problemos – laiptai, kartais apšvietimas, tualetai*).
- 4) Taip pat svarbu užtikrinti **judėjimą muziejaus patalpose**, nes problemas kelia siauros durys, slenksčiai ir pan. Atkreiptas dėmesys ir į grindų dangą, tarkim, kilimas turi būti gero tankumo judėjimui su vežimėliu.
- 5) Pastebima, kad **užrašai prie eksponatų** kai kur yra per aukštai išdėstyti ir nepatogūs sėdintiems vežimėlyje, be to, per mažas užrašų šriftas, sudarantis sunkumus juos perskaityti.
- 6) Pageidaujama, kad muziejuose būtų **daugiau edukacijų, pasakojimo, istorijos** (*daugiau pasakojimų*), nors taip pat teigiama, kad muziejuose visada yra atsakingas darbuotojas, kuris pasitinka ir papasakoja apie ekspoziciją.
- 7) Muziejų darbuotojai vertinami už kompetenciją ir bendravimą (*Jie tikrai nuostabūs, žinantys, išmanantys savo darbą*).

- 8) Svarbus **poilsio vietų įrengimas** – kėdės, suoleliai, geriamasis vanduo ar arbata (*Pagalvojome ir apie poilsį negalių turintiems asmenims arba senjorams. Būtų gerai, kad kokie suoleliai būtų atsisėsti, pailsėti, galbūt vandens atsigerti, o gal ir arbatos*).

3.3. Muziejų pritaikymas asmenims su regos negalia

Kita svarbi grupė muziejų pritaikymo atžvilgiu – tai asmenys, turintys regos negalia, nes dauguma muziejų ekspozicijų yra vizualinės, tik kai kurios papildytos ir kitais patyriminiais elementais. Pastebima, kad šiai lankytojų grupei muziejų prieinamumas yra mažiausiai išvystytas (*Neregiamis ir silpnaregiams labai trūksta patyrimo galimybių muziejuje; Muziejuje visiškai nieko nebuvo, ką galėčiau nematydama atrasti; Garsinio vaizdavimo į kasdienybę muziejai neįsileidę ir pan.*).

Nurodomas ir muziejų išorinės aplinkos (automobilių stovėjimo aikštelės, takai, iškabos, įėjimai ir t. t.) nepritaikymas lankytojams, turintiems regos negalia: *Dideli trūkumai – tai visi kontrastai, apšvietimai ir pan. Silpnaregiams tai vis dar negerai. Kalbant apie vedimo linijas, ar visur yra nuvažiavimai / įvažiavimai į pastatą, tai manau, kad didžiojoje daugumoje [muziejų] to nėra*“ Taip pat pastebėta, kad vien vedimo takų nepakanka (*Regos negalių turintiems yra takiukai į muziejų, o daugiau nieko*).

Be to, manoma, kad žmonės su regos negalia nėra muziejuose laukiami (*Mes paprastai sakome, kad į muziejus žmonių su negalia ateina labai nedaug. Mes pagalvojame, kad ateina nedaug, bet nepagalvojame, kodėl? Taip yra dėl to, kad jie nėra laukiami tose vietose*). Siūloma keisti patį muziejų mąstymą („ideologiją“), kad įvairūs lankytojai būtų laukiami – *Lankytojas turėtų būti laukiamas bet koks: ar su negalia, ar be jos, įvairių amžiaus grupių, išsilavinimų*.

Pažymėtas žmonių su regos negalia patirtis palengvinančių ir praplečiančių inovatyvių sprendimų trūkumas muziejuose, pavyzdžiui, garsinio vaizdavimo, išmaniųjų technologijų įtraukimo ir pritaikymo (tokių kaip QR kodai). Taip pat labai trūksta informacijos Brailio raštu (*Paaiškinimų prie ekspozicijų Brailio raštu nebūna*), stinga informacijos padidintu šriftu.

Gerosios praktikos pavyzdys

„Lietuvos regioninių parkų ir saugomų teritorijų lankytojų centras yra parengęs garso žemėlapi, kur junti formą, parašytą Brailio raštu, nematydamas gali tikrinti žemėlapi ir rasti visas saugomas teritorijas. Taip pat gali išgirsti filmukus ir garso informaciją apie tam tikrus objektus. Lietuvos etnokosmologijos muziejus naudoja 3D technologija, siekdamas pritaikyti ir parodyti eksponatus. Taip pat jie konsultavosi, kvietėsi mus, kad ką nors patartume, ruošiasi įvesti garsinį vaizdavimą į savo rodomus filmukus. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus turi *Blind Date* ekspoziciją. Čiurlionio muziejus dabar kuria liečiamus eksponatus.“

Informantai mano, kad šiuo metu muziejai dar nėra pasirengę priimti regos negalią turinčių žmonių. Viena iš kalbintų moterų su negalia teigė: *Kai aš dabar ateinu į muziejų, jaučiasi, lyg darbuotojai labiau sutrinka, [nežino] kaip čia man galėtų kažką parodyti, atrodo netikėtai užklupti. Jei jie to tikėtusi, net lauktu, tai tas priėmimas būtų sklandesnis*. Nors šalia to pažymimi ir teigiami poslinkiai, nurodant, kad kai kurie muziejai *Tikrai stengiasi savo organizacinį darbo būdą pakeisti, tos*

pastangos tikrai jaučiasi; Matau muziejų aktyvų judėjimą ir savo veiklos organizavimą taip, kad tie pritaikymai atsirastų.

Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjungos atstovė išskyrė keturis kertinius „stulpus“, ant kurių laikosi muziejų prieinamumas žmonėms, turintiems regos negalią:

- 1) visų pirma, **fizinės aplinkos prieinamumas** – *Kiek ta aplinka yra saugi, matoma, kaip ji įrengta, prieinama, ar yra taktiliniai žymėjimai, ar atėjęs žmogus gali lengvai rasti tualetą, ar pažymėti laiptai;*
- 2) antras svarbus dalykas – **informacinė aplinka**, t. y. informacija, kuri skelbiama muziejaus interneto svetainėje (*Ar galerijos, muziejaus puslapis yra prieinamas, ar medžiaga, kuria dalinasi, gali perskaityti silpnai matantis žmogus, ar gerai matosi, ar informacija išskirta, ar geras šriftas, ar priešingai, – gal tekstas uždėtas ant nuotraukos, vaizdas susilieja ir silpnai matantis žmogus šito dalyko nemato, ar yra Brailio raštas*);
- 3) svarbus ir **socialinės aplinkos prieinamumas** – *Ar darbuotojai, kurie sutinka žmogų prie durų, rūbinėje, bilietų kasose ir pan., yra susipažinę su žmonėmis, kurie turi vienokią ar kitokią negalią? Jei dažnas žmogus, turintis negalią, yra baigęs 1–2 aukštąsias mokyklas, yra labai apsiskaitęs, su intelektu pas jį viskas gerai, bet žmonės nemoka elgtis su žmogumi, kuris turi negalią. Pavyzdžiui, su žmogumi, turinčiu regos negalią, kalba garsiau, nes tai yra įprotis, kadangi nesupranta neregio kūno kalbos, nes jis neatsako, nėra akių kontakto, jis tau nepalinks, kalba neišraiškinga... Kai nesupranta, atrodo, kad reikia kalbėti garsiau, lėčiau, kad žmogus suprastų. Visa tai labai žemina žmogų. Aišku, jie įpranta per daug metų, išmoksta nereaguoti. Bet išvažiuavę į užsienį, pajutę normalų bendravimą, sako: Aš pagaliau pasijutau žmogumi.*
- 4) ir ketvirtas aspektas – **turinio prieinamumas**, kurio svarbiausios sudedamosios dalys yra taktiliniai muziejų eksponatai (kuriuos galima liesti) ir garsinis vaizdavimas (komentavimas, nupasakojimas to, kas vizualiai matoma). *Jei visus kitus dalykus mes galime reglamentuoti, paaiškinti, tai čia yra ta erdvė, kur menininkai ar edukatoriai gali ieškoti įvairių kūrybinių sprendimų. Kai kuriuos menininkus tai „užkabina“, atsiranda naujos meno kryptys, tokios kaip Pajūčių teatras. Galime kalbėti apie taktilinius objektus, kurie specialiai sukuriami. Kalbant apie regos negalią, vienas iš reglamentuotų dalykų, kuris galėtų ateiti į kiekvieną muziejų, tai garsinis vaizdavimas.*

Apibūdinusi muziejaus lankytojams, turintiems regos negalią, svarbiausius prieinamumo aspektus, informantė pabrėžė, kad nurodyti prieinamumo užtikrinimo elementai tarpusavyje susiję ir turi būti spendžiami integraliai – *Jei kuris nors stulpas nelaiko, tai visko ir nėra, kiti negali kompensuoti.*

Gerosios praktikos pavyzdžiai

1. „Kalbant apie muziejų pritaikymą žmonėms, turintiems regos negalią, tai atsiveriančios erdvės yra labai didelės, yra labai gražių pavyzdžių Lietuvoje, pvz., architektė Rasa Kmieliauskaitė, kuri architektūrą ir jos stilius, erdves bando tyrinėti su neregiais, pristatyti tyrimus, iš to daryti edukacijas. Jei į tas turinio prieinamumo paieškas įtraukiami ir neregiai, šie darbai yra visapusiškai kokybiškesni, įdomesni, plius neregiai įtraukti į procesą. Jie ne tik patys praplečia savo suvokimo ribas, konkrečiai gauna žinių, kurias jiems nori ištransliuoti menininkas, bet ir menininkai tam kontakte įgauna žinių,

kurios jiems nežinomos, neprieinamos (nes jie negyvena tokiam pasauly), jie stipriai praplečia savo jėgas, ieškojimus, gauna naujų impulsų savo kūrybai.“

2. „M. K. Čiurlionio muziejuje Druskininkuose buvo tam tikras specializuotas renginys (nemasinis) – edukatorės mus vedžiojo po M. K. Čiurlionio rezidencijos vietas, mums buvo leista daug ką paliesti, patirti. Galėjau pavaikščioti po jo darbo kambarį, susipažinti su namų apyvokos daiktais, pažinti namus, bet apžiūrėti paveikslus, pajusti namų aurą man buvo sunku. Bendras įspūdis malonus. Manau, šiais laikais muziejus yra ne apie tai, ką gali vienas vaikščiodamas pažinti ir patirti, o labiau apie tai, kokį edukatorių sutinki, kokią jis tau istoriją gali papasakoti. Manau, labai svarbų vaidmenį muziejuje vaidina edukatorius.“

Remiantis interviu duomenimis, galima suformuluoti patarimus, kurie padidintų muziejų prieinamumą regos negalia turintiems žmonėms:

- 1) pritaikyti ekspozicijas, kurių objektus **būtų galima liesti** (*Būtinybė pritaikyti ekspozicijas*);
- 2) geriau **pritaikyti muziejaus prieigą ir jo erdves** žmonėms, turintiems regos negalia, atsižvelgiant į reikalavimus apšvietimui, raidžių dydžiui, spalvoms ir jų kontrastui, vedimo takeliams įrengti, poreikį gauti informaciją Brailio raštu ir pan.;
- 3) organizuoti muziejų darbuotojams **mokymus, kurių metu būtų supažindinta su įvairiomis negaliomis** ir jų aspektais (*Muziejų darbuotojams, susitikus su negalią turinčiais žmonėmis, trūksta socialinio požiūrio, kartais pasireiškia noras šnekėti kitokiu tonu, kažką kitaip paduoti, laikyti jį silpnesniu*). Tokius mokymus pasirengę vesti žmonės su regos negalia vienijančių organizacijų darbuotojai (*Mes rengėme mokymus apie regos negalia, kas galėtų palengvinti pažintį su tokiu lankytoju*);
- 4) labai svarbu užtikrinti edukatorių kompetenciją ir gebėjimą tinkamai perduoti turinį: *Jei muziejus turi gerus edukatorius, programa įdomi, tai dažnai atperka. Tai, ką žmonės turėtų matyti vitrinose, ne visi lankytojai mato, bet istorijos, kurias atneša edukatoriai, yra ta korta, kuria gali naudotis muziejai*;
- 5) edukatoriams ar ekskursijų vadovams rengti ne tik bendravimo su žmonėmis, turinčiais regos negalia, mokymus, bet ir **garsinio vaizdavimo mokymus**, t. y. suteikti įgūdžių žodžiais nusakyti vaizduojamus eksponatus ir pan.;
- 6) pageidautina, kad kiekvienas muziejus turėtų **edukacinę programą, kuri būtų specializuota lankytojams, turintiems regos negalia**, tačiau ją galėtų patirti ir visi kiti, pavyzdžiui, užrištomis akimis, norintys praplėsti savo suvokimą;
- 7) proaktyviai siekti geresnio muziejaus ir jo veiklos pritaikymo žmonėms, turintiems regos negalia, konsultuotis su tikslinių grupių atstovais. Kai kurie muziejai tokią praktiką savo veikloje taiko: *Galiu pasidžiaugti, kad jau yra muziejų, kurie kreipiasi, pvz., į Aklujų sąjungą ir kreipiasi pagalbos: ar mūsų internetinis puslapis pritaikytas, kaip galėtume jį pritaikyti*.

3.4. Muziejų pritaikymas asmenims su klausos negalia

Asmenys, turintys klausos negalią, taip pat sudėtinga lankytojų grupė, kuriai muziejai turėtų skirti dėmesį, siekdami padidinti savo prieinamumą. Manoma, kad muziejų prieinamumas šiai lankytojų grupei vis dar labai mažas (*Tik vienas iš mūsų miesto muziejų turi kažkokius klausos aparatus, o kiti – ne*).

Pastebima, kad mažai muziejų turi galimybę pasiūlyti edukacijas gestų kalba (*gestų kalbų vertėjų [muziejai] tikrai neturi*). Dažniausiai gestų kalbos vertėjais turi pasirūpinti pačios asmenis su klausos negalia vienijančios organizacijos: *Kai kurčiųjų bendruomenė nori apsilankyti muziejuje, jie pasirūpina, užsako gestų kalbos vertėją ir sudalyvauja edukacijoje; Visada, jei organizuojam kokius sutikimus, iš Panevėžio gestų vertimų centro kviečiuosi vertėjus, bet nesu mačiusi, kad muziejuose kas nors būtų*). Atkreiptas dėmesys į tai, kad gestų kalbos vertėjų neįmanoma užsisakyti savaitgaliais: *Muziejuose dalyvauti grupei kurčiųjų yra iššūkis, jei tai yra šeštadienis arba sekmadienis, nes lietuvių gestų kalbos vertėjai tik išimtiniais atvejais teikia vertimo paslaugas savaitgaliais*.

Taip pat pastebėta, kad muziejų darbuotojai ne visada yra pasirengę priimti lankytojus, turinčius klausos negalią: *[darbuotojai] sutrinka, neturi nuotaikos ar būna pikti*. Nors kartu buvo pateikta ir gerosios patirties pavyzdžių, kai darbuotojai bandė informaciją pateikti ją užrašydami ant lapelių arba pasiūlydami nuotolines gestų vertimo kalbos paslaugas per SKYPE programą, kurios yra nemokamos (apmokamos valstybės biudžeto lėšomis), tačiau buvo pažymėta, kad tai pavieniai atvejai.

Pasigendama bendradarbiavimo tarp muziejų ir organizacijų, vienijančių klausos negalią turinčius žmones, manoma, kad tokie kontaktai galėtų gerokai padidinti muziejų prieinamumą (*mes kalbame su muziejais, jie daug daro, bet nepadaro iki galo, nesulaukiame grįžtamojo ryšio; buvo iniciatyvų, kai pats muziejus sudarė grafiką, kada bus kurčiųjų vertėjai, bendruomenės nariai galėjo apsilankyti. Didelio susidomėjimo nebuvo, nes tai buvo darbo diena, tada kilo klausimas „mes stengėmės, o bendruomenės nariai nedalyvavo“*. Tiesiog reikia bendradarbiauti, derintis tarpusavyje).

Žemiau pateikiami pagrindiniai interviu metu išsakyti pastebėjimai ir poreikiai:

- 1) Pabrėžta **QR kodų** taikymo svarba, kai žmogus, kurio gimtoji kalba yra lietuvių gestų kalba, nusiskenavęs rašytinę lietuvių kalbą, gali gauti vertimą į gestų kalbą. Pastebėta, kad jaunesni žmonės, turintys klausos negalią, lengvai naudojami šia technologija, bet vyresni lankytojai susiduria su technologinių įgūdžių trūkumo problema. Pasak informanto, tokia QR kodų praktika jau taikoma kai kuriuose muziejuose ir ji yra ganėtinai pasiteisinusi. Aptariant QR kodų naudojimą, pažymėti keli aspektai:
 - a. dėl vertimo į lietuvių gestų kalbą, galima kreiptis į Lietuvių gestų kalbos vertimo centrą ir padaryti užsakymą dėl tekstų vertimo, tačiau gestų kalbos vertėjų skaičius ribotas, todėl užsakymų atlikimo terminai gali užsitęsti: *Lietuvoje mes turime tik 110 gestų kalbos vertėjų. Kadangi jų reikia visose gyvenimo srityse, toks užsakymas užtruktu. Jei visi muziejai vienu metu pradės siųsti tokius užsakymus, tai nebus[išversta] čia ir dabar. Gali tekti palaukti;*
 - b. siekdami užtikrinti vertimą į gestų kalbą, kai kurie muziejai rašo projektus ir nusimato šių paslaugų pirkimą iš pačių asmenų su klausos negalia. Ši praktika vertinama kaip geras žmonių su klausos negalia įtraukimo į darbo rinką pavyzdys.

- 2) Kai kurie muziejai turi **planšetinių kompiuterių**, kuriais gali naudotis lankytojai, norėdami nusiskenuoti QR kodą arba kuriuose sukurta virtuali aplinka, leidžianti gauti vertimą priėjus prie ekspozicijos eksponato. Todėl muziejams, siekiantiems būti prieinamesniais žmonėms, turintiems klausos negalią, verta būtų taikyti šią praktiką ir turėti lankytojams skirtų planšetinių kompiuterių;
- 3) Kadangi į Lietuvą atvažiuoja ir klausos negalią turinčių užsieniečių, kurie nesupranta lietuvių gestų kalbos, tikslinga būtų pasirūpinti ir vertimu į **tarptautinę gestų kalbą**. Tokiam vertimui muziejai turėtų numatyti papildomų lėšų, nes lietuvių gestų kalbos vertimo centras tokios paslaugos neteikia. Reikėtų kreiptis į Lietuvos kurčiųjų draugiją, kuri padėtų surasti žmones, mokančius šią kalbą.
- 4) Pastebėta, kad asmenis, turinčius klausos negalią, vienijanti bendruomenė ne visada sužino apie muziejų įdiegtas ar siūlomas prieinamumo didinimo priemones. Todėl labai svarbu **informaciją aiškiai iškomunikuoti tikslinėms grupėms**, šiuo atveju žmonėms, turintiems klausos negalią ir juos vienijančioms organizacijoms (*Per renginius užsako gestų kalbos vertėją, kurtieji nedalyvauja ir mūsų klausia, kodėl kurčiųjų bendruomenės narių nebuvo? Mūsų klausimas buvo – kaip jūs tai pavišint? Mes pavišinom savo kanalais, kvietimas buvo atviras visiems, galėjo dalyvauti visi.*). Siūloma informaciją apie muziejų įdiegtus pritaikymus būtina pateikti Lietuvos kurčiųjų draugijai, kuri geba ją paskleisti savo bendruomenėje: *Perduodam informaciją bendruomenės socialiniais tinklais, pasidalinam su kitomis organizacijomis, tada susidomėjimas būtų žymiai didesnis.*
- 5) Rekomenduojama **muziejų darbuotojus supažindinti su asmenis, turinčius klausos negalią, vienijančia bendruomene**, lietuvių gestų kalbos pagrindais, kurčiųjų kultūra. Tai labai naudinga, kad darbuotojai nesutriktų, kai į muziejų ateina lankytojas, turintis klausos negalią. Buvo nurodyta, kad Lietuvos kurčiųjų draugija, vykdydama savo projektines veiklas, gali pasiūlyti nemokamus visuomenės švietimo apie asmenis su klausos negalia mokymus ir pastebėta, kad kai kurie muziejai šia galimybe naudojami ir vertina ją kaip naudingą. Šiuose mokymuose supažindinama su pagrindinėmis lietuvių gestų kalbos sąvokomis (pvz., labas, ačiū, atsiprašau, palaukite), supažindinama su kurčiųjų kultūra (pvz., kaip atkreipti kurčiojo dėmesį, kaip nesutrikti, jei ko nors klausama), taip pat aptariami mitai ir stereotipai apie žmones su klausos negalia.
- 6) Atkreipti dėmesį, kad **muziejaus interneto svetainėje būtų paskelbti vaizdo įrašai lietuvių gestų kalba**, pateikiantys informaciją apie tai, ką muziejuje galima pamatyti. Taip pat reikėtų nepamiršti muziejaus interneto svetainėje paskelbti lietuvių gestų kalbos ženklą.

Gerosios praktikos pavyzdys

Kauno menininkų namų vykdomas projektas „Bendrakūryba“ (finansuojamas Lietuvos kultūros tarybos). Šio projekto metu tarpdisciplininė menininkė Marija Stanevičiūtė („MSTA studio“) atliko išsamų socialinį tyrimą, skirtą išsiaiškinti, su kokiais visuomenės nustatytais stereotipais dažniausiai susiduria kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų bendruomenės nariai. Kaip atsakas šiems stereotipams sulaužyti kuriama kolektyvinė menininkės ir šios bendruomenės lino raižinių plakatų linija, kuri bus eksponuojama įvairiose miesto vietose. Režisierė Saulė Norkutė ir scenografė Šarūnė Pečiukonytė drauge su kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų bendruomene tyrinėjo triukšmo, netvarkos, betvarkės, chaoso ir jų priešingybių scenarijus privačiose / viešose erdvėse. Pasitelkdamos įvairius įvietinto teatro

kūrimo metodus, menininkės ir bendruomenės nariai kuria performatyvią ekskursiją pasirinktoje konkrečioje jiems aktualioje Kauno vietoje.

3.5. Muziejų pritaikymas asmenims su proto negalia (Dauno sindromas)

Skirtingai nuo turinčių judėjimo, regos ar klausos negalią, žmonėms su proto negalia nėra poreikio specialiai pritaikyti muziejaus infrastruktūrą. Tačiau atkreiptas dėmesys, kad šiuo atveju paprastai muziejai lankomi su lydinčiais asmenimis – artimaisiais ar specialistais, kurie prižiūri šios grupės žmones (*Didžioji dalis eina su šeimos nariais ar kitu lydinčiu asmeniu*).

Informantų teigimu, gana daug šeimų yra viskuo muziejuose patenkinti, neturi didelių priekaištų, nusiskundimų ar pasiūlymų. Nemalonių situacijų taip pat nėra pasitaikę (*Galime pasidžiaugti, kad mūsų bendruomenės nariai nesusidūrė su kažkokiais nemaloniais, neturime noro į didelius pakeitimus*).

Paminėtas tik vienas nepatogumas, susijęs su muziejaus bilieto su nuolaida gavimu vietoje (*Jį nepatogu atsiimti vietoje, nes tada vis tiek reikia stovėti eilės gale tam, kad tik prieitum ir pasiimtum bilietą, kurį esi rezervavęs*). Apgailestaujama, kad ne visi muziejai sudaro galimybę bilietus įsigyti internetu, nes tai palengvintų patekimą į muziejų: *Jei būtų galima įsigyti internetu kaip lydintiems asmenims, tai padėtų sklandžiau patekti į populiarius muziejus (pavyzdžiui, Lietuvos jūrų muziejų)*.

Teigiama, kad šeimos, auginančios vaikus su proto negalia, mėgsta lankytis muziejuose ir tą daro gana aktyviai. Pastebėta, kad nesant fizinių suvaržymų, šios grupės žmonėms svarbu tiesiog ramiai, savo tempu apžiūrėti ekspozicijas (*Mes tiesiog viską lėčiau apžiūrimė, bet bėdų neturime*). Teigiama atsiliepiama apie muziejaus darbuotojus, jų dėmesingumą: *Darbuotojai paklausia, ar reikia ką nors parodyti, paaiškinti*.

Vis dėlto, skirtingai nei kitų grupių atveju, galima pajusti, kad asmenį su proto negalia lydintys žmonės kartais jaučia nepatogumą dėl sunkiau prognozuojamo lydimųjų elgesio (*Jie garsiau kalba, šūkčioja, netenka kantrybės ir pan.*). Šios problemos sprendimui siūloma muziejuose nustatyti dienas, skirtas tik žmonėms, turintiems negalią, kas ypač aktualu šeimoms, kurios neseniai pradėjo lankytis muziejuose (*Tai aktualu šeimoms, kurios neseniai įsitraukusios į mūsų ratą ir kurioms dar neįauku, kaip į mus pažiūrės, jei vaikas netinkamai elgsis, jie bijo žvilgsnių, komentary*). Svarstoma, gal tai padrasintų juos apsilankyti muziejuose ir kitą kartą.

Taip pat atkreipiamas dėmesys, kad muziejų darbuotojai ne visuomet žino, kaip komunikuoti su asmenimis, turinčiais proto negalią (*Žmonės tiesiog bijo įskaudinti, įžeisti, nežino, kaip komunikuoti, – iš to ir kyla didžioji dalis nemalonių situacijų*). Žmonių su Dauno sindromu ir jų globėjų asociacijos atstovė teigė, kad jų asociacija veda paskaitas, kuriose aiškinama, kas yra Dauno sindromas, kaip priimti į klasę atėjusį tokį moksleivį, yra parengtas kursas medikams ir kitiems darbuotojams apie tai, kaip bendrauti ir komunikuoti su žmonėmis, turinčiais Dauno sindromą. Taip asociacija yra parengusi 40 min. paskaitą „Ne nurašyk, o palaikyk“ apie Dauno sindromą, turi paruoštą filmuką.

Teigiama, kad žmonėms su intelekto negalia svarbiausia informacinis prieinamumas, nes daugelis šių žmonių turi skaitymo sunkumų, kalbos sutrikimų, sudėtingiau valdo loginį mąstymą, sunkiau supranta sinonimus, sutartinius ženklus, todėl jiems pateikiama informacija turėtų būti paprasta ir

aiški. Šios grupės atstovams labiausiai suprantama vaizdinė medžiaga – geriausiai suvokiami ženklai, paveikslukai. Samprotauta, kad gerai būtų, jei visame pasaulyje būtų naudojami vienodi ženklai, tada asmenims, turintiems proto negalią, būtų paprasčiau orientuotis (*Pavyzdžiui, jie žino tualetų ženklą, tačiau šie ženklai ne visur yra vienodi*).

Pagrindiniai interviu metu išsakyti pastebėjimai ir poreikiai:

1) Muziejų interneto svetainėse turėtų būti plati informacija apie ekspozicijas ir priemones, palengvinančias jų lankymą žmonėms, turintiems intelekto negalią. Tai padėtų apsispręsti dėl muziejaus lankymo / nelankymo, sudarytų galimybę pasiruošti lydintiems asmenims, kurie dažnai atlieka ekskursijų vadovo-gido vaidmenį.

2) Pageidautina, kad muziejai turėtų vaizdo formatu (pvz., filmuku) pateikiamas elgesio taisykles, instrukcijas, ką ir kur rasti. Šiam tikslui labai tiktų kompiuterinės planšetės ir trumpas paaiškinimas, kaip jomis naudotis.

Gerosios praktikos pavyzdys

„Mes buvome Valstybės pažinimo centre. Kadangi jis toks šiuolaikinis, tai mūsų žmonėms buvo labai įdomu, nes jie daug ką galėjo pamatyti, prisimatuoti, pričiupinėti, gavo planšetes, gidai parodė, kaip naudotis. Jie buvo labai susidomėję. Ten apgalvota, kad žmonės, kurie nemoka naudotis planšete, vis tiek galėtų ja naudotis.“

3) Žmonėms, turintiems proto negalią, skirtos edukacinės programos turėtų būti adaptuotos pagal jų poreikius ir galimybes – reikėtų naudoti paprastą (lengvai suprantamą) kalbą, vengti ilgų tekstų, kalbėti tik apie pačią esmę.

4) Į edukacines programas tikslinga būtų įtraukti praktinius užsiėmimus, pavyzdžiui, piešimą (*Tai piešiame, liejame spalvas, bandome atvaizduoti tuos paveikslus, mokomės piešti*). Praktinės užduotys padeda išlaikyti dėmesį ir lavinti šios negalios grupės lankytojus.

5) Svarbu sudaryti sąlygas multisensoriniam eksponatų patyrimui (*Mums leido pasimatuoti karžygio aprangą, kad pasijaustum kaip karžygytis*).

3.6. Muziejų pritaikymas asmenims su specifinės raidos sutrikimais (autizmas, Reto sindromas, Aspergerio sindromas)

Asmenims su specifinės raidos sutrikimais muziejų lankymas nulemtas didesne dirgiklių rizika, nes šių asmenų padidėjęs jautrumas garsams, formoms, vaizdams ir kvapams. Todėl šios negalios grupės atstovams labai svarbu iš anksto pasiruošti vizitui į muziejų, struktūruotai aptarti, ką jie pamatys ir ką veiks muziejuje (*Gerai būtų labai aiški struktūra, jie yra taisyklių žmonės, romantika juos erzina*). Taip pat specifinės raidos sutrikimų turintiems asmenims prasminga leisti su muziejaus ekspozicija susipažinti savo tempu (*Kai matau, kad yra blogai, tai pravarom greitai, nes iš esmės aš esu jo gidė*).

Buvo pastebėta, kad šios grupės atstovus trikdo kartais sutinkama neigiama muziejų darbuotojų reakcijų į keistai besielgiančius žmones. Daroma prielaida, kad toks požiūris kyla iš nesupratimo, tolerancijos trūkumo (*Trūksta supratimo, kad nesistebėtų keistesniais dalykais*).

Kita vertus, išsakytas prieštaravimas, kad asmenys, turintys specifinės raidos sutrikimų, būtų kaip nors išskiriami iš kitų (*Nereikėtų daryti išskirtinumo, kažkokios segregacijos*). Tačiau nurodomi ir pagrindiniai dalykai, į kuriuos reikėtų atkreipti dėmesį, siekiant pritaikyti muziejus asmenims su specifinės raidos sutrikimais:

- 1) Labai naudingas yra **audiogidas**, kurį galima pasigarsinti, patildyti (*Tau sako eikite dabar ten ir pasakoja apie tai, užsienyje neblogai, kai yra ausinės ir tau pasakoja, tas tikrai neblogai, nes tai individualu, nebūna pašalinių garsų, kas svarbu šiai grupei*). Svarbu, kad audiogidas būtų parengtas vartojant labai paprastus sakinius, lengvai suprantamą kalbą (*Turinį reikėtų supaprastinti, negali būti išplėstinių sakinių*).
- 2) Šios grupės žmonėms ypač tinka **suskaitmenintas informacijos pateikimas**, pavyzdžiui, **kompiuterinės planšetės** su ekspozicijos gidu (*Kadangi jis mėgsta su planšetėmis, jam būtų įdomiau, tas labiau vežtu*). Tai padeda specifinės raidos sutrikimų turintiems lankytojams jaustis saugesniais ir geriau sutelkti dėmesį (*Labai gerai su planšetėmis, kur pasakoja, veda per ekspoziciją, daug vaizdinių*).
- 3) Tikslinga naudoti **piktogramas**, informaciją perduoti ženklais, vaizdų kalba, tai padeda specifinės raidos sutrikimų turintiems lankytojams orientuotis muziejuose.
- 4) Šios tikslinės grupės atstovams aktualu, kad muziejuje būtų įrengtas **nusiramino kambarys arba bent atskirta zona**, skirta pailsėti ir nusiraminti, kilus sensorinei perkrovai. Šiose erdvėse turėtų būti ramus, neryškus apšvietimas, galimybė užsidėti tamsius akinius (*Dar svarbu apšvietimas, jam gali įsiskaudėti galvą nuo ryškaus apšvietimo, pradeda markstyti, tenka išeiti, svarbi galimybė pasėdėti, pabūti vienam, nuo ryškaus apšvietimo užsidėti akinius*). Akcentuojama, kad nebūtina turėti specialias patalpas, siūloma kūrybiškai pritaikyti esamas muziejų patalpas (*Kartais tiesiog kūrybiškai muziejai išsprendžia tai: būna palapinė su sėdmaišiu pastatyta, šiaip jaukia paruoštas kampas, būna ausinės padėtos, būna galimybė muziką pasileisti, sensoriniai žaislai padėti*).
- 5) Kaip ir kitoms grupėms, raidos sutrikimų turintiems lankytojams svarbi **daugiajutiminės patirties** galimybė, *pavyzdžiui, saldumynų muziejuje buvo jam smagu, ragavo, smaližiavo*.
- 6) Įvertinus šios tikslinės grupės ypatumus, pabrėžiama, kad tiek edukatoriai, tiek ekskursijų vadovai turėtų stengtis informaciją pateikti labai **paprastai ir struktūruotai** (*Trumpiau, glausčiau, paprasčiau, mažiau datų, skaičių; gidai galėtų pasakoti apie paveikslus, ką norėjo autorius parodyti, tada jie tuos failus susidėlioja savo galvoje*).
- 7) Pageidauta, kad **informacija apie muziejaus ekspozicijas** būtų pristatoma muziejaus interneto svetainėje. Tai svarbu, kad lydintis asmuo ar kitas organizatorius galėtų nuspręsti, ar muziejus / ekspozicija tinkami lankytojams, turintiems specifinių raidos sutrikimų, taip pat sudarytų galimybes iš anksto pasiruošti ir struktūruotai ją pristatyti lydinčiam asmeniui (*Būtų gerai gauti informaciją iš anksto, muziejai galėtų aprašyti savo svetainėje*).

3.7. Muziejų pritaikymas asmenims su nuotaikos (afektiniais) ir neuroziniais sutrikimais (bipolinis sutrikimas, depresija)

Šios grupės žmonės labai mėgsta muziejus, dažnai juos lanko (*labai daug dalyvauja muziejuose*). Mėgstamiausi teigiamas emocijas sukelianys muziejai (ypač dailės), mažiausiai tinkami baimės, liūdesio ir skausmo emocijas provokuojantys muziejai, tokie kaip Kauno IX forto muziejus, Okupacijų ir laisvės kovų muziejus, regioniniai rezistencijos muziejai, Vytauto Didžiojo karo muziejus, Velnių muziejus ir pan. (*Jiems nuotaika labai nukrito, į tokias vietas nereikia vesti; labai nemėgsta velnių ir raganių, neigiamas emocijas skatinančių eksponatų*). Pažymėta, nuotaikos ir neurozinių sutrikimų turintys žmonės labai mėgsta edukacijas, kurių nereikia specialiai adaptuoti šios grupės atstovams (*jokio pritaikymo nereikia, viskas tvarkoje; atskiro pritaikymo visiškai nereikia, visiškai*).

Pasak tyrimo dalyvių, šios muziejų lankytojų grupės svarbu neišskirti iš kitų lankytojų, atvirksčiai, reikėtų stengtis kuo labiau juos integruoti (*Mūsų žmonės vizualiai nesiskiria, mes kaip tik norime, kad jie daugiau integruotųsi į visuomenę, mums, atvirksčiai, su sveikaisiais daugiau norisi būti*). Pagrindinė problema – muziejų darbuotojų sutrikimas ir neigiama reakcija, jeigu šios grupės lankytojai pasielgia keistai.

Pagrindiniai dalykai, į kuriuos reikėtų atkreipti dėmesį, siekiant pritaikyti muziejus asmenims su nuotaikos ir neuroziniais sutrikimais:

1) Muziejų lankymo patirtį palengvina **lydinčias asmenys** (*Vieni nenori eiti niekur, jiems saugiau ir mums geriau*). Svarbu paaiškinti elgesio muziejuose taisykles (*Paaiškiname, kad netriukšmautų, per daug emocijų nereikštų. Šūksniai, nusistebėjimai, būna, kad patildome*). Paaiškinus elgesio taisykles muziejuose, šie asmenys paprastai visada jų laikosi. Ekscesų pasitaiko daugiau tuomet, jeigu žmogus nevartoja išrašytų vaistų ar atsitinka krizė (*Nors žmonės ir vartoja vaistus, būna ir taip, kad gali nukrypti, nueiti, pasiklysti, būna krizė, nežino, nei kur eina, nei kaip grįžti namo*).

2) Tiktų **taktiliniai prisilietimai** prie kai kurių eksponatų (*Jie irgi mėgsta pačiupinėti eksponatą*).

3) Muziejų **darbuotojai turi būti susipažinę su šios grupės lankytojų ligos specifika**, mokėti su jais bendrauti, nuraminti ir pan. (*Salės darbuotojai turi nusimanyti, nes būna iš gatvės neadekvačių*). Lietuvos sutrikusios psichikos žmonių globos bendrijos atstovė teigia, kad organizacija turi patirties vedant mokymus, kaip atskirti šią negalią, kaip elgtis vienoje ar kitoje situacijoje, kokie būna atvejai (*Esame padarę tų mokymų visokioms specialybėms*).

4) Būtina **pagerinti informavimą apie muziejų iniciatyvas, edukacijas** (*Reikia, kad muziejai siųstų informaciją, jog bus tokia ir tokia edukacija*).

3.8. Muziejų pritaikymas asmenims, sergantiems demencija ar Alzheimerio liga

Šios grupės asmenys nėra aktyvūs muziejų lankytojai, be lydinčių asmenų jie retai lankosi viešose vietose (*Be anūkų iniciatyvos tikrai pati neapsilankytų, per paskutinius 10 metų savarankiškai tikrai*

nebuvo). Tačiau tikinama, kad šiuos žmones reikia skatinti lankytis muziejuose ir tokiu būdu didinti jų gyvenimo visavertiškumą (*Manau, kad verta. Nebūtinai dėl kultūrinio patyrimo, bet dėl to, kad tiesiog išeitų iš namų, dėl bendros gerovės. Gyvenimas ir kasdienybė močiutės yra niūresnė, tai išeiti yra didelis įvykis*).

Dažnu atveju asmenims, sergantiems demencija ar Alzheimerio liga, aktualios tokios pat problemos kaip ir asmenims, turintiems judėjimo negalią, nes dėl amžiaus atsiranda judėjimo sunkumų (*močiutė viena sunkiai paeina*). Tai kelia nesaugumo jausmą (*Labai jaudinosi, kaip iki ten prieis, ar bus kur atsisėsti, ar yra liftas. Visos tos galimybės buvo, bet yra ir tas emocinis nesaugumas*). Kartais šios grupės žmonės turi panašių sunkumų kaip ir žmonės, turintys regos ir / ar klausos negalią (*Močiutė prasčiau mato, tai ji turėjo tikrai labai arti prieiti prie darbų*).

Kita vertus, šiai grupei būdingos panašios problemos kaip ir žmonių, turinčių intelekto negalią, nes šie asmenys nepažįstamoje aplinkoje gali sutrikti, patirti krizę, nesiorientuoti ir pan. (*Mano močiutės ir, matyt, kitų vyresnių žmonių problema – orientacija. Bijo, kad neprisimins, kur eiti*). Nors interviu parodė, kad kartais sunkumai muziejuose išskyla ne dėl to, kad sergama šiomis ligomis (demencija, Alzheimeriu), o dėl šiomis ligomis sergančiųjų mažos muziejų lankymo patirties, jų atotrūkio nuo vis modernėjančios aplinkos.

Pagrindiniai dalykai, į kuriuos reikėtų atkreipti dėmesį, siekiant pritaikyti muziejus asmenims, sergantiems demencija ar Alzheimerio liga:

1) Muziejų lankymo patirtį palengvina **lydintys asmenys** (*Apsilankymo patirtis buvo pozityvi gal dėl to, kad ji buvo su manimi, o ne dėl to, kad aplankė kažkokią menininko parodą*). Lydintis asmuo padeda susiorientuoti, o tai ypač svarbu moderniuose muziejuose, kuriuose daug inovatyvių, tačiau šiai grupei nepažįstamų infrastruktūros ir organizavimo sprendimų (*Buvome labai naujame muziejuje, kur viskas labai naujai padaryta, močiutė pati nesusivokė, kad niša sienoje yra spinta, kur galima nusirengti – ji be manęs net nebūtų supratusi, kad ten galima palikti drabužius, tau neduoda biliety, o susimokėjęs gauni lipduką, kurį turi prisiklijuoti matomoje vietoje. Močiutė nežinojo, kaip su juo elgtis*).

2) Būtina **didesnė muziejaus darbuotojų pagalba**, šios grupės žmonėms paaiškinant muziejaus tvarką, padedant susiorientuoti (*Jai kasoje būtų reikėję daugiau asmeninio dėmesio, nes tiesiog davė lipduką. Gal darbuotojai būtų kitaip žiūrėję, jeigu ji būtų viena atėjusi*).

3) Muziejaus prieinamumas sergantiems demencija ar Alzheimerio liga padidėtų, jeigu muziejai skirtų jiems specialų dėmesį, pavyzdžiui, **rengtų užsiėmimus, skirtus būtent šiems lankytojams** (*Sukviesti grupę, pvz., pagyvenusių žmonių, kuri būtų prižiūrima, kuriai būtų suteikiama pagalba*).

Gerosios praktikos pavyzdys

Lietuvos nacionalinis dailės muziejus kartu su asociacija „Demencija Lietuvoje“ turi daug programų vyresnio amžiaus žmonėms su senatvine demencija. Pavyzdžiui, nuo 2014 m. vykdoma edukacinė programa „Susitikime muziejuje“, kuri remiasi sėkminga Modernaus meno muziejaus Niujorke programos „Meet Me at MOMA“ patirtimi ir siekia didinti muziejų ir galerijų prieinamumą tikslinėms asmenų grupėms. Programa išskirtinė tuo, kad susieja meno ir sveikatos klausimus, tokiu būdu didindama asmenų, kasdien susiduriančių su socialine atskirtimi, stigmatizuojančių visuomenės

požiūriu, galimybes būti aktyviais, ugdyti savo kūrybiškumą, užsiimti saviraiška ir kt., stiprindama šių asmenų sveikatą ir gerovę. Programa „Susitikime muziejuje“ rengiama šiuose Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus padaliniuose – Nacionalinėje dailės galerijoje, Vilniaus paveikslų galerijoje ir Vytauto Kasiulio dailės muziejuje.

2022 m. Nacionalinė dailės galerija ir asociacija „Demencija Lietuvoje“ organizavo renginį „Skaitymo popietė“, skirtą skaitymui, kaip galimybei palaikyti demenciją turinčių asmenų ir jų globėjų gerovę, stiprinti jų tarpusavio ryšį. Renginyje skaityti pakviesti skirtingą patirtį turintys literatūros mėgėjai – įvairūs skaitančiųjų balsai teksto potyriui suteikė spalvų, skaitymą papildė muzikiniai intarpai. Diskusijoje buvo aptariama, kuo ši veikla svarbi globotinio ir globėjo santykiui, kaip skaitymo valandėlę susiorganizuoti namuose ar globos įstaigoje. Į renginį buvo kviečiami demenciją turintys asmenys, jų šeimų nariai, visi besidomintieji demencija ir galimybėmis palaikyti bendruomenės narius, susidūrusius su demencija.

4) Asmenims, sergantiems demencija ar Alzheimerio liga, svarbu, kad jiems būtų sudarytos galimybės **ekspozicijas apžiūrėti savo tempu**. Buvo siūloma nustatyti specialų laiką, kai muziejuje galėtų lankytis žmonės su šia negalia (*Mes buvome savaitgalį, kai buvo daugiau žmonių, tai jai reikėdavo palaukti, kol praeis žmonės, kad galėtų prieiti arčiau. Gal galėtų būti specialus laikas senyviems žmonėms, nes jos tempas visai kitoks*).

5) Atkreiptas dėmesys, kad šią negalią dažniausiai turi pagyvenę žmonės, todėl informaciją apie galimybę lankytis muziejuose jiems tikslinga **pateikti ne internetu, labiau tradicinėmis formomis** (per skelbimus, lauko reklamą, bendruomenes, organizacijas): *Močiutė gyvena bendrijoje, kabinami įvairūs informaciniai plakatai laiptinėse – gal ten būtų galima dalytis apie muziejaus veiklą? Močiutė be manęs nebūtų turėjusi galimybės surasti informacijos, nes nesinaudoja internetu*.

6) Svarbu įrengti **poilsio vietas muziejaus erdvėje**, kur galima būtų atsisėsti ir pailsėti (*Skatinčiau daryti kuo daugiau atsisėdimo vietų. Didelės salės, judėjimas tarp aukštų – vis tiek žmogus pailsta. Atrodo, kad išvis neradome vietų, kur atsisėsti*).

7) Aiškiau **pažymėti pagrindinius dalykus**, įėjimą, tualetų vietą ir pan. (*Muziejuje buvo tokios įėjimo durys, kurios yra sukamos, bet ne elektra, o ranka. Buvo alternatyvusėjimas, bet eini per tas sukamas, kaip per pagrindines. Gal tos kitos durys galėtų būti praviros arba būtų ryškus užrašas*).

8) Šiai grupei taip pat svarbus **supaprastintas turinio pateikimas** (*Buvo tekstų, kurie buvo nemažom raidėm, pvz., parodos pristatymas. Bet aš juos močiutei skaičiau ne dėl to, kad ji negalėtų jų perskaityti, bet dėl to, kad ji nebūtų supratusi. Aš pati skaitydama supratau, kad parašyta labai sudėtingai, su meniniu polėkiu*).

9) Didesniuose muziejuose naudinga būtų pateikti **orientavimosi muziejuose žemėlapi** (*Kalbant apie orientavimąsi muziejuje, turėtų būti žemėlapis ir matytum savo vietą jame*). Tai aktualu ne tik šiai grupei, bet ir kitiems lankytojams (*Nereikia išskirti vien neįgaliųjų ar vyresnio amžiaus žmonių, visiems yra naudinga žinoti, kur jie yra ir kas yra kituose aukštuose, kad įvertintų, ar nori apžiūrėti muziejų toliau, ar negaišti savo laiko*).

10) Audiogidai, planšetės šiai lankytojų grupei kol kas nėra aktualūs (*Ji nebūtų žinojusi, kaip su tomis ausinėmis elgtis. Ji jas užsidėjusi nelabai supranta, kam tai skirta*).

11) Asmenims, sergantiems demencija ar Alzheimerio liga, aktualu, kad **muziejaus salėse būtų darbuotojai**, į kuriuos galima kreiptis ir gauti pagalbą iškilus problemai (*Nebuvo salėje žmogaus, kuris galėtų papasakoti, padėti žmogui, kuris pasimetė*).

12) Svarbus ekskursijų vadovų ir edukatorių pasakojamo **turinio pritaikymas**, informaciją pateikiant aiškiai ir supaprastintai (*Tai turėtų būti žmogus, kuris žinotų, kokį supaprastinimą taikyti, ką pasakoti. Jis turėtų žinoti, kaip prieiti prie šių negalių turinčio žmogaus*).

13) Vienas iš veiksmingų būdų skatinant šios grupės atstovų lankymąsi muziejuose – **skelbti įvairias akcijas** (*Skatinti būtų galima skelbiant, kad žmonės gali atsivesti savo močiutę ar senelį, draugą, kaimyną ir tada taikyti lengvatas – lygiai taip pat kaip su skiepais buvo. Kai būna negalių turinčių žmonių lydinčias asmuo – jam nemokamai; Galima paskelbti vieną kas mėnesinę dieną, kad būtų bendras „hype’as“, visuotinis nusiteikimas. Pvz., galėtų būti paskelbta, kad pirmas mėnesio pirmadienis „Atsivesk savo močiutę į muziejų“. Tada būtų atsijojama nuo didelių masių, kurios eina paskutinį mėnesio sekmadienį*).

3.9. Išvados ir rekomendacijos

Bendrosios išvados

1. Žmonės, turintys negalią, mėgsta lankytis muziejuose, jiems tai būdas pajvairinti gyvenimą, sužinoti naujų dalykų. Žmonės su negalia vienijančių organizacijų atstovų nuomone, ši sritis dar nėra visiškai išnaudojama – šios organizacijos galėtų daug dažniau organizuoti vizitus į muziejus, jei šie būtų labiau pritaikyti jų atstovaujamiems žmonėms.
2. Žmonės, turintys negalią, ne visuomet nori specialių pritaikymų, ypač tie, kuriuos sunku vizualiai atpažinti kaip turinčius negalią. Taip pat atkreiptas dėmesys, kad dažnai negalią turintieji labiau norėtų integruotis su kitais muziejų lankytojais, o ne būti atskirti. Tačiau išsakyti ir priešingi pageidavimai, siūlant muziejams turėti atskirus laikus / dienas, kurių metu muziejuose lankytųsi būtent negalią turintys asmenys.
3. Asmenys su negalia ar jų globėjai mažai žino apie muziejų pritaikymo galimybes, ypač tie, kurie nėra buvę užsienyje ir neturi galimybės palyginti. Todėl jie negali pasiūlyti didelių naujovių ir dažnai yra patenkinti esamomis sąlygomis. Daugiau su muziejų prieinamumo didinimu yra susipažinę žmonės su negalia vienijančių organizacijų atstovai, nemaža dalis šių organizacijų veda mokymus kitoms institucijoms ir organizacijoms, suteikdami specializuotų žinių, kaip bendrauti ir padėti žmonėms, turintiems negalią.

Toliau pateikiamos išvados ir rekomendacijos pagal muziejų pritaikymo sritis žmonėms su negalia, kadangi daugelis pasiūlymų tinka ne tik konkrečiai negalią turintiems žmonėms, bet ir žmonėms su kitomis negaliomis.

Informavimas apie muziejų ir jų ekspozicijų pritaikymą žmonėms, turintiems negalią

4. Muziejų interneto svetainėse trūksta informacijos apie muziejaus pritaikymą žmonėms, turintiems įvairias negalias. Muziejaus interneto svetainėje būtinas aiškus aprašymas apie:

- fizinio prieinamumo galimybes (galimybę judėti vežimėliu iki muziejaus, jo erdvėse, tualetuose ir pan., kėdes ar suoliukus poilsiui muziejaus ekspozicinėse erdvėse, nusiramino kambarį ar atskiresnę poilsio vietą muziejuje);
 - turimą įrangą (vežimėlius, audiogidus, kompiuterines planšetes su vaizdo gidu ir pan.);
 - adaptuotas edukacijas ar muziejaus ekskursijos vadovo pasakojimus;
 - akcijas (pvz., Muziejų naktis, mėnesio pirmas pirmadienis – muziejai žmonėms su negalia ar pan.) ar muziejaus renginius, skirtus žmonėms su negalia.
5. Svarbus platesnis muziejaus ekspozicijų pristatymas internetinėje svetainėje (kiek salių, kokios parodos ir pan.), kad lydintys asmenys galėtų pasiruošti ir suteiktų struktūruotą paaiškinimą žmonėms, turintiems negalią.
 6. Vis dar aktualu pateikti informaciją apie muziejus ne tik internete – per skelbimus, lauko reklamas, bendruomenes, organizacijas. Tai padėtų neizoliuoti kompiuteriu ir internetu nesinaudojančių žmonių su negalia.
 7. Muziejams parengus naują edukacinę programą ar įdiegus naujas priemones, skirtas žmonėms su negalia, nepakanka apie tai informuoti savo muziejaus interneto svetainėje. Siekiant pritraukti lankytojus su negalia, būtina šią informaciją tikslingai platinti per žmones su negalia vienijančias organizacijas.

Muziejaus prieigų pritaikymas žmonėms su negalia

8. Muziejaus prieigų pritaikymas svarbus ne tik turintiems judėjimo negalią, bet ir lankytojams, turintiems kitas negalias, ar jos neturintiems žmonėms, kurie susiduria su judėjimo sunkumais. Šiuo požiūriu svarbu:
 - pritaikyti kelių asmenims su negalia nuo viešojo transporto stotelės ar mašinų stovėjimo aikštelės (vengti įkalnių ar nuokalnių, įrengti žmonėms, turintiems regos negalią, tinkamą vedimo taką ir pan.);
 - įrengti specialias vietas pastatyti žmonių su negalia transportą;
 - aiškiai pažymėti įėjimą ir sudaryti sąlygas patekti į muziejų su vežimėliu.

Muziejaus vidaus infrastruktūros pritaikymas žmonėms su negalia

9. Rekomenduojama pateikti aiškų muziejaus žemėlapi, kuris būtų matomas iš karto įėjus į muziejų. Kartu būtų naudingas ir trumpas muziejaus darbuotojo paaiškinimas, kaip orientotis muziejuje (kur yra bilietų kasa, rūbinė, ekspozicija, tualetai, kavinė ar pan.).
10. Aiškiai pažymėti pagrindines muziejaus vietas (bilietų kasa, rūbinė, ekspozicija, tualetai, kavinė ar pan.) paveikslėliais (geriausia standartiškais, tarptautiniais).
11. Muziejaus patalpas įrengti pagal reikalavimus, pritaikant jas žmonėms su negalia. Tačiau techniniai reikalavimai niekada negali numatyti visų atvejų, todėl rekomenduojama

konsultuotis su žmonėmis su negalia, ar pasirinkti sprendimai (pvz., tualetų kabinų rankenėlės ir pan.) yra tinkami.

12. Turėti bent kelis žmonės, turintiems judėjimo negalią, skirtus vežimėlius, kurie praverstų ir kitiems lankytojams sunegalavus: praradus sąmonę, pajutus silpnumą ar pan.
13. Pastatyti kėdžių ar suoliukų poilsui muziejaus salėse, pagal galimybes įrengti nusiramino kambarį su reguliuojamu šviesos ryškumu ar atskiresnę poilsio vietą. Turėti šviesą tamsinančius akinius ir juos pasiūlyti lankytojams, kurie yra jautrūs šviesai.

Muziejaus ekspozicijų pritaikymas žmonėms su negalia

14. Ekspozicijų objektai turėtų būti pateikti taip, kad būtų patogu juos matyti tiek stovint, tiek sėdint vežimėlyje ar esant žemo ūgio.
15. Ekspонатų aprašymai taip pat turi būti pateikiami atitinkamame aukštyje (gali būti dviejose vietose – aukščiau ir žemiau), aprašymai turi būti paprasti ir aiškūs, lengvai įskaitomi (ne mažu šriftu). Pageidautina aprašymus pateikti ir Brailio raštu.
16. Įdiegti audiogidus, kurie būtų naudingi ne tik žmonėms, turintiems regos negalią, bet ir žmonėms, turintiems intelekto ar raidos sutrikimų, sergantiems demencija ar Alzheimerio ligomis. Audiogidai turėtų būti parengti vartojant lengvai suprantamą kalbą ir taikant garsinio vaizdavimo būdą. Pagal galimybes, Audiogide pageidautina būtų be lietuvių kalbos pridėti kelias kitas pagrindines kalbas.
17. Pasinaudoti naujomis technologijomis ir pateikti QR kodą žmonėms, turintiems klausos negalią, kuris išverstų tekstą į gestų kalbą. Pagal galimybes šalia lietuviškos gestų kalbos pateikti ir tarptautinę gestų kalbą.
18. Įdiegti reguliuojamą ekspozicijos apšvietimą, kuris saugotų eksponatus, o priėjus šviestų stipriau, tokiu būdu padedant silpnaregiams susipažinti su ekspozicija.
19. Parengti eksponatų kopijas, kurias galima būtų liesti ir iš arčiau su jais susipažinti.
20. Parengti specialias edukacijas ar organizuoti specialius renginius, skirtus konkrečiai negalia turintiems lankytojams, pavyzdžiui, tinkančias žmonėms su proto negalia, sergantiems demencija ar Alzheimerio ligomis. Tokių gerosios praktikos pavyzdžių jau yra ir jie pasiteisino.

Pasakojimų ir edukacijų turinio pritaikymas žmonėms su negalia

21. Ekskursijų vadovai ir edukatoriai turi turėti supaprastintą savo pasakojimų ar edukacijų versiją, tinkamą žmonėms, turintiems teksto suvokimo sunkumų. Kalba turi būti aiški ir paprasta, be sudėtinių sakinių, sinonimų, metaforų ir pan.
22. Į pasakojimus įtraukti daugiau garsinio vaizdavimo ir paaiškinimo, kas yra eksponuojama.
23. Į edukacijas įtraukti daugiau taktilinio lytėjimo objektų, praktinių užduočių (piešimo, aprangos dėvėjimo, vaidybos elementų ir pan.).

Muziejų darbuotojų parengimas suprasti žmones su negalia

24. Būtina reguliariai (nes vyksta kaita) supažindinti muziejų darbuotojus su įvairiomis negaliomis ir būdais padėti žmonėms, turintiems negalią. Tokius mokymus gali pravesti daugelis tam tikros negalios žmones vienijančių organizacijų atstovai, nes turi tokių mokymų teikimo patirties.
25. Nerekomenduojama visiškai atsisakyti muziejų salės darbuotojų, kurie galėtų padėti lankytojams, iškilus sveikatos ar orientacijos problemoms.

4. Muziejų darbuotojų patirties, požiūrio, poreikių ir lūkesčių vertinimas

4.1. Metodika

Siekiant nustatyti Lietuvos muziejų darbuotojų patirtį ir požiūrį į muziejų prieinamumą žmonėms su negalia, identifikuoti jų poreikius ir lūkesčius, atlikta kokybinė muziejų darbuotojų apklausa (ekspertiniai interviu). Tyrimo tikslinės grupės:

- 1) nacionalinių, valstybinių ir savivaldybių muziejų vadovai;
- 2) nacionalinių, valstybinių ir savivaldybių muziejų darbuotojai, atsakingi už lankytojų aptarnavimą;
- 3) nacionalinių, valstybinių ir savivaldybių muziejų darbuotojai, atsakingi už parodinę ir edukacinę veiklas.

Suderinus su klientu, šiai tyrimo daliai atlikti buvo parengti du klausimynai: klausimynas muziejų vadovams ir klausimynas muziejų darbuotojams, atsakingiems už lankytojų aptarnavimą, parodinę ir edukacinę veiklas. Iš viso buvo įgyvendinti 15 pusiau struktūruotų interviu su muziejų darbuotojais – po penkis interviu su kiekviena iš tikslinių grupių: 1) muziejų vadovais, 2) ekskursijų vadovais arba edukatoriais ir 3) edukacijos, komunikacijos, lankytojų aptarnavimo skyrių vedėjais (toliau – administracijos darbuotojai). Skirstant pagal muziejų tipą, tyrime dalyvavo 4 nacionaliniai, 3 valstybiniai ir 8 savivaldybių muziejai. Siekiant susisteminti tyrimo metu gautus duomenis, buvo atlikta kokybinė interviu rezultatų analizė ir parengta ši ataskaitos dalis.

3 lentelė. Tyrime dalyvavę respondentai

Klausimyno kategorijos / tikslinės grupės	Vadovai	Darbuotojai, atsakingi už lankytojų aptarnavimą	Darbuotojai, atsakingi už parodinę ir edukacines veiklas	Iš viso pagal muziejų tipą
Nacionaliniai muziejai	2	1	1	4
Valstybiniai muziejai	2	1	0	3
Savivaldybių muziejai	1	3	4	8
Iš viso pagal tikslines grupes	5	5	5	15

Šaltinis: sudaryta autorių

Toliau pateiktuose tyrimo rezultatuose nagrinėjami kiekvienos iš tikslinių grupių atsakymai pagal šiuos aspektus: dabartinę padėtį ir ateities planus, tarporganizacinį ir tarpinstitucinį bendradarbiavimą ir darbuotojų parengimą. 4.5. skyriuje pateiktas apibendrinimas, kuriame susisteminamas muziejų darbuotojų požiūris ir patirtis dirbant su asmenimis, turinčiais negalią. Taip pat pateikiami poreikiai ir lūkesčiai iš valdžios institucijų, socialinių ir sveikatos įstaigų, bendruomenių, vienijančių asmenis, turinčius negalią.

4.2. Muziejų vadovai

Dabartinė prieinamumo padėtis ir ateities planai

Į muziejaus fizinės infrastruktūros pritaikymą asmenims su judėjimo negalia atsižvelgiama labiausiai, tačiau **pritaikymas dažniausiai yra tik renovuotose pastatuose**. Visgi net renovavus muziejaus pastatą, ne visada pavyksta užtikrinti muziejaus pritaikomumą asmenims, judantiems su neįgaliojo vežimėliu: *Daugelis muziejų po rekonstrukcijų turėjo pildyti visas [įstatymu numatytas] sąlygas, bet kartais yra keistų, neišbaigtų sprendimų – pvz., patekimas į pastatą įmanomas, bet toliau nėra lifto ar pan.*, o pritaikius patalpas, pastebimos kitos problemos: *net mūsų muziejaus atveju, nors turime keltuvaž, ilga labai patekimo į muziejų dalis – pvz., jei yra grupė neįgaliųjų, jie pusvalandį užtrunka, kol visi patenka į muziejų*. Interviu metu taip pat minima, kad nerenovuotuose pastatuose patekti į muziejų su neįgaliojo vežimėliu įmanoma ieškant kitų problemos sprendimo būdų – sudarant sąlygas įvažiuoti ne per pagrindinius vartus ar užnešant lankytoją su neįgaliojo vežimėliu laiptais. Apibendrinant, **fizinę prieigą daugelis pašnekovų traktuoja kaip svarbiausią, pamatinį prieinamumo elementą**. Muziejų atstovai pastebėjo, kad šios priemonės vertingos ne tik asmenims su negalia, tačiau ir senjorams bei tėvams su vaikų vežimėliais. Tačiau fizinės prieigos sukūrimas yra iššūkis dėl finansavimo trūkumo ir, kai kuriais atvejais, pastatų nepritaikomumo dėl paveldosaugos reikalavimų.

Apie ekspozicijų turinio pritaikymą dažniausiai kalbama per klausos arba regos negalios prizmę – pasak pašnekovų, kokybiškų ekspozicijų, pritaikytų asmenims su regos negalia, Lietuvoje yra, tačiau nedaug: *Paprastai būna įrengiama dalis ekspozicijos, kuri yra pritaikyta, bet tada ji jau parengta profesionaliai. Dalis muziejų turi ar yra turėję ekspozicijose objektų, kuriuos galima liesti, audiogidų, tačiau pritaikymo asmenims su klausos negalia yra mažiau: Nėra nė vieno asmens iš darbuotojų, kuris galėtų prvesti ekskursiją gestų kalba. Problemų dėl to nesame turėję, dažniausiai su jais atvyksta mediatorius. Bet kaip įstaiga nesame pasiruošę*.

Apie psichikos, raidos sutrikimus, proto negalią, demenciją ir Alzheimerį (toliau – nefizinė negalia) daugiausia pašnekovai kalbėjo edukacijų kontekste – tai daugiausia **edukacijos paslaugas teikiančių darbuotojų paruošimo klausimas**: *Esame priėmę ne vieną grupę su protine negalia – svarbiausia turėti savo kolektyve daugiau žmonių, kurie suprastų juos, geranoriškai priimty*. Taip pat minimas mažesnes sąnaudas turinčių priemonių įsigijimas: minkšti kamuoliukai stresui numalšinti, šiltas, jaukus apklotas, nusiramino palapinė.

Apibūdinant skirtumus tarp nacionalinių, valstybinių ir savivaldybių muziejų, respondentai pastebi, kad **pokyčiai, vykstantys muziejuose, dažnai priklauso nuo darbuotojų, kurie ten dirba**. Muziejų vadovai skirtumų tarp muziejų pagal muziejaus tipą nemato – *Nesvarbu, ar tai nacionaliniai, ar [valstybiniai], ar savivaldybių – pastatai, kurie tvarkomi, yra tvarkomi pagal standartus [numatytus Statybos techniniame reglamente]*. Svarbu paminėti, kad dažnai **tyrimo dalyviai, kalbėdami apie prieinamumą, pirmiausia išskiria pritaikymą asmenims su judėjimo negalia**. Paklausti, kaip vertina savo muziejaus prieinamumą, palyginti su kitais muziejais, vadovai situaciją galėjo įvertinti tik iš lankytojo pozicijos dėl muziejų tarpusavio bendradarbiavimo stokos prieinamumo klausimais. Dėl šios priežasties skirtumus tarp muziejų pašnekovai lengviau identifiko kalbėdami apie pritaikymą asmenims su judėjimo negalia. Visgi kai kurie pašnekovai pastebi iššūkius ir pritaikant

turinį ekspozicijų salėse: *Žinau, kad yra muziejuose ir apšvietimas pritaikytas, bet nepakankamai – ir pati kartais galiu įvertinti, kad aprašai net galinčiam pasilenkti žmogui yra netinkamoje vietoje arba netinkamo dydžio.*

Kalbinti muziejų vadovai teigė, kad ateities planuose numatytas prieinamumo didinimas asmenims su negalia. **Lengvesnis prieinamumo įgyvendinimas įmanomas įrengiant naujas erdves, o ne renovuojant senas** – tuomet iškart pagal reikalavimus planuojamas visiškas pritaikymas asmenims su judėjimo negalia, įskaitant lifthus, keltuvus, slenksčius, pakilimus ir nuolydžius, sanitarines patalpas. Tačiau planuojant esamų pastatų ir erdvių renovaciją, susiduriama su paveldosaugos reikalavimais, kurie apsunkina pritaikomumo galimybes. Remiantis užsienio muziejų patirtimis, ieškoma ir inovatyvių sprendimų: *[reikėtų] galimybės integruoti virtualią apžiūrą lankantis muziejuje ateityje. Kai gali prieiti prie [vieno iš muziejaus pastatų] ir planšete apžiūrėti vidų, į kurią negali patekti. Tai būtų tam tikras išlyginantis sprendimas.*

Muziejų strategijose tam tikros nuostatos apie įtraukumą yra, tačiau jos formuluojamos abstrakčiau – apie atvirumą, prieinamumą visiems lankytojams – o **veiklos planuose muziejai numato konkretesnes priemones, nors ne visada jas pavyksta įgyvendinti**: *Svarstome visokius variantus, kaip užtikrinti patekimą į teritoriją, tačiau kartais atsimušame į išteklius.* Manoma, kad kol kas **nėra poreikio paruošti atskirą dokumentą – muziejaus prieinamumo asmenims su negalia didinimo planą**. *„Atskirą dokumentą universaliam dizainui gal ir taip. Jei ir toliau nekis situacija, reikės imtis kitų veiksmų ir galbūt tai bus dokumentas. Bet šiuo metu suprantame problemą ir stengiamės atsižvelgti.* Paklausti, ar muziejuje atliekami tyrimai arba studijos, padėsiančios įsivertinti dabartinę muziejaus prieinamumo situaciją ir lankytojų su negalia poreikius, daugelis pašnekovų atsakė neigiamai. Dažniau grįžtamasis ryšys gaunamas edukacijų metu arba muziejuje lankantis asmenų su negalia grupėms, taip pat vyksta parodų aptarimai, kurių metu identifikuojamos problemos. Po tokių aptarimų paprastai bandoma rasti sprendimą ir, jei tam yra skirta išteklių, pokyčiai įgyvendinami.

Prieinamumo problemos nėra tik muziejų savybė – **tarp kitų kultūros įstaigų muziejai neišsiskiria kaip mažiau pritaikyti**: *Kai kuriuose spektakliuose dabar yra ryški elektroninė muzika, blyksniai ir nesu tikra, kad visada būtų pranešta, kad netinka tam tikrų sutrikimų turintiems asmenims. To pasigendu, ypač palyginti su Skandinavijos šalimis; Jeigu tik fizinė prieiga asmenims su judėjimo negalia, tai muziejų segmentas pasivijęs kitus sektorius, bet aš manau, kad tai susiję su tuo, kad pastaraisiais metais buvo intensyviai renovuojamos ekspozicijos.* Prieinamumo problema laikoma nepakankamai išspręsta Lietuvoje apskritai ir, tyrimo dalyvių teigimu, tai glaudžiai susiję su tuo, kokia asmenų su negalia padėtis visuomenėje buvo iki šiol: *Sovietinėje visuomenėje mentalitetas buvo visai kitoks – senesnėms kartoms neįgalųjų atsiradimas viešumoje yra tam tikras psichologinis slenkstis, su kuriuo reikia nuosekliai padirbėti.* Visgi tyrimo dalyviai mato pažangą per paskutinius 10–15 metų prieinamumo srityje, tiek infrastruktūros, tiek turinio prieinamumo aspektais.

Darbuotojų parengimas

Iš visų kalbintų muziejų, iš viso du nacionaliniai muziejai turi darbuotoją, atsakingą už prieinamumo klausimus – tai yra dalis darbuotojo pareigų. Vadovų teigimu, ši pozicija pasiteisino – glaudžiau bendradarbiaujama su organizacijomis, vienijančiomis asmenis, turinčius negalią, sparčiau vyksta turinio ir infrastruktūros projektai padaliniuose, darbuotojų parengimas. Nepaisant to, pašnekovai, kurie turi už prieinamumo klausimus atsakingą darbuotoją, iš karto pastebi, kad muziejus privalo

turėti išteklių, norėdamas išlaikyti darbuotoją: *Mažesnis muziejus tai vargiai galėtų sau leisti. Ir mums etatų trūksta, bet tai buvo prioritetinis sprendimas.* Kitose įstaigose šios atsakomybės pasidalijamos, argumentuojant galimybių sukurti tokį etatą trūkumu.

Muziejų vadovai sutinka, kad jie patys, kaip vadovai, žinių galėtų turėti daugiau, tačiau labiau akcentuoja darbuotojų, dirbančių tiesiogiai su lankytojais, pasirengimą. Identifikuojamas **mokymų negalios tema trūkumas**, ypač apie proto ar psichikos negalias: *Tokių mokymų esu organizavusi per asmenines pažintis, bet šiuo metu nėra kur kreiptis, kas tokius mokymus galėtų organizuoti.* Mokymuose dalyvauja ekskursijų vadovai ar edukatoriai, tačiau ne kiti lankytojus aptarnaujantys ekspozicinių salių, kasos ar rūbinės darbuotojai: *Reikia paprastų mokymų lankytojus aptarnaujantiems darbuotojams, kad ir ekspozicijų salių prižiūrėtojams. Apskritai mokymų trūksta paprastiems darbuotojams. Tik prieš kokius trejus metus buvo mokymai salės darbuotojams, budėtojams, kasininkams, o po to ne.* Taip pat išreiškiamas lūkestis mokymų metu gauti daugiau praktinių žinių – kaip pateikti informaciją tam tikroms amžiaus grupėms ar spec. poreikių turinčioms grupėms.

Proto negalia, o kartais ir kitas negalias turinčių **lankytojų priėmimas muziejuje traktuojamas kaip lengvesnis esant lydinčiam asmeniui**, tačiau daugelis muziejų vadovų akcentuoja darbuotojų pasiruošimo svarbą, siekiant neiškirti asmens: *Manau, atvira institucija turi būti pasiruošusi priimti žmogų. Sutinku, kad mokykloms ateinant, mokytojas ar socialinis darbuotojas turi informuoti, jog turime vaiką. <...> Gidas tai turi žinoti iš anksto, bet jis turi mokėti, kaip su juo bendrauti.*

Pastebima, kad paprastai muziejai patys vidinių mokymų nevykdo, tačiau čia išsiskiria nacionaliniai muziejai, iš kurių vienas šiuo metu įgyvendina platesnio masto prieinamumo projektą, kuriuo siekiama visų muziejaus darbuotojų parengimo: *Edukatoriai gali būti labai išsilavinę ir gali būti minkštoji materija, kuri gražiai aptarnaus ir suteiks paslaugas, kurių ieško negalios grupės, bet jų susitikimai ir edukaciniai užsiėmimai virs nesėkme, jei budintis aprėks, kasininkė bus nemaloni ar pan. Turi būti holistinis priėjimas. Visa organizacija turi būti apmokyta, susitarusi dėl žodyno, aptarnavimo, krizių valdymo. Visgi dažniau muziejų darbuotojai mokymus susiranda ir juose dalyvauja savarankiškai, siekdami tobulėti.* Mokymų organizavimas, pašnekovų nuomone, labiau matomas kaip valdžios institucijų ar bendruomenių, vienijančių asmenis, turinčius negalią, atsakomybė.

Bendradarbiavimas

Visi kalbinti muziejų vadovai bendradarbiauja su asmenų, turinčių negalią, bendruomenėmis, tačiau **bendradarbiavimas dažniau epizodiškas arba projektinis**. Bendruomenės pasitelkiamos atnaujinant interneto svetaines, ruošiant darbuotojus ir gerinant edukacijų kokybę: *Kūrėme mentorystės programas ir glaudų bendradarbiavimą su organizacijomis. Jos pačios dalyvauja kuriant edukacines metodikas ir įrankius.* Išreiškiamas noras glaudžiau bendradarbiauti tiek su socialinėmis įstaigomis, tiek su asmenų, turinčių negalią, bendruomenėmis: *Prabėgomis tai darome. Tačiau tai turėtų būti darbo planuose, apjungiant ir kitas įstaigas – biblioteką, kultūros centrą. Galbūt tai galėtų būti Vyriausybės, ministerijų reikalavimas. Bendradarbiavimo trūkumas išskiriamas kaip dar vienas iššūkis, užkertantis kelią išsiaiškinti asmenų su negalia poreikius.*

Daugiau bendradarbiavimo pašnekovai norėtų ir tarp pačių muziejų dalyvaujant Lietuvos muziejų asociacijos veikloje. Šiuo metu bendradarbiavimo atvejų nedaug, tačiau matoma, kad jis būtų naudingas: *Mes keičiamės fondų kūriniais, specialistais, bet šitoje srityje negaliu prisiminti atvejo. Pvz. Klaipėdos savivaldybėje <...> daroma pakankamai gerų mokymų, seminarų edukatoriams ir bendrų susibūrimų tarp skirtingų institucijų. Tai Klaipėdoje [esančios įstaigos] gerai atsiliepia apie informacijos apykaitą tarp institucijų.*

Muziejų vadovai taip pat norėtų didesnio valdžios institucijų įsikišimo, siekiant padidinti įstaigų prieinamumą asmenims su negalia: *Pastebiu, kad šiuo metu visas paliekama konkrečiam muziejui. <...> Šiuo metu tai nėra valstybės politika. Dabar tai palikta vadovų atsakomybėje. **Pasigendu tikros, o ne deklaratyvios politikos.** Pašnekovas taip pat mano, kad jei tai būtų valstybės politikos dalis, atsirastų ir daugiau bendradarbiavimo tarp muziejų. Kaip vienas iš valdžios indėlio variantų pateikiama **muziejų prieinamumo padėties stebėseną**: *Ten, kur reikalavimai neįgyvendinami, reikia atsakymo, kokio sprendimo ten reiktų – galbūt kitomis priemonėmis galime kompensuoti. Reikia rekomendacijų konkrečiose situacijose. Kaip rekomendacijos dėl darbo saugos – atvažiuoja paslaugų teikėjas, atlieka stebėseną, pateikia išvadas ir rekomendacijas. Tai būtų palanku įstaigai, norint susidėti planus, kas yra ar nėra įgyvendinama.**

4.3. Muziejų darbuotojai, atsakingi už lankytojų aptarnavimą

Dabartinė prieinamumo padėtis ir bendradarbiavimas

Antroji grupė, sudaryta iš muziejaus administracijos darbuotojų, muziejaus pritaikymą asmenims su judėjimo negalia vertino palankiausiai, palyginti su pritaikymu kitoms negalioms. Interviu metu buvo akcentuojama muziejų rekonstrukcija ir liftų, keltuvų, slenksčių pritaikymas vienuose ar kituose muziejaus padaliniuose, bet tuo pačiu pabrėžiama, kad tokie pokyčiai reikalauja didelių investicijų. Kadangi kai kurie muziejai neseniai atsinaujinę, esama darbuotojų, kurie nemato galimybės greitai įgyvendinti naujus, papildomus pokyčius.

Kalbant apie turinio prieinamumą, šiuo metu **skiriamas didelis dėmesys muziejaus turinio pritaikymui asmenims su regos negalia**: reljefinėmis iliustracijomis, garsiniu vaizdavimu, tekstams Brailio raštu, internetinės svetainės pritaikymu. Muziejaus turinio pritaikymo asmenims su klausos negalia yra mažiau, tačiau išreiškiamas noras imtis veiksmų. Kalbėdami apie muziejaus turinio pritaikymą asmenims su klausos negalia, pašnekovai išskyrė tik ekskursijų ar renginių vertimą į gestų kalbą – tokios priemonės buvimą arba nebuvimą – ir tuo pačiu kėlė problemą dėl **sandomų vertėjų trūkumo**: *Vertimas į gestų kalbą yra kaip ir nemokamas. Bet taip iš tikrųjų nėra, nes neužtenka žmogiškųjų resursų iš vertėjų pusės. Vadinasi, turi samdyti mokamus vertėjus. Pradėjome ieškoti tam lėšų, bet negavome, tad kol kas ta idėja nėra įgyvendinama. Net jei gautume vertėją, dar reikia techninio aptarnavimo. Kalbant su muziejų darbuotojais pastebima, kad neįgyvendintus pritaikomumo sprendimus lemia **lėšų trūkumas**: *Buvome nusimatę seminarą, integracinio pobūdžio užsiėmimus, bet negavome tam finansavimo. Šiuo metu esame nuleidę rankas.**

Vienas muziejus taip pat išsiskyrė savo dėmesiu prieinamumo priemonėms asmenims, turintiems nefizinių negalių – muziejuje įdiegti įspėjamieji ženklai dėl galimybės išjungti arba pritemdyti šviesą, yra nusiramino kambarys, kuris įvardytas kaip vienas iš svarbiausių veiksmų, įgyvendintų, siekiant

padidinti prieinamumą muziejuje. Administracijos darbuotojų nuomone, veiksmai, kuriuos dar reikėtų atlikti, turėtų būti orientuoti į geresnį turinio pritaikymą asmenims su regos ar klausos negalia, internetinės svetainės atnaujinimą, aktyvesnį bendradarbiavimą ir geresnį darbuotojų parengimą, koncentruojantis į tai, kaip elgtis nestandartinėse situacijose.

Administracijos darbuotojai **kritikavo projektus, neturinčius tęstinumo**, ir iškėlė problemą, kad asmenys su fizine negalia nesilanko dažnai net ir didesniuose muziejuose: *Pas mus Lietuvoje mėgstami vienkartiniai projektai – ir paskui viskas baigiasi ir nieko nelieka. Kartais galvoji, kas gauna daugiau naudos – ar muziejus, kad pasireklamuoja, ar asmuo su negalia. Galbūt žmonės su negalia po to atsargiau žiūri į tokius projektus. Tai, aišku, kainuoja didelius pinigus, o ateina labai nedaug asmenų.* Lankytojų su negalia pritraukimas iš administracijos darbuotojų perspektyvos vertinamas ne tik idealistiškai, tačiau ir pragmatiškai. Tai siekis pritraukti **dar vieną tikslinę auditoriją, padidinsiančią lankytojų skaičių** apskritai: *Mes matome taip pat prasmę siekiant plėsti auditoriją, kad ateitų daugiau žmonių į renginius. Kadangi mūsų veikla vertinama kiekybine prasme. Šioje vietoje iškilo klausimas, ar kiekybinis vertinimas prasmingas, vertinant kultūros įstaigų veiklą: **Kiekybinis vertinimas nėra teisinga metodika**, vertinant kultūros įstaigų veiklą. Įstaigos, turinčios didesnę erdvę, gali pritraukti didesnę lankytojų skaičių. Ir tuomet kyla klausimas, ar mums labiau apsimoka būti vadybininkais ir vežti žmones iš išorės, darančius renginius, ar generuoti turinį patiems – nes sąnaudos didesnės [kuriant turinį] patiems.*

Pasak pašnekovų, efektyvesnis asmenų su negalia pritraukimas į muziejų galėtų būti išspręstas **nuoseklesniu, pastoviu bendradarbiavimu tarp muziejų ir organizacijų**, vienijančių asmenis su negalia, socialinių ir sveikatos įstaigų. Toks bendradarbiavimas taip pat galėtų būti žinių apsikeitimo šaltiniu: *Būtų gerai, kad kartu dirbtume – ir muziejai, ir sveikatos, ir socialinės įstaigos. Būtų smagu rašant projektą paprašyti specialisto, dirbančio su Alzheimeriu.*

Daugiau bendradarbiavimo reikėtų ir tarp pačių muziejų – tai galėtų padėti išspręsti ir projektų, neturinčių tęstinumo, problemą: *Būtų gerai, kad išnyktų ta konkurencija. Nėra taip, kad keli muziejai įgyvendintų vieną projektą. Galėtume dirbti kartu [koncentruojantis į vieną negalią], pvz., trys muziejai įvestų prieinamumą asmenims su autizmu, trys dirbtų su Alzheimeriu, ir ten viskas jiems būtų pritaikyta. Kai po vieną dirbi, padarai tuos projektus ir tiek, o paskui skambiniesi į bendruomenes ir supranti, kad jiems labai trūksta visokių renginių.*

Atsižvelgiant į tai, kad bendradarbiavimas tarp muziejų pagrįstas asmeniniais ryšiais, įvertinti skirtumus muziejų prieinamumo klausimais sunku ir administracijos darbuotojams: *Bendravimas pagrįstas esamais ryšiais. Nacionaliniai muziejai dirba pagal tam tikrus standartus, tačiau pas mus (savivaldybių muziejuose – aut. past.) į darbo standartų kėlimą nėra investuojama per daug ar sistemingai.* Sutinkama, kad yra atskirtis tarp nacionalinių ir kitų muziejų: *Galbūt skiriamas didesnis finansavimas, galbūt yra didesnis poreikis [didinti prieinamumą], nes daugiau žmonių lankosi. Sunku pasakyti, kodėl, bet atskirtis tikrai yra; savivaldybių muziejai savo prieinamumu asmenims su įvairiomis negaliomis atsilieka nuo nacionalinių ir [valstybinių] muziejų, tiek fizinės, tiek informacinės infrastruktūros prasme. Manau, didžiąja dalimi tai lemia finansavimas, nes savivaldybių muziejai susiduria su daugiau biurokratinių kliūčių.*

Darbuotojų parengimas

Vertinant darbuotojų pasirengimą, trūksta **ties žinių, ties patirties, ypatingai kalbant apie nefizines negalias**: „Aš girdžiu, kaip žmonės kalba apie autistiškus vaikus – kad tėvai nemoko vaiko, kaip elgtis. Man tai rodo, kad žmogus nesupranta sutrikimo specifikos“; „Aš susidūriau su tokiu požiūriu tarp vyresnio amžiaus kolegų, kad negalia yra tik su neįgaliojo vėžimėliu, bet tai plati sąvoka“; „Jei silpnaregis ar judėjimo negalia, yra šiek tiek lengviau nei su proto negaliomis, nes tų žinių ten reikia daugiau“. Stokojant žinių, muziejų darbuotojai lankytojus aptarnauja intuityviai ir tarpusavio supratimu – pabrėžiama kultūros darbuotojų empatija, gebėjimas rasti sprendimus kylančioms problemoms. Kalbant apie nefizines negalias, daugelio darbuotojų nuomone, svarbesnis edukatorių ir kitų lankytojus aptarnaujančio personalo pasiruošimas: „Nėra buvę, kad būtų sunku priimti dėl priemonių trūkumo. Iš anksto pasiklausiamė, ar edukacinėje grupėje yra tokių asmenų ir atitinkamai pasiruošiamė, bet tai svarbu, kad pats edukatorius susidėliotų mintis [prieš priimant grupę]. Būna, kad dirbama dviese.“

Šiuo metu vykstantys mokymai dažnai skirti edukatoriams, juose dalyvauja ir skyrių vedėjai, tačiau **trūksta mokymų lankytojų aptarnavimo specialistams**. Pastebima, kad mokymuose darbuotojai dalyvauja tada, kai gauna kvietimą iš organizacijų, tačiau toks dalyvavimas nėra sistemingas. Mokymai koncentruoti į judėjimo, proto negalias, autizmą. Visgi žinių trūksta apie visas negalias, o į vieną negalią koncentruoti mokymai nesuteikia žinių, kaip elgtis visose situacijose: „Per mokymus sakoma, kaip dirbti su viena ar kita negalia, tačiau ateina mišrios grupės, ir tada sunku, nes vieniems reikia daugiau stimuliacijos, o kitiems atvirkščiai ir tas nėra lengva.“

Tam, kad nebūtų kliaujamasi tik lydinčiais socialiniais darbuotojais, tyrimo dalyviai mano, jog būtų gerai, kad muziejaus darbuotojai žinotų, kaip priimti lankytojus su nefizinėmis negaliomis: „Mes bendradarbiavome su socialiniais namais, tai mums buvo patogiu – asmenis su Alzheimeriu atvežė į muziejų ir juos lydėjo padėjėjos. Pvz. aš pati nepajėgčiau priimti žmonių be padėjėjų. Vadinasi, mes tam tikra prasme dirbame su išrinktais žmonėmis su Alzheimeriu, nes jie gali, turi lėšų eiti į socialinius namus.“

Trūksta ir aiškumo brėžiant ribas, kur yra **muziejaus ar muziejaus darbuotojo atsakomybė**: „Išsiaiškinome, kad bus keli vėžimėliai, kurie platesnių gabaritų nei telpa į muziejaus keltuvą. Mes iš savo pusės paruošėme budintį vėžimėlį, kad asmuo galėtų persėsti. Tačiau mums socialinė darbuotoja pasakė, kad neįgalusis susitapatina su savo vėžimėliu ir nelips į budintį, kadangi jam tai yra orumo klausimas. Šiuo atveju, nebebuvo galima tęsti veiklos. Šioje vietoje man norėtųsi daugiau žinoti, ką aš galiu padaryti ir ko negaliu.“ Kalbant su muziejų darbuotojais, pastebimas noras turėti aiškesnes gaires tiek turinio pritaikymo, tiek darbuotojų parengimo ir etikos klausimais.

4.4. Muziejų darbuotojai, atsakingi už edukacines ir parodines veiklas

Dabartinė prieinamumo padėtis ir bendradarbiavimas

Muziejų ekskursijų vadovai ir edukatoriai fizinės infrastruktūros pritaikymą asmenims su judėjimo negalia vertino palankiau nei turinio prieinamumą ekspozicijose asmenims su kitomis negaliomis. Daugelis infrastruktūrinių pokyčių įvyko prieš daugiau nei penkerius metus, o pastaruoju metu

pokyčiai dažniausiai susiję su naujų priemonių kūrimu arba esamų tobulinimu turinio prieinamumui didinti. Vis dėlto svarbiausiu pokyčiu, kaip ir muziejų vadovų atveju, laikomas **fizinių apribojimų patekti į muziejų panaikinimas**.

Iš apklaustų edukatorių tik vienas manė, kad dabartinis pritaikymas muziejuje yra pakankamas. Paklausti, kokių pokyčių muziejuje vis dar labiausiai trūksta, edukatoriai dažniau galėjo įvardyti konkrečias, dažnai su pritaikymu asmenims, turintiems regos negalią, susijusias priemones – liečiamas eksponatų replikas, taktilinius takus, tekstų pateikimą Brailio raštu, interneto svetainės pritaikymą asmenims, turintiems regos negalią, taip pat žemėlapius su aktualia prieinamumo informacija, indukcinės kilpas. Pastebima, kad **laikinosiose parodose ne visada pavyksta užtikrinti pritaikymą žmonėms, turintiems negalią**: *Iš parodos neliks to meno, jeigu tu visiškai pritaikysi, pvz., labai apšviesi, o yra numatyta, kad eksponatas turi būti tamsoje. Paroda vis tiek laikina, tai nėra visas muziejus. <...> O pagrindinė ekspozicija, taip, turėtų būti pritaikyta.* Muziejų, kuriuose fizinis prieinamumas nėra iki galo užtikrinamas, darbuotojai atitinkamai akcentavo, kad svarbiausias pokytis būtų užtikrinti patekimą į visas muziejaus erdves.

Fiziniai apribojimai įvardijami kaip didžiausi iššūkiai, kalbant tiek apie judėjimo negalią (*kartais esame turėję atvejų, kad mūsų vyrukai nuneša lankytojus su vežimėliais. <...> Esame galvoję [apie pritaikymą patekti į antrą aukštą], kai buvo remontas muziejuje, bet pastato specifiška neleidžia*), tiek apie klausos ir regos negalias. Pastebima, kad kalbant apie nefizines negalias, apribojimų, išskyrus kompetencijų stoką, edukatoriai negali įvardyti, o su kai kuriais klausimyne išvardytais sutrikimais nesusiduriama / nėra žinoma, kad buvo susidurta (nuotaikos, neuroziniai sutrikimai, demencija, Alzheimeris).

Išreiškiamas **noras glaudžiau bendradarbiauti su socialiniais darbuotojais**, kurie galėtų būti paskirti muziejams ar kultūros įstaigoms: *[kad būtų galima] visą laiką su socialiniu darbuotoju konsultuotis, testuoti ar kažkokią įvykusių istoriją išsiaiškinti. Jei būtų tokia politika, tada su jais ir padarytume daug pokyčių. <...> Kiek besimokytume apie psichikos sutrikimus, vis tiek netapsime gydymo / reabilitacijos specialistais.* Kai kuriems muziejaus darbuotojams bendradarbiavimas su socialiniais darbuotojais atrodo kaip geriausias būdas išsiaiškinti asmenų su negalia poreikius: *Muziejams reikėtų daugiau bendradarbiauti su socialiniais darbuotojais, nes kas gali geriau žinoti jų poreikius nei tie, kurie šalia jų. O tai gali inicijuoti Lietuvos muziejų asociacija ar Kultūros ministerija. Tai būtų reikšmingiausia, jei mes tiesiogiai bendrautume su jais – tada galėtume ir rašyti projektus kartu. Į projektus kartais žiūrima skeptiškai: Mano nuomone, projektai dėl projekto, o ne tam, kad būtų išspręsta problema.* Tai pastebima ir kalbant apie bendradarbiavimą su bendruomenėmis, vienijančiomis asmenis su negalia: pasitaiko atvejų, kai pasibaigus projektui nutrūksta ir bendradarbiavimas.

Lygindami muziejų prieinamumą tarp skirtingų muziejų tipų Lietuvoje, edukatoriai manė, kad **geresnė situacija yra didžiuosiuose – nacionaliniuose, valstybiniuose – muziejuose, kurie gauna daugiau lėšų ir sulaukia didesnio lankytojų srauto**. Informacija apie padėtį kituose muziejuose apsieikiama mokymų metu (*Ką suprantu iš mokymų, tai, kad yra nemažai muziejų, kurie nepasiruošę priimti žmonių, sąlygos nepriimtinos iki galo*) arba per asmeninius ryšius (*Seniai dirbu muziejuje, tad turiu daug asmeninių kontaktų, <...> su kolegomis iš savivaldybių muziejų kalbamės, kad šioje srityje yra nuveikta gan mažai*).

Kai kurie pašnekovai iš savivaldybių muziejų pastebėjo, kad, nepaisant noro taikyti tam tikras priemones ar įgyti daugiau žinių, įdėtas pastangas ne visada pavyksta realizuoti dėl mažo lankytojų su negalia skaičiaus. Tai iš dalies reiškia užburtą ratą – kadangi nėra pritaikymo, lankytojai neateina, o jei neateina – vadinasi, nėra didelio poreikio: *Dabar visur kalba apie neįgaliuosius, pritaikymą, bet mūsų muziejuje ir, kiek yra tekę matyti, kituose savivaldybės muziejuose mažoka indėlio. Manau, taip yra todėl, kad mažuose rajonuose žmonių yra mažai – nuo seno jie pripratę riboti kultūros įstaigų lankymą. Pas mus kartais atvažiuoja grupės iš kitų rajonų su socialiniais darbuotojais, bet taip, kad ateity, yra mažai.*

Darbuotojų parengimas

Edukatoriai savo ir kolegų kompetencijas vertina teigiamai, akcentuoja sugebėjimą priimti įvairius lankytojus ir prisitaikyti prie įvairių situacijų. Taip pat išreiškiamas noras įgyti daugiau žinių. Interviu metu edukatoriai teigė, kad **mokymai ar bendradarbiavimas su bendruomenėmis būtų naudingas siekiant identifikuoti priemones, naudingas asmenims su negalia**: *Sudėtingiausia yra numatyti nežinant negalios. Nežinant, koks yra poreikis. Kai sužinai, koks poreikis yra, tai dedi visas pastangas.* Tokie mokymai esą jau vyksta ir yra labai naudingi (kai buvo karantinas, mokėmės apie autizmą ir apie kitus psichinius sutrikimus. *Man labai didelis pagrindas buvo mokymai*), tačiau norėjęsi daugiau ir ilgesnių mokymų konkrečiai muziejų darbuotojams: *(Apie autizmą mes tikrai nemažai pasimokėme, apie Aspergerį taip pat, o apie kitas negalias labai mažai žinau, žinau tik iš intuicijos kaip elgtis; organizuoja žmonių su negalia sąjunga mokymus, bet jie būna trumpi, kelių valandų. Jie patys pakviečia. Jų galėtų būti daugiau muziejaus darbuotojams, nes visgi mūsų specifika yra šiek tiek kitokia).* Edukatoriai teigė, kad žinios, įgytos mokymų ar seminarų metu, yra pritaikomos, tačiau užsimiršta, jei tenka rečiau susidurti su lankytojais, turinčiais negalią.

Paprastai iškilus problemoms, susijusioms su lankytojais, turinčiais nefizinę negalią, muziejaus darbuotojams pagelbėja asmenų su negalia grupės lydinčias asmenys – socialiniai darbuotojai, mokytojai, ir sutinkama, kad būtent apie jas labiausiai trūksta žinių. **Jeigu asmuo ateina be lydinčio asmens, kompetencijų stoka labiau jaučiama**: *Su protine negalia daug žinių neturime. Su fizine negalia vis vien daugumą susiduri gyvenime, bet su protine trūksta žinių. Nežinai, kaip žmogus reaguos, elgsis. Šiuo metu užsukantys žmonės reguliariai užėina, tai mes juos šiek tiek jau pažįstame, taip paprasčiau. Visgi nė vienas edukatorius negalėjo prisiminti atvejo, kai problema nebuvo išspręsta – anot jų, visada randama prieiga ir sprendimas. Vienas pašnekovas taip pat teigė, kad su iššūkiu muziejaus darbuotojai iš viso nesusiduria, kadangi negalią turintys asmenys visada atvyksta su lydinčiu asmeniu arba šeimos nariais.*

Mokymuose dalyvauja ne visi edukatoriai (*Nėra informacijos apie tai – arba praleidau, arba nesidomėjau. Yra muziejų asociacija, bet kažkaip tokios temos ten neradome*). Tokiais atvejais lankytojų su negalia aptarnavimas remiasi ankstesne praktika, bendru supratimu, empatija ir sunku išskirti konkrečias negalias, apie kurias reikėtų daugiau žinių – išreiškiamas noras plačiau susipažinti su visomis negaliomis.

4.5. Svarbiausi tyrimo rezultatai

Nepaisant dabartinio muziejų pritaikymo, visi kalbinti muziejų vadovai ir darbuotojai sutiko, kad prieinamumo asmenims su negalia srityje galima būtų pasiekti geresnių rezultatų. Pagrindinis skirtumas – konkretūs pokyčiai, kuriuos kiekvienas muziejus turėtų įgyvendinti, atsižvelgdamas į esamą padėtį pritaikymo srityje. Muziejams, kurių padaliniuose nėra pritaikyta fizinė infrastruktūra asmenims su judėjimo negalia, šis klausimas yra svarbiausias. Išpildantiems šį reikalavimą, svarbus ekspozicijų pritaikymas asmenims su regos negalia, taip pat rečiau su klausos negalia. Apie nefizines negalias darbuotojams trūksta žinių, tačiau su kylančiais iššūkiais siekiama susitvarkyti ir rasti sprendimų, bendradarbiaujant su lydinčiais asmenimis.

Interviu metu su muziejų darbuotojais pastebima, kad su bendruomenėmis, vienijančiomis asmenis, turinčius negalią, daugiausia bendradarbiaujama projektų metu. Neprojektinis bendradarbiavimas su bendruomenėmis, ypač savivaldybių muziejuose, vyksta asmeninių ryšių ir asmeninės darbuotojų iniciatyvos dėka. Tyrimo dalyviai interviu metu išreiškė norą bendradarbiauti nuosekliau ir teigė, kad iniciatyvą galėtų rodyti dažniau ne tik muziejai, bet ir bendruomenės. Muziejų atstovai taip pat tikisi didesnio socialinių ar sveikatos organizacijų atstovų įsitraukimo įgyvendinant projektus ar konsultuojant muziejus prieinamumo klausimais.

Iš valdžios institucijų tikimasi finansavimo programų prieinamumo temomis arba įtraukti finansavimą prieinamumui jau esančiose programose. Pašnekovai taip pat teigė, kad norėtų valdžios institucijų įsitraukimo organizuojant mokymus, skatinant glaudesnę tarpusavio muziejų bendradarbiavimą prieinamumo klausimais. Vienas iš interviu metu pateiktų pasiūlymų – pasikviesti užsienio ekspertus, kurie seminarų / mokymų metu galėtų pasidalinti savo žiniomis. Kitas pasiūlymas – prisidėti prie muziejaus prieinamumo padėties stebėsenos įgyvendinimo organizavimo – padėtų konkrečiai įstaigai įsivertinti savo dabartinę padėtį ir nustatyti, kokiomis priemonėmis būtų galima pagerinti prieinamumą.

Tiek 2 skyriuje pateiktuose kiekybinės apklausos rezultatuose, tiek interviu metu dalyviai teigė, kad pagrindinės problemos, kurios trukdo gerinti muziejų pastatų infrastruktūrą – finansavimo (priemonių) trūkumas ir pastato nepritaikomumas dėl paveldosaugos reikalavimų. Darbuotojai, tiesiogiai bendraujantys su lankytojais, taip pat išskyrė mokymų trūkumą. Būsimuose mokymuose darbuotojai norėtų gauti daugiau praktikos, informacijos apie nefizines negalias ir mokymų lankytojų aptarnavimo specialistams. Žemiau esančioje lentelėje pateikta susisteminta informacija apie kiekvienos tikslinės grupės pagrindinius iššūkius, poreikius ir lūkesčius.

4 lentelė. Muziejaus darbuotojų iššūkiai, patirtys ir požiūris, poreikiai ir lūkesčiai

Klausimyno kategorijos / tikslinės grupės	Vadovai	Struktūrinių padalinių vadovai ir salės, kasos, rūbinės darbuotojai	Ekspedicijų vadovai, kuratoriai ir edukatoriai
Pagrindiniai iššūkiai	Finansavimo trūkumas; Pastato nepritaikomumas	Finansavimo trūkumas; Mokymų trūkumas, ypač lankytojų aptarnavimo specialistams	Žinių apie nefizines negalias trūkumas; Pastato nepritaikomumas

<p>Patirtys ir požiūris</p>	<p>Fizinė prieiga traktuojama kaip svarbiausias prieinamumo aspektas;</p> <p>Nefizinių negalių pritaikymui svarbus darbuotojų paruošimas;</p> <p>Atskiram strateginiam prieinamumo dokumentui nėra poreikio;</p> <p>Įvertinti skirtumus tarp muziejų sudėtinga dėl bendradarbiavimo tarp muziejų stokos;</p> <p>Su bendruomenėmis, vienijančiomis asmenis su negalia, bendradarbiaujama tik projektų metu</p>	<p>Fizinė prieiga traktuojama kaip svarbiausias prieinamumo aspektas;</p> <p>Pritaikymui asmenims su regos negalia skiriama daugiau dėmesio nei klausos negaliai;</p> <p>Lankytojų su negalia pritraukimas yra svarbus plečiant auditoriją;</p> <p>Kritika projektams, neturintiems tęstinumo;</p> <p>Neprojektinis bendradarbiavimas tarp organizacijų ir muziejų grįstas asmeniniais ryšiais;</p> <p>Nėra galimybės dalyvauti mokymuose lankytojų aptarnavimo specialistams;</p> <p>Trūksta aiškumo, kur yra muziejaus darbuotojo atsakomybės ribos</p>	<p>Fizinė prieiga traktuojama kaip svarbiausias prieinamumo aspektas;</p> <p>Manoma, kad prieinamumas geresnis didžiuosiuose muziejuose;</p> <p>Nuolatinė ekspozicija turi būti pritaikyta, parodos – nebūtinai;</p> <p>Nepaisant žinių trūkumo, siekiama išspręsti įvairias situacijas pagal bendrą išprusimą;</p> <p>Lydintys asmenys yra didelė pagalba apsilankius asmenims su negalia;</p> <p>Mokymuose dalyvaujama pagal asmeninį interesą</p>
<p>Poreikiai ir lūkesčiai</p>	<p>Iš valdžios institucijų</p> <p>Finansavimo programų prieinamumo tematika sudarymas;</p> <p>Finansavimo skyrimas muziejaus pritaikymui;</p> <p>Mokymų organizavimas;</p> <p>Glaudesnis bendradarbiavimas tarp muziejų prieinamumo klausimais;</p> <p>Užsienio ekspertų pakvietimas į Lietuvą;</p> <p>Muziejaus stebėsenos apie pritaikymą negalioms įgyvendinimas</p>	<p>Mokymų organizavimas;</p> <p>Finansavimo skyrimas muziejaus pritaikymui</p>	<p>Finansavimo skyrimas muziejaus pritaikymui;</p> <p>Gairės, kaip paruošti informaciją, pritaikytą įvairioms negalioms</p>
<p>Iš sveikatos ar socialinių įstaigų</p>	<p>Socialinių ar sveikatos paslaugų organizacijų iniciatyvumas bendradarbiaujant su kultūros įstaigomis</p>		<p>Galimybė pasikviesti socialinį darbuotoją, konsultuojantį prieinamumo klausimais</p>

	<p>Iš bendruomenių, vienijančių asmenis, turinčius negalią</p>		<p>Praktinių mokymų organizavimas; Aktyvesnis bendradarbiavimas su muziejais</p>	<p>Praktinių mokymų organizavimas; Didesnė iniciatyva bendradarbiauti su muziejais</p>
--	--	--	---	---

Šaltinis: sudaryta autorių

5. Gerųjų užsienio praktikų analizė

5.1. Metodika ir analizės apimtis

Pirmoje dalyje buvo apžvelgti Lietuvos ir užsienio šalių metodinės medžiagos leidiniai ir gairės kultūros įstaigų prieinamumui didinti. Šioje tyrimo dalyje siekiama išnagrinėti, kaip paslaugų prieinamumą praktiškai didina tie patys užsienio šalių muziejai. Pasirinktos šalys – Jungtinės Amerikos Valstijos, Jungtinė Karalystė, Italija ir Švedija. Buvo išanalizuotos šių keturių šalių gerosios praktikos, susijusios su skirtingomis muziejų teikiamomis paslaugomis skirtingą negalią turintiems asmenims. Analizė atlikta naudojant viešai prieinamą statistinę informaciją, studijas, muziejų internetinius tinklapius. Šalių prieinamumo praktika buvo nagrinėjama pasirinktais pjūviais:

- ▶ Esama situacija;
- ▶ Gerosios praktikos – prieinamumo iniciatyvos ir muziejuose naudojamos prieinamumo priemonės.

Analizės metu suteikta informacija pateikta rūšiuojant pagal valstybę. 5.6. skyriuje pateiktas analizės apibendrinimas, kuriame susistemintos užsienio šalių gerosios praktikos pagal negalią.

5.2. Jungtinės Amerikos Valstijos

Esama situacija

1990 m. Jungtinėse Amerikos Valstijose buvo priimtas Amerikiečių su negalia įstatymas, siekiantis užtikrinti nediskriminaciją negalios pagrindu, naudojantis prekėmis ir paslaugomis viešose vietose ir reglamentuojantis infrastruktūros pritaikymą asmenims, turintiems negalią. Praėjus 25-eriems metams po įstatymo priėmimo, pastebimas kultūros sektoriaus progresas – muziejuose naudojamos priemonės asmenims su regos, klausos, judėjimo negaliomis, taip pat asmenims su autizmu ar demencija. Nors daugelis šių pakeitimų atsirado po įstatymo priėmimo, federalinės agentūros iki 1990 m. skatino valstybinį finansavimą gaunančius muziejus didinti prieinamumą lankytojams su negalia, įvesdamos tam tikrus reikalavimus finansavimo programų eilutėse. Dar 8-ajame dešimtmetyje Nacionalinis meno fondas edukavo dotacijų gavėjus apie geriausias prieinamumo praktikas, o 1994 m. ši institucija parengė vadovą, informuojantį apie prieinamumo didinimo būdus ir priemones kultūros įstaigose.⁶⁴

Praėjus 30-čiai metų po įstatymo priėmimo pastebima, kad daugelis muziejų patys įsivertina padėtį savo įstaigoje ir įgyvendina prieinamumo priemones, tad kiekviename muziejuje skiriasi jo pritaikymo kokybė. Vieni muziejai, didindami prieinamumą, paskiria prieinamumo koordinatorių, kiti samdo konsultantus, o tretieji prieinamumo didinimo atsakomybę palieka individualiems muziejaus skyriams jų srityje. Visgi didžiausia problema išlieka finansavimo trūkumas – geriausiai atvejais prieinamumas didinamas gavus finansavimą dotacijų forma. Problemiška ir tai, kad muziejai turi individualiai kurti priemones ir planus, kad nustatytų tobulintinas įstaigos sritis.⁶⁵ Tai atkartoja kitų

⁶⁴ American Alliance of Museums, Museums and Accessibility, 2015, 30 psl.

⁶⁵ Western Museums Association, Improving Accessibility 30 Years After the ADA, 2021. Prieiga internetu: <https://westmuse.org/articles/improving-accessibility-30-years-after-ada>

muziejų atliekamą darbą ir užtikrina nereikalingą krūvį, kuris galėtų būti sumažintas muziejams bendradarbiaujant prieinamumo klausimais.

Gerosios praktikos

JAV esantis Smithsono institutas, vienijantis 21 muziejų ir zoologijos sodą, tapo viena lyderiaujančių šalies institucijų kultūros prieinamumo srityje. Smithsonas ne tik taiko prieinamumo principus savo ekspozicijose ir edukacinėse programose, bet ir padeda kitiems muziejams tapti prieinamesniais.⁶⁶ Institucija yra parengusi metodinių leidinių muziejų darbuotojams, kurie aptarti 1-ame ataskaitos skyriuje, ir rūpinasi savo muziejų padalinių prieinamumu. Institutas parengė žemėlapi, kuriame nurodytas asmenims su judėjimo negalia prieinamas įėjimas kiekviename muziejaus padalinyje⁶⁷. Kiekvienas muziejaus padalinys taip pat gali pasiūlyti neįgaliojo vežimėlį, subtitrus prie vaizdo ar garso įrašų, taktilines ekskursijas ar ekskursijas gestų kalba ir pan. Įstaiga bendradarbiauja su asmenims su regos negalia skirta „Aira“ mobiliąja programėle, kurios vartotojas gali susisiekti su apmokytais darbuotojais realiu laiku, kad šis vartotojui apibūdintų vaizdinę aplinką.⁶⁸ Kai kurie muziejaus padaliniai taip pat siūlo priemones asmenims su kognityvinių gebėjimų sutrikimais, įskaitant sutrumpintą informacinį bukletą, jutiminius žemėlapius, socialines istorijas (angl. *social narrative*), vaizdinius tvarkaraščius ir garsą slopinančias ausines.

Smithsono Amerikos meno muziejus 2010 m. laimėjo tarptautinį Jungtinės Karalystės „Jodi“ apdovanojimą už „Art Signs Online“ projektą, siekiantį pritaikyti muziejaus kolekcijas asmenims su klausos negalia. Muziejaus internetiniame tinklapyje pateiktuose vaizdo įrašuose muziejaus ekskursijų vadovai, turintys klausos negalią, turinį pristato amerikiečių gestų kalba.⁶⁹ Muziejuje šiuo metu taip pat veikia edukacinės programos lankytojams su demencija, kurių metu mažoje grupėje aptariamas menas.⁷⁰

Vitnio Amerikos meno muziejus 2011 m. laimėjo tarptautinį „Jodi“ apdovanojimą už panašų projektą, kurio metu buvo kuriami vaizdo įrašai apie muziejaus kolekcijas amerikiečių gestų kalba su tikslu ne tik pristatyti meno kūrinis prieinamu formatu, bet ir praplėsti amerikiečių gestų kalbos žodyną šiuolaikinio meno terminais.⁷¹ Nors projektas įgyvendintas 2011 m., iniciatyva nesibaigė vienu projektu: jo tąsą galima pamatyti muziejaus tinklapyje, kur paskutiniai vaizdo įrašai gestų kalba paskelbti 2021 m. pradžioje. Vitnio Amerikos meno muziejaus tinklapyje taip pat galima atsisiųsti socialinę istoriją⁷², padėsiančią pasiruošti vizitui muziejuje čia kas tris mėnesius vyksta dirbtuvės vaikams su autizmu. Muziejaus erdvėse įdiegtos indukcinės kilpos, taip pat muziejus siūlo vaizdo ir garso įrašų transkripcijas ir sinchroninį titravimą mobiliuoju telefonu. Iš anksto pasiteiravus,

⁶⁶ American Alliance of Museums, *Museums and Accessibility*, 2015, 30 psl.

⁶⁷ Smithsonian Institution Accessibility Map. Prieiga internetu: https://www.si.edu/sites/default/files/unit/OVS/si_accessibilitymap.pdf

⁶⁸ Smithsonian Institution, *Accessibility for Visitors*. Prieiga internetu: <https://www.si.edu/visit/VisitorsWithDisabilities>

⁶⁹ Jodi Awards, *Art Signs Online*, Smithsonian Museum of American Art. Prieiga internetu: <https://jodiawards.org.uk/winners/art-signs-online-smithsonian-museum-of-american-art/>

⁷⁰ Smithsonian American Art Museum, *Accessibility*. Prieiga internetu: <https://americanart.si.edu/visit/accessibility>

⁷¹ Jodi Awards, *Whitney Museum of American Art Video Blog*. Prieiga internetu: <https://jodiawards.org.uk/winners/whitney-museum-of-american-art-video-blog/>

⁷² Whitney Museum of American Art, *Visiting the Museum*. Prieiga internetu: https://whitneymedia.org/assets/generic_file/1693/FINAL_SocialNarrative_210708_1.pdf

muziejus gali suteikti gestų kalbos, gyvo titravimo ar garsinio vaizdavimo paslaugas ekskursijoms ir renginiams, taip pat pasidalyti publikacijomis Brailio raštu.⁷³

Siekiant gerinti prieinamumą, kiekvienoje JAV valstijoje taip pat yra prieinamumo koordinatorius, priskiriamas valstijos meno agentūrai ar regioninei meno organizacijai. Prieinamumo koordinatorius padeda organizacijai taikyti Amerikiečių su negalia įstatymą praktiškai ir užtikrina, kad prieinamumo planavimas būtų įtraukiamas į visus organizacinius sprendimus. Dėl finansinių apribojimų prieinamumo koordinatorius nebūtinai turi užimti tik šias pareigas – šias atsakomybes gali perimti ir jau esamas muziejaus darbuotojas.⁷⁴ Bostono dailės muziejus pirmąjį darbuotoją, atsakingą už prieinamumą, paskyrė dar prieš priimant Amerikiečių su negalia įstatymą. Šiuo metu ypatingas dėmesys skiriamas lankytojų aptarnavimo specialistams, pirmiausia pasitinkantiems lankytojus prie durų.⁷⁵ Bostono dailės muziejaus tinklapyje pateikta išsami informacija apie prieinamumą, nuo stovėjimo aikštelės ir įėjimo iki muziejaus vidinių patalpų asmenims su judėjimo negalia. Asmenims su regos negalia muziejus siūlo „Aira“ mobiliąją programėlę ir virtualias ekskursijas, asmenims su klausos negalia – vaizdo įrašų subtitrus, ausines ar kilpas, o prie įėjimo ir kasos įdiegtos indukcinės kilpos. Lankytojams, turintiems autizmą, muziejaus tinklapis yra parengęs informaciją apie vizitą, atsispausdinamą muziejaus erdvių žemėlapi ir socialinę istoriją. Muziejuje taip pat kartą per mėnesį veikia dvi dirbtuvės lankytojams su autizmu: vaikams iki 12 metų ir paaugliams nuo 13 iki 18 metų.⁷⁶

Atnaujinant infrastruktūras, buvo plečiamos muziejaus erdvės ir prieinamumas prie jų, Modernaus meno muziejus (MoMA), siekdamas apmokyti darbuotojus, kaip priimti lankytojus su negalia, rengė seminarus darbuotojams, turintiems tiesioginį kontaktą su lankytoju. Šiuose seminaruose tarp edukatorių buvo 10 žmonių su įvairiomis negaliomis – jie kartu su darbuotojais atkartojė atvejus, kai patyrė apribojimus lankantis muziejuje ar kitose viešose vietose. Šių apribojimų identifikavimas ir atvejų atkartojimas buvo nufilmuotas ir išanalizuotas, kad būtų aišku, kur muziejui reikėtų tobulėti. MoMA taip pat subūrė darbuotojų komandą prieinamumo klausimais: ji sudaryta iš darbuotojų, dirbančių skirtinguose muziejaus skyriuose, o tarp jų yra ir darbuotojų su negalia. Kalbant apie turinio pritaikymą, bendradarbiavimas su menininkais ar parodų kuratoriais yra itin svarbus, norint išsiaiškinti, kiek parodos ar ekspozicijos turinys ir jo pozicija gali būti keičiama, siekiant užtikrinti jo prieinamumą visiems lankytojams.⁷⁷ Modernaus meno muziejaus tinklapyje yra viešai prieinami vaizdo įrašai, kuriuose žmonės su negalia dalijasi, kokios priemonės ir sprendimai jiems pagerintų lankymosi muziejuje patirtį, ir vaizdo įrašai edukatoriams, demonstruojantys, kokius metodus galima naudoti edukacijų ar dirbtuvių metu.⁷⁸

Į darbuotojų parengimą taip pat koncentruojasi „Breaking Barriers“ projektas tarp organizacijos „Art Access“ ir Jutos valstijos menų ir muziejų agentūros padalinio, skirstančio valstijos ir federalines lėšas. Projekto esmė – rengti mokymus valstijos kultūros institucijų darbuotojams apie asmenų su

⁷³ Whitney Museum of American Art, Accessibility. Prieiga internetu: <https://whitney.org/visit/access>

⁷⁴ National Endowment for the Arts, Design for Accessibility. Prieiga internetu: <https://www.arts.gov/sites/default/files/Step3.pdf>

⁷⁵ Heather J. L. Smith, Barry Ginley and Hannah Goodwin, Beyond Compliance? Museums, disability and the law, knygoje Museums, Equality and Social Justice, 2012, 67-68 psl.

⁷⁶ Museum of Fine Arts Boston, Accessibility. Prieiga internetu: <https://www.mfa.org/visit/accessibility>

⁷⁷ Claire Voon, Museums Are Finally Taking Accessibility for Visitors with Disabilities Seriously, 2019 spalio 14 d. Prieiga internetu: <https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-museums-finally-accessibility-visitors-disabilities-seriously>

⁷⁸ Museum of Modern Art, Accessibility. Prieiga internetu: <https://www.moma.org/visit/accessibility/resources>

negalią poreikius, kurie apima 6 negalių grupes: 1) klausos, 2) regos, 3) judėjimo, 4) psichikos ir proto negalių, 5) vystymosi ir 6) mokymosi sutrikimų grupės. Darbuotojai iš viso dalyvauja šešiose kas savaitinėse 2 val. sesijose, kurių metu užduodami namų darbai. Mokymų pabaigoje projekto dalyviai ir jų organizacijos turi parengti prieinamumo planą su trumpalaikiais, vidutiniais ir ilgalaikiais tikslais, paskirti įstaigos prieinamumo koordinatorių.⁷⁹

Jungtinių Amerikos Valstijų Olimpinių ir parolimpinių muziejus 2020 m. laimėjo pagrindinį prizą Tarptautinės universalaus dizaino asociacijos apdovanojimuose.⁸⁰ Muziejus gali pasigirti ne tik patalpų pritaikymu (liftais iki rampos, išdėstytos per visą muziejų), bet ir turinio pritaikymu kiekvienam lankytojui. Vaizdas ekranuose yra pritaikytas kiekvieno lankytojo poreikiui – registracijos vizitui į muziejų metu priemonės parenkamos individualiai pagal lankytojo poreikį ir pritaikomos prie kiekvieno eksponato (pvz., garsinis vaizdavimas, teksto į kalbą ekrano skaitytuvai, aukštas spalvinis kontrastas, didesnis šrifto dydis). Jei lankytojas pasirenka garsinį vaizdavimą, jis automatiškai aktyvuojamas taktiline grindų juosta lankytojui įeinant į skirtingas ekspozicijų erdves. Liečiami ekranai taip pat turi ir taktilinio pobūdžio klaviatūras. Visi muziejaus vaizdo įrašai turi subtitrus ir yra pritaikyti amerikiečių gestų kalba. Be šių priemonių, muziejus taip pat siūlo pagalbinius klausos įrenginius, vežimėlius, liečiamųjų ekranų rašiklius, sunkias antklodes ir sensorines kuprines, garsą slopinančias ausines ir kt. priemones. Kai kurios interaktyvios ekspozicijos patirtys ir vaizdo įrašai taip pat turi alternatyvią versiją su mažiau dirgiklių, skirtą asmenims su sensoriniais sutrikimais.⁸¹

5.3. Jungtinė Karalystė

Esama situacija

1995 m. Jungtinėje Karalystėje buvo priimtas Negalios diskriminacijos įstatymas (NDI), kurio įsigaliojimas darbdaviams ir paslaugų teikėjams uždraudė diskriminuoti žmones negalios pagrindu. Nuo 2010 m. Negalios diskriminacijos įstatymas buvo pakeistas Lygybės įstatymu, taip pat apimančiu diskriminaciją dėl religijos, seksualinės orientacijos, amžiaus, rasės ir kt. Kai kurie asmenų su negalia teisių aktyvistai mano, kad įstatymo atsiradimas neatnešė tokių pokyčių, kokių buvo tikėtasi: „NDI atkreipė dėmesį į problemą, bet dėmesys nepavirto į veiksmus: tai šiuo metu svarbiausia“.⁸²

Pasak H. J. L. Smitho⁸³, tiek JAV, tiek JK priimti įstatymai ir po jų sekę kodeksai, nuostatai ir rekomendacijos yra paremtos „pakankamo pritaikymo“ (angl. *reasonable adjustment*) principu. Paslaugų teikėjai turi pareigą imtis iniciatyvos pritaikydami savo infrastruktūrą ir didindami patalpų prieinamumą, paliekant jiems nuspręsti, kas laikoma pakankamu pritaikymu: „išlygų „pakankama“,

⁷⁹ Utah Division of Arts and Museums, Breaking Barriers: A Cultural Accessibility Project. Prieiga internetu: <https://artsandmuseums.utah.gov/breaking-barriers/>

⁸⁰ United States Olympic & Paralympic Museum, Museum receives top award for inclusivity and accessibility. Prieiga internetu: <https://usopm.org/museum-wins-top-award-for-inclusivity-and-accessibility/>

⁸¹ United States Olympic & Paralympic Museum, Plan Your Visit | Accessibility and universal design. Prieiga internetu: <https://usopm.org/plan-your-visit/accessibility-and-inclusive-design/>

⁸² Museums Association, ‘There is a strong feeling among disabled people that we have been losing ground’. 2020 m. lapkričio 13 d. Prieiga internetu: <https://www.museumsassociation.org/museums-journal/opinion/2020/11/there-is-a-strong-feeling-among-disabled-people-that-we-have-been-losing-ground/>

⁸³ H. J. L. Smith et al., Beyond Compliance, 62 psl.

„praktiška“ ir „nepraktiška“ vartojimas daugelyje JK teisės aktų labai sumažina tikrąjį NDĮ nustatytų reikalavimų mastą. <...> Įmonės atleidžiamos nuo įsipareigojimo iš esmės tobulinti savo paslaugas ir patalpas. Pakeitimai gali būti laikomi neefektyviais, per brangiais arba sukeliančiais per daug rūpesčių“.⁸⁴ Nors teisinis reguliavimas reikalingas siekiant užtikrinti prieinamumo įgyvendinimą, jis nebūtinai reiškia nuoširdų rūpestį siekiant išgauti maksimalų rezultatą (šiuo atveju – visiškai prieinamą muziejų asmenims su įvairiomis negaliomis), o gali būti naudojamas kaip minimalių poreikių užtikrinimas. Ne veltui tyrimo metu tiek Lietuvoje, tiek užsienio šalyse pastebimas didelis muziejų dėmesys infrastruktūros prieinamumui – tai įstatymu reguliuojama sritis. Dėl to, kaip teigia H. J. L. Smithas⁸⁵, teisinis reguliavimas negali būti vieninteliu postūmiu siekiant didinti muziejų prieinamumą asmenims su negalia – tai pasidaro akivaizdu stebint skirtumus tarp muziejų, kuriems galioja ta pati įstatyminė bazė – patys muziejai, bendradarbiaudami su asmenimis, turinčiais negalią, turi būti pokyčio akceleratorius.

2022 m. Jungtinėje Karalystėje organizacijų „VocalEyes“, „Stagetext“, „Autism in Museums“ ir „Centre for Accessible Environments“ atliktas tyrimas parodė, kad 19 proc. šalies muziejų ir paveldo įstaigų internetinių tinklapių neturi jokios informacijos apie įstaigos prieinamumą. Tai 8 procentiniais punktais mažiau nei 2016 m., kai tokių tinklapių buvo 27 proc.⁸⁶

Gerosios praktikos

Viktorijos ir Alberto muziejus, gaunantis valstybinį finansavimą, privalo pasiekti veiklos rodiklius, kurie yra tiesiogiai susiję su prieinamumo didinimu ir lankytojų auditorijos plėtojimu. Su prieinamumu susiję rodikliai numatyti ir 2021–2024 m. muziejaus strateginiame plane: jais siekiama didinti muziejaus kolekcijos prieigą internetu ir iš pagrindų pakeisti lankymosi muziejuje patirtį, paverčiant ją labiau interaktyvia ir prieinama visiems lankytojams. Muziejus taip pat turi specialią Lygybės, įvairovės ir įtraukimo strategiją, kurioje numatytas nediskriminuoti negalios pagrindu įdarbinimo, paslaugų teikimo lankytojams ir patalpų prieinamumo srityse.⁸⁷ Kalbant apie prieinamumo priemones, muziejaus interneto svetainėje galima rasti kiekvieno muziejaus padalinio vidinį planą ir aprašymą, kaip patekti į muziejų. Iš anksto lankytojas su regos negalia arba mokymosi sutrikimais arba disleksija gali rezervuoti ekskursijų vadovą, lydintį lankytoją vizito metu. Lankytojams, turintiems judėjimo negalią, muziejus siūlo budinčius vežimėlius ir vaikščiojimo rėmus, lankytojams su klausos negalia – indukcinės kilpas, vaizdo įrašus su subtitrais, lankytojams su regos negalia – lydintį asmenį, taip pat leidinius padidintu šriftu arba Brailio raštu, audiogidus. Vaikams su mokymosi sutrikimais ar disleksija taip pat prieinamos garsą slopinančios ausinės. Muziejuje rengiamos ekskursijos asmenims su regos ar klausos negaliomis, edukacijos asmenims su psichikos negalia.

⁸⁴ Simon Prideaux, Good Practice for Providing Reasonable Access to the Physical Built Environment for Disabled People, 2006, 38 psl. Prieiga internetu: <https://disability-studies.leeds.ac.uk/wp-content/uploads/sites/40/library/prideaux-prideaux-S.-2006.pdf>

⁸⁵ H. J. L. Smith et al., Beyond Compliance, 69-70 psl.

⁸⁶ Vocal Eyes, Heritage Access 2022, 14 psl. Prieiga internetu: <https://vocaleyeyes.co.uk/research/heritage-access-2022/>

⁸⁷ V&A, Equality, Diversity and Inclusion, 2019. Prieiga internetu: <https://vanda-production-assets.s3.amazonaws.com/2020/06/18/09/55/16/b040a0e5-c284-421a-836d-9de1c3a99b8d/VA%20%20diversity%20and%20inclusion%20sept%202019.pdf>

Viktorijos ir Alberto muziejus taip pat dar 2002 m. paskyrė pirmąją negalios ir prieinamumo darbuotoją, kurio pareigos apėmė Negalios diskriminacijos įstatymo įgyvendinimą muziejuje. Šis darbuotojas, bendradarbiaudamas su organizacijomis, vienijančiomis asmenis, turinčius negalią, gauna ir pritaiko informaciją apie tai, kokios geriausios praktikos gali būti pritaikytos didinant muziejaus prieinamumą. Kaip teigia H. J. L. Smithas, tokio darbuotojo turėjimas ir bendradarbiavimas su organizacijomis, vienijančiomis asmenis su negalia, padeda muziejams įsipareigoti įgyvendinti ambicingesnius prieinamumo didinimo veiksmus, pranokstančius minimalių reikalavimų užtikrinimą.⁸⁸

„National Trust“ labdaros organizacija, administruojanti įvairius istorinius pastatus, tarp kurių yra ir muziejų, tokį darbuotoją (lygybės specialistą) paskyrė dar XX a. dešimtajame dešimtmetyje iš poreikio geriau atliepti lankytojų lūkesčius ir poreikius. Šis darbuotojas padėjo skirtingiems muziejaus padaliniams didinti prieigą visiems lankytojams bendradarbiaujant su asmenis, turinčius negalią, vienijančiomis organizacijomis.⁸⁹ Organizacijoje veikia prieinamumo audito programa, o lygybės specialistas bendradarbiauja su įstaigos darbuotojais įgyvendinant rekomendacijas ir padedant suprasti prieinamumo svarbą. Vietoj to, kad bendradarbiavimas su asmenis, turinčius negalią, vienijančiomis organizacijomis vyktų tik kaip specifiniai projektai, šiuo metu santykiai yra pastovesni, kuriant prieinamumo darbo grupes, susidedančias iš vietinių asmenų su negalia, darbuotojų ir savanorių. Toks bendradarbiavimas sukuria projektus, kuriuose asmenys su negalia ne tik konsultuoja, bet ir prisideda prie pradinių projektų etapų ar parodų gamybos ir derinimo.⁹⁰

Karališkojo Holovėjaus koledžo paveikslų galerijoje siekiant pritaikyti turinį lankytojams, turintiems regos negalią, buvo pasitelkta neįprasta priemonė – kaip teigia projekto autorius, ne tradiciniai, o kūrybiški, neobjektyvią informaciją, emociją perteikiantys audiogidai. Juos įrašė savanoriai, neturintys regos negalios. Informacijos perteikimo žodžiu esmė nebuvo pateikti faktinį paveikslą aprašymą, bet apibūdinti paveikslą pagal kiekvieno savanorio estetinį ir emocinį supratimą – tai klausytojui leidžia išgirsti skirtingas interpretacijas apie meno kūrinį. Audiogidai yra pasiekiami „Smartify“ mobiliojoje programėlėje.⁹¹

Londono „Wellcome Collection“ muziejaus strateginės gairės prieinamumui, įvairovei ir įtraukumui didinti numato prioritetus keturiose srityse: 1) prieiga (fizinė, sensorinė ir virtuali), 2) auditorija (didesnis lankytojų su negalia skaičius, jų įtraukumas), 3) kolekcijos ir turinys (plati perspektyvų įvairovė, įtraukumas ir atvirumas), 4) darbo kultūra (darbuotojų parengimas ir komunikacija prieinamumo klausimais).⁹² Muziejuje veikia keturi skirtingi ekskursijų tipai: klausos negalią turinčių ekskursijų vadovų vedamos ekskursijos britų gestų kalba, taip pat ekskursijų vadovų, interpretuojančių britų gestų kalba, vedamos ekskursijos, kalbos konvertavimo į tekstą ekskursijos, suteikiančios subtitrus gyvai mobiliuosiuose įrenginiuose, ir ekskursijos su garsiniu vaizdavimu.

⁸⁸ H. J. L. Smith et al., *Beyond Compliance*, 69 psl.

⁸⁹ Ten pat, 67-68 psl.

⁹⁰ Disability Arts International, *The National Trust: involving disabled users in designing access features can be transformative*. Prieiga internetu: <https://www.disabilityartsinternational.org/resources/the-national-trust-involving-disabled-users-in-designing-access-features-can-be-transformative/>

⁹¹ Alison F. Eardley et al., *Devisualizing the Museum: From Access to Inclusion*, 2022, 155-156 psl. Prieiga internetu: <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/10598650.2022.2077067?needAccess=true&role=button>

⁹² Wellcome Collection, *Strategic Direction for Access, Diversity & Inclusion*, 2018. Prieiga internetu: https://wellcomecollection.cdn.prismic.io/wellcomecollection%2F71686871-3370-4336-8a55-55c67bc218ff_2018-08-15+wellcome+collection+access+diversity+inclusion+strategy+.pdf

Vizualiai patirčiai pagerinti muziejuje yra tekstai dideliu šriftu, didinamieji stiklai, taip pat subtitrai, audiogidai, tekstas Brailio raštu ir taktilinės reprodukcijos. Asmenims su klausos negalia muziejuje įdiegtos indukcinės kilpos (taip pat galima rezervuoti nešiojamas indukcinės kilpas). Labiau prieinamos sensorinės aplinkos sukūrimui muziejus siūlo patamsintus akinius ar skydelius, ausines garsui slopinti ir sunkias antklodes ant kelių (angl. *weighted lap pad*).⁹³

„Jodi“ apdovanojimai 2009–2017 m. laikotarpiu įteikti ne vienam Jungtinės Karalystės muziejui už inovatyvias prieinamumo iniciatyvas:

- ▶ 2009 m. virtualaus prieinamumo apdovanojimą laimėjo Duksfordo imperatoriškasis karo muziejus už interaktyvios patirties muziejaus aviacijos ekspozicijoje sukūrimą. Ekskursijos pradžioje lankytojai su ekskursijų vadovo pagalba gali susipažinti su ekspozicijos eksponatais taktiliniu būdu. Tuo metu audiogido takelyje skamba lėktuvo pakilimo ir skrydžio garsai, asmeninės pilotų istorijos. Audiogidas taip pat suderintas veikimui su indukcinėmis kilpomis.⁹⁴
- ▶ 2017 m. Mančesterio muziejus laimėjo „Jodi“ apdovanojimą už prisidėjimą prie projekto, sukūrusio dvi skaitmenines interaktyvias patirtis: skaitmeninio prisilietimo replikas (angl. *Digital Touch Replicas*) ir „Gallezeum“ programą. Skaitmeninio prisilietimo replikos yra fizinės 3D eksponato replikos su sensoriais, kuriuos palietus pasigirsta arba pasirodo informacija apie tam tikrą eksponato dalį, taip pagyvinant jutiminę patirtį. „Gallezeum“ programa yra virtuali – tai galimybė sąveikauti su kompiuteryje nuskanuotu 3D objektu per virtualios realybės konsolę.⁹⁵
- ▶ 2017 m. „Jodi“ apdovanojimą taip pat laimėjo Liverpulio nacionalinio muziejaus padalinys už edukacinę programą lankytojams su demencija. Edukacinės programos pagrindu sukurta „My House of Memories“ mobilioji programėlė, kurioje dalijamasi priemonėmis ir metodais. Programėlėje galima prieiti prie muziejaus objektų, kartu su įgarsinimu ir muzika. Programėlė naudoja multimedijos ir daugiajutiminius metodus, kad būtų skatinamas bendravimas tarp asmenų su demencija ir jų globėjų. Siekiant, kad žmonės, turintys demenciją, prisidėtų prie programėlės kūrimo, buvo panaudotos inovatyvios funkcijos, tarp kurių yra judantis „uždaryti“ mygtukas (tam, kad vartotojas galėtų jį lengvai rasti ekrane), teksto įgarsinimas sunkiai skaitantiems, garso ir muzikos reguliavimas, dideli ir aiškiai įvardyti mygtukai ir kt.⁹⁶
- ▶ 2017 m. trečias „Jodi“ apdovanojimo laureatas buvo Roalio Dalio muziejus dėl „Signly“ programėlės naudojimo muziejaus ekspozicijoje. Vartotojas, nukreipęs mobilųjį įrenginį į „Signly“ ženkliuką, esantį šalia eksponato, ekrane mato vaizdo įrašą, pasakojantį apie eksponatą britų gestų kalba. Programėlė buvo sukurta konsultuojantis su asmenimis, turinčiais klausos negalią.⁹⁷

⁹³ Wellcome Collection, Access. Prieiga internetu: <https://wellcomecollection.org/access>

⁹⁴ Jodi Awards, Imperial War Museum Duxford. Prieiga internetu: <https://jodiawards.org.uk/winners/imperial-war-museum-duxford/>

⁹⁵ Jodi Awards, Manchester Museum Digital Touch Replicas and Gallezeum. Prieiga internetu: <https://jodiawards.org.uk/winners/manchester-museum-digital-touch-replicas-and-gallezeum/>

⁹⁶ Jodi Awards, National Museums Liverpool House of Memories. Prieiga internetu: <https://jodiawards.org.uk/winners/national-museums-liverpool-house-of-memories/>

⁹⁷ Jodi Awards, Signly: Winner 2017 Jodi Awards. Prieiga internetu: <https://jodiawards.org.uk/winners/signly-winner-2017-jodi-awards/>

5.4. Italija

Esama situacija

Italijoje prieš diskriminaciją nukreiptas įstatymas 104/92 priimtas 1992 m. Jis siekia užtikrinti orumą, teisę į savarankiškumą ir autonomiją asmenims su negalia, panaikinti infrastruktūrinius ir kitus barjerus, neleidžiančius žmonėms, turintiems negalią, gyventi pilnavertiško gyvenimo.⁹⁸ 2008 m. Italijos kultūros ministro išleistas gairės dėl fizinių barjerų buvo greitai pritaikytos muziejuose, tačiau trūko pritaikymo asmenims su pažinimo ar raidos sutrikimais. 2018 m. buvo priimtas Italijos kultūros paveldo ministro dekretas dėl tolygaus kokybės užtikrinimo lygio muziejuose – nacionaliniai muziejai turi užtikrinti geriausias sąlygas asmenims su proto negalia apsilankyti jų įstaigose.⁹⁹ 2021 m. patvirtintas Italijos nacionalinis atkūrimo ir atsparumo planas tarp kitų tikslų siekia ir lygių teisių asmenims su negalia užtikrinimo – viena iš misijų, užtikrinsiančių lygias teises, yra architektūrinių ir sensorinių barjerų panaikinimas muziejuose, bibliotekose ir archyvuose.¹⁰⁰

Pagal Nacionalinio Italijos statistikos instituto ataskaitą¹⁰¹, 2021 m. Italijoje 2 iš 3 muziejų ir bibliotekų buvo pritaikyti priimti lankytojus su judėjimo negalia. 67,7 proc. muziejų turėjo pritaikytas sanitarines patalpas asmenims su judėjimo negalia, 61,6 proc. – panaikino infrastruktūrinius barjerus judėti erdvėje ir buvo įsidiegę rampas, lifthus, keltuvus ir pan. Apie 35,1 proc. muziejų ekspozicinių erdvių turėjo neslidžias arba šviesos neatspindinčias grindis. Muziejai miestuose yra labiau pritaikyti asmenims su negalia nei mažesniuose miesteliuose – miestuose esančiuose muziejuose sanitarinės patalpos buvo pritaikytos 78,9 proc. muziejų, o rampos arba liftai – 74,1 proc. muziejų.

Kalbant apie turinio pritaikymą, 45,6 proc. Italijos muziejų naudoja aiškius, lengvai įskaitomus užrašus, 7,7 proc. turi taktilinius orientacinius žemėlapius, 4,4 proc. muziejų vaizdo įrašus pritaiko gestų kalba, o 1,7 proc. muziejų gali pasiūlyti žemėlapius ar maršrutus asmenims, kuriems sunku bendrauti žodžiu. Tik vienas iš 10 muziejų organizuoja ekskursijas specialiai asmenims su kognityviniais sutrikimais ar gali pasiūlyti asistentą, lydėsiantį lankytoją su regos negalia, kognityviniais sutrikimais ar turintį sunkumų komunikuojant.

Tiesa, šie skaičiai išaugo, palyginti su 2011 m. – pagal ataskaitą, 2011 m. muziejų, galinčių priimti lankytojus su negalia, procentas buvo 34,8 proc., o 2021 m. jau siekė 75,7 proc.

Gerosios praktikos

Ne pelno siekiančios organizacijos „Tactile Vision“ prezidentas teigia, kad Italijos nacionalinio atkūrimo ir atsparumo plano paskirtas finansavimas leidžia muziejams didinti turinio prieinamumą, kviečiant organizaciją kaip konsultantą. Organizacija siūlo konsultacijas dėl reljefinių paveikslų reprodukcijų ar teksto perteikimo taktiliniu būdu, kurioms pagaminti naudojama permatoma medžiaga. Itin giriamos ir technologijos, pasak pašnekovo, leidusios padaryti didelę pažangą didinti

⁹⁸ European Agency for Special Needs and Inclusive Education, Country information for Italy - Legislation and policy. Prieiga internetu: <https://www.european-agency.org/country-information/italy/legislation-and-policy>

⁹⁹ Museo per tutti, Museum Accessibility. Prieiga internetu: <https://www.museopertutti.org/en/museum-accessibility/>

¹⁰⁰ Italia Domani, il Piano Nazionale di Ripresa e Resilienza. Prieiga internetu: <https://www.italiadomani.gov.it/content/sogei-ng/it/it/home.html>

¹⁰¹ Istat, L'accessibilità di musei e biblioteche. Prieiga internetu: <https://www.istat.it/it/files//2022/12/accessibilita-luoghi-cultura-dic2022.pdf>

prieinamumą srityje, integruojant NFC lustą ar QR kodus, nukreipiančius lankytoją į tam tikrą nuorodą ar programėlę su pritaikytu turiniu (pvz., gestų kalbos vertimu). Taip pat asmenims su kognityviniais sutrikimais informaciją lengviau suprantamu būdu padeda perteikti augmentinės ir alternatyviosios komunikacijos metodas (AAC), informaciją perteikiantis simbolių ar paveikslėlių seka.¹⁰²

Siekiant palengvinti prieigą prie informacijos apie muziejų pritaikymą, Italijos nacionalinė agentūra asmenims su klausos negalia sukūrė tinklapį, kataloguojantį muziejus, pritaikytus lankytojams su klausos negalia.¹⁰³ Tarp trijų geriausių muziejų yra Nacionalinė modernaus meno galerija, galinti pasiūlyti ekskursijas su ekskursijų vadovu dviem kalbomis – Italijos gestų kalba ir tarptautine gestų kalba. Kitas išskirtas objektas – Vatikano muziejus – taip pat siūlo ekskursijas Italijos gestų kalba ir vaizdo gidus Amerikos gestų kalba. Galiausiai minimas „Opera del Duomo“ muziejus asmenims su klausos negalia prieinamumą prie muziejaus turinio didina interaktyvia mobiliąja programėle, kurioje yra 15-a vaizdo gidų Italijos gestų kalba.

Romos miesto savivaldybės administruojamas muziejų tinklas taip pat savo tinklapyje turi parengęs prieinamumo projektų skiltį, kurioje galima rasti nemokamas taktilines ekskursijas šiuo metu veikiančiose ekspozicijose muziejuose, kurie priklauso tinklui. Šiuo metu vyksta 21-as projektas.¹⁰⁴ Italijos pilietinis gamtos istorijos muziejus savo tinklapyje yra paruošęs informaciją apie ekspozicijos erdves lengvai suprantama kalba – ši informacija prieinama ir muziejuje.¹⁰⁵

Muziejų prieinamumo asmenims su regos negalia srityje pavyzdžiu laikomas Valstybinis taktilinis muziejus (Museo Omero), kuriame ne tik pritaikyta infrastruktūra leidžia laisvai judėti neįgaliojo vežimėliu, tačiau muziejuje medžiaga parengta keliais formatais:

- 1) Prieš vizitą galima susipažinti su muziejaus istorija lengvai perskaitomu formatu;
- 2) Prie muziejaus įėjimo galima rasti informaciją Brailio raštu, audiogidus, reljefinį muziejaus žemėlapi, specialią ekspoziciją vaikams su kognityviniais sutrikimais ir du neįgaliojo vežimėlius;
- 3) Ekspozicijų salėse visi eksponatai gali būti liečiami, informacija pateikta Brailio raštu, tekstas parengtas naudojant tinkamą spalvinį kontrastą, o vaizdo įrašai prieinami Italijos gestų kalba ir su subtitrais.¹⁰⁶

5.5. Švedija

Esama situacija

Švedijoje pirmas antidiskriminacinis įstatymas, apimantis asmenų su negalia teises, buvo priimtas 1999 m. 2009 m. buvo priimtas Diskriminacijos įstatymas, kurio siekis buvo sustiprinti negalios

¹⁰² Veronica Rossi, Accessibilità museale, 2022 sarà l'anno buono? 2022 rugpjūčio 1 d. Prieiga internetu: <https://www.vita.it/it/article/2022/08/01/accessibilita-museale-2022-sara-lanno-buono/163727/>

¹⁰³ AccessibItaly project. Prieiga internetu: <https://www.accessibitaly.it/en/>

¹⁰⁴ Sistema Musei di Roma Capitale, Progetti accessibili. Prieiga internetu: https://www.museiincomuneroma.it/it/didattica/progetti_speciali

¹⁰⁵ Museo di Storia Naturale, Museo Accessibile. Prieiga internetu: <https://museostorianaturaletrieste.it/museo-accessibile/>

¹⁰⁶ Museo Omero, Accessibility. Prieiga internetu: <https://www.museoomero.it/en/museum/accessibility/>

politiką. Švedijos negalios politika remiasi Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija.¹⁰⁷ Dar 2011–2016 m. negalios politikos įgyvendinimo strategijoje buvo numatyta, kad institucijos, kurios gauna finansavimą iš Švedijos menų tarybos ir Nacionalinio paveldo valdybos turi įgyvendinti prieinamumo priemonės: 1) sudaryti veiklos planus iki 2013 m., 2) panaikinti lengvai pašalinamas kliūtis iki 2016 m., 3) turėti prieinamumo standartus atitinkančius tinklapius ir el. paslaugas iki 2016 m.¹⁰⁸

Gerosios praktikos

Švedijoje muziejų asociacija „ArbetSam“ išleido leidinį apie gyvos istorijos muziejus ir kaip jie didina prieinamumą savo įstaigose. Nepaisant to, kad daugelis iš jų yra senuose, istoriniuose pastatuose, muziejai randa skirtingus būdus, kaip pagerinti įstaigos prieinamumą asmenims su skirtingomis negaliomis:

- ▶ Jelivarės muziejus prieinamumo klausimą pradėjo spręsti po susitikimo su prieinamumo konsultantu iš Švedijos vietinio paveldo federacijos, kuris, įvertinęs tuometinę situaciją, sudarė tobulintinių priemonių sąrašą. Tarp jų buvo prastai paženklintas tualetas asmenims su negalia (sprendimas – didelis, lengvai pastebimas ženklas) ir laiptų turėklų nudažymas juodai, kad jie geriau matytųsi žmonėms su regos negalia. Muziejuje laiptai taip pat pažymėti ryškiomis žymėmis ant kiekvienos pakopos. Muziejaus koridoriuje ant lubų instaliuotos garsą sugeriančios akustinės panelės, kurios pagerina lankymosi muziejuje patirtį žmonėms, turintiems klausos negalią (neprigirdintiems) ir asmenims su kognityviniais sutrikimais. Siekiant padidinti turinio prieinamumą, muziejaus knygų lentynose leidiniai apšviesti papildomu apšvietimu. Muziejaus direktorė pabrėžia, kad svarbu:
 1. Turėti įprotį fiksuoti grįžtamąjį ryšį iš lankytojų ir užsirašyti situacijas, kuriose lankytojui buvo sukelti nepatogumai;
 2. Prieinamumą didinančias priemones įtraukti į metinius veiklos planus;
 3. Turėti vieną žmogų, atsakingą už prieinamumo priemonių įgyvendinimą, siekiant užtikrinti, kad priemonės būtų įgyvendintos;
 4. Įtraukti visus muziejaus darbuotojus į vidines diskusijas, mokymus prieinamumo klausimais.¹⁰⁹
- ▶ Degtukų muziejus inspiracijos pokyčiams semiasi iš lankytojų komentarų. Muziejus atkreipia dėmesį į tekstų įskaitomumą iš skirtingų aukščių ir suprantamumą, išskaidant tekstą į eilutes. Muziejaus kasa nudažyta ryškiai raudona spalva – tai padeda ją atskirti asmenims, turintiems kognityvinių funkcijų sutrikimų, ir turi atramą lankytojui prisėsti ar atsiremti. Muziejuje pasirūpinta, kad prie eksponatų būtų įmanoma arti privažiuoti neįgaliojo vežimėliu – stalo palenkimas įstrižai palieka papildomos vietos vežimėliui stalo apačioje. Jonšopingo savivaldybei priklausanti įstaiga finansavimą prieinamumo priemonėms didinti gauna iš savivaldybės – ši finansavo keltuvo diegimą (lifto instaliacijai nebuvo gautas leidimas).¹¹⁰
- ▶ Virvių muziejus tarp kitų įprastinių fizinės infrastruktūros pritaikymo priemonių taip pat sanitarinėse patalpose įdiegė priemones asmenims, kuriems gali prireikti pasikeisti dializės

¹⁰⁷ Swedish Institute, Disability Policy. Prieiga internetu: <https://sweden.se/life/equality/disability-policy>

¹⁰⁸ Carolina Jonsson Malm, Access to Culture - National Report Sweden, 2014, 26 psl. Prieiga internetu: https://www.academia.edu/7500296/Access_to_Culture_National_Report_Sweden

¹⁰⁹ ArbetSam, Tänk tillgängligt!, 2016 m., 9-12 psl.

¹¹⁰ Ten pat, 13-14 psl.

skystį arba stomas maišelį – tam kiekvienas tualetas turi atliekų dėžę ir prie sienos pritvirtintą kabliuką. Muziejaus direktorius pabrėžia sąmoningo dėmesio prieinamumui svarbą – prieinamumo priemonių diegimą galima planuoti tiek patiems muziejaus darbuotojams, stengiantis pažvelgti į muziejaus erdves skirtingų poreikių turinčių lankytojų akimis, tiek pasikvietus organizacijas, vienijančias žmones su negalia. Pradėjus bendrauti su organizacijomis, gali pradėti vystyti ir bendras projektus.¹¹¹

- ▶ CTH fabriko muziejus save reklamuoja kaip prieinamą muziejų ir rengia ekskursijas grupėms su neįgaliojo vežimėliais. Muziejaus personalo vadovė, pati besinaudojanti neįgaliojo vežimėliu, mano, kad kuo daugiau žmonių muziejuje įsitraukia į prieinamumo gerinimo procesą, tuo lengviau rasti sprendimą – ji siūlo patiems muziejaus darbuotojams išbandyti pavažinėti po muziejų neįgaliojo vežimėliu ir identifikuoti kliūtis. Muziejus taip pat reguliariai pasikviečia Negalios asociacijos atstovus įvertinti įstaigos prieinamumą ir pateikti komentarus.¹¹²

5.6. Skyriaus apibendrinimas

Nepaisant to, kad kiekvienoje šalyje yra tam tikra įstatyminė bazė, siekianti užtikrinti infrastruktūros prieinamumą asmenims su negalia, progresas netolygus kalbant apie skirtingus poreikius. Muziejai fizinį ir turinio prieinamumą didina įgyvendindami projektus, pasitelkdami prieinamumo koordinatorius ir / ar organizacijas, vienijančias asmenis su negalia. Daugiausia prieinamumui dėmesį skyrę muziejai išsiskiria priemonių lankytojams su įvairiomis negaliomis įvairove ir edukacinėmis programomis asmenims su nefizinėmis negaliomis (ypač lankytojams su autizmu ir demencija).

Žemiau pateikta susisteminta informacija apie užsienio muziejų gerąsias praktikas, prieinamumą didinančias priemones ir iniciatyvas, skirstant pagal negalią ir priemonės tipą (žr. 5 lentelę).

5 lentelė. Užsienio gerųjų praktikų priemonių sąrašas

	Judėjimo negalia	Regos negalia	Klausos negalia	Proto negalia, raidos ir psichikos sutrikimai	Demencija ir Alzheimeris	Bendras prieinamumas
Priemonės internetiniame puslapyje	Žemėlapis, kuriame nurodyti prieinami įėjimai kiekviename muziejaus padalinyje		Vaizdo įrašai, pristatantys ekspoziciją gestų kalba	Atsisiunčiamos socialinės istorijos; Informacija apie ekspoziciją lengvai suprantama kalba		Išsami informacija apie muziejaus prieinamumą, skaidant pagal poreikius (dažniausiai – 1) judėjimo, 2) klausos, 3) regos negalios ir 4) kognityviniai sutrikimai)

¹¹¹ Ten pat, 17-19.

¹¹² Ten pat, 20-22.

<p>Priemonės, naudojamos muziejaus patalpų prieinamumui didinti</p>	<p>Neįgaliojo vežimėlio nuoma; Liftai, keltuvai; Prieinamas pagrindinis įėjimas; Prie kasos atrama lankytojui prisėsti ar atsiremti</p>	<p>Informacija apie muziejų Brailio raštu; Reljefinis muziejaus žemėlapis; Laiptų ir jų turėklų nudažymas kontrastinga spalva</p>	<p>Garsą sugeriančios panelės ant lubų</p>	<p>Garsą sugeriančios panelės ant lubų; Informacinis centras / kasa nudažyti arba pažymėti ryškia spalva arba yra kitaip lengvai atpažįstami</p>		<p>Aiški, lengvai atpažįstama ženklavimo sistema; Sanitarinėse patalpose įdiegtas kabliukas ir atliekų dėžė</p>
<p>Priemonės, naudojamos turinio prieinamumui didinti muziejaus viduje</p>	<p>Tekstų įskaitomumas iš įvairių aukščių; Ekspонатų stalai palenkti, kad būtų galima arti privažiuoti vežimėliu</p>	<p>Taktilinės ekspонатų replikos; Taktilinės ekskursijos, kurių metu galima liesti ekspонатus ar jų replikas; Bendradarbiavimas su „Aira“ mobiliąja programėle; Ekskursijos su garsiniu vaizdavimu; Publikacijos ar informaciniai bukletai Brailio raštu; Įprasti audiogidai; Audiogidai, subjektyviai apibūdinantys meno kūrinį; Ekspozicijose -tekstai dideliu, kontrastingu šriftu;</p>	<p>Vaizdo ar garsų įrašų subtitrai / transkripcija; Ekskursijos, vedamos gestų kalba; Indukcinės kilpos muziejaus patalpose; Sinchroninis titravimas mobiliuoju telefonu; Gyvas titravimas renginiuose; Garsą didinančios ausinės / kilpos; Tekstą skenuojantys ir įgarsinantys tušinukai; Bendradarbiavimas su „Signly“ programėle</p>	<p>Informacinis bukletas apie vizitą muziejuje lengvai suprantama kalba; Žemėlapis, nurodantis interaktyvias / jutimines priemones muziejaus ekspozicijoje; Garsą slopinančios ausinės; Vaizdiniai tvarkaraščiai; Reguliarios edukacijos / dirbtuvės vaikams su autizmu; Patamsinti akiniai arba skydeliai; Sunkios antklodės ant kelių; Augmentinės ir alternatyviosios komunikacijos metodu perteikta informacija</p>	<p>Pokalbiai apie meną mažose grupėse (edukacinė programa); „My House of Memories“ mobilioji programėlė, skirta asmenims su demencija ir jų globėjams</p>	<p>Bendradarbiavimas su menininkais ar parodų kuratoriais, siekiant surasti išeitį, kaip paversti ekspонатą prieinamu visiems; Bendradarbiavimas su „Smartify“ programėle; QR kodų naudojimas</p>

		<p>Didinamieji stiklai;</p> <p>Papildomas apšvietimas prie muziejaus eksponatų</p>				
Darbuotojų parengimas		<p>Darbuotojų apmokymas, kaip išsamiai ir vaizdingai apibūdinti eksponatus bei praveisti taktilinę ekskursiją</p>	<p>Samdomi klausos negalia turintys arba interpretuojantys ekskursijų vadovai, galintys vesti ekskursijas gestų kalba</p>			<p>Praktiniai asmenų su negalia vedami seminarai darbuotojams; Visų muziejaus darbuotojų įtraukimas į mokymus ir vidines diskusijas dėl prieinamumo</p>
Muziejaus politika ir bendradarbiavimas	<p>Muziejaus prieinamumo strategijos parengimas;</p> <p>Bendradarbiavimas su organizacijomis, vienijančiomis asmenis su negalia;</p> <p>Muziejaus prieinamumo koordinatoriaus pareigybė regioniniu mastu keliems muziejams;</p> <p>Vidinio muziejaus prieinamumo koordinatoriaus pareigybė / dalis darbuotojo pareigų;</p> <p>Muziejaus prieinamumo komanda, sudaryta iš skirtingų skyrių darbuotojų;</p> <p>Reguliarus grįžtamojo ryšio iš lankytojų fiksavimas.</p>					

Šaltinis: sudaryta autorių

6. Švietimo, sveikatos ir socialinių paslaugų specialistų ir žmones su negalia vienijančių organizacijų darbuotojų patirties, požiūrio, poreikių ir lūkesčių vertinimas

6.1. Metodika

Siekiant nustatyti Lietuvos švietimo, sveikatos ir socialinių paslaugų specialistų ir žmones su negalia vienijančių organizacijų darbuotojų patirtį ir požiūrį į muziejų prieinamumą žmonėms su negalia, identifikuoti jų poreikius ir lūkesčius, organizuotos ir prarastos 3 fokusuotos (sutelktos) grupės diskusijos. Potencialūs fokusuotų grupių dalyviai buvo kviečiami prisijungti išsiunčiant kvietimus elektroniniu paštu mokykloms, turinčioms patirties su negalią turinčių vaikų formaliu ir neformaliu ugdymu, sveikatos ir socialines paslaugas asmenims su negalia teikiančioms įstaigoms (globos namai, dienos centrai ir pan.) ir nevyriausybinėms organizacijoms, vienijančioms žmones su negalia. Buvo siekiama apimti kuo skirtingesnes mokyklas ir organizacijas, veikiančias skirtinguose Lietuvos regionuose ir turinčias patirtį su skirtingą negalią turinčiais žmonėmis.

Pirmosios fokusuotos diskusijos tikslinė grupė apėmė švietimo specialistus, antroji – sveikatos ir socialinių paslaugų specialistus, trečioji – žmones su negalia vienijančių organizacijų darbuotojus (žr. 6 lentelę).

6 lentelė. Tyrimo dalyvavę informantai

Tikslinė grupė	Dalyvių sk.
Švietimo specialistai	8
Sveikatos ir socialinių paslaugų specialistai	11
Žmones su negalia vienijančių organizacijų atstovai	12
Iš viso pagal tikslines grupes	31

Šaltinis: sudaryta autorių

Pirmoje fokusuotos diskusijos grupėje dalyvavo 8 švietimo specialistai:

- mokytoja, dirbusi Lietuvos aklųjų ir silpnaregių ugdymo centre;
- lietuvių kalbos mokytoja, dirbanti tautinių mažumų mokykloje;
- gimnazijos direktorė, dirbusi pavaduotoja neformaliai ugdymui;
- lietuvių kalbos mokytoja, dirbusi gestų kalbos vertėja;
- neformaliojo švietimo įstaigos vadovė;
- mokytoja, dirbanti mokinius su negalia integruojančioje mokykloje;
- socialinė pedagogė, dirbanti ikimokyklinėje įstaigoje;
- logopedė, dirbanti ikimokyklinėje įstaigoje.

Antroje fokusuotos diskusijos grupėje dalyvavo 11 sveikatos ir socialinių paslaugų specialistų, dirbančių su negalią turinčiais žmonėmis:

- Tauragės socialinių paslaugų namų socialinė darbuotoja;

- vaiko gerovės centro „Gynia“ psychologė;
- Jurbarko socialinių paslaugų centro, apimančio neįgaliųjų globos namus ir dienos centrą, atstovė;
- globos namų „Užuovėja“ 2 socialinės darbuotojos;
- kineziterapeutė, dirbanti su asmenimis, turinčiais negalią;
- Nemenčinės neįgaliųjų dienos užimtumo centro socialinė darbuotoja;
- socialinės globos centro „Vija“ atstovė;
- Arkos bendruomenės atstovė;
- Kėdainių socialinės globos, grupinio gyvenimo namų socialinė darbuotoja;
- Vilniaus dienos centro „Šviesa“ atstovė.

Trečioje fokusuotos diskusijos grupėje buvo 12 dalyvių: 10 organizacijų, vienijančių žmones su negalia, atstovų ir 2 mokslininkės, dirbančios medijų prieinamumo regos ir klausos negalią turintiems srityje:

- Lietuvos žmonių su negalia sąjungos 2 atstovai;
- Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjungos 4 nariai, kurie atstovavo ne tik centrinę būstinę, bet ir regioninius filialus (Marijampolės, Klaipėdos ir Telšių);
- Lietuvos paraplegikų asociacijos atstovas;
- Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrijos „Viltis“ atstovas;
- VŠĮ Žmogiškų išteklių stebėsenos ir plėtros biuro 2 atstovai;
- VU Kauno fakulteto Audiovizualinio vertimo studijų programą vykdančios mokslininkės, bendradarbiaujančios su asmenų, kurie yra akli ar turi silpnaregystę, ir asmenų, kurie yra kurti arba neprisigirdi, organizacijomis.

Toliau pateiktuose tyrimo rezultatuose nagrinėjami kiekvienos iš tikslinių grupių dalyvių muziejų prieinamumo vertinimai pagal šiuos aspektus: muziejų lankymo patirtis, požiūris į muziejų prieinamumą, požiūris į bendradarbiavimą su muziejais.

6.2. Muziejų lankymo patirtis: bendrosios pastabos

Fokusuotų diskusijų dalyviai pažymėjo, kad kartu su žmonėmis su negalia bent kelis kartus į metus lankosi muziejuose: *Mėgsta eiti į muziejus, jau įprato, vertina tai*. Pastebi, kad pastaraisiais metais situacija pamažu gerėja: *Pastebime, kad situacija gerėja, muziejuose yra pritaikymas asmenims su fizine negalia, pvz., liftai; gauname ir nuolaidų, gali ir kažkiek lydinčių įeiti*. Visgi palyginus muziejų prieinamumą, matomas **didelis skirtumas tarp didelių nacionalinių ir regioninių muziejų**: *Nacionalinė dailės galerija arba MO muziejus yra daugiau prisitaikę, turi platesnį požiūrį. <...> Pakeliavus toliau į miestelius dažnai kyla problemų*.

Teigiama, kad didžiųjų miestų žmonės su negalia vienijančios organizacijos turi daugiau galimybių lankytis muziejuose, o **regioninės organizacijos susiduria su kelionės finansavimo problemomis**, todėl lankosi retai: *Vilniuje labai dažnai einame į visokius muziejus, edukacijas, turime daug galimybių tuo pasinaudoti, tuo labai džiaugiamės; Jurbarko rajone tikrai esame dažni lankytojai tiek su proto, tiek su fizine negalia, bet tikrai darbuotojai sugeba juos netoli nusivežti. Jei vykstame į kitą miestą, mums kyla didžiulių problemų dėl apmokėjimo; didžiausia problema dėl muziejaus, mes gyvenam rajone, mums susisiekti sudėtingiau. <...> Muziejais pasinaudojame kelis kartus per metus, kai susiorganizuojame išvykas į kitus miestus, ekskursijas. Aišku, norėtume dažniau, bet tiesiog nėra*

galimybų. Šiuo atveju muziejų vykdomi projektai galėtų iš dalies spręsti nutolusių nuo didžiųjų miestų žmones su negalia vienijančių organizacijų atskirties problemą per šių **organizacijų įtraukimą į projektus ir kelionių išlaidų padengimą**.

Manoma, kad patirtis muziejuose priklauso nuo kelių esminių dalykų:

- 1) **Integracijos su negalios neturinčiais muziejų lankytojais.** Buvo didelis noras integruotis su neturinčiais negalios žmonėmis: *Kadangi grupinio gyvenimo namai integruojasi į visuomenę, norime būti tarp sveikų žmonių.* Fokusuotos diskusijos grupių dalyviai atkreipė dėmesį, kad atvykę į muziejų jaučia, kad į juos žiūri kitaip, ypač jei yra kitų lankytojų: *Muziejai mus labai gražiai priima, bet kaip atskirą grupę. Kai yra lankytojų, jie kitaip žiūri. Vis dar jaučiama negalią turinčių žmonių stigmatizacija, atstūmimas* iš negalios neturinčių vaikų tėvų pusės, kurie nenori, kad jų vaikai dalyvautų muziejaus edukacijose kartu su negalią turinčiais vaikais: *Kai kokiame muziejuje yra grupinės veiklos bendrai, tipinės raidos vaikų tėvai nelabai nori, kad jie dalyvautų bendrose veiklose, trūksta integracijos.* Kai kurios kultūros įstaigos iš viso nepriima žmonių su negalia į savo veiklas: *Dirbu su 8 suaugusiais žmonėmis su intelekto negalia ir iki šios dienos liūdnu dėl mūsų visuomenės. <...> Kultūros centre vyksta edukacijos, mes visur dalyvaujame, einame, mus noriai kviečia, bet jei norime įsitraukti su sveikaisiais, mes netinkame.* Tai siejama su nuo sovietmečio laikų išlikusiu požiūriu į negalią turintį žmogų: *Tai nuo sovietinio laikmečio išlikęs vadinamasis audizmas – mes žiūrime į žmones su negalia šiek tiek iš viršaus ir jie patys žiūri į save iš šiek tiek žemiau. Mums reiktų tai likviduoti.*
Teigiama, kad dalyvavimas bendrose edukacijose padėtų pažinti vieniems kitus, todėl **siūloma dažniau organizuoti bendrus projektus:** *Jie pamatytų, kad nėra labai išskirtiniai ar pavojingi, kad ką nors bloga padarytų. Jei per kokius projektus suorganizuotų projektus būtent inkliuzijai, būtų visiems geriau.* Be to, pabrėžiama, kad ir neturintys negalios žmonės turi skirtingų poreikių, kuriems muziejų pritaikymas žmonėms, turintiems negalią, gali būti funkcionalus: *Nebūtinai žmonės su negalia, nes mūsų, turinčių individualius poreikius, gana didelis ratas: ir senjorai negalių neturintys, ir mamos su vaikais, ir patys vaikai. Juk jei jie iš mažų dienų galės liesti muziejaus eksponatus, jiems koduosis visai kiti dalykai galvoje.*
- 2) **Žmonių su negalia poreikių supratimas. Pabrėžiama žmonių su negalia poreikių supratimo svarba:** *Žmonių su negalia supratimas, kokie mūsų poreikiai, galimybės, to supratimo labai trūksta, nors po truputį atsiranda.* Siekiant tuos poreikius suprasti siūloma pamatyti, **kaip tai išspręsta užsienio muziejuose:** *Jau nuvažiuojame į užsienį, kažką pamatome.* Kitas būdas geriau suprasti poreikius – **reguliariai vykdyti būsimų ir esamų muziejaus darbuotojų mokymus**, panašiai kaip mokytojai nuolat kelia savo kvalifikaciją, kaip dirbti su negalią turinčiais vaikais: *Rengiant kultūros darbuotojus, ruošiant studentus tapti bibliotekininkais, muziejininkais ir t. t. Mokymų turinyje turėtų būti dalis apie įvairių poreikių žmones. <...> Jei nėra pagrindiniame ugdymo turinyje, yra įvairūs kvalifikacijos kėlimo kursai apie žmonių įvairovę.*
- 3) **Muziejų pritaikymo sistemiškumas.** Manoma, kad **nepakankama išspręsti muziejų prieinamumo iššūkius pakeitus tik vieną elementą**, pavyzdžiui, įtaisius pandusą: *Jei kalbėtume apie trūkumus, tai yra sistemiškumo trūkumas. Atskiro elemento pritaikymas, padarymas prieinamu nesprendžia klausimo; esmė yra sistemiškumas. <...> Prieš porą metų*

vertinome, kaip <...> padaryti nuožulnų pandusą viduje, bet kaip patekti iki jo, kur toliau paklius – visiškai neatskleidžiama informacija.

- 4) **Muziejuose dirbančių darbuotojų požiūris ir elgesys.** Pastebima, kad **vieni darbuotojai suinteresuoti padėti negalią turintiems žmonėms, kiti laikosi labai formalių reikalavimų: Priklauso nuo asmeninio darbuotojų požiūrio. Jeigu nėra pritaikymo, susiorganizuoja, kad kuo daugiau žmonių padėtų tuos vežimėlius įnešti laiptais. <...> Kartą teko įrodinėti, kai nepaėmėme pažymėjimo, kad žmogus yra neįgalus, nors žmogus buvo su Dauno sindromu ir buvo aiškiai tai matyti. Visgi pastebima, kad muziejų darbuotojų požiūris ir elgesys per pastaruosius penkerius metus pagerėjo: Labai jaučiasi skirtumas, kaip buvo prieš penkerius metus ir dabar. Siūloma keisti visos visuomenės požiūrį nuo mažens: Geriausia būtų nuo mažens visiems kartu gyventi, tada viskas kitaip dėlėtųsi.** Šiuo atveju muziejai su bendromis edukacijomis veiktų kaip didesnės visuomenės požiūrio keitimo sistemos dalis.

6.3. Požiūris į muziejų prieinamumą

6.3.1. Informacija muziejaus interneto svetainėje

Aptariant muziejų prieinamumo klausimus, vienas svarbių aspektų buvo nurodytas informacijos, aktualios negalią turintiems žmonėms, pateikimas muziejaus interneto svetainėje. Buvo pabrėžta, kad **pasirengimas** muziejų lankyti žmonėms su negalia ypač svarbus ir informacija apie muziejaus prieinamumą dažnu atveju nulemia lankomo muziejaus pasirinkimą: *Dirbu Kauno mieste, tai vežiesi ten, kur žinai, koks įstaigos pritaikomumas. Namų darbų padarymas yra svarbus.*

Kalbinti informantai apgailestavo, kad kai kurių muziejų interneto svetainėse iš viso **nėra informacijos apie jų prieinamumą**, tačiau net ir esant tokio pobūdžio informacijai, dažnu atveju ji **nepakankamai išsami**: *Matyt, labai skirtingi muziejai, kultūros įstaigos. Vienu puslapyje yra informacija, kituose nėra. Gal visos svetainės turėtų turėti analogišką informaciją, kad nekiltų klausimų.*

Gerosios praktikos pavyzdys

Buvo pateikiami kitų šalių gerosios praktikos pavyzdžiai, nurodant Niujorko „Metropolitan Opera“ teatro bylinėjimąsi ginant viešąjį interesą dėl informacijos apie prieinamumą pateikimo, dėl ko „Yra pateikiama kultūros objekto ar koncerto informacija, kas prieinama, kaip prieinama ir kur gauti informaciją. Yra iki tokių smulkmenų, kad jei tu esi su papildomu kvėpavimo aparatu, yra nurodytas telefonas, paskambinus pasirūpina to aparato izoliacine dėže; taip pat kur automobilį pastatyti ir t. t.“

Tačiau, diskusijų dalyvių požiūriu, nepakanka pateikti informaciją **tik apie fizinį muziejaus prieinamumą** (kuria dažnai apsiribojama), derėtų nurodyti ir ekspozicijos ar muziejaus aplinkos galimą **neigiamą psichinio / psichologinio pobūdžio poveikį**: *Jei puslapyje būtų informacija, kaip prieš filmus būna, kad nerekomenduojama jautriems asmenims, tai gal tokiems, kas nesupranta šitų dalykų, tokia informacija puslapyje nepamaisytų; Turiu patirties su vaikų autizmo spektro sutrikimu.*

Mes norėjome eiti į Katedros požemius ir varpinę, susimokėjome už bilietą, bet likome visiškai neįėję, nes ten erdvės tokios, kad vaiką ištiko panika, o už bilietą pinigų nesusigrąžiname.

Kita vertus, kalbinti informantai nebuvo linkę visą atsakomybę dėl informacijos apie prieinamumą adresuoti tik muziejams. Pabrėžta, kad paslaugų gavėjai (šiuo atveju žmonėms su negalia atstovaujanti organizacijos ar švietimo, sveikatos, socialinių paslaugų teikėjai, organizuojantys išvykas į muziejus) turėtų **patys būti aktyvesni ir daugiau dėmesio skirti išankstiniam pasirengimui**: *Mes svetainėse nelabai žiūrime, dažniausiai tiesiog skambiname. Jei žmogus yra vežimėlyje, klausiamo, pro kur įvažiuoti; Manau, reikia pažinti savo paslaugų gavėjus. Pavyzdžiui, Psichikos sveikatos centras, pagal jų ligos pobūdį nereikėtų jų vesti į niūrias ekspozicijas, kurios keltų egzistencijos klausimus. Ne muziejus turėtų apie tai galvoti, o patys paslaugų gavėjai.*

6.3.2. Muziejaus prieigos

Vertinant muziejų prieinamumą, diskusijų dalyviai pažymėjo, kad *Vis dėlto skaudžiausia problema, kuri dabar yra sprendžiama, turėtų būti visiems prieinama fizinė aplinka*. Fizinis muziejaus prieinamumas pirmiausia susijęs su žmonių, turinčių negalią, galimybių patekti į muziejų užtikrinimu. Tikslinių grupių informantai atkreipė dėmesį, kad, nežiūrint į vis gerėjančią situaciją, žmonės su negalia susiduria su tokiomis tipinėmis problemomis kaip **nepritaikyti į muziejų vedantys takai ar įėjimai, aiškių nuorodų trūkumas**: *Atvažiavo autobusas, dalis žmonių su vežimėliais. Mes atvykę negalime net ant šaligatvio užvažiuoti, kad patektume į muziejų; dažnai tie įėjimai būna ne pro centrinį įėjimą, o pro kokį kitą kampą: [svarbu], kad būtų durys atrakintos, kad nepasimestų. Tada palydos reikia daug daugiau. Tie keliai nebūtinai būna gražiai pažymėti... Ne kartą teko skambintis, užkardas atidaryti – reikia susiderinti iš anksto. Kelio pažymėjimas turėtų būti labai aiškus, ryškus, kur būtų galima su vežimėliais važiuoti. Jei žmogus vienas, kad jis suprastų, kartais tai nėra taip paprasta.*

Teigiama, kad kartais muziejai **prieinamumą supranta gana formaliai** (dažnai būna taip, kad jei pandusas yra, tai pastatas pritaikytas neįgaliesiems), **neįvertindami įrengtos infrastuktūros praktinio pritaikomumo ir neišnaudodami esamų galimybių** palengvinti patekimą į muziejaus pastatą asmenims su negalia: *Paskutinį kartą buvau Žemutinės pilies muziejuje. Pats muziejus yra labai tvarkingas, kilimai, kurie įprastai trukdo judėti vežimėliui, yra tokio plauko, kad netrukdo. Yra daug niuansų, kur yra labai gerai, bet patekimas iki durų yra tokio dydžio ir ilgio nuokalnė, kad neįmanoma, jei neturi lydinčių asmenų. Alternatyva galėtų būti [kita] automobilių statymo vieta, juolab kad ten yra vietos privažiavus iki pat durų. Automobilių vietos įrengtos apačioje, jos įrengtos įkalnėje, nors yra daug vietos – nesužiūrėtos smulkmenos.*

Buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad prieinamos aplinkos įrengimas pats savaime visų problemų neišsprendžia, jeigu neskiriama dėmesio šios **aplinkos pritaikomumui užtikrinti**: *Turėjome atvejį su Klaipėdos dramos teatru, jie patys ieškojo žmogaus, kuris galėtų įvertinti prieinamumo aspektą ir t. t. Žmogus nuvažiavo, įvertino, patarė, ką padaryti. Šiais metais žiemą jis nusipirko bilietus į spektaklį, atvažiavo ir pirmas pandusas užverstas sniegu. Su kažkienu pagalba šiaip ne taip pakliuvo.*

6.3.3. Muziejaus patalpos

Kitas muziejaus fizinio prieinamumo aspektas – vidaus patalpų pritaikymas žmonių su negalia poreikiams. Šiuo požiūriu ypač daug iššūkių kyla asmenims su **judėjimo negalia**. Tikslinių grupių informantai pažymėjo, kad vis daugiau muziejų apsirūpinę prieinamumą didinančia įranga, pavyzdžiui, liftais, tačiau **ne visada šia įranga pavyksta pasinaudoti**, tai susiję su įvairiomis priežastimis:

- dėl reto įrangos naudojimo: *Mūsų centrą lanko asmenys tiek su proto negalia, tiek su fizine negalia, tai susiduriame su įvairiomis kliūtimis. Pastebime, kad situacija gerėja, muziejuose yra pritaikymas asmenims su fizine negalia, pvz., liftai. Kartais būna, kad atvažiuoji, viskas yra, tačiau [liftas] neveikia, nes ne taip dažnai naudojamas;*
- dėl aptarnaujančio personalo nemokėjimo naudotis esama įranga: *Jei žmogus su negalia retai atvažiuoja, kai kurie darbuotojai paprasčiausiai tiesiog nežino, kaip veikia liftai. Reikia, kad bent dirbantys mokėtų juos įjungti ir išjungti;*
- dėl kitų patalpų nepritaikymo: *Kartais būna, kad padarytas liftas prie centrinio įėjimo, bet paskui durys būna per siauros...*

Tačiau buvo sakoma, kad kai kurie muziejai neužtikrina net bazinių prieinamumo sąlygų, tokių kaip **prieinami tualetai**: *Kultūros objektų yra labai prasta situacija, viena iš pagrindinių priežasčių, ką rodo ir nedideli tyrimai, tualetų neprieinamumas arba jų nebuvimas; būna, kad tualetas nepritaikytas, negali įeiti.*

Taip pat buvo pastebėta, kad vežimėlius naudojančioms žmonėms svarbu, jog **ekspوناتai būtų išdėstyti tinkamame aukštyje**: *Labai svarbu, kad žmogus, į muziejų patekęs su rateliais, didžiąją dalį ekspozicijos gali pasižiūrėti, jei visi stendai nėra per aukštai.*

Diskusijų dalyviai aptarė ir fizinės aplinkos prieinamumo užtikrinimo apribojimus, kuriuos lemia **muziejaus pastato, kaip kultūros paveldo objekto**, ypatumai ir su tuo susijusios menkos pastato ar jo aplinkos pertvarkymo galimybės: *Kartais senuose pastatuose gali pirmame aukšte pasivaikščioti, bet į antrą aukštą pakilti negali.* Buvo siūlomi galimi tokių barjerų apėjimo būdai: *Man labai užkliuvo Trakų pilies muziejus. Kadangi man neseniai teko lankytis, jis visiškai nepritaikytas žmonėms su judėjimo negalia. Galbūt būtų galima sukurti kokią ekspoziciją vizualiai, tame pačiame kieme, nors kažkur kamputyje, nes žmonės visiškai negali apsilankyti.*

Šalia specializuotų muziejų prieinamumo didinimo priemonių kalbinti specialistai nurodė pačių paprasčiausių lankytojų **poilsui skirtų kėdžių ar suolų trūkumą**: *Aš tai dėl pačių fizinių vietų tam tikruose muziejuose, pvz., atsisėsti, pailsėti. Turėjome vaiką, kuris turi vaikščiojimo sunkumų, nesėdi neįgaliojo vežimėlyje, bet turi stipresnę raišumą, tikrai, eina ir pavargsta. Didieji muziejai kai kurie turi, kai kurie ne. Bet jei tai muziejus-butą-namas, viskas yra ekspонатas, jei yra sofa, tai ant jos sėdėti negalima. Tai kur atsisėsti tam vaikui? Tegul lauke ant suoliuko pasėdi. Bet tada jis nebedalyvauja ekskursijoje. Kartais atrodo, kad gal ir nėra sunku pastovėti 30 min., bet kai kam gal ir gali būti sunku. Net nebūtinai tai turi būti negalia, gal vaikas tiesiog susilaužė koją – negi jis negali vykti į ekskursiją?* Buvo akcentuota, kad tokio pobūdžio muziejaus aplinkos pritaikymas daugiau požiūrio dalykas, nes tai **nereikalauja didelių investicijų**: *Tiesiog pakaktų turėti sulankstomų kėdučių. Būtų gerai neštis tokią kėdutę, nesunki nešti, daug nekainuoja ir labai išsprendžia.*

Kalbant apie žmones su **regos negalia**, buvo akcentuota, kad šiai lankytojų grupei ypač svarbus **aiškus, gerai matomas ženklėjimas, tinkami patalpų apipavidalinimo kontrastai, geras apšvietimas** ir taip sutvarkyta muziejaus aplinka, kad nebūtų **galimybių užkliudyti objektų**: *Pirma, trūksta aplinkos pritaikymo, pažymėjimo, kontrastų, po kojomis būna objektai, į kuriuos akieji ir silpnaregiai atsitrencia, netinkamas apšvietimas; silpnaregiai, tai yra žmonės, kurie kaip jie blogai bematyti, jie nori pasižiūrėti, jiems labai svarbi aplinka, apšvietimas, ant gero kontrasto, geru šriftu padarytas etiketažas.* Buvo pabrėžta, kad **aiškus ženklėjimas padeda visiems lankytojams jaustis saugiau**, todėl jis svarbus ne tik regos sutrikimų turintiems žmonėms – tai aktualu ir kitas negalias turintiems ar tiesiog rečiau muziejuose besilankantiems lankytojams: *Norėtusi didesnių, aiškesnių užrašų, rodyklių. Ypač, kai žmonės ateina retai, jie ne visada susivokia kur, kaip. Rodyklės būna tokios neryškios, gražios, subtilios. Žmogui su negalia susivokti kartais yra sunkiau, tada jie ne tokie saugūs jaučiasi.*

Aptariant muziejų **ekspонатų išdėstymą** pastebėta, kad jis turėtų būti **apmąstytas taip, kad užtikrintų saugumą** tiek žmonėms su regos negalia, tiek ir kitų sutrikimų (proto, neurologinių ar raidos) turintiems lankytojams: *Turėjome mokinį, kuris buvo epileptikas. Visą laiką turėjome tą grėsmę, kad gali taip nutikti, kad įvyks priepuolis ir jis bet kada kris <...>. Muziejuje turėjome apvaikščioti iš šono ir įsitikinti, kad jis būtų tokioje vietoje, kad krisdamas nesusižeistų. <...> Ekspонатas gali būti ekspонатu ir pastatytas ant metro lentynėlės, į kurią bus mažiau lengva atsitrencia aklajam ar krintant kaip nors susižeisti. Bet tokie ne vietoje padėti, gudriai sumodeliuoti dizaino sprendimai; Gal nuo parodos priklausu, bet kai kurie objektai yra tokie lengvai užkliudomi. Intelektu negalia, kai jiems viskas smalsu, norisi pačiupinėti, nori imti. O muziejuose ne visada gali čiupinėti. Tada reikia dėti labai daug pastangų išsaugoti, neužkliudyti, nenuversti...“*

Vertindami muziejaus patalpų pritaikymą **proto ar psichikos negalia** turinčių lankytojų poreikiams, diskusijų dalyviai daugiausia dėmesio skyrė muziejų pritaikymo žmonėms su **autizmo spektro sutrikimais** klausimams. Buvo nurodyta, kad ši lankytojų grupė turi **savitų erdvės ir apšvietimo pritaikymo** reikalavimų: *Autistams kartais sudėtinga su erdvėmis. Reikia nuošalios vietos pabūti tamsoje, ramioje vietoje, kartais reikia užkampiučių; Autizmui yra labai svarbus apšvietimas. Šitiems asmenims labai ryškus apšvietimas gali sukelti sensorinę perkrovą, nes daug visokio vaizdo, didelės erdvės, labai šviesu, ypač dienos šviesos lempos. Būtų puiku turėti erdvių, kur žmogus galėtų nusiraminti, nes sensorinė perkrova gali baigtis probleminiu elgesiu.*

Svarstyta, kaip galima būtų **muziejų pritaikyti įvairias negalias** ir atitinkamai skirtingus poreikius turintiems lankytojams. Buvo siūlomi keli sprendimai:

- **nustatyti tam tikrą laiką**, kada muziejaus aplinka maksimaliai pritaikoma konkrečią negalią turinčių asmenų poreikiams *Amerikos valstijoje yra [valandos / dienos], per kurias į prekybos centrus eina žmonės, turintys autizmo spektro sutrikimų. Išjungiami foniniai garsai ir t. t. Gal ir muziejuje galima padaryti kelis laikus;*
- iš anksto **suderinus tikslinės grupės, turinčios apibrėžtą negalią, vizito laiką**, muziejaus aplinką pritaikyti pagal šios grupės specifiką: *Jei yra įspėjama, kad ateina grupė, kur yra regos problemų turintys žmonės, tuo metu galima būtų įjungti ryškesnį apšvietimą;*
- **įrengti kai kurias muziejaus sales pagal tam tikrą negalios pobūdį**: *Galime kalbėti apie tam tikrą salių išskyrimą. Pvz., vienoje salėje rodomi ekspонатai, kurie skirti regos negalią*

turintiems mokiniams. Juk kai ateini apžiūrėti parodos, neturi apžiūrėti visiškai visus eksponatus. Tu nori apžiūrėti tai, kas tave domina, atitinka tavo poreikius, lūkesčius, šiuo atveju – tavo negalią; Jei būtų specializuoti variantai, kad jei turime mišrią grupę, o joje yra vienas mokinytis, turintis tam tikrą regos negalią, tai kad jis galėtų nueiti ten pažiūrėti, tuo metu, kai jis kitur negali. O jei yra vienas autistas, tai jis neis į tą salę, kur yra ryškių šviesų, o apžiūrinės kitus eksponatus.

Neišsemiamas muziejų prieinamumo didinimo potencialas siejamas su **naujų technologijų vartojimu**: *Technologijos šiais laikais leidžia tiek daug, kad būtų galima pritaikyti visiems. Svarstyta, kaip technologijų priemonių pagalba galima būtų spręsti optimalaus apšvietimo ir kitas problemas: Gal net būtų galima turėti pultelį ar telefone „apps“a“, kur tu, priėjęs prie eksponato, galėsi valdyti jo apšvietimą. Ypač buvo pabrėžtas technologinių priemonių patrauklumas jaunajai kartai: Arba viename informacijos centre yra duodamos planšetės, kur gali uždėti ant ženkliuko ir tau pasako – nepaprastai džiaugiasi mūsiškiai ta galimybe. Jie kuo toliau, tuo labiau įsisavina tą lengvąją kalbą, nori visur viską perskaityti, viską suprasti, klausti.*

Kita vertus, nurodyti ir **netinkamo arba nepakankamai apgalvoto technologijų naudojimo** pavyzdžiai, kuriantys atvirkštinį efektą: *Trakuose yra fantastiška lenta apie monetas, rastus lobius, bet tekstas šviečia tiek, kad aš nespėjau jo perskaityti, tai ką jau kalbėti apie vaiką, apie žmogų, turintį sutrikimų – tai neįmanoma, tiesiog nusisuki ir išeini, bala nematė. Technologijos turi būti ne dėl technologijų, o turi atsižvelgti į žmones – kaip tai taikyti; Mes buvome tokioje parodoje, kur buvo galimybė užsidėti ausines, paklaustyti tam tikro įrašo, bet negali reguliuoti garso. Užsidedi ir labai didelis garsas. Gal tiems, kas turi klausos sutrikimus, tai yra labai didelė svarba. Autistui didelis garsas galėtų sukelti tam tikrą neigiamą reakciją, gal nerimą, gal frustraciją.*

Apibendrinant fizinio muziejų prieinamumo temą buvo pastebėta, kad susidaro lyg **užburtas ratas**, kai dėl nedidelių negalią turinčių lankytojų srautų muziejai neturi stimulo skirti dėmesio prieinamumui didinti (*Kam mums pritaikyti [patalpas], jei pas mus nesilanko?*), o asmenys su negalia, savo ruožtu, nesilanko muziejuose, nes šie nėra jiems tinkamai pritaikyti (*Aišku, kad nesilanko...*).

6.3.4. Muziejaus turinio prieinamumas

Nors fizinė aplinka vertinama kaip labai svarbi muziejaus prieinamumo sudėtinė dalis, tačiau diskusijų dalyviai pabrėžė, kad žmonėms su negalia ne mažiau aktualus ir turinio prieinamumas: *Mums [svarbi] fizinė, elektroninė aplinka, kai yra pritaikyta, kitas etapas yra turinys, kurį duoda įstaiga, kad jis būtų pritaikytas.*

Buvo pateikta **daugybė gerosios praktikos pavyzdžių**, kai muziejai savo ekspozicijas ar edukacijas sugebėjo pritaikyti negalią turinčių lankytojų poreikiams: *Praeitais ar užpraeitais metais dalyvavome Valdovų rūmuose edukacijoje, projekte neįgaliems. Labai maloniai priėmė, labai patiko, veiklos pritaikytos. Susiskambinome, apsitarėme, kiek mūsų bus, ką galima daryti, su kokia negalia žmonės. Praeitais metais mus Vilniaus paveikslų galerija pakvietė, jie turėjo edukacijas, buvo labai įdomios veiklos, gana paprastos, galėjo visi sudalyvauti. Galima pasidžiaugti, kad ne tik galėjome nuvažiuoti*

pasiziūrėti, prieš tai mums pravedė ekskursiją, buvo labai graži paprasta kalba, klausimų uždavė – visiems patiko, kad stengėsi prisiderinti ir visiškai nemokamai.

Tačiau, anot diskusijų dalyvių, yra ir trūkumų. Viena iš dažnai pasitaikančių problemų – **eksponatų / objektų aprašymo nepritaikymas** tiek negalią turintiems, tiek ir jos neturintiems lankytojams:

- **Smulkus tekstas:** *Kas buvo Gintaro muziejuje dabar naujausioje ekspozicijoje, ten už stiklų sudėti labai gražūs darbai ir miniatiūrinėmis raidėmis parašyta, kas ten per daiktas. Aš ir telefonu fotografavau, ir didinausi, ir monoklį buvau nusinešusi – svarbiausia ten vietos yra stambesniai užrašai. Reikia tik pagalvoti;*
- **Ilgas, sunkiai suprantamas tekstinis aprašymas:** *Užrašai kartais būna labai maži arba labai daug teksto, kartais sunku jį suprasti. Būtų gerai tada suprantama kalba šalia, dabar tai tampa populiariu; Kartais ateinu, noriu perskaityti, bet ten smulkiu šriftu būna įdėtas ilgas tekstas, kurį tu galiausiai pavargsti skaityti, tai nususuki ir išeini.*

Todėl kalbinti specialistai rekomendavo plačiau vartoti lengvai suprantamą kalbą, pasitelkti vaizdines priemones: *Dabartiniai vaikai neskaito didelių tekstų, jie skaito žinutes. Tas tekstas ir turi būti žinutės pavidalu. Geriau jis dažniau pasikeičia, bet būna trumpas, tegul būna daugiau paveikslukų, schemų – jie geriau tai perpranta.*

Kalbant apie **regos negalią**, taip pat buvo pažymėtas **aprašymų Brailio raštu trūkumas ir svetainės nesuderinimas su skaitymo programine įranga:** *Taip pat trūksta informacijos, labai dažnai nebūna aprašymų Brailio kalba arba tiesiog, kai jie skaito ekraną su ekrano skaitymo programa, ji neatidaro nuorodų, arba ji klaidžioja – tiesiog svetainė nepritaikyta programoms.*

Šalia to aktualiai buvo iškelta **alternatyvių muziejaus turinio perdavimo būdų** svarba. Žmonėms, turintiems regos negalią, muziejaus turinio prieinamumą didina tokios priemonės kaip **garsinis vaizdavimas** ir **galimybė taktiliškai patirti** eksponuojamus objektus: *Pas mus atvykus į muziejų visiškai nematantis žmogus gali ekspoziciją patirti tiek, kiek jam yra papasakojama, ir kiek leidžiama paliesti. Daug kur gyva mintis, kad rankomis liesti draudžiama. <...> Mano bendramoksliai pats didžiausias įspūdis buvo Gaisrininkų muziejus Rygoje, kur prižiūrėtoja buvo viena, ir ją buvo apėmusi didelė meilė ar apatija mums ir ji leido mums liesti viską, ką norime. Tai buvo pats didžiausias įspūdis. Tačiau praktiškai susiduriama su **muziejų nelankstumu suteikiant lankytojams galimybes paliesti eksponatus** (Kai viename iš muziejų-butų paprašiau leisti mokiniams paliesti rašytojo biustą, nes kitaip jiems išvis nėra ko ateiti, labai griežtai protestavo, sakė, kad tai neliečiama. Ten man trūko lankstumo; Gintaro muziejuje viskas už stiklo, sakau, duokite ką nors čiupinėti, duokite ne pirmo svarbumo eksponatų, nereikia mums to Saulės akmens, bet gal turite ką nors, ką galėtume paliesti. Darbuotojai suklušo, kad turi tokių gaminių, kad reiktų paieškoti) ir **ekskursijų vadovų nepasirengimu / nenoru vesti ekskursijas su garsiniu vaizdavimu** (Galų gale trūksta gidų geranoriškumo, noro dirbti dvigubai. Garsinis vaizdavimas, kurio reikia akliems vaikams, labai daug ką sprendžia, bet kainuoja dvigubai daugiau energijos gidui). Atkreiptas dėmesys ir į tai, kad didelę reikšmę turi **garsinio vaizdavimo kokybė**, kuri priklauso nuo specialių kompetencijų. Kaip pajuokavo LAAS atstovas: *Jei netikęs lydintis žmogus [gidas], tai dažnai skamba frazė: „Jėzau, kaip gražu, gaila tu nematai.“**

Gerosios praktikos pavyzdžiai

„Nacionalinėje dailės galerijoje (NDG) buvo Aklas pasimatymas – dvi parodos akliesiems. Ten buvo ne tik garsinis pasakojimas apie paveikslą, bet buvo ir paveikslai, pavaizduoti reljefu, padarė fantastinį įspūdį.“

„Pagrindiniai dalykai yra lietimas. Pvz., yra Energetikos muziejus ir jame kai kuriuos eksponatus be kokio nors papildomo pritaikymo galima liesti. Yra praktikos buvę su Velnių muziejumi. Jei ten nueisime, viskas yra po stiklu, nes dauguma eksponatų yra trapūs. Daugelis muziejų turi savo lobynus ir juose, gerai pagalvojus, paieškosius, tame pačiame muziejuje buvo labai įdomi ekskursija, buvo pririnkta kaukių, lazdy, pypkių, kuriose buvo pilna velnių. Ten buvo galima net suvokti, velnių vaizdavimo meno raidą sekti, kiek tas velnias pasistūmėjo. Tai buvo ne ekspozicija, o kaip dirbtuvės. Jos yra labai populiarios.“

„Būna ir bendradarbiavimo pavyzdžių. NDG su pritaikytais objektais, Trakų muziejus, kur viską galima liesti, Gintaro muziejaus edukacija, Laikinoji prezidentūra ir jos muziejus, kurie labai noriai bendradarbiauja su LASS (Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjunga).“

Siekiant muziejaus turinį perteikti **klausos negalia** turintiems lankytojams, buvo išsakytas pageidavimas, kad muziejai pasirūpintų **gestų kalbos specialistais**: *Aš apie vaikus, turinčius klausos negalią. <...> tai yra specifinė negalia, kai tu matai, gali perskaityti, bet sunkiau, kai mokytojas visada turi pasikviesti vertėją. Galėtų būti tam tikri muziejai, turintys ryšį su vertėjais, kur vertėjas tuo pasirūpina, kad vaikai galėtų suprasti savo kalbą, sužinoti apie objektą truputį daugiau, o ne tik skaityti. Taip pat atkreiptas dėmesys, kad žmonės su klausos negalia **lengviau suvokia trumpą, schematizuotą vaizdinę informaciją**, nei rašytinį tekstą: Turėkime omenyje, kad kurtieji turi problemų suvokti lietuvišką tekstą, jie tikrai neteikia pirmenybės skaityti tekstą. Jiems arba gestų kalbos vertimas, arba kokios aplikacijos, arba ikonos. Viskas – jie pamatė ir iškart suvokia.*

Apskritai, muziejaus turinio prieinamumas **įvairias negalias** turintiems buvo siejamas su **daugiajutiminės patirties** perdavimo priemonių taikymu ir **interaktyvių veiklų** įtraukimu. Buvo pateikti pavyzdžiai, kaip muziejai sėkmingai perteikia turinį per daugiajutiminę patirtį: *Palangos gintaro muziejus jau daugiau kaip dešimt metų vykdo tokią edukaciją „Pažinkime gintarą per pojūčius“: į ranką deda, trinam, dulkes čiupinėjam, į vandenį kiša, degina, smilkalus daro, duoda ragauti. Ši edukacija tinka visom negaliom. Mūsų neregiai sakydavo, kad sveiki būdami, matydami tiek daug apie gintarą nežinojo, kiek dabar.*

Gerosios praktikos pavyzdžiai

„Kažkurios kelionės Švedijoje metu mums pristatinėjo, kaip [įtraukiami] senyvo amžiaus žmonės, kurie ir Alzheimeriu serga, – pasikeitęs supratimas. Mes buvome dirbtuvėse, mums pačių darbų nedaug parodė, bet esmė yra tokia: žmogui per kitus pojūčius sukurti paveiklo vaizdą. Paveikslas „Valtis pakrantėje“, to pačiuoju metu nedaug, gali tik paveiklo dydį pajauti. Įdomumas tame, kad jie pilstė vandenį, kad sudarytų įspūdį, kas yra vanduo. Po to mums davė uostyti smalag – su kuo gali asocijuotis valtelė ant kranto. Paukščių paveikluose davė su jų plunksnomis pažaisti. Lietuvoje to nėra tekę matyti.“

Muziejaus turinio perteikimas, pasitelkiant interaktyvias veiklas, dažniausiai akcentuojamas kalbant apie vaikus, kaip efektyvi priemonė juos sudominti, išlaikyti dėmesį ir perteikti žinias: *Dabar šiuolaikiniai vaikai gali vis trumpiau klausytis pasakojimų, jiems reikia interaktyvių veiklų...; Manau, patartina muziejams, muziejų darbuotojams apgalvoti ir turėti kažkokius užduočių lapus. Žinant, kokio amžiaus vaikai atvažiuoja, kad jie dalyvautų aktyviai, o ne tiek klausinėtų, trukdytų, triukšmautų. Jie įsitraukia, kai žino, kad jiems reikės atlikti kažkokią užduotį. Jeigu jie eina ir klausosi gido, kažką pildo, kažką žymisi, kažką piešia, kažkokio objekto ieško, tada žymiai lengviau dirbti...*

Gerosios praktikos pavyzdžiai

„Esu buvusi tokioje edukacijoje MO muziejuje, kaip neseniai minėjo, kur vaikams reikia kažką surasti, pažymėti ir t. t. Tikrai tokių edukacijų būna, reikia paieškoti, rinktis pagal aprašymą, kad nebūtų tiesiog edukacija, bet ir su kažkokia veikla.“

„Mes praeitais metais su mokiniai buvome MO muziejuje, tai aš stebėjau kaip gidė įvairiai paskirstė užduotis, kad ir pasakoja, ir įtraukia vaikus į veiklą. Buvo refleksija, kur vaikai galėjo išsakyti savo mintis. MO muziejus turi aukštesnį gidų-educatorių lygį, kas labai skiriasi, kai važiuojame į mažesnius miestelius. Ten gidas tiesiog atkerta į vaiko klausimus, emocingesnį išsireiškimą jis tiesiog stabdydavo, kad jis turi tik klausyti.“

„2018 m. buvo Muziejų metai su edukacinėmis programomis, jos buvo labai gerai organizuotos.“

Fokusuotų (sutelktų) grupių dalyvių nuomone, reikšmingas muziejaus turinio perdavimo barjeras – **menkinantis požiūris į negalią turinčių lankytojų gebėjimus**. Neretai susiduriama su tuo, kad ekskursijų vadovai ar edukatoriai, neadekvačiai įvertindami žmonių su negalia potencialą, **perdėtai supaprastina perduodamą turinį**. Diskusijoje dalyvavusi mokytoja, dirbanti aklųjų ir silpnaregių ugdymo centre, piktinosi: *Mūsų gailisi, mus kvailina, mano mokiniai laikydavo egzaminus devyniasdešimt keliais balais, o mums nuėjus į muziejų papasakodavo, kad rašytojas mėgo kopūstus ir lašinius valgyti. Tiek suprastindavo ugdomąjį turinį, kad mes nesuprasdavom, ko atėjom*. Taip pat buvo pateikta pavyzdžių, kad suaugę žmonės su negalia kartais traktuojami kaip vaikai: *Kai yra suaugę žmonės su negalia, muziejai kartais pritaiko vaikiškas edukacijas. Ir turiniu jos kartais būna vaikiškos. Visai gerai pagaltoti, kad nesvarbu, kad jie yra su negalia, bet jie yra suaugę žmonės, jų interesai gali būti suaugusių žmonių.*

Su asmenimis, turinčiais negalią, dirbantys arba juos atstovaujantys specialistai siūlo keisti požiūrį ir negalią turinčius vertinti kaip lygiaverčius, tiesiog savitą požiūrį turinčius, žmones: *Pamenu, kaip prieš 30 metų pas mus atvažiuodavo užsieniečiai ir pasakodavo, kad jie pasikviečia dailininką ir jis pasakoja, kaip dailininkams, kurie jau išmano, gali viską, demonstruoja jiems. Žmonės, ypač su proto negalia, viską pagauna kažkaip – nereikia per daug supaprastinti. Mažiau kalbos ir daugiau parodymo. Jie padarys savotiškai ir mustebins. Tai labai suveikia.*

6.3.5. Darbuotojų pa(si)rengimas

Fokusuotų grupių diskusijų metu kalbinti dalyviai iš esmės labai palankiai vertino muziejų darbuotojus: *Visada jaučiame didelę pagarbą iš darbuotojų, kurie mielai padeda, pajutę tą nuoširdumą.* Tačiau matomos ir kelios su darbuotojų parengimu susijusios problemos:

- 1) **Trūksta žmonių su negalia poreikių suvokimo:** *Bendra tendencija tokia, kad jie nelabai supranta, kad jei vaikas atrodo normaliai, galėtų būti kažkas su tuo vaiku negerai. Jiems irgi būtų pravartu mokymai. Kiekvieno vaiko, turinčio spec. ugdymosi poreikių, poreikiai yra labai išskirtiniai; [reikia] numatyti ir pagalvoti, kad tame būryje vaikų, kurie pas tave atkeliavo, gali būti vaikų, kurie yra ne visiškai atitinkantys tuos standartus, normas. Jie į visus žiūri kaip į sveikus vaikus, neturi bendro suvokimo, kad grupėje gali atsirasti vienas ar kitas ne visiškai atitinkantis sveiko vaiko sąvoką.*
- 2) **Trūksta pasirengimo, kaip dirbti su negalia turinčiais žmonėmis:** *„Gidas atėjo, savo medžiagą išdėstė, įdomu neįdomu, <...> specifikos gidai, deja, nežino, neturi patirties, neturi specialių žinių. Tada mokytojas turi tapti policininku, kad tą vaiką stebėtų ar drausmintų, nes jam neįdomu. Deja, gidai neturi patirties, čia yra tokia spraga, kurią reiktų taisyti“, „gidams reikia mokėti bendrauti su vaikais. O su negalią turinčiais – ypač.“*
- 3) **Kartais stokojama bendražmogiško mandagumo:** *Elementarus mandagumas, suvokimas, kad vaiko klausimas gali būti nelogiškas, būtinas, čia tiesiog elementarus žmogiškumas; būna toks grubus bendravimas. Man teko kartu vykti į muziejų su emocijų sutrikimą turinčiu priešmokyklinuku, kuris puikiai valdosi, kai reikia. Jis paklausė, o jam taip grubiai atsakė. Tada tu tiesiog dar labiau iššauki to vaiko emocijas, tada visi dirba policininku, o kiti vaikai sėdi, žiūri, kuo čia baigsis. Kompetencijoms bendrauti nereikia labai didelių mokslų, kartais tiesiog trūksta žmoniškumo; Matau, kad tai yra žmogus, kuris visiškai nesupranta, apie ką yra tas klausimas, nei kaip būtų galima į tai atsakyti, nei kaip būtų galima mandagiai ir neįžeidžiant to vaiko jam pasakyti, kad kitaip performuluotų. Jis į tą vaiką žiūri ir atrodo, kad jam norisi pasakyti: „Ar tu kvailas?“ Jis kažką atžagaria ranka pasakė, o vaikas nuėjo prie mokytojų ir vėl pradėjo to paties klausinėti.*

Sprendžiant darbuotojų pasirengimo dirbti su negalia turinčiais lankytojais iššūkius, pagrindinė dalyvių pateikta **rekomendacija yra susijusi su reguliariais muziejų darbuotojų mokymais**, panašiai kaip kelia savo kvalifikaciją mokytojai: *Būtinas edukatorių švietimas. Edukatoriui bendražmogiško supratimo nepakanka. Apie negalias reikia žinoti labai konkrečius dalykus. Į tai reikia pasigilinti; mes, pedagogai, savo kvalifikaciją keliame visą laiką, turime įvairių mokymų ir pan., kad mes labiau suprastume spec. ugdymo poreikių turinčius vaikus.* Be to, pastebima, kad ekskursijų vadovai ir edukatoriai turi būti perspėti apie atvykstančius negalią turinčius lankytojus: *Edukatorius-gidas, taip, juos prieš atvykstant, reiktų informuoti. Tik mokytojai, daug dirbantys su tuo*

vaiku, gali žinoti tam tikrus aspektus ir tai ne visada užbėgsi įvykiams už akių. Iš gido mes negalime reikalauti, kad jis viską visada žinotų.

6.4. Požiūris į bendradarbiavimą su muziejais

Fokusuotų grupių diskusijų dalyvių nuomone, bendradarbiavimas tarp muziejų ir specialistų, dirbančių su negalia turinčiais žmonėmis, yra būtina muziejų prieinamumo sąlyga: *Manau, kad labai svarbu muziejų bendradarbiavimas dalinantis gerąja patirtimi. Kai kuriais atvejais muziejai labai stengiasi bendradarbiauti ir, pavyzdžiui, patys pasikviečia žmones, turinčius negalią, vienijančias organizacijas ir kartu pritaiko edukacijas: Noriu pasidžiaugti savo rajono muziejais, kurie mus susiranda ir pritaiko mums edukacijas. Jie mus pažįsta, tai mes apsitariame, jei ką naujo sugalvoja, būtinai pasikviečia.*

Tačiau manoma, kad vertinant iš esmės, **bendradarbiavimo labai trūksta**: *Dėl bendradarbiavimo, tai jo nėra tiek, kiek mes norėtume; Kad muziejai kreiptųsi su prašymais, tai niekada neteko susidurti. Manoma, kad muziejai nemato žmones, turinčius negalią, vienijančių organizacijų kompetencijų, kurias galima būtų panaudoti gerinant muziejų prieinamumą ir tobulinant ekspozicijas: Dažnai neįgaliųjų bendruomenėje nėra matoma kompetencijos, kad gali būti kas nors vertinga pasakyta. Pačios žmonės su negalia atstovaujančios organizacijos yra suinteresuotos bendradarbiavimu: Jei jūs [muziejai] bendradarbiautumėte, organizacijos yra atviros.*

Manoma, kad organizacijos, vienijančios žmones, turinčius negalią, galėtų muziejams pasiūlyti šiuos dalykus:

- 1) **Pagalbą pritaikant muziejus negalią turinčių žmonių poreikiams**: *Jei muziejus daro savo rekonstrukciją, patobulinimą, tai aš manau, kad jie turėtų pradėti bendradarbiauti. <...> Mes, neįgaliųjų bendruomenė, matytume prasmę, jei mus dažniau kviestų kuriant parodas, o būna taip, kad pakviečia pažiūrėti, ką padarė, tenka nusivilti.*
- 2) **Muziejų darbuotojų supažindinimą, kaip dirbti su žmonėmis, turinčiais negalią**: *Jei darbuotojas neturi patirties su neįgaliais, tai jis galėtų aplankyti mūsų centrus, pamatyti, ką kaip daro, manau, duotų daug idėjų; Mes bendradarbiaujame su bibliotekomis. Darbuotojams tikrai sunku atvažiuoti ir pamatyti kitokius žmones, suprasti, jie labai jaudinasi, kai reikia pasiruošti, kaip pateikti informaciją. Manau, kad darbuotojams būtų didelė paskata suprasti klientų grupę ir pritaikyti veiklas.*

Kita vertus, teigiama, kad muziejai galėtų labiau bendradarbiauti šiais aspektais:

- 1) **Atsižvelgti į žmonių, turinčių negalią, pageidavimus**: *Tenka bendrauti su muziejais, kai užsakai kokią nors paslaugą, išdėstai savo poreikius, vaikų amžių nurodai. Ar mes vykstam į prezidentūrą, ar į Katedros rūsius, tiesiog susakom, ko reikia, ko nereikia.*
- 2) **Pasidalinti patirtimi, vykdant sėkmingas edukacijas žmonėms su negalia**: *MO muziejus man padarė didžiulį įspūdį, bet [reikia], kad būtų kalbama viduje apie vaikus su įvairiomis negaliomis, kad būtų pasakojama, kaip juos įtraukia ir pan.*
- 3) **Mokant ar suteikiant platformą mokymams, kaip vesti dirbtuves žmonėms, turintiems negalią**: *Kartais mūsų organizacijos turi visokias dirbtuves, studijas, menus ir t. t. Kai dirba socialiniai darbuotojai, kurie neturi meninio išsilavinimo, viskas labai lengvai nuklysta į kičą.*

<...> *Muziejai galėtų pasiūlyti tokius užsiėmimus apie meno supratimą mūsų darbuotojams: kas tai yra, kas yra eksponavimas, ko geriau nedaryti – būtų labai įdomu.*

- 4) **Informuojant apie ekspozicijų keitimą, naujas iniciatyvas ir pan.:** *Mums labai reikėtų bendradarbiavimo. Dažnu atveju mums, kaip organizacijoms, nežinoma, kada vyks ekspozicijos keitimas; informaciją apie naujas parodas galima paskleisti per Aklujų biblioteką, Kurčiųjų draugijas, jie puikiai dalinasi savo puslapiuose, bendraudami savo susitikimuose.*

Pabrėžta, kad labai svarbu bendradarbiavimą tarp muziejų ir negalią turinčių žmonių ar jais besirūpinančių specialistų vykdyti nuolat, **palaikyti bendradarbiavimo tęstinumą:** *Net jei ir bendradarbiavimas vyksta, po kiek laiko tai dingsta, nėra tęstinumo, nesidomima poreikiais, prioritetai atiduodami kitiems. Kam mums pritaikyti, jei pas mus nesilanko? Aišku, kad nesilanko... Taip pat išreikšta mintis, kad turi būti rekomenduojama muziejams konsultuotis su negalią turinčiais žmonėmis ir / ar jais besirūpinančiomis organizacijomis: Kultūros ministerija turėtų parengti rekomendacijas, kuriose muziejininkams būtų rekomenduojama rengiant parodas konsultuotis, kad ekspertuotų būtent šitos organizacijos ir tartis, tartis, tartis. Mokymai muziejininkams turėtų eiti, juos turėtų vesti tie patys ekspertai, kurie ir pataria, kaip įrengti tas parodas..*

Apibendrinimas

Išanalizuota Lietuvoje esama metodinė medžiaga, susijusi su muziejų pritaikymu lankytojams, turintiems negalią, parodė, kad šalyje daug dėmesio skiriama asmenų su negalia integracijai, parengta nemažai metodinių leidinių, tačiau trūksta metodinės medžiagos susistemavimo. Atliktų kiekybinių ir kokybinių tyrimų rezultatų analizė atskleidė tiek muziejų darbuotojų, tiek negalią turinčių muziejų lankytojų nuomones apie muziejų prieinamumą, jo didinimo kryptis ir galimas priemones. Užsienio šalių gairių ir rekomendacijų, skirtų užtikrinti kuo platesnį muziejų prieinamumą visiems lankytojams, analizė ir užsienyje taikomų prieinamumo didinimo priemonių gerosios praktikos pavyzdžiai, naudingi kaip įkvėpimo šaltinis, potencialiai įgalinantis Lietuvos muziejus taikyti naujoves savo veikloje.

Apibendrinant visus atlikto tyrimo rezultatus išryškėjo keli pagrindiniai muziejų prieinamumo lankytojams su negalia principai:

- 1) **Savarankiškumo didinimas ir integracija su kitais muziejų lankytojais.** Asmenys su negalia nenorėtų būti išskirti iš kitų lankytojų, siekia kuo savarankiškiau organizuoti savo apsilankymus muziejuose, turėti galimybę apžiūrėti eksponatus ir dalyvauti edukacijose bei renginiuose. Todėl priemonės, padedančios didinti muziejų prieinamumą, stiprina jų savarankiškumą ir integracijos galimybes.
- 2) **Prieinamumo priemonių universalumas.** Priemonės, padedančios didinti muziejų prieinamumą asmenims su negalia, naudingos ir kitiems muziejų lankytojams tiek fizinės aplinkos pritaikymo (pvz., pandusai naudingi ir asmenims su vaikų vežimėliais, o poilsio vietos svarbios sveikatos problemų turintiems lankytojams), tiek tolerancijos kitokiam ugdymo aspektais.
- 3) **Bendradarbiavimas.** Pritaikant muziejų asmenims su negalia labai svarbu pasitelkti pačius tikslinių grupių atstovus ir / ar juos vienijančias organizacijas, įtraukiant juos į tinkamų priemonių numatymo, jų įgyvendinimo ir reguliaraus efektyvumo vertinimo procesus. Rengiant edukacijas ar organizuojant renginius tikslinga pasitelkti įvairių sveikatos, švietimo ar kultūros specialistų pagalbą. Bendradarbiavimas svarbus ir primant kitų Lietuvos ar užsienio šalių muziejų gerąją patirtį.
- 4) **Priemonių, didinančių muziejų prieinamumą, sistemingumas.** Siekiant užtikrinti **muziejaus prieinamumą, nepakanka** įgyvendinti vieną ar kitą bendros priemonių sistemos elementą, pavyzdžiui, įrengti pandusą, bet nepraplatinti durų neįgaliojo vežimėliui pravažiuoti ir pan.
- 5) **Priemonių, didinančių muziejų prieinamumą, taikymo tęstinumas.** Muziejui įgyvendinus konkrečias pritaikymo asmenims su negalia priemones, svarbu užtikrinti šių priemonių nuolatinį funkcionavimą, pavyzdžiui, nuvalyti pandusą nuo sniego, turėti funkcionuojantį liftą ir pan.

Išanalizavus gautus visų tyrimų duomenis, išryškėjo šios pagrindinės muziejų prieinamumo asmenims su negalia tobulinimo kryptys:

- 1) **Muziejaus prieinamumo politika ir jos įgyvendinimas.** Svarbu, kad muziejai numatytų savo prieinamumo didinimo strategiją – apibrėžtų siekiamus tikslus, nustatytų atitinkančius uždavinius ir priemones. Taip pat aktualu taikyti universalus dizaino principus planuojant naujas ar rekonstruojant senas muziejaus erdves, paskirti muziejaus darbuotoją (ar grupę), atsakingą už muziejaus prieinamumo didinimą, užtikrinti grįžtamąjį ryšį ir nuolatinį prieinamumo monitoringą.
- 2) **Bendradarbiavimas su asmenimis, turinčiais negalią / juos vienijančiomis organizacijomis, sveikatos, švietimo ir kultūros specialistais, kitais Lietuvos ir užsienio muziejais, siekiant didinti prieinamumą.** Svarbu bendradarbiauti visose muziejų prieinamumo didinimo veiklose: rengiant ir pateikiant informaciją, planuojant ir rengiant parodas ar ekspozicijas, organizuojant edukacijas bei ekskursijas, vertinant įgyvendintas priemones.
- 3) **Informacijos apie muziejaus prieinamumą pateikimas muziejaus internetinėje svetainėje.** Svarbu tiek informacijos išsamumas (apie muziejaus prieigų, patalpų ir turinio prieinamumą), tiek ir kokybė (informacija tiksli, aiški ir nuolat atnaujinama, pateikta įvairiais prieinamumą užtikrinančiais formatais – įskaitomas šriftas, šalia tekstinės informacijos pateikiamos alternatyvos, garso ar vaizdo įrašai pateikiami su subtitrais, pasitelkiamas garsinis vaizdavimas ir pan. Informacija turėtų būti pateikta atsižvelgiant į skirtingą negalią turinčius asmenis. Taip pat turėtų būti informuojama apie išteklius, padedančius geriau pasiruošti vizitui į muziejų.
- 4) **Muziejaus prieigos pritaikymas asmenims su negalia.** Svarbu pritaikyti į muziejų vedančius takus, bei muziejaus įėjimą, aiškiai pateikti nuorodas ir pan.
- 5) **Muziejaus patalpų pritaikymas asmenims su negalia.** Svarbu atsižvelgti į skirtingą negalią turinčių asmenų poreikius, pritaikyti patalpas ne tik judėjimo negalią turintiems, bet ir asmenims su regos, klausos bei proto negaliomis ir asmenims su kognityviniais ir / ar raidos sutrikimais.
- 6) **Muziejaus turinio prieinamumo didinimas.** Svarbus tiek ekspozicijų ir parodų pritaikymas, tiek ir ekskursijų, edukacijų bei renginių turinio pritaikymas skirtingą negalią turintiems lankytojams.
- 7) **Darbuotojų parengimas dirbti su asmenimis, turinčiais negalią.** Svarbu organizuoti reguliarius vidinius ir išorinius darbuotojų mokymus, siekiant palaikyti nuolatinį darbuotojų pasirengimą dirbti su įvairias negalias turinčiais asmenimis. Šie mokymai turėtų apimti ne tik žinias apie įvairias negalias, bet ir elgesio etiketo aspektus.

Detalios rekomendacijos visomis muziejų prieinamumo tobulinimo kryptimis, jas papildantys Lietuvos ir užsienio muziejų gerosios praktikos pavyzdžiai, nuorodos į aktualius šaltinius ir asmenis su negalią vienijančių organizacijų kontaktus yra pateikiamos atskirame leidinyje. Tikimasi, kad šios praktinės rekomendacijos pasitarnaus vis didėjančiam muziejų prieinamumui asmenims su negalia.

Priedai

1 priedas.

„Lietuvos meno muziejų prieinamumas“ – VšĮ „Socialiniai meno projektai“, 2019.

	Teiginiai padedantys atsakyti į prieinamumo vertinimo klausimus
1) prieinamumo tema muziejaus politikoje	<p>Ar muziejaus politika ir vidinė įstaigos organizacija atspindi siekį didinti muziejaus prieinamumą:</p> <p>Muziejaus misijos nuostatomis skiriamas dėmesys skirtingiems esamų ir potencialių lankytojų poreikiams.</p> <p>Muziejus nurodo, kuriems visuomenės sektoriams siekia daryti ilgalaikį poveikį.</p> <p>Muziejus įvardija, kokį vaidmenį užima arba siekia užimti visuomenėje.</p> <p>Ideologinėje plotmėje deklaruojamas dėmesys auditorijai atsispindi praktinėse muziejaus veiklose.</p> <p>Muziejaus strategijoje numatyta nuosekliai įgyvendinti muziejaus prieinamumo didinimo planą tam tikru (pavyzdžiui, 3–5 metų) laikotarpiu.</p> <p>Muziejaus prieinamumo didinimo plane:</p> <ul style="list-style-type: none"> - yra iškeltas tikslas didinti muziejaus prieinamumą; - išvardyti numatytu laikotarpiu turintys būti įgyvendinti prieinamumo didinimo; - uždaviniai; - numatyta stiprinti muziejaus bendruomenės sąmoningumą auditorijos įvairovės ir prieinamumo svarbos klausimais tam pasitelkiant mokymus ir kvalifikacijos kėlimą; - apibrėžiama bendradarbiavimo su socialiniais partneriais svarba įvairiais muziejaus veiklos lygmenimis. <p>Muziejus turi auditorijų plėtros strategiją, kurioje suformuluoti aiškūs tikslai ir uždaviniai, susiję su:</p> <ul style="list-style-type: none"> - auditorijų tyrimais; - komunikacija; - kompetencijų plėtimu; - organizacijos struktūros pokyčiais ir atsakomybių pasiskirstymu. <p>Muziejaus biudžete numatytas finansavimas didinti muziejaus prieinamumą:</p> <ul style="list-style-type: none"> - fizinį; - informacijos sklaidos; - renginių; - edukacinės veiklos; - parodų; - plečiant darbuotojų kompetencijas prieinamumo klausimais <p>Muziejus atlieka muziejaus strateginės veiklos tikslų ir uždavinių įgyvendinimo stebėseną ir vertinimą.</p> <p>Muziejaus administracijoje yra darbuotojas, nusimanantis apie muziejaus prieinamumo negalią turintiems asmenims gerinimą ir jiems atstovaujantis.</p> <p>Muziejuje yra darbuotojas, atsakingas už muziejaus prieinamumo negalią turintiems asmenims didinimą ir muziejaus prieinamumo didinimo plano įgyvendinimą.</p> <p>Visi muziejaus skyriai yra įtraukti į muziejaus prieinamumo didinimo plano įgyvendinimą.</p> <p>Visi darbuotojai yra susipažinę su muziejaus prieinamumo negalią turintiems asmenims samprata ir muziejaus siekiniais šioje veiklos srityje.</p>

	<p>Formuojant muziejaus strategiją, dalyvauja patarimoji negalią turinčių asmenų ar jų atstovų grupė.</p> <p>Galima pateikti konkrečių pavyzdžių, kaip muziejaus vidinė kultūra palaiko nuostatą kurti didesnį muziejaus prieinamumą ir skatina lankytojų dalyvavimo galimybes</p>
<p>2) fizinis muziejaus prieinamumas</p>	<p>Ar muziejaus pastatas ir renginiai yra fiziškai prieinami įvairių poreikių ir galimybių turintiems muziejaus lankytojams:</p>
<p>2.1. Prieinamumas muziejaus prieigose</p>	<p>Prie muziejaus yra automobilių stovėjimo aikštelė ir joje įrengtos vietos negalią turintiems lankytojams.</p> <p>Jeigu automobilių stovėjimo aikštelės nėra, lankytojams su negalia vis tiek yra sudaryta galimybė palikti automobilį arti įvažiavimo / įėjimo į muziejų.</p> <p>Į muziejų vedantys takai yra:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pažymėti nukreipiamosiomis nuorodomis; - be aukštų pakopų ar bepakopiai; - lygaus ar vidutinio nuolydžio; - neslidūs, kelyje nėra kliūčių. <p>Į muziejų vedančiuose takuose įrengtos vizualinės ir taktinės orientavimosi nuorodos.</p> <p>Jeigu takas į muziejų yra įkalnėje, abipus tako įrengti turėklai.</p> <p>Įėjimas į muziejų yra:</p> <ul style="list-style-type: none"> - aiškiai pažymėtas ir vizualiai išskirtas pastato tūryje; - bepakopis ar su nuožulnia plokštuma. <p>Jeigu prie įėjimo yra laiptai:</p> <ul style="list-style-type: none"> - abipus jų yra turėklai; - vizualiai pažymėtos pirmoji ir paskutinė laiptų pakopos. <p>Prie įėjimo į pastatą muziejaus darbo valandos yra aiškiai nurodytos:</p> <ul style="list-style-type: none"> - tekstas įskaitomas; - parinktas tinkamas spalvinis kontrastas; - naudojami aiškūs žymėjimo simboliai; - nurodytų darbo valandų griežtai laikomasi (t. y. net jei muziejuje nėra lankytojų, jis dirba iki darbo laiko pabaigos). <p>Jeigu įėjimo į muziejų durys yra stiklinės, jos pažymėtos išpėjamaisiais ženklais.</p> <ul style="list-style-type: none"> - muziejaus durys yra pakankamai plačios; - durų varstymo kryptis yra patogi; - įėjimas yra be iškilus slenksčio; - durų rankenos yra patogiam aukštyje; - durys atveriamos lengvai, be didesnių pastangų; - durys užsiveria saugiu greičiu, užtikrinamos patogų patekimą į pastatą.
<p>2.2. Prieinamumas muziejaus viduje</p>	<p>Muziejuje naudojama įvairi ženklinimo sistema:</p> <ul style="list-style-type: none"> - tekstinė; - vaizdinė; - taktinė; - aiškūs ir įskaitomi ženklai (tinkamas šrifto dydis, spalvų kontrastas ir pan.); - ženklinimas pateikiamas visiems lankytojams patogiam aukštyje. <p>Muziejaus erdvėse esančios stiklinės pertvaros ar durys pažymėtos išpėjamaisiais ženklais.</p> <p>Muziejuje yra kokybiškai parengtas ir aiškus:</p> <ul style="list-style-type: none"> - taktinis muziejaus planas; - vaizdinis orientacinis žemėlapis. <p>Muziejuje yra liftas arba keltuvai, kuriais neįgaliojo vežimėliais judantys svečiai gali patekti į visas lankytojams skirtas erdves.</p> <p>Liftai arba keltuvai:</p>

- yra aiškiai pažymėti ir lengvai surandami;
- link jų veda taktilinis takas;
- turi aiškią vizualinę naudojimo instrukciją;
- turi naudojimo instrukciją Brailio raštu;
- lifto arba keltuvo iškvietimo ir valdymo mygtukai yra patogaus dydžio ir sumontuoti tinkamame aukštyje;
- lifte arba keltuve yra pagalbos iškvietimo priemonė;
- neriboja lankytojų laisvės judėti po muziejų savo maršrutu.

Muziejuje esantys laiptai, pakylės, nuolydžiai:

- pasiekiami specialiu taktiliniu taku;
- pažymėti ryškia skiriamąja juosta;
- yra apšviesti;
- yra be kliūčių;
- iš abiejų pusių turi turėklus.

Muziejaus patalpose užtikrinamas adekvatus, neakinantis ir tolydus apšvietimas.

Prie kūrinių etikečių, aprašymų ir tekstinės medžiagos yra papildomas apšvietimas.

Muziejaus koridoriuose ir ekspozicinėse salėse:

- nėra pakopų;
- yra taktilinis takas;
- judėjimo trajektorijoje nėra kliūčių;
- neslidi grindų danga;
- yra pakankamai vietos judėti ir apsisukti neįgaliojo vežimėliu besinaudojantiems asmenims;
- yra aiškiai pažymėta rekomenduojama judėjimo po ekspoziciją / parodą kryptis;
- patogiu atstumu įrengtos poilsio vietos (kėdės, suolai ar kitos poilsio vietos pritaikytos asmenims, judantiems neįgaliojo vežimėliu ir pan.);
- aiški muziejaus eksponatų ir jų etikečių sąsaja;
- eksponatai pateikiami patogiam apžiūrėti aukštyje;
- pažymėtos vietos, kuriose lankytojai turi būti atsargūs;
- prie eksponatų yra tinkamas apšvietimas orientuotis erdvėje (pavyzdžiui, apeiti objektą, įvertinti atstumą iki vitrinos ir pan.).

Muziejaus evakuacijos planas parengtas atsižvelgiant į neįgaliojo vežimėliu judančių asmenų patogumą.

Lankytojų saugumui skirti muziejaus sprendiniai yra reguliariai testuojami, užtikrinant jų prieinamumą negalia turintiems asmenims.

Muziejuje yra teikiamos asistavimo ir palydėjimo paslaugos (pavyzdžiui, palydėjimas, pagalba naudojantis techninėmis priemonėmis ir pan.).

Muziejuje yra galimybė apsilankyti neregiiui su šunimi vedliu.

Muziejuje yra galimybė apsilankyti ne darbo valandomis ir savaitgaliais.

Muziejuje yra reguliuojamo aukščio stalų ir kėdžių.

Bilietai kasa. Vieta, kur galima įsigyti muziejaus lankymo bilietą:

- yra aiškiai pažymėta ir lengvai surandama;
- link bilietų kasos veda taktilinis takas;
- bilietų kasos prieigos yra be pakopės, be kliūčių;
- grindys prie bilietų kasos neslidžios;
- prie bilietų kasos yra įdiegta indukcinė kilpa ar kita garso stiprinimo įranga;
- jeigu bilietų kasa įremita stiklinių pertvarų, jos yra aiškiai pažymėtos įspėjamaisiais ženklais;
- bilietų kasa yra prieinama neįgaliojo vežimėliu judantiems asmenims – t. y. jos aukštis ir gylis yra patogūs aptarnauti lankytoją, susipažinti su muziejaus

lankymo informacija (kaina, audiogido paslauga, kt.), lankytojams skirtais leidiniais.

Bilietu kasoje pateikiama informacija parengta atsižvelgiant į auditorijos įvairovę:

- tekstas yra aiškus ir įskaitomas (parinktas tinkamas šrifto dydis, spalvinis kontrastas);
- informacija perteikiama įvairiais būdais (pavyzdžiui, supaprastinta kalba, Brailio raštu ar kt.).

Rūbinė. Muziejuje įrengta rūbinė:

- yra aiškiai pažymėta ir lengvai surandama;
- link rūbinės veda taktilinis takas;
- rūbinės prieigos yra bepakopės, be kliūčių;
- grindys prie rūbinės yra neslidžios.

Jeigu muziejuje veikia savitarnos rūbinė, joje yra:

- pakankamai vietos judėti ir apsisukti neįgaliojo vežimėliu besinaudojantiems;
- lankytojams;
- pasirūpinta prieinamu inventoriu (pavyzdžiui, kabyklos ar spintelės yra įrengtos skirtingame aukštyje);
- kabyklų naudojimo instrukcija bei numeracija pateikiama ir taktiliniu būdu.

Tualetas. Muziejuje veikiantis tualetas:

- yra aiškiai pažymėtas ir lengvai surandamas;
- link tualetu veda taktilinis takas;
- tualetu prieigos yra bepakopės, be kliūčių;
- techninės įrangos naudojimo instrukcija pateikta ir tekstine informacija, ir taktiliniu būdu;
- tualete yra įdiegta pagalbos iškvietimo priemonė;
- pritaikytas tualetas yra kiekviename muziejaus aukšte;
- tualetu durys užsiveria saugiu greičiu, užtikrinamos patogų patekimą.

Neįgaliojo vežimėliu judantiems lankytojams tualete yra:

- pakankamai plačios durys;
- patogi durų atidarymo kryptis;
- patogus rankenos aukštis ir durų užraktas;
- yra pakankamai vietos judėti ir apsisukti;
- kriauklė, veidrodis, higienos reikmenys yra patogiam aukštyje.

Muziejuje yra pritaikytas vaiko priežiūros kambarys.

Muziejaus kavinė. Muziejuje veikianti kavinė:

- yra aiškiai pažymėta ir lengvai surandama;
- link jos veda taktilinis takas;
- kavinės prieigos yra bepakopės, be kliūčių;
- kavinės grindys yra neslidžios;
- kavinės durys užsiveria saugiu greičiu, užtikrinamos patogų įėjimą ar išėjimą;
- jeigu kavinės durys stiklinės, jos yra pažymėtos įspėjamaisiais ženklais.

Judantiems neįgaliojo vežimėliu:

- durys įvažiuoti į kavinę yra pakankamai plačios;
- durų atidarymo kryptis yra patogi;
- jei kavinės durys varstomos, jų rankenos aukštis yra patogus;
- kavinėje yra pakankamai vietos judėti ir apsisukti;
- kavinės kasos stalo aukštis yra patogus būti aptarnautam.

Kavinės kainyno tekstas pateikiamas aiškiai ir įskaitomai, tuo tikslu naudojamas:

	<ul style="list-style-type: none"> - tinkamas spalvinis kontrastas; - tinkamas šrifto dydis <p>Muziejaus parduotuvė. Muziejuje veikianti parduotuvė:</p> <ul style="list-style-type: none"> - yra aiškiai pažymėta ir lengvai surandama; - link jos veda taktilinis takas; - parduotuvės prieigos yra bepakopės, be kliūčių; - parduotuvės grindys yra neslidžios; - parduotuvės durys užsiveria saugiu greičiu, užtikrinamos patogų įėjimą ar išėjimą; - jeigu parduotuvės durys stiklinės, jos yra pažymėtos įspėjamaisiais ženklais. <p>Judantiems neįgaliojo vežimėliu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - durys įvažiuoti į parduotuvę yra pakankamai plačios; - durų atidarymo kryptis yra patogi; - durų rankenos aukštis (jei durys varstomos) yra patogus; - yra pakankamai vietos judėti ir apsisukti; - parduotuvės kasos stalo aukštis yra patogus būti aptarnautam; - sudaryta galimybė laisvai apžvelgti prekes. <p>Parduotuvės kainyno tekstas pateikiamas aiškiai ir įskaitomai. Tuo tikslu naudojamas:</p> <ul style="list-style-type: none"> - tinkamas spalvinis kontrastas; - tinkamas šrifto dydis.
<p>3) informacijos (komunikacijos) prieinamumas</p>	<p>Teiginiai padedantys įvertinti, ar muziejaus informacija efektyviai pasiekia lankytojų grupes, ar muziejaus informacija viešinama įvairius lankytojų poreikius ir galimybes atitinkančiais būdais:</p> <p>Muziejus naudoja personalizuotas komunikacijos strategijas. Muziejus taiko ne vienkryptį, o abipusį institucijos ir lankytojo komunikavimą. Taikomi įvairūs komunikavimo būdai: tiek konservatyvūs (tiesioginis informacijos perdavimas, informavimas žiniasklaidos priemonėmis), tiek ir modernūs (elektroninė terpė, socialiniai tinklai, auditorijų pritraukimo renginiai, vykstantys muziejuje ir už jo ribų, kt.).</p> <p>Vykdoma komunikacinės veiklos efektyvumo stebėseną. Komunikavimo būdai atspindi muziejaus koncepciją ir viešai skelbiamą poziciją auditorijos (lankytojų) atžvilgiu.</p> <p>Muziejaus interneto svetainė</p> <p>Ieškomas turinys interneto svetainėje greitai surandamas. Yra galimybė keisti interneto svetainės rodymo nustatymus (A, AA ar AAA lygio prieinamumo standartas).</p> <p>Interneto svetainė yra maksimaliai suderinama su vartotojo naudojamais agentais (programine įranga ir techninėmis priemonėmis), įskaitant pagalbines technologijas. Interneto svetainė veikia keliomis kalbomis.</p> <p>Informacija interneto svetainėje yra kokybiškai parengta:</p> <ul style="list-style-type: none"> - tikslī, išsami ir nuolat atnaujinama; - įskaitoma ir lengvai suprantama; - šalia tekstinės informacijos pateikiamos ir alternatyvos (garso, vaizdo įrašai, medijos priemonės, simboliai ir kt.); - netekstinė informacija turi aprašymus; - garso ar vaizdo įrašai pateikiami su subtitrais, yra garsinis vaizdavimas;

- yra programinė funkcija, informaciją konvertuojanti į kitą asmeniui reikiamą formą (informacija didesniu šriftu, Brailio raštu, garsinė, supaprastinta kalba, išdėstyta neprarandant informacijos turinio ir išlaikant pateikimo struktūrą).

Muziejaus interneto svetainėje lengvai surandama ši toliau pateikiama informacija.

1. Muziejaus koordinatės:

- adresas;
- darbo laikas;
- apsilankymo kaina;
- kontaktinė informacija: elektroninio pašto adresas ir telefonas, kuriais galima pasiteirauti dėl apsilankymo muziejuje ir dėl dalyvavimo visuomenei skirtuose renginiuose, parodose, edukacinėse programose ir kt.

Kreipiantis telefonu, yra galimybė atsakiklyje palikti žinutę, į kurią atsako (atskambina) muziejaus darbuotojai.

2. Informacija apie muziejaus pasiekiamumą:

- automobiliu (nurodyta, ar greta muziejaus yra automobilių stovėjimo aikštelė, ar ji yra mokama, ar ji yra prieinama neįgaliųjų vežimėliu judantiems asmenims ir kt.);
- pėsčiomis ir viešuoju transportu (nurodyta, ar greta muziejaus yra viešojo transporto stotelė, ar sudaryta galimybė pereiti gatvę, nurodytas atstumas nuo artimiausios stotelės iki muziejaus ir kt.).

3. Informacija apie pastato prieinamumą:

- informacija apie muziejaus prieigose esančias kliūtis, einant nuo automobilių stovėjimo aikštelės ar viešojo transporto stotelės (pavyzdžiui, link muziejaus vedančio tako grindinys yra nelygus ir pan.);
- informacija apie įėjimą į muziejų – ar jis yra pritaikytas. Jeigu pritaikytas įėjimas yra ne pagrindinis, nurodyta, kur jis yra, kokia naudojimosi juo tvarka (pavyzdžiui, ar reikia iš anksto pranešti apie atvykimą, ar reikia atvykus su kuo nors susisiekti ir pan.);
- informacija apie muziejaus pastato prieinamumą (judėjimo neįgaliojo vežimėliu galimybės, nurodyta, ar yra keltuvai, liftai, pritaikyti tualetai ir kt.);
- yra galimybė atsisiųsti įvairiais formatais parengtą informaciją – muziejaus vidaus erdvės planą.

4. Informacija apie meno prieinamumą:

- pateikta bendra informacija apie visuomenei skirtus renginius, ekspozicijas, parodas, edukacines dirbtuves;
- lengvai randama informacija apie visuomenei skirtos veiklos prieinamumą, struktūruojant ją pagal tikslinę grupę;
- yra galimybė atsisiųsti informaciją (brošiūrą) apie visuomenei skirtus muziejaus renginius, ekspozicijas, parodas, edukacines dirbtuves.

Skelbiama informacija apie esamas meno prieinamumą didinančias ir meno potyrį praplečiančias priemones bei sprendinius:

- asistavimo paslaugą;
- taktilinius takus;
- audiogidus;
- videogidus;
- taktilinius žemėlapius;
- garso didinimo sistemas.
- viešąją interneto prieigą;
- galimybę apsilankyti muziejuje kartu su šunimi vedliu;
- nurodyta, ar personalas yra pasirengęs priimti negalia turinčius asmenis;

	<ul style="list-style-type: none"> - skelbiama, ar muziejaus darbuotojai yra parengti suteikti lankytojams tikslią ir išsamią informaciją apie muziejaus prieinamumą (fizinį pastato prieigų ir vidaus erdvių prieinamumą – įėjimus, tualetus, lifthus; dalyvavimo muziejaus veikloje galimybes ir pan.). <p>Yra galimybė dalyvauti edukacinėje veikloje su šeimos nariu, draugais. Edukacinėje veikloje yra pasitelkiamos įvairios juslės: rega, klausa, uoslė, skonio pojūtis, lytėjimas. Muziejaus parodų ir ekspozicijų architektūra yra pritaikyta įvairiems lankytojų poreikiams ir galimybėms. Yra galimybė atsisiųsti įvairiais formatais parengtą muziejaus prieinamumo gidą. Renginiuose rezervuojamos vietos neįgaliojo vežimėliu judantiems lankytojams.</p> <p>5. Informacija apie muziejaus bendradarbiavimą su visuomeninėmis organizacijomis, įskaitant neįgaliųjų ir jų atstovų organizacijas. 6. Lankytojų atsiliepimai apie lankymosi muziejuje, dalyvavimo edukacinėje veikloje patirtį. 7. Muziejaus misija, vizija, tikslai, jų sąryšis su prieinamumo didinimo siekais.</p>
<p>4) darbuotojų pasirengimas</p>	<p>Ar muziejaus darbuotojai yra svetingi naujoms lankytojų grupėms, ar jie yra atviri auditorijos įvairovei, ar yra pasirengę priimti įvairių poreikių ir galimybių turinčius lankytojus:</p> <p>Mokymuose muziejų prieinamumo ir paslaugų kokybės įvairių galimybių ir poreikių turintiems lankytojams užtikrinimo klausimais yra dalyvavę šie muziejaus darbuotojai:</p> <ul style="list-style-type: none"> - vadovai; - administracijos darbuotojai; - padalinių vedėjai; - fondų saugotojai; - kuratoriai; - edukatoriai; - ekskursijų vadovai – gidai; - salės darbuotojai; - kasos darbuotojai; - rūbinės darbuotojai; - apsaugos darbuotojai ir kt. <p>Įvairias pareigas einantys muziejaus darbuotojai nuolat tobulina savo kvalifikaciją prieinamumo klausimais. Mokymų programos rengiamos bendradarbiaujant su negalią turinčiais asmenimis. Muziejaus darbuotojai yra atviri auditorijos įvairovei ir yra pasirengę priimti naujus lankytojus. Informaciją teikiantys muziejaus darbuotojai (pvz., dirbantys kasoje) yra pasirengę aptarnauti klausos negalią turinčius lankytojus:</p> <ul style="list-style-type: none"> - gali pasiūlyti garso didinimo įrangą; - moka populiarias bendras frazes pasakyti gestų kalba; - yra pasirengę bendrauti raštu; - yra supažindinti su būtinybe prireikus kalbėti aiškiau ir garsiau. <p>Darbuotojai yra pasirengę teikti informaciją, kuri yra svarbi lankytojų patirties kokybei užtikrinti. Darbuotojai yra pasirengę pateikti su muziejaus fizinės erdvės prieinamumu susijusią informaciją įvairių poreikių ir galimybių turintiems asmenims:</p> <ul style="list-style-type: none"> - telefonu, kai lankytojai iš anksto planuoja apsilankymą muziejuje - vietoje, į muziejų atvykusiems lankytojams

	<p>Darbuotojai yra pasirengę ir turi žinių, kaip naudotis prieinamumą didinančia muziejaus technine įranga (keltuvais ir pan.). Muziejuje dirba negalią turintys asmenys. Muziejuje talkina negalią turintys savanoriai. Muziejaus darbuotojai atspindi auditorijų įvairovę. Tarp muziejaus darbuotojų vyksta diskusijos apie negalią ir auditorijų įvairovę. Tiesiogiai su auditorijomis dirbantys muziejaus darbuotojai yra susipažinę su prieinamumo didinimo sprendiniais kituose muziejuose, panauduotuose:</p> <ul style="list-style-type: none"> - parodose; - edukacinėse programose; - renginiuose. <p>Muziejuje įgyvendinamos konkrečios darbuotojų gerovę palaikančios priemonės.</p>
<p>5) prieinamas turinys ir meno potyris</p>	<p>Ar muziejus savo veikloje atsižvelgia į skirtingas lankytojų galimybes priimti informaciją, dalyvauti ir patirti:</p> <p>Visų muziejuje naudojamų prieinamumą didinančių sprendinių diegimą konsultuoja negalią turintys asmenys ar jų atstovai. Rengiant parodas, jų architektūra atsižvelgiama į universaliojo dizaino principus. Parodų architektūrinio projekto rengimo ir įgyvendinimo reikalais konsultuoja negalią turintys asmenys ar jų atstovai. Pirminė parodos ar ekspozicijos informacija leidžia lengvai orientuotis parodoje. Muziejuje yra priemonės, palengvinančios:</p> <ul style="list-style-type: none"> - garso girdėjimą (pavyzdžiui, nešiojamoji sistema su indukcinė kilpa, radijo imtuvai, per ekskursiją naudojami garsui stiprinti); - teksto matymą (pavyzdžiui, didinamieji stiklai, planšetiniai ekranai). <p>Muziejaus nuolatinėje ekspozicijoje yra kūrinių, kuriuos visavertiškai gali patirti:</p> <ul style="list-style-type: none"> - neregiai; - silpnaregiai; - kurtieji; - nepriгідintieji. <p>Lankytojai, apžiūrėję muziejaus ekspoziciją, gali įgyti praturtinančios patirties bei žinių net ir neišmąnydami pristatomos temos. Muziejus turi parodų informacijos ir leidybos standartus, numatančius parodų tekstų, etikečių ir parodas lydinčių leidinių informacijos pateikimo ir spausdinimo taisykles. Informacijos pateikimo ir spausdinimo taisyklėse numatyta, kad visi parodų ar ekspozicijų informaciją pristatantys tekstai ekspoziciniame erdvėje būtų:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pakankamai didelio šrifto dydžio, lengvai įskaitomi; - skelbiami naudojant įvairioms auditorijoms tinkamą spalvinį kontrastą (pavyzdžiui, atspausdinti juodu šriftu ant balto fono); - ant ekspozicijos stendų ar parodų sienų skelbiami aukštyje, kuris yra patogus įvairaus ūgio žmonėms, neįgaliojo vežimėliu judantiems asmenims ir pan. <p>Informacija apie parodas ar kūrinius (meno objektus) pateikiama alternatyviais būdais, tarp kurių yra:</p> <ul style="list-style-type: none"> - parodų tekstų adaptacijos (teksto supaprastinimas, pritaikymas pradedantiems mokytis užsienio kalbos, pritaikymas vaikams ir pan.); - tekstas Brailio raštu; - kūrinių (meno objektų) garsiniai aprašymai; - videogidas gestų kalba; - audiogidas užsienio kalba (-omis); - informacija ar leidiniai papildintu šriftu.

	<p>Lankytojai muziejuje gali turėti daugiajutimę patirtį:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kūriniai suteikia daugiajutimę patirtį; - kūriniai perteikiami pasitelkiant daugiajutimę patirtį kuriančius sprendinius. <p>Muziejuje galima dalyvauti edukacinėje veikloje:</p> <ul style="list-style-type: none"> - individualiai; - su grupe ar šeima. <p>Muziejuje galima dalyvauti ekskursijoje, kuri:</p> <ul style="list-style-type: none"> - vyksta gestų kalba; - yra verčiama į gestų kalbą. <p>Muziejuje yra taikomos išmaniosios technologijos, padidinančios meno potyrio prieinamumą negalią turintiems asmenims.</p> <p>Muziejaus renginiuose:</p> <ul style="list-style-type: none"> - skiriama dėmesio daugiajutimiškumui; - pateikiami subtitrai; - pateikiamas vertimas į gestų kalbą; - yra galimybė naudotis pagalbinėmis klausos priemonėmis; - yra galimybė susipažinti su tekstine renginiuose aptariamų / pristatomų klausimų apžvalga. <p>Muziejaus parduotuvėje galima įsigyti įvairius lankytojų poreikius atitinkančių leidinių.</p>
<p>6) finansinis prieinamumas</p>	<p>Ar visi muziejų lankytojai, nepaisant gaunamų pajamų, gali nevaržomai apsilankyti muziejuose ir naudotis jų teikiamomis paslaugomis:</p> <p>Muziejaus paslaugos negalią turintiems asmenims yra nemokamos arba sudarytos vienodos sąlygos visiems lankytojams (tokios pat kainos lankytojams, turintiems negalią ir jos neturintiems).</p> <p>Negalią turinčius lankytojus lydintys asmenys muziejuje gali apsilankyti nemokamai. Asmeninė pagalba / asistavimo paslaugos negalią turintiems lankytojams yra nemokamos.</p> <p>Muziejaus automobilių stovėjimo aikštelės paslauga negalią turintiems lankytojams yra nemokama.</p> <p>Mažesnes pajamas gaunantys asmenys gali naudotis muziejaus kavinės, parduotuvės paslaugomis.</p> <p>Muziejaus knygyno prekės yra prieinamos mažesnes pajamas gaunantiems asmenims.</p>
<p>7) socialinis prieinamumas</p>	<p>Ar muziejaus veikla (pvz., muziejaus parodos ir renginiai) atspindi įvairių visuomenės grupių gyvenimą ir patirtį, ar muziejus yra atviras bendradarbiauti su negalią turinčiais asmenimis ir jų atstovais, siekiant užtikrinti paslaugų prieinamumą ir kokybę:</p> <p>Visuomenės įtrauktis į estetinės komunikacijos procesus</p> <p>Muziejus komunikuodamas kviečia lankytoją ne vien stebėti, bet ir aktyviai dalyvauti, kurti, bendrauti, skleisti žinią apie muziejų.</p> <p>Muziejus savo veikloje atspindi visuomenės įvairovę: reguliariai rengiamos parodos ir renginiai, atliepiantys skirtingų galimybių turinčių žmonių interesus, gyvenimo patirtis, kultūrinę visuomenės įvairovę.</p> <p>Lankytojo aktyvumas skleidžiasi kuriant savą meno interpretaciją ir papildant ją savo patirtimis.</p> <p>Meno prasmė nėra vien jo reikšmės ir konteksto išmanymas, todėl lankytojas intelektualiai provokuojamas būti aktyviu kūrėju – meno prasmė kuriama bendradarbiaujant su lankytoju.</p>

Bendradarbiavimas su auditorijos grupių atstovais.

Muziejus konsultuojasi su negalią turinčiais asmenimis ir jų atstovais.

Muziejaus lankytojai ar jų grupės įtraukiami į muziejaus paslaugų plėtojimo procesus.

Muziejus iš asmenų su negalia ar jų atstovų turi patariamąją grupę, kuri konsultuoja šiais prieinamumo klausimais:

- muziejaus prieinamumo didinimo plano sudarymo ir įgyvendinimo;
- komunikacijos strategijos rengimo ir įgyvendinimo;
- parodinės ir edukacinės veiklos planavimo, rengimo ir įgyvendinimo;
- darbuotojų kvalifikacijos kėlimo programų planavimo, rengimo ir įgyvendinimo;
- paslaugų kokybės vertinimo.

Negalią turinčių asmenų atstovų patarimoji grupė gauna atgalinį ryšį apie naudą / pokyčius, kylančius dėl abipusio bendradarbiavimo.

Muziejuje matyti konkretūs veiklos rezultatai, kuriems įtaką padarė konsultacijos su negalią turinčiais asmenimis ir jų atstovais.

Visuomenei yra viešinama informacija apie:

- laisvas darbo vietas muziejuje;
- laisvas savanoriavimo vietas.

Muziejuje yra stebima, ar negalią turintys asmenys:

- dalyvauja darbo konkursuose;
- dalyvauja kaip savanoriai.

Turima konkrečių pavyzdžių, kaip muziejus kuria ir stiprina bendradarbiavimą su bendruomenių organizacijomis.

Bendradarbiavimas rengiant edukacijas, ekskursijas, parodas

Su asmenis, turinčius negalią, vienijančiomis bendruomenėmis bendradarbiaujama edukacinėje, ekskursijų ir renginių veiklose:

- jas planuojant;
- įgyvendinant;
- planuojant ir įgyvendinant personalizuotą komunikaciją;
- gerinant ir vertinant paslaugų kokybę.

Su negalią turinčių asmenų bendruomenėmis bendradarbiaujama:

-- planuojant parodas:

- meniniuose tyrimuose;
- rengiant parodų architektūrinius projektus;
- planuojant interaktyvios komunikacijos būdus ekspozicinėse erdvėse;
- plėtojant prieinamumą didinančius sprendinius ir kt.;

-- įgyvendinant parodas:

- atliekant fizinio parodų prieinamumo priežiūrą;
- rengiant tekstinę parodų informaciją (anotacijas, etiketes, kt.);
- rengiant parodų vizualinę medžiagą;
- diegiant interaktyvios komunikacijos priemones ekspozicijose ir kt.

-- planuojant ir įgyvendinant personalizuotą komunikaciją;

-- vertinant ir tobulinant teikiamų paslaugų kokybę.

8) auditorijų tyrimai ir paslaugų kokybės stebėseną

Kokia yra muziejaus teikiamų paslaugų prieinamumo skirtingų poreikių ir galimybių turintiems muziejų lankytojams ir jų kokybės vertinimo praktika:

Muziejus atlieka stebėseną ir vertinimą:

- auditorijos lūkesčių ir pasitenkinimo teikiamomis paslaugomis (kokybinis ir kiekybinis vertinimas);
- teikiamų paslaugų kokybės (kokybinis ir kiekybinis vertinimas);
- paslaugų prieinamumo lankytojams (pavyzdžiui, išorinis vertinimas ar vidinis vertinimas – auditorijos apklausos).

Visoms lankytojų grupėms, nepriklausomai nuo individualių poreikių, sudaryta galimybė pateikti atsiliepimą apie lankymosi muziejuje patirtį:

- vertinimo priemonės (pavyzdžiui, atsiliepimų knyga, popierinė atsiliepimo forma, elektroninės priemonės ir kt.) yra lengvai randamos muziejaus pastato erdvėje;
- muziejaus interneto svetainėje nesudėtinga palikti atsiliepimą / įvertinti apsilankymą (pavyzdžiui, atsakant į internetinės apklausos klausimus, elektroniniu laišku, naudojantis specialia programa, kurią galima atsisiųsti į išmanųjį telefoną ir pan.);
- dalyvaujant muziejaus darbuotojų vykdomoje apklausoje (tiesiogiai, telefonu, elektroniniu paštu ir pan.).

Muziejuje yra darbuotojas, kuris analizuoja lankytojų apklausos duomenis, juos apibendrina ir perduoda administracijos darbuotojams.

Galima pateikti pavyzdžių, kai muziejaus lankytojų atsiliepimai lėmė konkrečius pokyčius muziejuje.

Muziejuje yra vertinama, kaip muziejus prisideda prie visuomenės gyvenimo kokybės gerinimo.

2 priedas.

Kultūros įstaigų prieinamumas neregiamis ir silpnaregiams lankytojams. – Lietuvos audiosensorinė biblioteka, 2022.

Kultūros įstaigos veiklos aspektai	Rekomendacijos
Išorinė aplinka	<p>Muziejus lengvai pasiekiamas viešuoju transportu. Kelias nuo viešojo transporto stotelės turi būti pažymėtas taktiliniu vedimo paviršiumi, kuris prie pagrindinio įėjimo užsibaigia įspėjamoju paviršiumi.</p> <p>Įspėjamieji paviršiai turėtų būti įrengti prieš lauko duris.</p> <p>Įėjimas turi išsiskirti bendrame pastato fone. Stikliniame pastate stiklinės durys bus nepastebimos, jei nebus išskirtos ryškiais matomais elementais.</p> <p>Įstaigos iškaba turi būti aiški, kontrastinga, gerai įžiūrima, naktį – ryškiai apšviesta.</p> <p>Iškaba apie darbo laiką turi būti pakabinta lankytojo akių aukštyje, informacija pateikta aiškiai, kontrastingai, tinkamu šriftu</p>
Prieinamumas kultūros įstaigos viduje	
Laukiamasis	<p>Besisukančios durys neturi būti vienintelis įėjimas į pastatą. Stiklinės lauko durys turi būti iš smūgiams atsparaus stiklo, atitikti Tarptautinį standartą ISO 21542. Siekiant sumažinti atspindžius, žymėjimo juostos turėtų būti priklijuotos iš abiejų stiklo pusių. Rekomenduojama rinktis ne skaidrų ir trapų stiklą, o kitas medžiagas. Stiklinių durų, pertvarų, vitrinų kraštai turėtų būti aiškiai pažymėti ir gerai matomi.</p> <p>Nuo įėjimo durų iki kasos arba informacinio stalo turi vesti kontrastingas taktilinis vedimo paviršius.</p> <p>Visiems prieinami maršrutai turėtų būti logiški, lengvai suprantami, patogūs, atstumai tarp įvairių objektų – kuo trumpesni.</p> <p>Viduje praėjimo takai turi būti be kliūčių, mažiausiai iki 2,1 m aukščio negali būti jokių kabančių elementų (pvz., reklamos skydų ir pan.), taip pat neturėtų būti jokių išsikišimų iš sienų – iškabų, skersinių sijų, kolonų.</p> <p>Iki taktilinio orientacinio plano taip pat turi vesti taktilinis vedimo paviršius, užsibaigiantis įspėjamoju taktiliniu paviršiumi.</p> <p>Patalpų planas turi būti atspausdintas reljefiškai, o informacija pateikta Brailio raštu ir padidintu šriftu. Taktiliniame žemėlapyje arba aukšto plane turėtų būti tik svarbiausia informacija. Taktiliniai žemėlapiai turi būti pakreipti 20–30° kampu į horizontalę, o jų apatinis kraštas turi būti bent 0,9 m aukštyje.</p> <p>Patalpoje turi būti kontrastingos ir taktilinės nuorodos į lifthus, tualetus, avarinius išėjimus.</p> <p>Kiekviena pakopa arba pirma ir paskutinė laiptų pakopa turėtų būti pažymėta 50–70 mm pločio kontrastingos ar ryškios spalvos juosta, kuri turi tęstis per visą pakopos ilgį (taip žymėti ir išorėje, ir viduje esančius laiptus). Jei pakopos trys, turėtų būti pažymėtos visos. Laiptai turėtų būti gerai apšviesti, kad jais būtų saugu lipti tamsiu</p>

	<p>paros metu. Kai laiptatakis nėra tipinis (pvz., nevienodas pakopų skaičius, nevienodas pakopų plotis ar gylis), kontrastinga juosta turi būti pažymėtos visos pakopų briaunos.</p> <p>Grindys turėtų būti tamsesnės už sienas. Taip lengviau suvokti patalpos struktūrą. Grindys ir sienos neturi būti blizgios, nes glotniai nupoliruoti paviršiai sukuria atspindžius, o šie sukelia nepatogumų silpnaregiams ir vyresnio amžiaus žmonėms</p>
<p>Ženkilai raštu</p>	<p>Brailio</p> <p>Pastato viduje tam tikrose vietose reiktų įrengti ženklus Brailio raštu. Bet kokie ženklai turi kurią nors iš šių paskirčių: informuoti, nukreipti, parodyti kelią į kurią nors patalpą ar parodyti lankytojo buvimo vietą. Patalpose informacija Brailio raštu turi būti ten, kur įprastai yra ženklai ar kita informacija reginčiųjų raštu.</p> <p>Rekomenduojama įrengti užrašus Brailio raštu kartu su didelio kontrasto reljefiniais reginčiųjų raštu išspausdintais ženklais tokiose vietose kaip pvz., prie tualetų, liftuose, žymint pastato aukštus (šie ženklai turi būti ant laiptų turėklų ties laiptų aikštelėmis ir šalia liftų).</p> <p>Jei informacinėse lentelėse, skirtose regintiesiems, pateikta išsami informacija, pvz., kaip evakuotis iš pastato, šią informaciją parenkite alternatyviais formatais: Brailio raštu su reljefinėmis schemomis, stambiu šriftu, prieinamu elektroniniu tekstu arba garsiniu formatu.</p> <p>Informacinius tekstus Brailio raštu galima tvirtinti ant laiptų turėklų ties pirma arba paskutine laiptų pakopa, ant sienos šalia durų rankenos, 1,20–1,60 m aukštyje. Mažesniame aukštyje įrengiami ženklai su taktiline informacija turėtų būti pritvirtinti įžambiai, pageidautina 20–30 laipsnių kampu, daugiausia 45 laipsnių kampu į horizontalę (ISO 21542:2011).</p> <p>Visame pastate ar patalpose informaciją išdėstykite vienodame aukštyje ir tose pačiose nuspėjamose vietose.</p> <p>Informacines lenteles pritvirtinkite ten, kur jas galima lengvai be kliūčių pasiekti. Jas išdėstykite koridorių pradžioje. Išdėstykite logiškai, kad jos būtų arti objekto, kurį ženklina (pvz., šalia durų angų).</p> <p>Jei informacines lenteles su Brailio raštu norite įrengti pastatuose, kur dažnai lankosi vaikai, jas įrenkite 0,9–1,2 m aukštyje nuo grindų lygio iki lentelių apačios.</p> <p>Liftuose skaitmenis Brailio raštu nurodykite kairėje mygtukų pusėje. Pastato aukštą nurodančią taktilinę informaciją įrenkite 1,35 m aukštyje nuo grindų, ženklus tvirtinkite ant sienos šalia įėjimo į liftą.</p> <p>Būkite nuoseklūs, informaciją išdėstykite vienodai visame objekte, kad visi vartotojai galėtų lengvai rasti jūsų parengtą informaciją.</p> <p>Sutrikusios regos asmenims skirtų ženklų stenkitės nedėti ant paviršių, kur gausu kitos informacijos. Pvz., netvirtinkite ant sienos, kur jau kabo bendroji informacija, tokia kaip plakatai, nuotraukos, informaciniai lapeliai, kurie nėra skirti sutrikusios regos asmenims ir nepadedą susiorientuoti aplinkoje.</p> <p>Visas informacinės lentelės tekstas reginčiųjų ir Brailio raštu turi būti sulygiuotas kairėje ir išdėstytas horizontaliai. Informaciją išdėstykite paprastai, nuosekliai ir logiškai. Venkite sudėtingumo – teksto išdėstymas turi būti paprastas, lygiame fone. Stenkitės nepridėti per daug informacijos vienoje informacinėje lentelėje</p>

	<p>Piktogramomis žymėdami išėjimus arba tualetus, naudokite tarptautiniu mastu pripažintus ir atpažįstamus simbolius. Tačiau pasirūpinkite, kad prie piktogramų visada būtų pridėtas tekstas reljefiniu reginčiųjų ir Brailio raštu.</p> <p>Užtikrinkite, kad piktograma išsiskirtų ženklo fone. Aiškiai matomi spalvų deriniai yra šie: juodas tekstas baltame fone, baltas tekstas juodame fone, geltonas tekstas juodame fone arba juodas tekstas geltoname fone. Reljefinių piktogramų kampučiai turi būti užapvalinti, kad jas būtų saugu liesti pirštais. Piktogramos turi būti iškilusios virš lentelės paviršiaus ne mažiau nei 1 mm.</p> <p>Brailio rašto rašmenys turi atitikti standartą</p>
Kontrastas	<p>Silpnaregiams lankytojams ypač svarbūs kontrastai. Parenkant statinių apdailą regimasis kontrastas turi būti užtikrintas, vadovaujantis ISO 21542.</p> <p>Vieta, kur pasitinkami lankytojai (kasa, budėtojo stalas, informacija ar pan.) turi būti gerai matoma ir išsiskirti iš bendro įstaigos spalvinio fono. Informaciniai ekranai taip pat turi būti gerai matomi.</p> <p>Svarbu visas įstaigoje esančias kliūtis ir svarbius elementus pažymėti skirtingų spalvų kontrastu, o tai reiškia, kad reikia derinti šviesias ir tamsias spalvas. Laiptai, vaikščiojimo zonos kraštas, iškabos, eksponatai, sėdimos vietos ir kt. turėtų išsiskirti iš aplinkos kuo geresniu šviesos ir tamsos kontrastu – negalima naudoti ne tik vienodų spalvų tonų, tačiau taip pat derinti raudonos ir žalios, rudos ir mėlynos. Nereikėtų naudoti stiklinių stalų ar skaidraus plastiko kėdžių.</p>
Apšvietimas	<p>Būtinai geras ir tolygus apšvietimas. Išilgai koridoriaus išdėstyti šviesos šaltiniai silpnaregiams padeda pajusti perspektyvą ir įvertinti atstumus</p> <p>Šviesos įjungimo mygtukai tose vietose, kur juos turi pastebėti lankytojas (pvz., tualete), turi būti kontrastingi sienų spalvai.</p>
Taktilinis vedimo paviršius	<p>Vedimo paviršiai įrengiami grindyse ar šaligatvyje, net sienose. Neregiamis jie signalizuoja, kad ta kryptimi eiti saugu.</p> <p>Orientuotis padeda ne tik įrengti specialiai, bet ir natūraliai interjere esantys orientyrai. Tai įvairios atramos, turėklai, skirtingos grindų dangos (kraštas tarp keraminių plytelių ir laminuotų grindų arba kiliminės dangos ir medinių grindų). Išmaniai naudojant skirtingas dangas, galima sukurti puikias ir labai patogias orientavimosi sistemas.</p>
Įspėjamasis paviršius	<p>Priešais kliūtį turėtų būti įrengtas įspėjamasis paviršius. Įspėjamasis paviršius – tai reljefinis, aplinkai kontrastingas vaikščiojimo paviršius, įrengtas grindyse ar šaligatvyje. Įspėjamąjį paviršių sudaro nupjauto kūgio formos kauburėliai.</p> <p>Ant įspėjamųjų paviršių negalima kloti kilimėlių, nes per kiliminę dangą neregys jų nepajus.</p> <p>Įspėjamasis paviršius turi žymėti laiptų ir nuožulnos pradžią ir pabaigą. Jei nuožulni plokštuma ir laiptai įrengti greta vienas kito, juos turi skirti turėklai.</p> <p>Nereikėtų maršrutuose įrenginėti pavienių laiptų su keliomis pakopomis, nes juos sunkiau pastebėti nei laiptus su daug pakopų. Jeigu paviršiaus pokytis yra toks, kad užtektų įrengti vieną pakopą, tai geriau tą vietą padaryti nuožulnią.</p>
Tinkamas aptarnavimas	<p>Svarbu, kad įstaigoje dirbtų draugiškas ir apmokytas personalas.</p> <p>Darbuotojai turėtų pasitikti regos negalią turintį lankytoją, supažindinti jį su kultūros įstaigos prieinamumu, pateikti taktilinius ir kontrastingus orientavimosi planus (jei lankytojas jų pageidauja), informuoti apie neregiamis ir silpnaregiams prieinamą</p>

	<p>kultūros įstaigoje esančių objektų informaciją bei papasakoti apie kitas galimybes (pvz., ekskursijų vadovo ar palydovo paslaugas).</p> <p>Visas kultūros įstaigos personalas turėtų būti išklauses bendravimo su asmenimis, turinčiais negalią, mokymus, kuriuose dėstoma, kaip tinkamai pateikti informaciją apie prieinamą turinį, kokių posakių nevartoti kalbant apie negalią turinčius asmenis. Patartina rinktis praktinius mokymus, kuriuos veda neregiai ar silpnaregiai.</p> <p>Prie kultūros įstaigos esančių bibliotekų, kavinių ar parduotuvių darbuotojai taip pat turi mokėti aptarnauti žmogų, turintį regos sutrikimų. Informacinė aplinka šiose įstaigose taip pat turėtų būti pritaikyta – pvz., meniu kavinėje ir kainos parduotuvėje parašytos tinkamu šriftu, ar išspausdintas Brailio raštu.</p> <p>Į kultūros įstaigą privaloma neregį įleisti su šunimi vedliu.</p>
Ekspozicijų prieinamumas	
<i>Informacija apie objektą ar parodą</i>	<p>Parodų salėje turi būti pateikta informacija apie eksponatų buvimo vietą ir išsidėstymą. Informacija gali būti pateikta liečiamajame apžvalginiam plane arba garsiniu formatu. Parodų salėse taip pat turėtų būti įrengtas taktilinis ir kontrastingas vedimo paviršius, padedantis lankytojui savarankiškai judėti nuo eksponato prie eksponato.</p>
<i>Parodų salės</i>	<p>Į parodų, renginių sales, lifthus ir laiptų aikšteles taip pat turi vesti kontrastingas ir taktilinis vedimo paviršius.</p>
<i>Eksponatai</i>	<p>Muziejai, kuriuose neleidžiama prisiliesti prie eksponatų, šią problemą gali išspręsti, pagamindami lietimui skirtas reljefines meno kūrinių kopijas.</p> <p>Jei kūrinių negalima liesti plikomis rankomis – pasiūlykite neregiam lankytojams galimybę liesti skulptūras su lateksinėmis ar medvilninėmis pirštinėmis.</p> <p>Parodos gali būti įvairiai pritaikomos neregiam lankytojams, pasitelkiant kitus pojūčius – klausą, lytą, uoslę, netgi skonio pojūtį.</p> <p>Informacija apie eksponatus turi būti struktūruota, parašyta aiškiai, sudėtingi terminai paaiškinti.</p> <p>Visais atvejais, ypač, jei eksponuojamas paveikslas, turi būti pateikta papildoma informacija neregiam ir silpnaregiam. Papildoma informacija turi būti Brailio raštu, padidintu šriftu arba garsiniu formatu (rekomenduojama).</p> <p>Paveikslo ar skulptūros garsinio vaizdavimo aprašą padės sukurti specialistai.</p>
Ekskursijos su ekskursijų vadovu	<p>Vedant specialias ekskursijas reikia pasirūpinti, kad be bendros (mokslinės ar meninės-istorinės) informacijos būtų pateikiama papildoma aprašomoji informacija apie atskirus eksponatus, ypač jei jų negalima paliesti.</p> <p>Neregiam eksponatus apibūdinkite kuo išsamiau. Svarbiausi aspektai, apie kuriuos reikia informuoti lankytoją - tai eksponato matmenys; svarbių struktūrinių ypatybių aprašymas; skulptūroms: išorinė forma su figūromis, laikysena ir apranga ar veido išraiška; paveikslams: atskirų elementų išdėstymas, spalvos.</p> <p>Ekskursijų metu pasakojant apie objektus, nereikia vengti frazių „matote“, „žiūrėkite“, nes žmonės, turintys regėjimo sutrikimų, supranta šį žodį ir perkeltine prasme.</p> <p>Svarbu sudaryti tinkamą garsinę aplinką, kad būtų galima girdėti ekskursijų vadovą, nes neregintys klientai negali matyti jo lūpų judesių.</p> <p>Apibūdinant objektą taip pat svarbu paminėti jo apšvietimą, spalvų paletę bei medžiagą, iš kurios objektas pagamintas. Kalbant apie spalvas, nereikia apibūdinti tikslių</p>

	<p>atspalvių, neregys gaus daug daugiau informacijos, jei spalvas siesite su pojūčiais, pavyzdžiui, vartosite tokius žodžių junginius kaip: „šilta raudona“ arba „šalta mėlyna“.</p> <p>Kai kurie silpnaregiai mėgsta fotografuoti objektus, grįžę namo nuotraukas peržiūri kompiuteryje, parinkę tinkantį apšvietimą ir dydį, todėl ekskursijų metu informuokite lankytojus, ar leidžiama objektus fotografuoti.</p>
<p>Neregiamams skirtų audiogidų ypatybės</p>	<p>Neregiamams skirti audiogidai turi turėti gerai užčiuopiamus mygtukus. Audiogidų valdymo elementai, pavyzdžiui, jungikliai, turėtų būti dideli, kontrastingi ir ergonomiški. Neregiamams negalima siūlyti jutiklinio ekrano. Jei audiogidas turi meniu, šis įrenginys turi turėti galimybę jį valdyti balso komandomis</p> <p>Neregiamams skirti audiogidai pristato tokias objekto ar eksponato savybes, kurių jie negali pamatyti: spalvas, kompoziciją, medžiagas ir pan. Rengiant regos negalią turintiems lankytojams skirtą garsinį tekstą, reikia konsultuotis su garsinio vaizdavimo specialistais.</p>
<p>Tekstai</p>	<p>Pagrindinės taisyklės:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Tekstai turi būti aiškiai struktūruoti, trumpi, suprantami, turintys paprastą sakinių struktūrą ir orientuoti į kasdienę kalbą. – Reiktų vengti specifinių terminų, sudurtinių ar tarptautinių žodžių, sutrumpinimų arba šiuos žodžius paaiškinti. – Tekstuose reiktų vartoti vaizdingą, aktyvią kalbą, pateikiant praktinius palyginimus ir įvairius pavyzdžius. – Skaičiai turi būti užrašomi skaitmenimis, o ne žodžiais. – Paveikslėliai ir piktogramos turėtų būti pateiktos tik tam skirtose vietose. – Tekstuose reiktų atsisakyti specialiųjų simbolių. – Turinio struktūrizavimui naudojamos paantraštės ir pastraipos. <p>Kuriant parodos tekstus reiktų atsižvelgti, kuris šriftas bus skaitomas iš tolo, o kuris – iš arti. Ypatingas dėmesys skiriamas antraštėms, nes norint orientuotis, gali reikėti didesnių skaitymo atstumų</p> <p>Informacinius tekstus kabinkite 1,20–1,60 m aukštyje, skaičiuojant nuo grindų lygio iki ženklų apačios. Tokia taisyklė pagrįsta optimaliu skaitymo aukščiu, kai tekstą skaitys ir stovintys, ir neįgaliųjų vežimėliais judantys žmonės.</p> <p>Lentelės su Brailio raštu turi būti pateiktos pusiau statmenai arba pusiau gulsčiai. Atskiras lenteles su tekstu Brailio raštu visada tvirtinkite tose pačiose vietose, palyginti su lentelėmis reginčiųjų raštu.</p> <p>Katalogų tekstus rekomenduojame įgarsinti.</p> <p>Tinkamas šriftas</p> <p>„Times New Roman“ šriftas nėra tinkamas, labiau tinka „Arial“, „Verdana“, „Helvetica“. Ypač derėtų vengti meniškų šriftų – senovinių, siaurų ir aukštų, plonomis linijomis ir pan.</p> <p>Mažiausias tinkamas skaityti šriftas yra keturiolikto dydžio</p> <p>Tekstų apipavidalinimo pagrindiniai reikalavimai:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Tekstas lygiuojamas kairėje parašėje; – Siekiant geresnio skaitomumo, naudojamos didžiosios ir mažosios raidės (ilgus tekstus, parašytus vien didžiosiomis raidėmis, sudėtingiau skaityti); – Nenaudojamas pasviręs šriftas, pabraukimai, dvigubi pabraukimai, šešėliai, „kiauros raidės“ (pvz., šriftas ALGERIAN); – Vaizdų ir teksto išdėstymas yra „aiškus“ ir struktūrizuotas;

	<ul style="list-style-type: none"> – Fonas yra vienspalvis (negalima teksto kelti ant nuotraukos ar piešinio), o tekstuose nėra vaizdinių elementų (vaizdiniai pateikiami ne tekste, o šalia jo). Tas pats taikoma antraštėms; – Teksto fonas – kontrastingas, tekstas turi aiškiai matytis; – Tarp raidžių, žodžių ir eilučių bei paraštėse užtikrinamas pakankamas atstumas; – Tvarakaraščiai, lentelės ir kt. sudaromi taip, kad būtų lengvai įskaitomi; – Nenaudojamos jokios atspindinčio paviršiaus medžiagos (pvz., blizgus popierius, folija ar blizgūs lakai). Dėl to aiškiai susitariama pateikiant užsakymą arba konsultuojantis su tekstų leidėju. <p>Spausdinant tekstus Brailio raštu, rekomenduojame remtis standartu LST ISO 17049</p>
<p>Objektų apibūdinimas sutrikusios regos lankytojams</p>	<p>Apčiuopiami objektai</p> <p>Jei prie objekto galima priesti ir jo dydis bei medžiagų jautrumas leidžia jį liesti arba yra liečiamasis objekto dublikatas, vis tiek reikia apibūdinti objekto matmenis ir svarbius struktūrinius bruožus, tokius kaip skulptūros laikysena, veido išraiška, drabužiai. Neregio rankas reikia nukreipti į tą vietą, kurią apibūdiniate.</p> <p>Neapčiuopiami objektai</p> <p>Apibūdinant objektus, kurių neįmanoma paliesti, reikia įvardyti ne tik objekto dydį, bet ir kitas toliau išvardytas ypatybes:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Skulptūroms: apibūdinti laikyseną, veido išraišką, šukuoseną, drabužius, papuošalus; – Augalams: nusakyti lapų / žiedų formą ir spalvą; – Pastatams: papasakoti apie architektūros stilių, langų ir durų tipą ir formą, įėjimą (pvz., laiptus, kolonas, pasažus), pastato reprezentatyvumą (fasado stilių). <p>Prie architektūrinių objektų reljefinių atvaizdų rekomenduojama pateikti piktogramas.</p> <p>Tapyba</p> <p>Norint neregiamis perteikti, kas vaizduojama paveiksle, patartina parengti reljefinę paveikslo kopiją. Sudėtingiems paveikslams galima parengti keletą kopijų: fono, vaizduojamo objekto, detalių. Jei norime, kad liečiamoji paveikslo kopija būtų suprantama neregiumi, ji neturi visiškai atkartoti originalo. Liečiamasis suvokimas skiriasi nuo regimojo, todėl, norėdami pritaikyti dailės kūrinius neregiamis, būtinai konsultuokitės su specialistais ir pačiais neregiais.</p> <p>Pasakojant rekomenduojama laikytis tokios tvarkos:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Pristatykite standartinę informaciją – menininko pavardę, paveikslo pavadinimą, datą, atlikimo techniką, matmenis, kokiam muziejui ar asmeniui priklauso kūrinys arba kur jis yra saugomas. – Pateikite istorinio laikotarpio arba kultūrinio konteksto apžvalgą. – Papasakokite apie kūrinio siužetą, spalvas, panaudotų medžiagų savybes. – Pasakykite, kiek reljefinių kopijų parengta šiam paveikslui ir kaip jos sunumeruotos. – Trumpai pristatykite, kokios paviršiaus tekstūros panaudotos reljefinėje kopijoje ir ką jos žymi. – Pradėdami komentuoti paveikslą, apie tai perspėkite. <p>Lydintis komentaras turi vesti žiūrovą per reljefinę iliustraciją centimetras po centimetro. Pabaigę pasakoti apie vieną iliustracijos dalį, pereikite prie kitos, esančios greta. Nešokinėkite po iliustraciją nuo vienos detalės prie kitos.</p>

Ansambliai ir peizažai

Norėdami neregiiui apibūdinti ansamblį arba peizažą, įsivaizduokite, kad kam nors telefoninio pokalbio metu turite perteikti išpūdį apie vietovę. Kokia informacija bus aktuali, priklausys nuo paros laiko bei lankytojų norų.

Pavyzdžiai, padedantys suprasti, kokią informaciją apie ansamblį ar peizažą reiktų perteikti:

- Istorinė turgaus aikštė: išpūdingi ją supantys pastatai (rotušė, bažnyčia), svarbūs objektai (statulos, fontanai, prekystaliai) aikštėje.
- Žinoma gatvė: pastatų (namų, parduotuvių) tipas ir charakteristikos, galbūt socialinė rajono struktūra (žmonės gatvėje).
- Kraštovaizdis: geografinė struktūra (kalnų aukštis ir tipas, slėnių mastas), miškų danga, žemės ūkis, vandens plotai (ežerų dydis).

3 priedas.

„Prieinamumo dizainas: kultūros administratoriaus vadovas“ (angl. *Design for Accessibility: A Cultural Administrator's handbook*) – National Endowment for the Arts, 2003.

Prieinamumo aspektai	Rekomendacijos
Išorinis prieinamumas	<p>Prieinamas maršrutas turi būti ištinis takas su stabiliumi, tvirtu ir neslystančiu bent 90 cm pločio paviršiumi, kuriame nėra bordiūrų, laiptelių, laiptų ar staigių lygio pokyčių. Prieinamas maršrutas yra saugus, visiems lengvai pasiekiamas ir tinkamas kelias sunkiai vaikstantiems žmonėms, besinaudojantiems neįgaliųjų vežimėliais ar ramentais, turintiems kvėpavimo, širdies ar kitų problemų. Apžiūrėdami takus, koridorius ir grindų paviršius, ieškokite nedidelių lygio pokyčių, laiptelių ir išsikišusių objektų. Reikėtų užtaisyti skylės ir įtrūkimus, išlyginti nelygumus ir lygio pokyčius, o slenksčiai turi būti tako lygyje arba nusklembti. Jei vienintelis galimas maršrutas yra laiptai, įrenkite rampą arba liftą.</p>
Parkavimas	<p>Vairuotojams, kurie naudojami neįgaliųjų vežimėliais, reikia automobilių stovėjimo vietų, aplink kurias yra numatyta papildoma erdvė, kad būtų patogų iškelti vežimėlį. Pirmoji automobilių stovėjimo aikštelė ir 1/8 visų stovėjimo vietų turi būti suplanuotos taip, kad jose būtų patogų transportui su šoniniais liftais turint pakankamai plačius praėjimus. Parkavimas turi būti kuo arčiau įėjimo į pastatą ir ribotis su keliu.</p> <p>Parkavimo vietos turi būti pažymėtos gerai matomais tarptautiniais prieinamumo simboliais. Jei maršrutas į pastatą nėra akivaizdus, turi būti naudojami ženklus, nukreipiantys žmones link įėjimo.</p> <p>Keleivių įlaipinimo ir išlaipinimo zonos turi būti be kliūčių ir jungtis su taku, vedančiu link įėjimo į pastatą.</p>
Įėjimai ir durys	<p>Prieiga prie pastato turėtų būti horizontali arba palaipsniui nuožulni ir lygiu paviršiumi. Prieiga turi jungti automobilių stovėjimo aikšteles, keleivių įlaipinimo / išlaipinimo zonas, viešojo transporto stoteles su įėjimu į pastatą.</p> <p>Įėjimo rampos turi atitikti standartus (didžiausias nuolydis yra 8,3 proc.), numatant viršutinę, apatinę ar tarpines poilsio platformas. Rampos turi turėti turėklus iš abiejų pusių. Tačiau visada geriau važiuoti lygiu keliu, o ne rampomis, todėl, esant galimybei, geriausias sprendimas pakeisti įėjimo lygį.</p> <p>Durys ir slenksčiai Durys turi turėti mažiausiai 80 cm pločio, kai jos atidarytos 90° kampu. Visoms durims reikia apie 1,5 m laisvos vietos traukiamoje pusėje. Durys turi būti lengvai atidaromos ribotą judėjimą turintiems žmonėms. Besisukančios durys netinkamos daugeliui žmonių su negalia, todėl turi būti alternatyvaus įėjimo galimybė (prie besisukančių durų turi būti ženklas, nukreipiantis prie tinkamų durų). Elektra valdomos durys turi turėti gerai apgalvotus apsauginius įrenginius, kad atsidarant durys į ką nors neatsitrenktų. Jei elektrinės durys valdomos mygtuku, mygtukas turi būti prieinamoje vietoje ir atokiau nuo durų siūbavimo trajektorijos. Dvigubų durų vestibulis turi užtikrinti manevravimo erdvę neįgaliojo vežimėliuose besinaudojantiems žmonėms. Žmonėms su negalia tinkamiausias elektra valdomos durys.</p> <p>Slenksčiai turi būti neaukšti arba nuožulnūs.</p>

**Vidinis
prieinamumas**

Pastato viduje žmonės turi turėti galimybę judėti išsisiniu keliu, kuris yra gerai apšviestas, stabilus, tvirtas, neslidus ir bent 90 cm pločio. Prieinamas maršrutas turi būti trumpiausias. Jei ne visi maršrutai yra prieinami, prieinamas maršrutas turi būti pažymėtas ženklais. Žmonėms, kuriems reikia poilsio, periodiškai turėtų būti įrengtos sėdimos vietos.

Prasilenkimo galimybės

Visų praėjimų ir koridorių plotis turėtų būti numatytas taip, kad galėtų prasilenkti žmonės, kurie naudojami pagalbinėmis judėjimo priemonėmis, tokiomis kaip invalido vežimėliai, ramentai ir kt. (ne mažiau nei 1,5 m).

Kilimai

Kilimai turi būti gerai pritvirtinti prie grindų, lygios tekstūros. Minkštas, storas kilimas labai apsunkina vežimėlių, ramentų, lazdu naudojimą.

Atsikišę objektai

Sieniniai elementai, tokie kaip šviestuvai, gesintuvai, eksponatai, ženklai ar kt., kyšantys daugiau nei 10 cm atstumu nuo sienos, gali būti pavojingi asmenims, kurie akli arba turi silpnaregystę, kurie naudoja lazdele, nes tokie objektai lazdele neaptinkami. Galimi sprendimai: po išsikišusiu objektu pastatyti lazdele aptinkamą objektą; įleisti į sieną išsikišusį objektą, pakelti jį aukščiau žmogaus ūgio arba nuleisti, kad lazdele besinaudojantis asmuo galėtų jį aptikti. Problemų taip pat gali kilti dėl turėklų ar objektų su plačiai išdėstytais atramomis, nes lazdelė gali patekti tarp jų.

Vidiniai lygių pokyčiai

Staigūs grindų lygio pokyčiai yra viena dažniausių žmonių su negalia problemų. Jei yra vienas ar keli laipteliai, lygio pokyčius galima pašalinti išlyginančiais pleištais ar naudojant mažas rampas.

Vidaus rampos

Geriausias ir saugiausias vidaus lygio pakeitimo sprendimas yra nuolatinė rampa, kuri turi būti tvirta ir neslidi. Rampos neturi būti statesnės nei 1:12 ir iš abiejų pusių turi turėti turėklus. Svarbu įvertinti rampos ilgį, poilsio platformų poreikį. Laikinos rampos naudojamos tik laikinoms situacijoms, tokioms kaip meno ar muzikos festivaliai lauke.

Laiptai

Turėklai turėtų būti įrengti abiejose laiptų pusėse ir aplink laiptus. Turėklai turi išsikišti už viršutinės ir apatinės pakopos. Jei vaikai naudojami laiptais, svarstyтина galimybė įrengti antrą, apatinį turėklą.

Liftai

Iškviatimo mygtukai turi būti ne aukščiau kaip 122 cm. Atvykimo indikatoriai turėtų užsidegti ir skambėti pranešdami apie atvykimą žmonėms, turintiems regėjimo ar klausos sutrikimų. Iškilūs skaitmenys ir Brailio rašto indikatoriai turi būti ant abiejų lifto durų staktų, tinkamame aukštyje. Liftuose turi būti pakankamai vietos, kad neįgaliojo vežimėlyje sėdintis asmuo galėtų apsukti. Svarbus lifto valdymo skydelio aukštis. Kai kuriais atvejais priimtina kabinos kampe sumontuota pakabinta lazdelė, kurią galima naudoti nepasiekiamiems valdikliams. Lifto valdymo mygtukų kairėje pusėje turi būti iškilūs skaičiai ir Brailio raštas. Žmonėms, kurie akli arba turi silpnaregystę, ypač svarbus apšvietimas, taip pat mygtukų dydis ir spalvų kontrastas.

Mechaniniai vežimėlių keltuvai yra blogiausia išeitis, nes juos sunku naudoti savarankiškai. Keltuvai turėtų būti montuojami tik tuo atveju, jei nepakanka vietos rampai arba nėra kito sprendimo.

**Kitos paslaugos
ir patogumai****Valdikliai ir techninė įranga**

Valdymo įtaisai ir techninė įranga apima tokius valdymo mechanizmus kaip durų rankenos, tualetu nuleidimo valdikliai, maišytuvų rankenos, spynos, kompiuterių klaviatūros ir jutikliniai ekranai, gaisro signalizatoriai, šviesos jungikliai, monetų lizdai ir kt. Jie turi būti montuojami taip, kad juos galėtų pasiekti žemo ūgio, sėdintys arba negalintys pakelti rankų žmonės. Aplink juos turi būti pakankamai erdvės, kad neįgaliojo vežimėliuose sėdintys žmonės galėtų priartėti prie valdymo elementų. Be to, valdikliai turi būti lengvai valdomi.

Pasiekiamumo diapazonas

Turintys negalią, žemo ūgio arba neįgaliųjų vežimėliais besinaudojantys žmonės negali lengvai pasiekti daiktų ar valdymo įtaisų, esančių aukščiau nei 122 cm.

Telefonai

Viešieji telefonai turi būti montuojami palei pagrindinį maršrutą (jie neturi būti išsikišę), o aukščiausia valdoma dalis turi būti ne aukščiau kaip 122 cm. Prieš telefoną turi būti pakankamai erdvės, kad neįgaliojo vežimėlyje sėdintis asmuo galėtų patogiai prie jo privažiuoti. Bent vienas telefonas turi turėti garsumo valdiklį, skirtą neprigirdintiems žmonėms, taip pat turi būti įrengtas tekstinis telefonas. Prie viešųjų telefonų turi būti ženklai, nurodantys, kad yra garsumo valdikliai ir artimiausio tekstinio telefono vieta.

Vandens fontanai

Vandens fontanai turi būti įrengti palei pagrindinį maršrutą, jais gali naudotis dauguma žmonių su negalia, jei snapelis yra ne aukščiau kaip 90 cm ir aplink jį yra pakankama erdvė. Vandens fontanai su automatinėmis arba svirties rankenomis yra tinkamiausi, nes neįgaliojo vežimėlio naudotojai negali naudoti kojomis valdomų valdiklių.

Ženkla

Prieinami ženklai naudoja iškilusias raides ir skaitmenis, spausdinami *Sans Serif* šriftu ir Brailio raštu. Šriftas turi būti aiškus, maksimaliai kontrastingų spalvų. Ženklo paviršius turi būti gerai apšviestas, neblizgus. Daugumai žmonių tinkamos piktogramos ir tarptautiniai simboliai.

Įspėjamieji signalai

Avarinės perspėjimo sistemos turėtų duoti signalus, kuriuos galėtų suvokti regos ir klausos negalią turintys žmonės. Įspėjamieji signalai turi būti ir girdimi, ir matomi.

Bilietu kasos ir informacijos vietos

Bilietu kasos ir informacinės vietos turi būti įrengtos prieinamai – paliekant pakankamai vietos neįgaliojo vežimėliui. Bent vienas prekystalis ir (arba) langas turi būti ne daugiau kaip 90 cm, kad sėdintis vartotojas galėtų matyti už prekystalio esantį asmenį ir lengvai su juo bendrauti. Bilietu kasos ir informacijos vietos turi būti apsaugotos akustiškai, kad lankytojai galėtų išgirsti bilietus parduodantį ar informaciją teikiantį asmenį. Šios vietos taip pat turėtų būti gerai apšviestos, kad silpnaregiai lankytojai galėtų matyti diagramas, bilietus, žemėlapius, brošiūras ir kvitus. Ženkla turi būti aiškūs ir įskaitomi dideliais, ryškaus spalvų kontrasto šriftais.

Rūbinė

Stalviršis rūbinėje turi būti ne aukštesnis kaip 90 cm, kad žemo ūgio ar sėdintis asmuo galėtų lengvai perduoti sunkius paltus ir krepšius. Jei rūbinėje yra savitarna, bent viena lentyna arba pakabų dalis turi būti ne aukštesnė nei 122 cm.

Maitinimo paslaugos

	<p>Sėdimosios vietos asmenims, kurie naudojami neįgaliųjų vežimėliais ar kitomis judėjimo priemonėmis, turėtų būti įrengtos restoranuose, valgyklose ir kavinėse. Bent 5 proc. stalų turi būti prieinami (tinkamo aukščio ir pločio). Praėjimai tarp stalų turi būti tinkami žmonės vežimėliuose lengvai manevruoti. Meniu turi būti prieinamais formatais, pvz., dideliu šriftu ir Brailio raštu, arba padavėjai turi būti pasirengę jį perskaityti. Žmonės, kurie yra kurti ar neprigirdi, vertina gerai apšviestas ir tylias valgomojo zonas.</p> <p>Parduotuvės</p> <p>Suvenyrų parduotuvės turi būti gerai apšviestos, plačiais praėjimais ir lengvai pasiekiamais daiktais. Darbuotojai turi būti apmokyti padėti klientams pasiekti daiktus, perskaityti kainas. Bent vienas kasos aparatas ir prekystalis turi būti prieinamas žemo ūgio arba neįgaliojo vežimėliu besinaudojantiems žmonėms.</p>
Tualetai	<p>Tualetų ženklai ir žymėjimai turi būti pateikti iškiliais rašmenimis, Brailio raštu ir piktogramomis. Ženklai turi būti ant sienos durų sklėsčio pusėje ir pakabinti 1,5 m aukštyje. Ženklai turėtų nurodyti, ar tualetas skirtas vyrams, moterims ar bendras ir ar tualetas yra prieinamas. Jei tualetas neprieinamas, turi būti įrengti ženklai, nukreipiantys žmones į artimiausią prieinamą tualetą.</p> <p>Tualetų durų plotis ir bendra erdvė turi būti pritaikyta manevruoti vežimėliu. Kiekviename tualete turi būti bent viena asmenims su negalia pritaikyta kabina su laikikliais ir atitinkamu klozeto aukščiu. Tualetinio popieriaus dalytuvai turėtų užtikrinti nenutrūkstamą popieriaus srautą ir būti įrengti, kad būtų lengva pasiekti sėdint prie tualetų. Pirmenybė turėtų būti teikiama įleidžiamiesiems dozatoriams. Kabinos durys turi turėti spynas ir rankenas, kurias galima lengvai valdyti kumščiu. Kabliukai, dalytuvai ir šiukšlių konteineriai turi būti ne žemiau kaip 38 cm ir ne aukščiau kaip 122 cm.</p> <p>Vandens maišytuvai turi būti automatiniai arba turėti rankenas, kurias būtų galima valdyti nesuimant ir nesukant. Pirmenybė teikiama svirtims ir mygtukams (tokiems, kuriuos reikia lengvai paspausti ir kurių laiką palikti vandenį). Veidrodžiai turi turėti apačią atspindinčius kraštus.</p> <p>Dozatoriai ir šiukšlių konteineriai turi turėti aukščiausią darbinę dalį ne aukščiau kaip 122 cm.</p>
Darbo vietos	<p>Turi būti įrengtos asmenims su negalia (darbuotojams, komisijos nariams, savanoriams, atlikėjams ir kt.) tinkamos patalpos. Darbo zonose neturi būti išsikišusių daiktų. Praėjimai ir koridoriai turi būti neužstatyti, gerai apšviesti ir saugūs žmonėms, kurie yra akli arba turi silpnaregystę. Asmuo, kuris naudojami neįgaliojo vežimėliu ar kitomis priemonėmis, turėtų turėti galimybę patogiai patekti į darbo zoną ir valdyti įrangą, naudotis tualetais, poilsio kambariais ir kavinėmis.</p>

4 priedas

„Bendravimas su žmonėmis, turinčiais negalią“. Vadovas Nr. 2 (angl. *Meeting Disabled People. Guide No 2*). – The Council for Museums, Archives and Libraries, 2003

Negalios pobūdis	Patarimai darbuotojams / ekskursijų vadovams
Bendravimas lankytojais,	<p>su</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prieš pradėdami kalbėti įsitikinkite, kad asmuo žiūri į jus; dėmesį galite atkreipti nežymiu mostu ar švelniai paliesdami ranką ar petį.

turinčiais negalia	klausos	<ul style="list-style-type: none"> • Pasidomėkite, kaip lankytojai nori, kad su jais bendrautumėte; jie gali norėti, kad jūs kalbėtumėte aiškiai, pakeistumėte poziciją, parūpintumėte vertėją arba informaciją pateiktumėte raštu. • Jei lankytojai naudojasi vertėjo pagalba, bendraudami kreipkitės į asmenį su klausos negalia, o ne į vertėją. Skirkite pakankamai laiko jūsų tekstui išversti. Laukdami, kol išvers, nežiūrėkite į vertėją, nes tai atitraukia lankytojų dėmesį ir įžeidžia asmenį su negalia. • Dėstykite esmę ir įsitinkite, kad kontekstas yra aiškus; aiškiai nurodykite, kad keičiate temą. • Jei asmuo skaito iš lūpų, kalbėkite aiškiai įprastu kalbos ritmu ir šiek tiek lėčiau. • Užtikrinkite kiek įmanoma žemesnį foninį triukšmą ir įsitinkite, kad esate aiškiai matomas ir tarp jūsų bei klausos negalia turinčio asmens nėra žmonių, baldų, augalų, artefaktų ir pan. • Nestovėkite prieš ryškią šviesą ar langą, nes gali būti sunku aiškiai jus matyti. • Kalbėdami neuždenkite savo veido. • Nešaukite ir nenaudokite perdėtų gestų. • Būkite kantrūs, patikrinkite, ar asmuo spėja sekti jūsų tekstą, ir, jei reikia, pakartokite kitaip. Paklauskite: „Ar viska aišku?“ • Žmonės su klausos negalia gali naudoti gestų kalbą, kuri turi savo gramatinę struktūrą skiriasi nuo bendrinės kalbos. Tokiu atveju rašytinis tekstas gali sukelti kliūčių, todėl jei jūsų prašoma užrašyti dalykus, nenaudokite ilgų ir sudėtingų sakinių. Pavyzdžiui, užuot parašę „Gal jūs norėtumėte puodelio arbatos?“ parašykite „Puodelis arbatos?“
Bendravimas lankytojais, turinčiais negalia	su regos	<ul style="list-style-type: none"> • Įsitinkite, kad regos negalia turintis asmuo žino, kur jūs esate ir pasakykite, jei tolstate, kad jis nekalbėtų tuščiai vietai, pvz., „Aš dabar einu į kitą kambarį“. • Prieš paspausdami ranką pasakykite „Gal paspauskime rankas?“ • Jei į pokalbį įsiterpia arba prie grupės prisijungia ir kiti žmonės, informuokite, kas ir kur yra; pvz., „Mano vadovas ką tik prisijungė prie mūsų“. • Jei jums atrodo, kad asmeniui su regos negalia reikia pagalbos, pirmiausia atsiklauskite ir gaukite sutikimą, pasiūlykite laikytis už jūsų rankos, o ne paimkite ją už rankos. Paklauskite: „Ar norėtumėte paimti mano ranką? arba „Kaip aš galiu jums padėti?“ Taip pat paklauskite, ar lankytojai nori būti įspėti apie laiptus, duris ir kitas kliūti. • Jei siūlote atsisėsti, paaiškinkite, kad tai darote, ir nukreipkite lankytojo ranką į sėdynės atlošą, rankeną ar sėdėjimo vietą, sakydami: „Čia yra jūsų kėdė / kėdės atlošas“. • Venkite kliūčių tose vietose, kuriose vaikšto žmonės. • Žinokite, kokias pagalbines priemones turite ir kur jos laikomos, kad galėtumėte pagelbėti, jeigu lankytojai paprašytų didintuvų (lūpų), papildomų šviestuvų ir kt. • Kai dirbate su kolegomis, kurie yra akli arba turi silpnaregystę, pasirūpinkite, kad jų darbo įrangos vieta nebūtų keičiama ir liktų jų pageidaujamoje vietoje. • Nepamirškite, kad regos negalia turintis asmuo gali nepastebėti gestų ar veido išraiškos ir dėl to gali netinkamai reaguoti –pavyzdžiui, gali atrodyti, kad jis nesupranta pokšto, nors iš tikrųjų jis jam netinkamai perteikiamas.

<p>Bendravimas su lankytojais, turinčiais kalbos sutrikimų</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Atidžiai stebėkite žmogų, išlikite kantrūs, netaisykite ir neverskite sumišti. Atsispirkite pagundai užbaigti lankytojo sakinius. • Neapsimetinėkite, kad supratote, kas buvo pasakyta, geriau paprašyti pakartoti, nei spėti neteisingai. • Norėdami gauti reikiamą informaciją, vienu metu klauskite apie vieną dalyką ir pasakykite, ką iki tol supratote. • Bendraukite lygiavertiškai ir susikalbėjimo sunkumų nepaverskite jų problema ar savęs kaltinimu.
<p>Bendravimas su lankytojais, turinčiais mokymosi sunkumų</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Vadovaukitės prielaida, kad lankytojai sugebės sekti ir supras, ką jūs sakote. • Būkite pasirengę sakomus dalykus paaiškinti įvairiais būdais ir daugiau nei vieną kartą, išlikite kantrūs. • Sudėtingą informaciją suskaidykite į atskiras temas. • Minimalizuokite aplinkos trikdžius. • Pasiūlykite tekstą užsirašyti arba įrašyti (su jūsų vardu ir telefono numeriu), kad lankytojas vėliau galėtų jį peržiūrėti.
<p>Bendravimas su lankytojais, turinčiais psichinės sveikatos sutrikimų</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Apie psichikos sveikatą sklendo daug mitų, todėl, kaip ir kitų negalių atveju, geriausia nedaryti prielaidų, o paklausti, kokios pagalbos reikia (jeigu jos reikia) ir vadovautis gautu atsakymu. • Turėti galvoje, kad lankytojams, turintiems emocinių sunkumų ar sutrikimų, įprasta veikla gali atrodyti labai sunki. • Būkite kantrūs, be išankstinių nuostatų ir skirkite pakankamai laiko lankytojui padaryti pasirinkimą ar priimti sprendimą. • Elkitės mandagiai su lankytojais ir tuo atveju, kai jų elgesys ar išvaizda jums gali atrodyti keisti.
<p>Bendravimas su lankytojais, kurie naudojami neįgaliųjų vežimėliais</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Stenkitės būti tame pačiame lygyje su asmeniu, turinčiu negalią, arba išeikite iš už stalo, kad galima būtų užmegzti akių kontaktą. • Būkite atsargūs su fiziniais kontaktais – atsiremti į kažkieno vežimėlį reiškia įsiveržti į asmeninę erdvę, o nepažįstamo žmogaus tapšnojimas gali jį žeminti. Jei reikia paliesti žmogų, norint atkreipti jo dėmesį, lengvai palieskite jo ranką ar petį.

PUSIAU STRUKTŪRUOTO INTERVIU KLAUSIMYNAS, SKIRTAS NUSTATYTI ŽMONIŲ SU NEGALIA PATIRTĮ IR POŽIŪRĮ Į LIETUVOS MUZIEJŲ PRIEINAMUMĄ BEI IDENTIFIKUOTI JŲ POREIKIUS IR LŪKESČIUS

IŽANGA

Prisistatymas;

Tyrimo tikslų ir uždavinių išaiškinimas.

POŽIŪRIS Į LIETUVOS MUZIEJUS IR JŲ LANKYMO PATIRTIS

Ar lankotės muziejuose ?

Jeigu „ne“, tai

- dėl kokių priežasčių:
 - intereso nebuvimas (kas sąlygotų jo atsiradimą, kas paskatintų?)
 - galimybių stoka (kokių galimybių trūksta: finansinių, asmeninės prieigos, muziejaus fizinės aplinkos pritaikymo, muziejaus turinio pritaikymo ir kt.)
- ar ateityje planuotumėte aplankyti muziejų, jei „taip“, tai kodėl susidomėjote / išdrįsote?

Jeigu „taip“, tai

- kada paskutinį kartą lankėtės Muziejuje (kuriame?) Pasidalinkite savo patirtimi.
- kaip dažnai lankotės? (kartą per mėn. ar dažniau / kelis kartus per metus/ kartą per metus ar rečiau)?
- kokius muziejaus renginius lankote (pastovias ekspozicijas, naujas parodas, edukacijas, kt.)?
- ar dažniausiai muziejuje lankotės individualiai ar grupinių (organizuotų) ekskursijų metu?
- kas paprastai inicijuoja apsilankymą muziejuje (pats, giminės ir artimieji, draugai, atstovaujanti organizacija)?
- kokius muziejus renkatės ir dėl kokių priežasčių?

Kokia Jūsų muziejų lankymo patirtis?

- Ar jums patiko apsilankymai muziejuose
 - įvardinkite, kas patiko (aplinka, aptarnavimas, turinys, atmosfera, dėmesingumas, kita);
 - įvardinkite, kas ir kodėl nepatiko (aplinka, aptarnavimas, turinys, atmosfera, dėmesingumas, kita);
 - pateikite jūsų geros / blogos patirties pavyzdžių.
- Ar rekomenduotumėte kitiems tokią pat kaip jūsų negalią turintiems žmonėms apsilankyti muziejuje (kodėl?)?

LIETUVOS MUZIEJŲ PRIEINAMUMO VERTINIMAS, POREIKIAI IR LŪKESČIAI

Ar, jūsų manymu, muziejų prieinamumas žmonėms su negalia Lietuvoje yra pakankamai užtikrintas?

Jeigu „taip“, tai kaip tai argumentuotumėte?

Jeigu „ne“, tai

- su kokiomis kliūtimis / barjerai susiduriate? (fiziniai / aplinkos barjerai, turinio pateikimo, psichologiniai, psichosocialiniai / požiūrio į Jus barjerai, kt. Pateikite pavyzdžių).

- Kokios, jūsų požiūriu, priežastys sąlygoja esamas kliūtis?
- ką reikėtų / galima būtų padaryti sprendžiant ar mažinant esamas problemas – didinant prieinamumą?

PRAŠYTUME JŪSŲ ĮVERTINTI KONKREČIUS MUZIEJAUS VEIKLOS ASPEKTUS BEI PATEIKTI REKOMENDACIJAS, KĄ REIKĖTŲ TOBULINTI, SIEKIANT DIDESNIO PRIEINAMUMO ŽMONĖMS SU „XXXXX“ NEGALIA

– Muziejaus darbo organizaciniai aspektai

(pvz., darbo laikas, vartojama kalba, bilietų įsigijimas, informacijos apie muziejaus paslaugas ir jų pritaikymą asmenims su negalia pateikimas, šios informacijos aiškumas, prieinamumas ir pan.)

Kaip yra ir kaip turėtų būti idealiu atveju? / Kas, Jūsų konkrečiu atveju, būtų svarbu, kad Muziejus būtų pasirengęs Jus aptarnauti?

– Muziejaus išorinės fizinės aplinkos (patekimo į muziejų) pritaikymas

(pvz., automobilių stovėjimo aikštelė, takai į pastatą, iškabos, įėjimas ir pan.)

Kaip yra ir kaip turėtų būti idealiu atveju? / Kas Jums palengvintų patekimą į Muziejų?

– Muziejaus vidaus fizinės aplinkos pritaikymas

(pvz., liftų, laiptų, tualetų, kasos bei rūbinės pritaikymas, apšvietimas, salių įrengimas ir eksponatų išdėstymas, ženklavimai ir žymėjimai, muziejaus vidaus erdvės planų pateikimas ir pan.)

Kaip yra ir kaip turėtų būti idealiu atveju? / Kokios kliūtys Jums sunkiausiai įveikiamos – kas būtų svarbiausia Jums?

– Muziejaus turinio pritaikymas, teikiamų paslaugų prieinamumas

(pvz., kūriniai perteikiami pasitelkiant daugiajutimę patirtį, galimybė dalyvauti edukacinėje veikloje (individualiai arba su grupe/šeima), informacija apie eksponatus pateikiama lengvai suprantama kalba/ Brailio raštu/ subtitrais ar gestų kalba ir pan.)

Kaip yra ir kaip turėtų būti idealiu atveju? / Kas Jums palengvintų prieinamumą?

– Muziejuje naudojamos papildomos priemonės, didinančios paslaugų prieinamumą

(pvz., videogidas, audiogidas, indukcinė kilpa ar kita garso stiprinimo įranga, nusiramino kambarys, taikomos išmaniosios technologijos, padidinančios meno potyrio prieinamumą negalią turintiems asmenims ir pan.)

Kaip yra ir kaip turėtų būti idealiu atveju? / Kas Jums palengvintų prieinamumą?

– Muziejaus darbuotojų elgesys ir mokėjimas bei pasirengimas bendrauti su lankytojais, turinčiais negalią

(pvz., ekskursijų vadovai ir edukacijų vedėjai prisitaiko prie lankytojų poreikių, muziejaus darbuotojai maloniai ir paslaugiai bendrauja su negalią turinčiais žmonėmis, teikia išsamią informaciją, siūlo asistavimo ir palydėjimo paslaugas, ar muziejaus darbuotojai padėjo Jums kreipusis pagalbos, ar pagalbos siūlymas nėra perteklinis ir pan.)

Kaip yra ir kaip turėtų būti idealiu atveju? / Kaip matytumėte savo „idealią“ vizitą į Muziejų?

Prašome nurodyti kitus, jums aktualius, pastebėjimus apie muziejų prieinamumą ir jūsų lūkesčius šioje srityje.

PUSIAU STRUKTŪRUOTO INTERVIU KLAUSIMYNAS, SKIRTAS NUSTATYTI MUZIEJŲ VADOVŲ IR DARBUOTOJŲ PATIRTĮ IR POŽIŪRĮ Į LIETUVOS MUZIEJŲ PRIEINAMUMĄ BEI IDENTIFIKUOTI JŲ POREIKIUS IR LŪKESČIUS

Klausimynas muziejų vadovams

1. Kaip vertintumėte Lietuvos kultūros įstaigų fizinės ir informacinės (turinio) infrastruktūros prieinamumą asmenims, turintiems negalią?
 - 1.1. Kaip vertintumėte Lietuvos muziejų fizinės ir informacinės (turinio) infrastruktūros prieinamumą asmenims su negalia?
 - 1.2. Ar muziejų fizinės ir informacinės (turinio) infrastruktūros prieinamumo situacija yra panaši nacionaliniuose, valstybiniuose ir savivaldybių muziejuose? Jeigu skiriasi, nurodykite pagrindinius skirtumus. Jeigu situacija panaši, nurodykite, jūsų nuomone, pagrindines priežastis.
2. Ar rengiant muziejaus strateginius / veiklos planus ir / arba kitus strateginius bei muziejaus veiklą reglamentuojančius dokumentus (gaires, tvarkos aprašus, ir pan.) atsižvelgiama į muziejaus fizinės ir informacinės (turinio) infrastruktūros prieinamumą asmenims, turintiems negalią? Jeigu taip, nurodykite pagrindines muziejaus veiklos sritis, kurias planuojant yra atsižvelgiama į tai. Jeigu ne, nurodykite pagrindines priežastis.
3. Ar muziejuje yra asmuo, atsakingas už muziejaus fizinės ir informacinės (turinio) infrastruktūros prieinamumo asmenims, turintiems negalią, didinimą?
 - 3.1. Jei taip, ar pasiteisino tokia pozicija? Kaip?
 - 3.2. Jei ne, ar manote, kad tokio žmogaus jūsų įstaigai reikėtų? Kodėl?
4. Ar esate vykdę tyrimų, studijų, vertinimų apie jūsų muziejaus fizinės ir informacinės (turinio) infrastruktūros prieinamumą asmenims, turintiems negalią? Jei taip, ar buvo imtasi pokių remiantis tyrimo rezultatais?
5. Ar planuodami muziejaus veiklas (rengdami strateginius dokumentus, nuolatinės ekspozicijas, parodas, edukacines programas, ekskursijas, organizuodami teminius renginius ir pan.) konsultuojatės su organizacijomis, vienijančiomis asmenis, turinčius negalią arba asmenų, turinčių negalią, bendruomenėmis? Kokiais klausimais?
6. Ar jums, kaip muziejaus vadovui, pakanka žinių apie muziejų fizinės ir / arba informacinės (turinio) infrastruktūros prieinamumo asmenims, turintiems negalią, didinimą? Kokių žinių trūksta?
7. Ar jūsų muziejuje yra įdiegti universalus dizaino sprendiniai? Kaip didinate / planuojate didinti muziejaus fizinės ir informacinės (turinio) infrastruktūros prieinamumą asmenims, turintiems negalią?
 - asmenims su judėjimo negalia;
 - asmenims su regos negalia;
 - asmenims su klausos negalia;
 - asmenims su proto negalia (Dauno sindromas);
 - asmenims su specifinės raidos sutrikimais (autizmas, Reto sindromas, Aspergerio sindromas);
 - asmenims su nuotaikos (afektiniais) sutrikimais (bipolinis sutrikimas, depresija);
 - asmenims su neuroziniais sutrikimais (nerimas, obsesinis kompulsinis sutrikimas);

- asmenims, turintiems organinių ir simptominių psichikos sutrikimų (sergantiems demencija);
- asmenims, sergantiems degeneracinės nervų sistemos ligomis (Alzheimerio liga).

8. Su kokiais didžiausiais iššūkiais susiduriate norėdami padidinti muziejaus fizinės ir / arba informacinės (turinio) infrastruktūros prieinamumą asmenims, turintiems negalią?

9. Ar rengiate / planuojate rengti muziejaus darbuotojus priimti lankytojus, turinčius negalią?

9.1. Jeigu taip, lankytojus, kokias negalias turinčius lankytojus muziejaus darbuotojai yra apmokomi priimti muziejuje?

9.2. Jeigu ne, nurodykite pagrindines priežastis, kodėl tokie mokymai muziejaus darbuotojams nėra organizuojami.

9.3. Jūsų nuomone, kokias negalias turinčius lankytojus darbuotojams labiausiai trūksta žinių ar kompetencijų tinkamai priimti?

10. Jūsų nuomone, kaip valdžios institucijos ar kitos suinteresuotos šalys galėtų palengvinti ir / arba paskatinti muziejaus fizinės ir / arba informacinės (turinio) infrastruktūros prieinamumo asmenims, turintiems negalią, didinimą, t.y. kokius konkrečius veiksmus turėtų padaryti?

10.1. LR Vyriausybė;

10.2. LR Kultūros ministerija;

10.3. Savivaldybės;

10.4. Organizacijos, vienijančios asmenis, turinčius negalią;

10.5. Lietuvos muziejų asociacija;

10.6. Kitos nevyriausybinės organizacijos.

11. Projekto pabaigoje bus parengtas metodinis leidinys, apimantis rekomendacijas dėl Lietuvos muziejų paslaugų, skirtų žmonėms su negalia, sistemos kūrimo, tobulinimo ir plėtros galimybių. Ko jūs, kaip muziejaus vadovas, tikėtumėtės iš šio metodinio leidinio?

Klausimynas muziejų darbuotojams

1. Kaip vertintumėte jūsų muziejaus fizinės ir informacinės (turinio) infrastruktūros prieinamumą asmenims su negalia?

1.1. Ar muziejų fizinės ir informacinės (turinio) infrastruktūros prieinamumo situacija yra panaši nacionaliniuose, valstybiniuose ir savivaldybių muziejuose? Jeigu skiriasi, nurodykite pagrindinius skirtumus. Jeigu situacija panaši, nurodykite, jūsų nuomone, pagrindines priežastis.

2. Kokie veiksmai buvo atlikti per paskutinius 5 metus jūsų muziejuje jūsų vykdomų funkcijų srityje siekiant padidinti muziejaus fizinės ir / arba informacinės (turinio) infrastruktūros prieinamumą asmenims, turintiems negalią?

2.1. Jeigu veiksmai buvo atlikti, jūsų nuomone, ar jie yra pakankami siekiant padidinti muziejaus prieinamumą asmenims, turintiems negalią?

2.2. Jeigu veiksmai buvo atlikti, jūsų nuomone, kurie iš jų jums atrodo svarbiausi ir / arba reikalingiausi, kurie – mažiau svarbūs?

2.3. Kokius veiksmus siūlytumėte nedelsiant atlikti, kad muziejaus fizinė ir / arba informacinė (turinio) infrastruktūra būtų tinkamai pritaikyta asmenims, turintiems negalią?

3. Kaip dažnai susiduriate su muziejaus fizinės ar informacinės (turinio) infrastruktūros ribojimais, siekiant tinkamai priimti muziejuje asmenis, turinčius negalią?

- asmenims su judėjimo negalia;

- asmenims su regos negalia;
- asmenims su klausos negalia;
- asmenims su proto negalia (Dauno sindromas);
- asmenims su specifinės raidos sutrikimais (autizmas, Reto sindromas, Aspergerio sindromas);
- asmenims su nuotaikos (afektiniais) sutrikimais (bipolinis sutrikimas, depresija);
- asmenims su neuroziniais sutrikimais (nerimas, obsesinis kompulsinis sutrikimas);
- asmenims, turintiems organinių ir simptominių psichikos sutrikimų (sergantiems demencija);
- asmenims, sergantiems degeneracinės nervų sistemos ligomis (Alzheimerio liga).

4. Ar, jūsų nuomone, jums pakanka žinių ir / arba kompetencijų tinkamai priimti muziejuje asmenis, turinčius negalią?

- asmenims su judėjimo negalia;
- asmenims su regos negalia;
- asmenims su klausos negalia;
- asmenims su proto negalia (Dauno sindromas);
- asmenims su specifinės raidos sutrikimais (autizmas, Reto sindromas, Aspergerio sindromas);
- asmenims su nuotaikos (afektiniais) sutrikimais (bipolinis sutrikimas, depresija);
- asmenims su neuroziniais sutrikimais (nerimas, obsesinis kompulsinis sutrikimas);
- asmenims, turintiems organinių ir simptominių psichikos sutrikimų (sergantiems demencija);
- asmenims, sergantiems degeneracinės nervų sistemos ligomis (Alzheimerio liga).

5. Ar jūs dalyvaujate muziejaus ar kitų organizacijų organizuojamuose mokymuose, kurie susiję su asmenų, turinčių negalią, tinkamu priėmimu muziejuje (ar kitose kultūros įstaigose)?

5.1. Jeigu taip, ar galite šiuose mokymuose įgytas žinias ir įgūdžius pritaikyti praktikoje savo muziejuje?

5.2. Jeigu nedalyvaujate, kodėl?

6. Kokių žinių ir / arba įgūdžių jūs norėtumėte įgyti savo profesinėje veikloje, kad galėtumėte savo muziejuje tinkamai priimti asmenis, turinčius negalią?

7. Vykdydami savo funkcijas muziejuje, su kokiais didžiausiais iššūkiais jūs susiduriate priimdami muziejuje asmenis, turinčius negalią?

8. Jūsų nuomone, kokių veiksmų turėtų imtis muziejus, valdžios institucijos ar kitos suinteresuotos šalys siekiant užtikrinti muziejų fizinės ir informacinės (turinio) infrastruktūros prieinamumą asmenims, turintiems negalią?

9. Gal turite praktinių pasiūlymų dėl jūsų muziejaus fizinės ir informacinės (turinio) infrastruktūros prieinamumo asmenims, turintiems negalią, padidinimo?

10. Projekto pabaigoje bus parengtas metodinis leidinys, apimantis rekomendacijas dėl Lietuvos muziejų paslaugų, skirtų žmonėms su negalia, sistemos kūrimo, tobulinimo ir plėtros galimybių. Ko asmeniškai jūs tikėtumėtės iš šio metodinio leidinio?